

120

13

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY

13

SZÁSZ BÉLA

ORVOSI JOGTUDOMÁNY

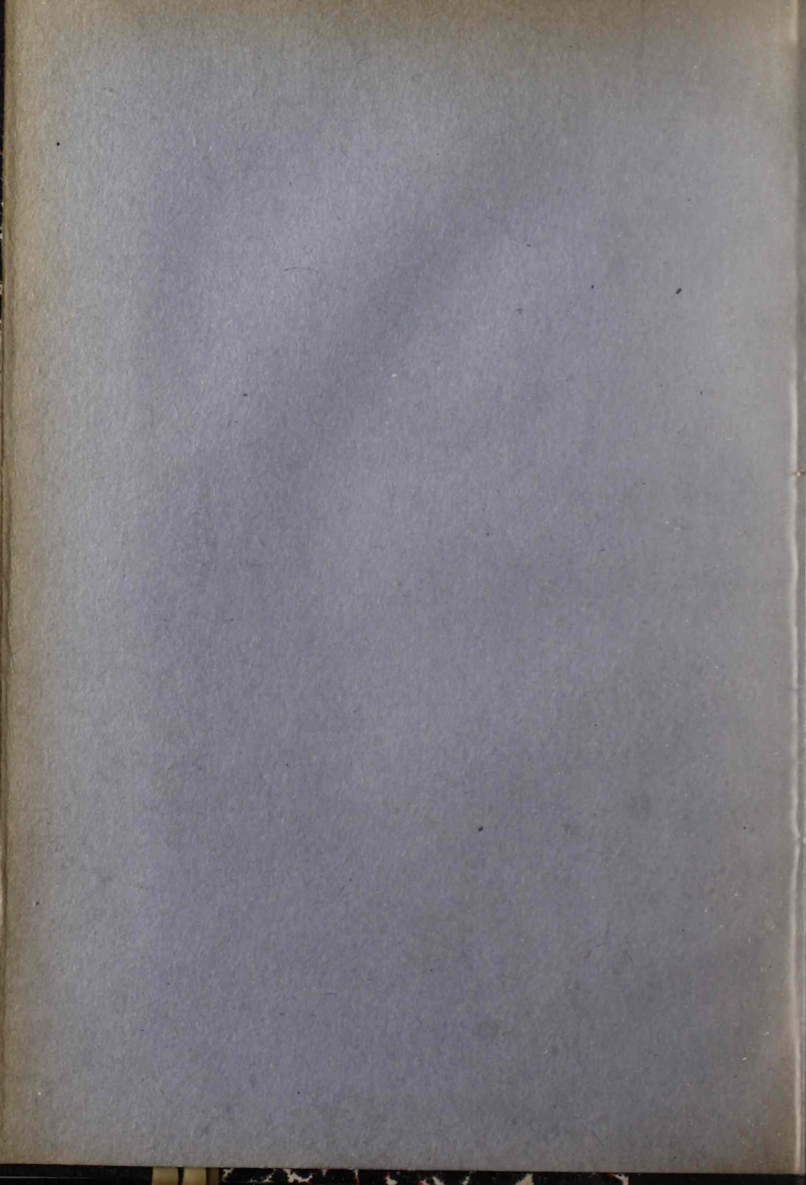
IURISPRUDENTIA MEDICA



MTA

feltehetően

DANUBIA KIADÁSA





encycl. 0. 120 / 13.

TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY

13.

ORVOSI JOGTUDOMÁNY

(IURISPRUDENTIA MEDICA)

IRTA

Dr. med. et iur. SZÁSZ BÉLA

KÖZKÓRHÁZI PROSECTOR-FŐORVOS,

KIR. TÖRVÉNYSZÉKI ORVOS



PÉCS

A DANUBIA KIADÁSA

1925

129042

M. T. AKAD. KÖNYVTÁRA
H. sz. Növekedéskönyv
1926 875.

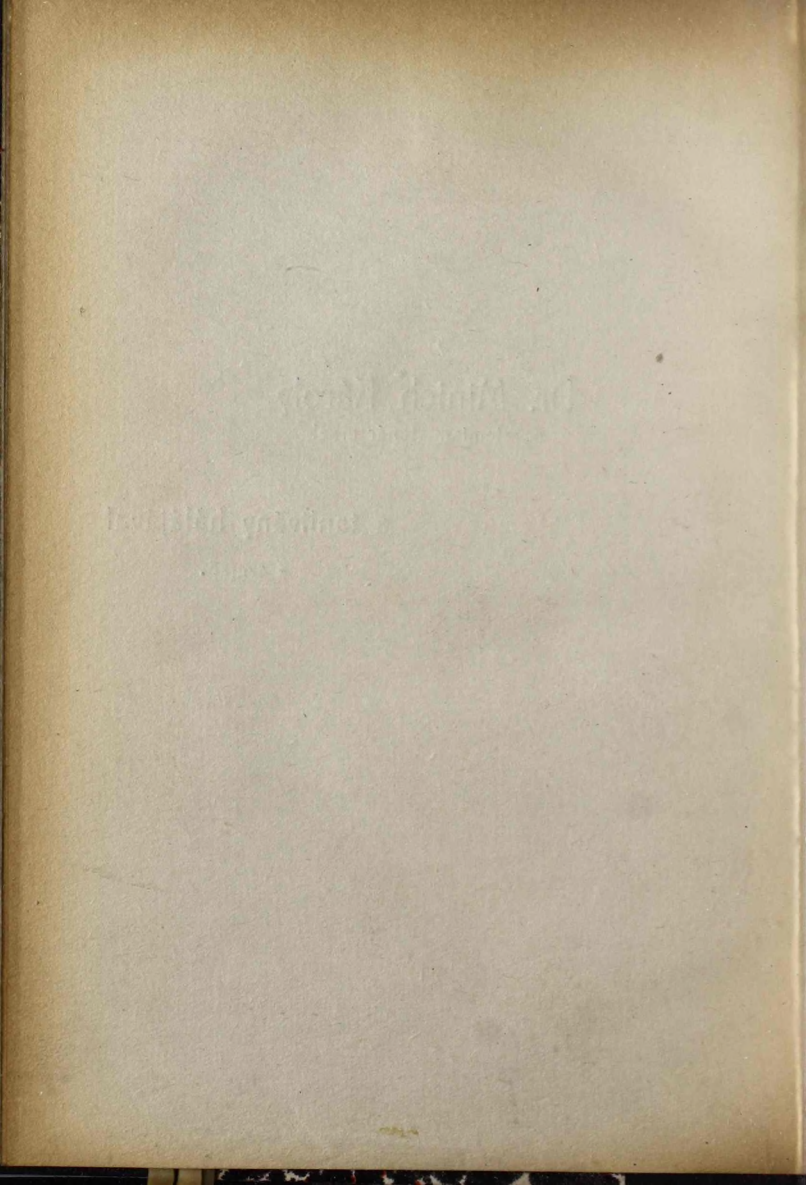
R
1977

Dr. Minich Károly

egyetemi m.-tanár urnak

a tanítvány hálájával

a szerző.



TARTALOM.

| | Lap |
|--|-----|
| Előszó — — — — — | 8 |
| Bevezetés — — — — — | 11 |
| I. Büntetőjogi rész. | |
| Büntetőjogi alapfogalmak — — — — — | 15 |
| A büntetendő cselekmény — — — — — | 15 |
| A tettes — — — — — | 19 |
| A büntetés — — — — — | 25 |
| Szándék és gondatlanság — — — — — | 34 |
| A beszámíthatóság — — — — — | 36 |
| A cselekmény jogtalanságát kizáró okok — — — — — | 43 |
| A büntető per — — — — — | 48 |
| A büntető bíróságok — — — — — | 50 |
| A kir. ügyészség — — — — — | 51 |
| A büntető per menete — — — — — | 52 |
| A szakértők — — — — — | 67 |
| A szakértői szemle — — — — — | 76 |
| A halottszemle és boncolás — — — — — | 85 |
| Öntudatlanság és elmezavar megállapítása — — — — — | 98 |
| A szakértők a büntető per közbeneső szakában — — — — — | 101 |
| A szakértők a főtárgyaláson — — — — — | 102 |
| A szakértők az ítélet végrehajtásánál — — — — — | 105 |
| Az egyes büntetendő cselekmények — — — — — | 107 |
| Az ember élete elleni büntettek és vétségek — — — — — | 107 |
| a) Az emberölés — — — — — | 108 |
| b) Emberölés a megölt személy kívánságára — — — — — | 121 |
| c) Részeség öngyilkosságban és az amerikai párbaj — — — — — | 122 |
| d) A gyermekölés — — — — — | 123 |
| e) A magzatelhajtás — — — — — | 133 |
| f) Kitétel és elhagyás — — — — — | 138 |
| g) A gondatlanságból okozott emberölés — — — — — | 140 |
| A testi sértés — — — — — | 144 |
| a) Egyszerű testi sértés — — — — — | 144 |
| b) Minősített testi sértés — — — — — | 148 |
| c) Halált okozott súlyos testi sértés — — — — — | 152 |
| d) A többek bántalmazásából származó súlyos és halált okozott testi sértés — — — — — | 154 |

| | | |
|--|-----------|-----|
| e) Mérgezés | — — — — — | 154 |
| f) Gondatlanságból okozott súlyos testi sértés | — — — — — | 157 |
| A testi sértés megállapítása | — — — — — | 161 |
| A párviadal | — — — — — | 167 |
| A szemérem elleni büntettek és vétségek | — — — — — | 168 |
| a) Erőszakos nemi közösülés | — — — — — | 169 |
| b) Szemérem elleni erőszak | — — — — — | 173 |
| c) Megfertőztetés | — — — — — | 175 |
| d) Természet elleni fajtalanság | — — — — — | 177 |
| e) Vérfertőztetés | — — — — — | 178 |
| f) Szemérem elleni büntett | — — — — — | 180 |
| g) Kerítés | — — — — — | 181 |
| h) Csábítás büntette | — — — — — | 183 |
| i) Szemérem elleni vétség | — — — — — | 184 |
| Személyes szabadság megsértése magánszemélyek által | — — — — — | 185 |
| a) Gyermekrablás | — — — — — | 185 |
| b) Szöktetés | — — — — — | 186 |
| c) Nőragadás | — — — — — | 187 |
| d) A személyes szabadság jogtalan korlátozása | — — — — — | 187 |
| A közegészség elleni büntettek és vétségek | — — — — — | 188 |
| Hamis orvosi bizonyítványok kiállítása és használata | — — — — — | 193 |
| A hamis tanúzás | — — — — — | 196 |
| Gondatlanságból elkövetett hamis tanúzás és hamis eskü | — — — — — | 200 |
| Büntetlen hamis tanúzás és hamis eskü | — — — — — | 201 |
| A vallóval megegyező tanúzás vagy eskü visszavonása | — — — — — | 201 |
| A titok tiltott felfedezése | — — — — — | 203 |

II. Magánjogi rész.

| | | |
|-----------------------------------|-----------|-----|
| A magánjog jellemzése | — — — — — | 208 |
| Jogi tények | — — — — — | 211 |
| A személy | — — — — — | 212 |
| Jogképesség, cselekvési képesség | — — — — — | 215 |
| Magánjogiilag fontosabb életkorok | — — — — — | 217 |
| Vétikesség | — — — — — | 219 |
| Szerződés | — — — — — | 221 |
| Megbízás | — — — — — | 221 |
| Szolgálati szerződés | — — — — — | 222 |
| Ellátási szerződés | — — — — — | 223 |
| Házasság | — — — — — | 223 |
| Semmiségi akadályok | — — — — — | 225 |
| Megtámadási akadályok | — — — — — | 227 |
| Tiltó akadályok | — — — — — | 230 |
| A házasság megkötése | — — — — — | 233 |
| A házasság megszűnése | — — — — — | 234 |
| Feltétlenül bontó okok | — — — — — | 235 |

| | |
|--|-----|
| Viszonylagos bontó okok — — — — — | 237 |
| A gyermekek jogállása — — — — — | 238 |
| Gyámság — — — — — | 242 |
| Gondnokság — — — — — | 244 |
| Kiskorúság meghosszabbítása és a meghosszabbítás megszüntetése — — — — — | 246 |
| Öröklés — — — — — | 247 |
| Az életbiztosítás — — — — — | 250 |
| Orvosszakértők magánjogi ügyekben — — — — — | 252 |
| A polgári per — — — — — | 254 |
| Perbeli jog- és cselekvési képesség — — — — — | 255 |
| A polgári per menete — — — — — | 256 |
| A szemle — — — — — | 261 |
| A szakértők — — — — — | 261 |
| A bíróság határozata — — — — — | 268 |
| Perorvoslatok — — — — — | 268 |
| Perújítás — — — — — | 271 |
| Házassági perek — — — — — | 271 |
| Munkabiztosítási bíráskodás — — — — — | 271 |
| A személyes szabadság védelme elmeógyógyintézetbe való jogosulatlan bezárítás és jogosulatlan ott tartás ellen | 273 |



ELŐSZÓ.

A törvényszéki orvos az igazságszolgáltatás nagy gépezetében az orvos-természettudományok képviselője. Szerepe az, hogy a birónak valamely körülmény fennforgásának vagy fenn nem forgásának megállapításában, valamely ténykérdés eldöntésében segédkezék, a birót a bizonyítási anyag feldolgozásában — amennyiben őt erre orvosi ismeretei képessé és hivatottá teszik — támogassa. Véleményét az orvosi tudományban járatlan emberek számára és használatára adja meg s így érthető, hogy véleménye annál használhatóbb lesz, mennél inkább bele tudja magát találni a jogász gondolatvilágába, mennél inkább tud a jogász nyelvéen beszélni. Ennélfogva szükséges, hogy ismerje azokat a jogszabályokat, melyek alkalmazása előtt a bíróság kénytelen, vagy legalább célszerűnek tart, orvosszakértőt meghallgatni s ezen kívül az igazságszolgáltatás menetét, főleg a saját szakértői működésére vonatkozó szabványokat, más szóval: a magánjognak és a büntető jognak orvosi vonatkozású részeit, a büntető és polgári per menetét s a szakértőkre általában, különösen pedig az orvosszakértőkre megsabott intézkedéseket. Ezeknek megértése viszont szükségessé teszi, hogy bizonyos általános jogelveket is ismerjen, mert az általános elvek ismerete nélkül a részleteket nem lehet megérteni.

Az orvostudomány nemzetközi jellegű: elvei, megállapításai mindenütt érvényesek. A jog ezzel szemben országhoz kötött tudomány; bizonyos általános elvei ugyan mindenütt érvényesek, de a részletek szabályozása országok szerint különböző. Ebből világos, hogy minden törvényszéki orvostan csak abban az országban használható a maga teljességében, amelynek orvosai számára írták; külföldi törvényszéki orvostanok tehát nálunk csak módosításokkal használhatók. Bár a törvényszéki orvostanban a bizonyítás anyaga és a bizonyítás módszere orvosi, de a bizonyítandó tényeket és a bizonyítás bizonyos alakszerűségeit minden országban az ott érvényes jog szabja meg.

E munkában a felsorolt okokból egy általános rövid bevezetés után előbb a büntető jog alapelveit, azután a bűnvádi per menetét, majd az egyes büntetendő cselekményekre vonatkozó törvényeket ismerttettem s ezeknek értelmét, lényegét törekedtem az orvos számára kifejteni; azután a magánjognak alapelveit és a magánjog főbb intézkedéseit — amennyiben orvosi vonatkozásuk van — igyekeztem megismertetni; végül a polgári per menetét vázoltam.

Az előadottak érthetővé teszik, hogy miért választottam e munkámnak az *orvosi jogtudomány* (*iurisprudentia medica*) nevet.

A feladat, melyre vállalkoztam, sokkal nehezebb volt, mint első pillanatra látszott. Amilyen idegen a jogásznak az orvosi tudomány, épen olyan idegen az orvosnak a jogtudomány, mert az orvos a jognak, a jogász a természettudományoknak alapelveit, meg-

állapításait, magának a tudománynak szellemét nem ismeri.

Minthogy nemcsak a törvényszéki orvos az, aki az igazságszolgáltatás terén szerephez jut, hanem akárhányszor más hatósági orvos, sőt igen sokszor a gyakorló orvos is abba a helyzetbe jut, hogy bizonyítványa, látlelete a bíróság elé kerül, vagy egyébként egyik vagy másik esetben szakértő gyanánt alkalmazák: munkámmal nemcsak a törvényszéki orvosoknak, hanem azoknak a kartársaimnak is hasznukra kívántam lenni, kik törvényszéki orvostannal különlegesen nem foglalkoznak s főként mai időben, mikor törvényszéki orvostani tankönyveink elfogytak, a magyar büntető-, magán- és perjognak orvosi vonatkozású részleteit, olyan alakban törekedtem összeállítani, mely külföldi törvényszéki orvostanok használatát nekik megkönnyíti.

Saját véleményem nyilvánításától a lehetőségig tartózkodtam s ha mégis egy pár helyen saját álláspontomat is kifejezésre juttattam, ennek oka az, mert nem voltam hajlandó pusztán a compiler szerepére vállalkozni. Azonban mindenütt ügyeltem arra, hogy az általános felfogást kidomborítsam, a munka céljának megfelelően. A törvényszakaszok számszerinti idézését a lehetőségig mellőztem, ez azonban nem volt mindenütt elkerülhető, egyáltalában nem az egyes büntetendő cselekmények tárgyalásánál. Törekedtem az orvost nem érdeklő felesleges részletek elhagyásával a tömörségre, azonban úgy, hogy ez ne essék az érthetőség és szabatoság rovására.

BEVEZETÉS.

Az ember államban vagy az államnak többé-kevésbbé kezdetleges alakját képező társas alakulatokban él. A társas együttlét hozza magával, hogy az embereknek nem csak közös, hanem ellentétes érdekeik, céljaik is vannak, minek folytán egyik-másik cselekedetük is, mely a saját szempontjukból hasznos, előnyös, más emberekre, esetleg az összeségre is káros lehet. Ha mindenki kénye-kedve szerint cselekedhetnék, ez a társadalom felbomlására vezetne. Meg kell tehát szabni a határt, melyen belől és a módot, mely szerint cselekedni, viselkedni kell és szabad. E szabványok intézkedések összesége, az ember ténykedésének, magatartásának zsinórmértéke: *a jog tárgyi, objectiv értelemben (Ius est norma agendi)*. A megszabott korlátokon belől az ember tetszése szerint cselekedhetik, viselkedhetik; az embernek ez a jogosultsága, cselekvési, ténykedési szabadsága *a jog alanyi, subjectiv értelemben (Ius est facultas agendi)*. Csak az tehetjük, amit az összeség, az állam megenged (tárgyi jog), de a kiszabott határokon belől tetszésünk szerint cselekedhetünk, tehetünk vagy nem tehetünk valamit (*alanyi jog*). A jog pl. megszab bizonyos kellékeket, melyek a végrendelet érvényességéhez szükségesek (tárgyi jog), e kellékek megtartásával az egyén vagyónáról szabadon végrendelkezhettek (*alanyi jog*).

A társas együttléttel járó érintkezés következtében az emberek egymással különböző viszonylatokba kerülnek. Ezek az életviszonyok jogi szabályozás folytán jogviszonyokká lesznek. Az egyének, mint egyenrangú felek közt keletkező jogviszonyokat a *magánjog* szabályozza (pl. adás-vétel, csere, megbízás stb.). Az állammal rendszerint nem mellérendelt, hanem alárendelt félként áll szemben az egyén; az állam az egyessel szemben mint felsőbb, parancsoló hatalom jelentkezik. Az ilyen viszonyokat közviszonyoknak nevezzük; a közviszonyokat a *közjog* szabályozza. Azonban az állammal is kerülhetünk magánjogi viszonyba, ha az állam, mint egyenrangú fél áll velünk szemben (ilyen viszony pl. a vállalkozóé, ki az államnak szállít), az ilyen viszony természetesen magánjogi viszony, szabályozása a magánjog körébe tartozik.

Úgy a magánjog, mint a közjog számos jogágra oszlik. A magánjog ágai pl. a kereskedelmi, váltójog; a közjog ágai közül a közigazgatási jogot, a büntető jogot és a perjogot említem meg; bennünket egyelőre az utóbbi kettő érdekel.

Az emberek nem egyformák; egyéniségük, műveltségük, erkölcsi érzésük különböző. Így aztán minduntalan előfordul, hogy egyesek olyan cselekményeket követnek el, melyek mások vagy az összeség jogos érdekeit sértik, veszélyeztetik, az állam jogrendjébe ütköznek. Az állam az ilyen cselekmények elkövetőit a közrend érdekében bizonyos joghátránnyal sújtja, megbünteti. E büntetendő cselekmények meghatározá-

sával, az elkövetőjükre szabandó büntetésekkel és a büntetések végrehajtásával foglalkozik a *büntetőjog*.

A *perjog* azoknak az alakszerűségeknek, eljárási szabályoknak a foglalata, melyek a vitás jogviszonyok eldöntésénél követendők. Miután e vitás jogviszonyokat az állam birói felségjoga alapján, mint az egyes felett álló hatalom dönti el, nyilvánvaló, hogy a perjog ép úgy, mint a büntetőjog, közjogi természetű. A vitás magánjogi viszonyok eldöntésének alakszerűségeivel, eljárási szabályaival a *polgári perjog* (*polgári perrendtartás*) foglalkozik. Azonban a büntetőjog gyakorlati alkalmazásánál is minden esetben legelőször az a kérdés döntendő el, hogy elkövetett-e az egyén olyan cselekményt, melyért büntetés jár? A büntetőügyek eldöntésének alakszerűségeit, szabályait a *büntetőperjog* (*büntető perrendtartás, bűnvádi perrendtartás*) tárgyalja. A szorosabb értelemben vett büntető jogot és a büntető perrendtartást együtt is szokták (tágabb értelemben vett) *büntető jog*nak nevezni.

A jog emberi alkotás és többféle módon jön létre. Az alkotmány szabta formában létrejött és nyilvánosságra hozott jogtétel a *törvény*. Közjogunk szerint az országgyűlés két háza által elfogadott s az uralkodó által szentesített törvényjavaslat, az országos törvénytárban való közzététel (kihirdetés) útján lesz törvényé. A törvényt azonban alkalmazása előtt értelmezni, magyarázni is kell; ez a magyarázat a *biró dolga*.

Büntetőjogunkat (ideértve a büntető perjogot)

és polgári perjogunkat törvény szabályozza. Magánjogunknak azonban csak egy részéről intézkedik törvény (pl. házasságról, gyámságról, gondnokságról), legnagyobb részét a nép meggyökeresedett jogi szokása fejlesztette ki, mely első sorban a bírák ítéletében nyert kifejezést. Magánjogunk tehát nagy részben úgynevezett *szokásjog*.

A törvényen és szokásjogon kívül jogszabályt alkothat még a *miniszteri rendelet* és a *helyhatósági* (törvényhatósági, szabad kir. városi és rendezett tanácsú városi) *szabályrendelet* is. A miniszteri rendelet azonban törvénnyel és országos szokásjoggal, a helyhatósági szabályrendelet pedig miniszteri rendelettel sem ellenkezhetik. E rendeletek közül a helyhatósági szabályrendeletek sehol, a miniszteri rendeletek pedig csak pár helyen fognak fejtegetéseink folyamán szerephez jutni.

I. BÜNTETŐJOGI RÉSZ.

Büntetőjogi alapfogalmak.

A büntetendő cselekmény.

Az a jogtalan emberi cselekmény, melynek elkövetőjére az állam büntetést szab, a *büntetendő cselekmény* (bűncselekmény, tágabb értelemben vett büntett). Tehát nem minden jogtalan cselekmény egyúttal büntetendő cselekmény is, hanem csak az olyan, melynek elkövetőjét az állam bünteti. Már ebből is világos, hogy az idetartozó cselekmények valamely olyan jogot, vagy érdeket (legyen az köz-, vagy magán érdek) sértenek vagy veszélyeztetnek, amelynek az állam nagyobb fontosságot tulajdonít, ez okból maga kíván hathatósabb védelemben részesíteni, megvédésüket nem tartja célszerűnek pusztán az egyesek tetszésére bízni. Hogy melyek ezek a jogok, ezek az érdekek, az időnként az államban, a társadalomban uralkodó felfogás szerint változik. Ma büntet az állam olyan cselekményt is, melyet évszázadokkal előbb nem büntetett, s viszont vannak cselekmények, melyeket régebben büntetett, de ma már nem büntet.

A büntetendő cselekményeknek súlyosságuk szerint három fajtát különbözteti meg a törvény: *büntett*, *vétség*, *kihágás*. Minthogy a büntetés a legnagyobb joghátrány, mellyel az állam valamely cselekményt

sújthat, érthető, hogy valamely cselekményt büntetendő cselekménnyé csak törvény nyilváníthat; sem rendelet, sem szokásjog új büntetendő cselekményt nem állapíthat meg. Ez a szabály azonban feltétlenül csak a büntettekre és vétségekre áll, ezeket a *büntető törvénykönyv (1878. évi V. t.-c. a büntettekről és vétségekről, rövidítve: BTK.)* sorolja fel. A kihágásokról külön törvény (*1879. évi XL. t.-c.*) intézkedik. Azonban kihágást, mint a legenyhébb fajta büntetendő cselekményt, már nemcsak törvény állapíthat meg, hanem ezen kívül miniszteri rendelet, törvényhatóság, vagy törvényhatósági joggal felruházott szabad királyi város, vagy rendezett tanácsú város által kiadott szabályrendelet is. De ezek csak valamely rendőri tilalomnak vagy rendelkezésnek megszegését minősíthetik kihágásnak, míg a törvény más jogsértő vagy veszélyeztető cselekményt is. A büntető és kihágási törvénykönyvön kívül még más törvényekben is vannak büntetőjogi intézkedések, melyek közül benünket leginkább az ú. n. *büntető novella (1908: XXXVI. t.-c., rövidítve: Bn.)* érdekel.

Hogy a büntetendő cselekmények három faja közt mi képezi az elválasztó vonalat, azt szigorúan tudományos alapon meghatározni nem lehet, csak általában annyit lehet mondani, hogy e megkülönböztetés a cselekmények súlyosságán alapul. A büntetettnek, mint a legsúlyosabb büntetendő cselekménynek, egyik fontos ismertető jele az, hogy csak szándékos cselekmény lehet; gondatlanságból elkövetett cselekmény tehát, ha még oly súlyos következménnyel járt

is, sohasem lehet büntett (pl. a gondatlanságból elkövetett emberölés is vétség). A vétségek közé általában szintén szándékosan elkövetett cselekmények tartoznak, de egy részük már gondatlanságból is elkövethető. Kihágások — e csekélyebb súlyú cselekmények — elkövethetők szándékosan is, gondatlanságból is. A törvény e háromfajta cselekményt a kiszabható büntetés minősége és részben tartama szerint különbözteti meg: az a cselekmény, melyre halál, fegyház, börtön, öt évi vagy ennél hosszabb államfogház szabható ki, büntett; amelyre fogház, öt évnél rövidebb tartamú államfogház, vagy pénzbüntetés, mint főbüntetés szabható ki, vétség; kihágást képez a cselekmény, ha elkövetőjére elzárás vagy pénzbüntetés szabható ki, s utóbbi esetben a törvény a cselekményt kifejezetten mint kihágást jelöli meg.

Azokat az ismertető jeleket, kellékeket, amelyek a bűncselekmény fennforgásának megállapításához szükségesek, *tényálladéknak* nevezzük. Hogy a dolog megértésére egy hasonlattal éljek: a bíró valamely bűncselekmény megállapításánál ép úgy diagnosist csinál, mint az orvos a betegség megállapításánál. Ami az orvosi diagnosis felállításánál a tünetek, az orvosi vizsgálat nyújtotta adatok összessége, az a jogi diagnosisnál a tényálladék. Hogy mi kell valamely büntetendő cselekmény tényálladékához, azt a törvény az illető cselekményről adott meghatározásában szabja meg: pl. aki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntettét követi el. A tényálladék alkotó elemei közül kettő: az *alany* (a felho-

zott példában „aki”) és a *tett* (a felhozott példában: „megöl”) minden büntetendő cselekménynél előfordul s ezért ezeket *általános tényálladéknak* nevezzük. De ezeken kívül még más kellékek is szükségesek lehetnek valamely büntetendő cselekmény fennforgásához (így a felhozott példában az előre megfontolt szándék); ezek a *különös tényálladékok* képezik.

„A büntetőtörvény nem tudása vagy téves felfogása a beszámítást nem zárja ki.” Az állam abból az elvből indul ki, hogy a büntető törvényt minden polgárának ismerni kell, sőt ismerni kell azoknak az idegeneknek is, kik az állam területére lépnek. Nem szorul bővebb magyarázatra, hogy ez a felfogás nagyon sokat kíván az emberektől. Az idegen egyáltalában nem, az állam polgárainak óriási többsége pedig szintén nem ismeri a büntetőtörvénykönyvet. A törvények kötelező volta nem is azon alapszik, hogy a törvény vagy általában a jog megismerése könnyű, mert hiszen az állampolgárok egész életükben sem tudnák az állam területén érvényes valamennyi törvényt és rendeletet megtanulni, hanem azon alapszik, hogy az államnak a jogrendet fenn kell tartania, s így kénytelen minden polgárától megkívánni, hogy ehhez a jogrendhez alkalmazkodják. A büntető törvényben felsorolt cselekmények jórésze nem csak jog-, hanem erkölcs ellenes is s az átlagos erkölcsi és értelmi fejlettséggel bíró ember úgy is érzi, tudja, hogy ezeket elkövetnie nem szabad. Azonban vannak cselekmények, melyek jogellenesek és még sem esnek büntetés alá, vannak cselekmények, melyek nem

erkölcs-ellenesek és mégis büntetés alá esnek. Ilyenek különösen a kihágások, mint csekélyebb súlyú büntetendő cselekmények között fordulnak elő.

Ha a büntetendő cselekmény fennforgásához szükséges kellékek megvannak, vagyis a tényálladék megvalósult: *bevégzett büntettről* beszélünk. Ha ellenben e kellékek egyike vagy másika hiányzik, *kísérlet* forog fenn. A BTK. 67. §-a szerint: „az a cselekmény, mellyel a szándékolt büntett vagy vétség véghez vitele megkezdett, de be nem végeztetett: a megkezdett büntett vagy vétség kísérletét képezi.” Pl. a tettes valakit meg akart ölni, rá is lőtt, de nem találta el, ez szándékos emberölés kísérlete lesz; a tettes behatolt a lúdtollal a terhes nő méhébe, de az elvetélés nem következett be, ez magzatelhajtás kísérlete lesz. Teljesen alkalmatlan tárgyon és teljesen alkalmatlan eszközzel büntett nem követhető el (pl. nem terhes nőn magzatelhajtás, teljesen ártalmatlan anyaggal mérgezés) s e cselekmények kísérlete sem. A kísérletet a törvény enyhébben bünteti, mint a bevégzett büntettet, s míg a büntett kísérlete mindig, a vétségé csak azonban az esetekben büntethető, melyekben a törvény azt kimondja.

A tettes.

Büntetendő cselekményt csak ember követhet el. Ebből egészen érthető, hogy a büntettek elkövetőivel — a büntettesekkel — sokat foglalkozott a jogtudomány.

Bizonyos fokú értelmi fejlettség kell ahhoz, hogy valaki cselekedeteit kellőképpen értékelni, mérlegelni tudja, ennek hiányában sem bűnösségről, sem büntethetőségről nem lehet szó. A testi és szellemi fejlődés pedig a korral halad. Míg a 12 évnél fiatalabb egyén büntetőjogi felelősségre egyáltalában nem vonható, a 18. évét betöltött pedig büntetőjogilag felelős: a 12 év 18 év közöttiek mintegy átmenetet képeznek a kettő között, amennyiben tettükért hol felelősségre vonhatók, hol nem, aszerint, amint a kellő erkölcsi és értelmi fejlettségük meg volt-e vagy nem; azonban még bűnösségük esetén is enyhébb eibánásban részesítendők, mint a teljes korúak. Ebből világos, hogy az életkornak a büntetőjogban igen nagy szerepe van.

A büntetőjogilag fontos életkorok a következők:

1. *a magzatkor*, tart a fogamzástól a születésig, a méhen belüli életkora; 2. *az újszülöttség*, az az időtartam, mely a méhen belüli életet a csecsemőkoraal összeköti; 3. *gyermekkor*, a 12 év betöltéséig (e korban elkövetett cselekményekért sem vád nem emelhető, sem bünvádi eljárás nem indítható); 4. *a fiatalkor*, 12-től 18 évig (e koron belül fontos még a 14-ik életév betöltése a megfertőztetésnél, gyermekrablásnál, szöktetésnél; a 15-ik év, amennyiben ez évet még nem haladott fiatalkorú ellen fogházbüntetés csak a legsúlyosabb esetekben szabható ki; a 18-ik év mint a fiatalkor felső határa, továbbá a vérfertőztetésnél, amennyiben a lemenő ágbeli rokon, ha ezt az évet még be nem töltötte, még nem büntethető); 5. *a büntető-*

jogi teljeskorúság, a 18-ik éven túl (azonban itt is fontos a 20-ik év: ugyanis a 20 évesnél fiatalabb egyén halálra vagy életfogytig tartó fegyházra nem ítéltethető; szerepet játszik továbbá ez életév a kerítésnél; a 21-ik év, amennyiben e koron túl a fiatalok javítóintézetben nem tartható; ennek következtében szigorúan véve a büntetőjogi teljes korúság nem a 18-ik, hanem csak a 21-ik év betöltésével következik be); fontos szerepet játszik még 6. az *agg-kor*, mely a büntetés átváltoztatását teheti szükségessé, az elítélt testi gyengesége miatt. Hol kezdődik az *aggkor*? a törvény nem mondja meg, de nyilván a testi gyengeséggel járó öregkort kívánja alatta érteni.

Régebben a nők bűncselekményeit enyhébben bírálták el. Ma már az a felfogás uralkodik, hogy a nem sem a bűnösség megállapításánál, sem a büntethetőség tekintetében nem tesz különleges elbírálást szükségessé. Vannak azonban a nőknél olyan *physiologicus* folyamatok is (menstruatio, terhesség, szülés), melyek idegrendszerükre, lelki életükre bár ideiglenesen, még is kihatással vannak s ilyen esetekben megokolt lehet e jelenségek enyhítő körülmény gyanánt való figyelembe vétele is. (Ismeretes pl. hogy a nők a bűncselekmények jó részét a menstruatio vagy a terhesség idejében követik el.)

Nyilvánvaló, hogy a bűnelkövetésnek bizonyos okai vannak és ezek az okok részint a büntettes egyéniségében, részint a körülményekben keresendők. Kétségtelen, hogy a bűnelkövetés, a bűnözés a társadalomban állandóan mutatkozó jelenség. Ebből kiin-

dulva a bűnelkövetést egyesek a társadalom kóros, mások normális életjelenségének tekintik. Nem tartom ezt az utóbbi felfogást helyesnek, mert abból, hogy egy jelenség rendszerint előfordul, megismétlődik, még nem következik, hogy az normális is. Nincs ember, aki életében légcsőhuruton vagy bélhuruton keresztül ne esett volna, esetleg többször is, s még sincs olyan orvos, aki akár egyiket, akár másikat az ember normális életjelenségének tartaná. Kóros jelenségek ezek akkor is, ha még olyan gyakran fordulnak is elő. Ép így a bűnelkövetést is a társadalom nem rendes, hanem kóros életnyilvánulásai közé soroznám.

A bűnelkövetés főokát az úgynevezett *bűnügyi embertani (kriminalanthropologiai) iskola* a tettes egyéniségében keresi. Ez iskola megalapítója *Lombroso Cézár* turini egyetemi tanár, aki a büntetéseket öt csoportba osztja: a *született, szokásszerű, alkalmi, szenvedélyes és elmebeteg büntettek* csoportjára. Szerinte a büntettek egy része, nevezetesen a *született büntettek* külön fajt, típust alkotnak, s ennek megfelelően náluk bizonyos szellemi és testi eltérések mutathatók ki, melyeket fel is sorol. Nem állította azonban, hogy valamennyi büntettesnél ilyen elfajulásos jelek volnának s azt sem állította, hogy a környezetnek nincs hatása a büntettek elkövetésére. *Szokásszerű büntettek* alatt érti Lombroso azokat, akiknek nincsen foglalkozásuk, akiknek — hogy úgy mondjam — kenyerük a bűnelkövetés, akik dolgozni nem akarnak; *alkalmi büntettek* alatt azokat, akiknek ellenálló képességük a rájuk ható külső behatásokkal

szemben gyenge s így adandó alkalommal könnyen követnek el büntetteket; a *szenvedélyes büntettek* bűnözésének oka idegrendszerük gyengesége; végül az elmebajosok, valamint más kóros elmeállapotúak, degeneráltak, alkoholisták stb. alkotják az utolsó csoportot.

Különösen a született büntettek fogalmának felállítása sok vitára adott alkalmat; ma e fogalmat általában elvetik. Távol vagyunk ugyan attól, hogy a lelki élet mechanismusába úgy be tudjunk látni, amint kellene, mégis azt hiszem, hogy a született büntettek csoportját fenn kellene tartanunk, ha nem a betűhöz, hanem a fogalomhoz ragaszkodunk. Valamint az ember születhetik testi fogyatkozásokkal, ép úgy születhetik szellemi fogyatkozásokkal is s e szellemi fogyatékoság, hiányosság a bűnelkövetésre való nagy fokú hajlandóságban is nyilvánulhat. Valamint valaki nem születik tuberculoticusnak, de magával hozhatja a tuberculosistra való hajlandóságot, ép úgy magával hozhatja az idegbajokra vagy a bűnelkövetésre való hajlamosságot is. Az ilyen egyénnek csak a legelső alkalom kell, hogy a bünt el is kövesse. Bűnelkövetésre való alkalom nélkül nincs bűnösség, tehát ilyen értelemben született büntettes sem lehet, de ugyan olyan körülmények között egyik bünt fog elkövetni valamennyi adandó alkalommal, míg egy másik egyén egyszer sem. Ezért úgy vélem, hogy a született büntettes fogalmát — de csak is az itt vázolt értelemben — fenn kellene tartani.

A társadalmi körülményeknek tulajdonítja a fő-

szerepet a bűnelkövetésnél a *bűnügyi társadalmi (socialkriminologiai) iskola*. E körülmények között a főszerepet a környezet játssza. E szerint tehát a döntő tényező a bűnelkövetésben nem az egyén, hanem a társadalom volna, s a társadalom megfelelő átalakulásától volna várható a büntettek csökkenése. Ez iskola híveinek egyrésze a büntettet a társadalom rendes életnyilvánulásának tekinti s kórosnak csak akkor, ha egyszerre nagyobb tömegben, járványszerűleg lép fel. Ez ép úgy nem állhat meg, mintha az előbb említettem bélhurutot vagy légcsőhurutot a szervezet normális életnyilvánulásának tekintenők s kórosnak csak akkor, ha járványosan lép fel.

Leghelyesebb utat követ a *közvetítő iskola*, mely a bűnelkövetés okait részint az egyénben, részint a környezet hatásában keresi. Valamint a betegség létrehozásánál is rendszerint, a fertőző betegségeknel mindig, két tényező játszik szerepet: az ember egyénisége és a külső behatás, egyik a másik nélkül betegséget nem okozhat, kell, hogy a külső behatásra az emberi szervezet megfelelően reagáljon, ép így a bűn elkövetéséhez is szükséges, hogy a büntettes a behatásra, a környezet hatására fogékony legyen. Első esetben létre jön a betegség, a másodikban a büntett.

A tettesen kívül mások is közreműködhetnek a büntett létrehozásában: ezek a *részesekek*. A részességnek három fajtát különbözteti meg a törvény: a *társ-tetteséget*, a *felbujtást* és *bűnsegélyt*. Társ-tettesek azok, akik a bűncselekményt együtt vagy közösen követik el. (Pl. ketten vernek agyon valakit.) *Felbujtó*

az, aki mást a büntett vagy vétség elkövetésére szándékosan reábír. A *bűnsegéd* a cselekmény elkövetését megkönnyíti, előmozdítja, a tettetést támogatja (pl. aki a terhes nőnek magzatelhajtás céljából alkalmas eszközöket szolgáltat, aki őrt áll, mialatt társa valakit elver vagy megöl). A felbujtó és a társtettes büntetését a törvény ugyanúgy állapítja meg, mint az egyszerű tettesét, a bűnsegédre azonban enyhébb büntetést mér.

A büntetés.

A büntetés tulajdonképeni alapja a bosszú. A kezdetleges társadalomban a bűnöst megölték, megkövezték, később már csak az okozott sérelemhez hasonló sérelmet ejtettek rajta („szemet szemért, fogat fogért”), mint ezt még Mózes törvényeiből is látjuk; utóbb a bűnös bizonyos váltságdíjat fizetett a sértettnek. E váltságdíjnak eleinte egy csekély, később mind nagyobb része az államnak jutott, utóbb az egész az államot illette; így lett a büntetés lassanként nem magánügy, hanem az állam ügye, közügy.

Maguk a büntetések az idők folyamán igen különbözők voltak. Hosszú és lassú fejlődés eredménye a mai büntetési rendszer, melynek legjellegzetesebb alakja a *szabadságvesztés-büntetés*. BTK-ünk ezen kívül még két büntetési nemet alkalmaz: a *halál büntetést* és a *pénzbüntetést*; a halál büntetést azonban csak két cselekményre (a király megölése vagy megsértése és a gyilkosság). A szabadságvesztés-büntetésnek pedig négy fajtát különbözteti meg: *fegyház, börtön, fogház, államfogház*.

Míg a régi társadalomban a büntetés fő és — mondhatjuk — egyedüli célja a megtorlás volt, addig a mai társadalomban a büntetés céljául elsősorban a büntettek elkövetésének megelőzését, a büntetett javítását, esetleg (ahol ez el nem érhető) ártalmatlanná tételét tekintik, anélkül, hogy a megtorlás eszméje — amint ez az emberi felfogás mellett érthető — teljesen háttérbe szorulna. Büntet az állam azért, mert az említett célra a büntetést hasznosnak és szükségesnek tartja és büntetnie kell, mert a büntetés a jogrend fenntartásának egyik eszköze. A büntetés kiszabásánál nemcsak a büntett, hanem a büntetett egyénisége is számba veendő: a büntetést a tettes egyéniségéhez kell alkalmazni. E kívánalomnak azonban mai büntetési rendszerünk bizony nem igen felel meg.

A felsorolt büntetési nemek közül különösen sok szó emelkedik a halálbüntetés ellen. Néhány állam már el is törölte, általános eltörléséről azonban a mai kulturális viszonyaink mellett alig lehet szó. A fegyház vagy életfogytig tart vagy határozott időtartamú. Utóbbi esetben legfeljebb 15 évig tarthat, legrövidebb időtartama pedig 2 év. Az államfogház leghosszabb tartama 15 év, a legrövidebb 1 nap, a börtön leghosszabb tartama 10 év, a legrövidebb 6 hó. A fogház 5 évig tarthat, legrövidebb tartama 1 nap. A pénzbüntetés akár mint önálló, akár mint mellékbüntetés 2 koronától 8000 koronáig szabható ki.

Különleges intézkedések vannak a *gyermekekre* és a *fiatalkorúakra* vonatkozólag. Ezeknél ugyanis a cél elsősorban a javítás, a nevelés. Aki a büntett el-

követésekor 12-ik évét meg nem haladta (*gyermekkor*), az ellen sem vád nem emelhető, sem bünvádi eljárás nem indítható. Ha a gyermek büntettet vagy vétséget követett el, a hatóság, amely elé kerül, őt megfenyítés végett a házi fegyelem gyakorlására jogosított egyénnek vagy az iskolai hatóságnak adhatja át. Az iskolai hatóság a gyermeket megdorgálhatja vagy iskolai elzárással fenyítheti. Ha a gyermek eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve vagy züllésnek indult, a hatóság a gyámhatóságot értesíti és ha a gyermek érdekében halaszthatatlanul szükséges, a gyermeket ideiglenes felvétel végett a legközelebbi állami gyermekmenhelybe szállítja. Az erkölcsrontó környezetben levő gyermek és fiatalkorú a) állami gyermekmenhelybe utalható, b) javító nevelése rendelhető el, c) ideiglenes gyermekvédő vagy patronage-egyletre bízható.

Az, aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének 12-ik évét már meghaladta, de 18-ik évét még be nem töltötte (*fiatalkorú*), ha a büntethetőséghez szükséges erkölcsi és értelmi fejlettsége nem volt meg, büntetőjogi felelősségre nem vonható. Ha a bíróság ily esetben szükségesnek látja, elrendelheti, hogy a fiatalkorút törvényes képviselője, hozzátartozója, vagy más alkalmas egyén házi felügyelet alatt tartsa vagy intézkedhetik az iránt, hogy a fiatalkorú házi vagy iskolai fenyítést kapjon. Ha az ilyen fiatalkorú eddigi környezetében erkölcsi romlásnak van kitéve, vagy züllésnek indult, a bíróság a fiatalkorúnak javítónevelését rendelheti el. A hatóság (a fiatalkorúak

birája vagy a rendőri büntető bíróság) elrendelheti még az ilyen, felelősségre nem vonható fiatalok ellen a próbára bocsátást és a bíróság helyiségeiben nappali őrizetben tartást. Utóbbi a legenyhébb jellegű szabadságvesztés-büntetés, legalább 3, legfeljebb 12 óráig tarthat és az élelem teljes elvonásával (teljes böjt) vagy korlátozásával jár.

Az ellen a fiatalok ellen, aki büntetőjogilag felelősségre vonható, tehát a büntethetőséghez szükséges erkölcsi és értelmi fejlettsége meg van, a következő intézkedések alkalmazhatók: *dorgálás, próbára bocsátás, javítónevelés, fogház vagy államfogház büntetés*. A cselekmény, mely a törvény szerint büntett, ez intézkedés folytán vétséggé minősül. A fiatalok által elkövetett cselekmény tehát büntettet nem képezhet, az legfeljebb vétség lehet az esetben is, ha felnőtt által elkövetve büntettet képezne.

Ha szigorúbb intézkedésre van szükség, a bíróság a fiatalok a törvény szerint halállal, fegyházzal, börtönnel vagy fogházzal büntetendő cselekmény miatt fogház büntetésre, államfogházzal büntetendő cselekmény miatt államfogház büntetésre ítélni.

Az olyan fiatalok ellen, ki a cselekmény elkövetésekor életének 15-ik évét még be nem töltötte, fogházbüntetés csak a legsúlyosabb esetekben állapítható meg. A fogházbüntetés legkisebb tartama 15 nap, leghosszabb tartama, ha a fiatalok a cselekmény elkövetésekor 15-ik évét betöltötte és cselekményére a törvény halálbüntetést vagy életfogytig tartó fegyházbüntetést állapít meg, 15 év; ha a fiatalok a cselek-

mény elkövetésekor 15-ik évét betöltötte és cselekményére a törvény határozott időtartamú fegyházbüntetést állapít meg, 10 év, más esetekben 5 év. Az államfogház legkisebb tartama 1 nap, leghosszabb tartama 2 év. A fogházbüntetés a fiatalkorúak részére felállított fogházakban hajtandó végre.

A törvény továbbá kimondja, hogy a fiatalkorúakkal szemben teendő intézkedéseknél figyelembe veendő: a fiatalkorú egyénisége, erkölcsi és értelmi fejlettségének foka, életviszonyai és az eset többi körülményei.

A *közveszélyes munkakerülők és csavargók*, csavargás miatt elzárással, bizonyos esetekben fogházzal büntethetők; utóbbi helyett azonban dologházba is utalhatók, ahol legalább 1 évig és legfeljebb 5 évig tarthatók.

A *hivatásos büntettek* (visszaeső, szokásszerű, javíthatatlan büntettek) ellen való védekezés, biztonsági intézkedések sokat foglalkoztatják a büntető jogászokat, anélkül, hogy eddigelé még a kérdést kielégítően meg lehetett volna oldani.

Vannak *ő- és mellékbüntetések*. Így mellékbüntetés bizonyos esetekben a pénzbüntetés, továbbá a viselt hivatal vagy állás elvesztése és a politikai jogok felfüggesztése.

Bizonyos esetekben a törvény elrendeli, hogy a bűnösnek talált személy a szakképzettséget kívánó foglalkozás gyakorlatától is eltiltandó, (így pl. gondatlanságból okozott súlyos testi sértés vagy gondatlanságból okozott emberölés esetében).

A büntetőjog az egyéni felelősség elvére van alapítva, minek következtében valakit csak akkor és csak oly mértékben lehet büntetni, amikor és amennyire azt cselekménye és bűnössége folytán megérdemelte. Más szóval individualizálni kell. Ennek az individualizálásnak a törvény csak általában tehet eleget, az esetenként való egyéniesítés a bíró feladata a törvény határai között. A törvény a büntetési tételt általánosságban szabja meg, a büntetés kiszabását a bíró belátására bizza.

A büntetés kiszabásánál figyelembe veendőek a bűnösség fokára befolyással bíró *súlyosbbitó és enyhítő körülmények*. Ha a súlyosbbitó körülmények számuk vagy nyomatékuk tekintetében túlnyomóak: a büntetésnek az elkövetett cselekményre megállapított legmagasabb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó. Ez úgy értendő, hogy ha a törvény pl. 5—10 évig terjedhető fegyházat állapít meg egy bűncselekményre, amennyiben olyan körülmények vannak, amelyek a tettes bűnösségét nem hogy csökkentenék, ellenkezőleg növelik, 10 évi vagy ezt megközelítő fegyház szabandó ki. Ha pedig az enyhítő körülmények túlnyomóak, a cselekményre megállapított büntetés legkisebb mértéke megközelítendő vagy alkalmazandó. A felhozott példában tehát, ha olyan körülmények forognak fenn, amelyek a tettes bűnösségét csökkentik, a méltányosabb elbánást megokolttá teszi: 5 évi vagy ezt megközelítő fegyházat szab ki a bíró. Kimondja még a törvény, hogy ilyen esetben a halálbüntetés életfogytig tartó fegyházra, az élet-

fogytig tartó fegyház pedig 15 évi fegyházra változtatandó. Ha sem súlyosbító, sem enyhítő körülmények nem forognak fenn, vagy azok egymást ellensúlyozzák: a büntetőtörvénykönyvben megállapított büntetés középértékét szabja ki a bíróság. A felhozott példában tehát 7½ év körüli fegyházat.

A bíró a törvényben megállapított maximális büntetésnél többet és a minimálisnál kevesebbet nem szabhat ki. Ez általános szabály alól azonban még is tesz a BTK. kivételt. Már a BTK. általános része említést tesz olyan okokról, melyek fennforgása esetén a bűncselekményre megszabott büntetésnél enyhébb büntetés állapítandó meg. Általánosságban négy ilyen ok van: a *rendkívüli enyhítő körülmények*, a *fiatalkor*, a *kísérlet*, a *bűnsegély*. A BTK. 92. §-a kimondja, hogy ha az enyhítő körülmények annyira nyomatékosak vagy olyan nagy számmal forognak fenn, hogy a cselekményre meghatározott büntetésnek legkisebb mértéke is aránytalanul súlyos lenne: ez esetben ugyanazon büntetési nem a legkisebb mértékig leszállítható és ha ez is túl szigorú volna: határozott időtartamhoz kötött fegyház helyett börtön, börtön helyett fogház, fogház helyett pénzbüntetés ezen büntetési nemek legkisebb mértékéig állapítható meg. Halálbüntetés helyett 15 évi, életfogytig tartó fegyház helyett pedig 10 évi fegyháznál kisebb büntetés azonban ebben az esetben sem állapítható meg. Ez az intézkedés tehát kettős leszállítást enged meg a bírónak. Először is megengedi, hogy a bíró a büntetési nem legkisebb mértékéig leszállhasson, az előbb fel-

hozott példában tehát 10 év helyett 2 évi fegyházat szabhasson ki (miután a fegyházbüntetésnek legkisebb tartama 2 év); másodsor megengedi, hogy ha az is túlszigorú volna, fegyház helyett a legközelebbi büntetési nem, tehát börtön alkalmazható, börtön helyett fogház stb., még pedig ennek is a legkisebb mértéke. Ilyen formán az előbbi példában fegyház helyett börtönre szállhat le a bíró, melynek legkisebb tartama 6 hó lévén, a törvény legszigorúbb alkalmazása esetén 10 évi fegyházra elítélhető egyén megfelelő méltányos körülmények fennforgása esetén esetleg csak hat havi börtönbüntetést kap.

Kimondja továbbá a törvény, hogy az előbb idézett 92. §. esetén kívül is határozott időtartamhoz kötött fegyház helyett börtön állapítandó meg, ha a bűnös aggkoránál vagy testi gyengeségénél fogva a fegyházbüntetés egyáltalán túlságosan súlyosnak mutatkozik. Ez esetben azonban a börtönbüntetésnek tartama a határozott ideig tartó fegyházbüntetés legmagasabb mértékéig felemelhető, vagyis a bíró ebben az esetben 15 évi börtönt is kiszabhat. Már ebből is látszik, hogy ez az eset tulajdonképen nem a büntetés leszállítása, hanem csak átváltoztatása, melyet az elítélt testi gyengesége tesz megokolttá. E testi gyengeség megállapítása esetleg orvosszakértő meghallgatását is szükségessé teheti.

A kísérletet a törvény enyhébben bünteti, mint a bevégzett büntetést. A bűnsegéd büntetése kisebb, mint a tettesé vagy a felbujtóé.

Az ellen, aki a büntett elkövetésekor életének

18-ik évét már meghaladta, de 20-ik évét még be nem töltötte, a törvény szerint halállal, vagy életfogytig tartó fegyházzal büntetendő cselekmény miatt 10—15 évig terjedhető fegyházbüntetés állapítandó meg. A bíróság egyébként a 18—20 év közötti kort állandóan enyhítő körülménynek veszi.

Vannak olyan körülmények, olyan okok is, melyek a bűncselekménynek hol szigorúbb, hol enyhébb elbírálását teszik szükségessé, annyira, hogy a törvény szükségesnek tartotta ezekről külön intézkedni. Ezek az úgynevezett *minősítő okok*. A testi sértésért pl. nagyobb büntetés jár, ha bizonyos, a törvényben meghatározott súlyos következménnyel jár, viszont a gyermekölés a szándékos emberölésnek enyhébben minősülő esete. Az ilyen esetek képezik az illető cselekménynek (adott esetben a testi sértésnek, illetőleg a szándékos emberölésnek) minősített eseteit. A minősítő körülményekről nem általánosságban, hanem az egyes bűncselekményeknél intézkedik a törvény.

A Bn. 1. §-ának intézkedése szerint a bíróság a törvényben megszabott bizonyos korlátokkal az egy hónapot meg nem haladó tartamban kiszabott fogházbüntetés és a pénzbüntetés végrehajtását, különös méltánylást érdemlő okokból *felfüggesztheti*, ha ettől az elítélt magaviseletére, életviszonyainak és az eset többi körülményeinek figyelembe vételével kedvező hatást vár. E szerint az államfogház büntetés nem függeszthető fel.

A felfüggesztett büntetést nem lehet végrehajtani, ha az elítélt ellen az ítélet jogerőre emelkedésé-

től számított három évi próbaidő alatt bűnvádi eljárás nem volt folyamatban.

Szándék és gondatlanság.

Büntetendő cselekmény elkövetője csak ember lehet s az ember a cselekményt vagy szándékosan, vagy gondatlanságból követi el. Szándékos cselekmény az, melyet az egyén tudva és akarva hajtott végre. A szándéknak e szerint két alkotó eleme van: a *tudat* és az *akarat*. A bűncselekmény elkövetőjének tudnia kell, hogy mit csinál és azt akarnia is kell. Az irodalomban két elmélet küzd egymással: a *tudat-* és az *akarat-elmélet*, aszerint, amint a két alkotó elem közül a tudatra vagy az akaratra helyezik a súlyt. Egyesek a szándék fogalmához megkívánják még azt is, hogy az illető tisztában legyen azzal, hogy cselekménye kötelességellenes. A szándék a büntetőjogban mindig valamely elkövetett vagy megkísérelt cselekmény elbírálásánál merül fel, ennél fogva a fogalom megértésére ajánlatos a büntetőjogi szándék fogalmánál mindig a *szándékosságra* gondolni, mert az a kérdés, hogy egy cselekményt szándékosan követettek-e el vagy nem? A szándéknál megkülönböztethető az *előre megfontolt* és a *rögtönös szándék*; az előbbit jellemzi a higgadt megfontolás, a cselekménynek előre való átgondolása, tervszerűsége; a rögtönös szándéknál ellenben a tettes erős felindulásában, minden higgadt, nyugodt megfontolás nélkül határozza el magát. A kettő között van az *előre meg nem fontolt szándék*, amelyet közönségesen *szándék, szándékosság* alatt

értünk, amikor a tettes nem ugyan hirtelen felindulásában, haragjában határozza el magát a cselekvésre, de mégis hiányzik a nyugodt, tervszerű megfontolás.

Valamely büntetendő cselekményt nemcsak szándékosan, hanem *gondatlanságból* is elkövethetünk. Gondatlanság akkor forog fenn, ha valaki valamely cselekményt elkövet ugyan, azonban cselekményének eredményét előre nem látta, de ha figyelmesebb lett volna, előre láthatta volna. Rendkívül gondosságot a törvény nem kíván, csak azt a gondosságot, amelyet minden normális embertől el lehet várni.

A szándékos és a gondatlan cselekmény azonban nem csak tettel követhető el, hanem *mulasztással* is, vagyis úgy, hogy valaki nem tesz meg valamit, amit megtenni kötelessége lett volna. A *mulasztás* legnagyobb részben felületességből, gondatlanságból ered: az illető nem gondolja meg, nem jut eszébe, hogy valamit meg kellene tennie, különben annak másokra veszélyes következményei lesznek. Azonban mulasztás szándékosan is elkövethető, ha t. i. az illető egyenesen azért nem tesz meg valamit, hogy a jogsértő eredmény bekövetkezzék. Szokásos példája ennek, hogy a váltóőr szándékosan leissza magát, hogy a váltót ne tudja állítani s ezért a vonat kisíklík; ilyen eset az is, ha az anya gyermekét télen a hidegben, hóban megszüli és ott hagyja s a gyermek elpusztul. A mulasztásnak ez a faja tehát tulajdonképen szándékos cselekmény, csak hogy negatív irányban.

Az elmondottakból világos, hogy *a szándék nem*

orvosi, hanem bölcséleti és jogi fogalom, minek folytán a szándék kérdésében az orvosszakértő nem nyilatkozhatik, ennek megítélése a bíróra tartozik. A törvény különben a szándék fogalmát sem határozza meg, ez a tudomány feladata, mely gyakorlati kifejezésre a bíróság ítéletében jut. A törvény azonban kimondja, hogy büntettet csak szándékosan elkövetett cselekmények képeznek; ugyanez áll a vétségekre is, kivéve, ha a gondatlanságból (culpa) elkövetett cselekmény a törvény különös részében vétségnek nyilvánítottatik. Már említettem, hogy kihágások úgy szándékosan, mint gondatlanságból elkövethetők.

A beszámíthatóság.

Valamely elkövetett cselekményért csak akkor vonható az egyén felelősségre, ha az a cselekmény az ő rovására írható, más szóval: ha az neki beszámítható. Beszámíthatóság és bűnösség tehát a büntetőjog szempontjából egy jelentőségű olyan értelemben, hogy *akinek a cselekmény beszámítható, az bűnös*. Tulajdonképpen tehát a cselekmény az, amely beszámítható vagy be nem számítható, mégis az egyén beszámíthatóságáról is szoktunk beszélni. A BTK. általában bizonyos erkölcsi és értelmi fejlettséget kíván meg a beszámíthatósághoz, melynél fogva az egyén cselekményét és a belőle folyó következményeket mérlegelni tudja (*libertas iudicii*) és akaratát szabadon tudja elhatározni (*libertas consilii*). Az akarat szabad elhatározását illetőleg úgy a jogászok, mint a bölcsészek és az orvosok két táborra oszlanak: az egyik az *indeter-*

ministák tábora, akiknek az a felfogásuk, hogy van szabad akarat, a másik a *deterministák* tábora, akiknek meg az a felfogásuk, hogy nincs szabad akarat. A természettudománnyal foglalkozók általában és a büntetőjogászok jórésze a determinista álláspontra helyezkedik. E felfogás szerint az emberi akarat nem szabad, az ember akaratát a ráható körülmények, tényezők folytán egyéniségének megfelelően határozza el. Tehát egyrészt az emberre ható okok, másrészt az ember egyénisége határozzák meg az akarat irányát. Azonban még ilyen értelemben is lehet szabad akaratról beszélni, ha az alatt az embernek azt a képességet értjük, hogy akaratát aként tudja elhatározni, mint hasonló körülmények között a kellő erkölcsi és értelmi fejlettséggel bíró, tehát normális ember tenni szokta. Ha ez nem így volna, az egyén felelőssége sohasem volna megállapítható, már pedig, ha az emberek felelőtlenül cselekednének, a társadalmi rend felbomlana, a társas együttélés lehetetlenné válnék.

Ha olyan okok forognak fenn, melyek miatt a beszámíthatóság említett két kelléke közül vagy az egyik vagy a másik vagy mindkettő hiányzik, a cselekmény a tettes rovására nem írható, neki be nem számítható. Ezek az okok a *beszámítást kizáró okok*. A BTK. általánosságban 8 ilyen okot ismer, ezek: az *öntudatlan állapot*, az *elmetehetség megzavarodása*, az *ellenállhatatlan erő*, a *fenyegetés*, a *tévedés*, a *gyermekkor*, a *büntethetőséghez szükséges erkölcsi és értelmi fejlettség hiánya*, a *siketnémaság*. Ide sorolja a BTK. a *jogos védelmet* és a *végszükséget* is; ezek

azonban nem a beszámítást, hanem a *cselekmény jogtalanságát* zárják ki.

A beszámítást kizáró okokat három csoportba oszthatjuk: az elsőbe tartoznak a *physiologicus*, a másodikba a *pathologicus* okok, a harmadikba pedig azok, amelyek e két csoport egyikébe sem sorozhatók.

A *physiologicus* okok közé tartozik a *gyermekkor*. A Bn. rendelkezése alapján az ellen, aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének 12-ik évét meg nem haladta (gyermekkor), sem vád nem emelhető, sem bűnvádi eljárás nem indítható. A törvény abból indul ki, hogy a 12 éven alulinak nincs meg az az erkölcsi és értelmi fejlettsége, hogy cselekményét kellőképen mérlegelni tudja, s ennek következtében büntetőjogi felelősségre nem vonható.

A *physiologicus* okok közé sorozhatók — bár sokszor már a *pathologicus* határán állanak — azok az esetek, melyekben a *fiatalkorú* (ez alatt a törvény a 12—18 éveseket érti) büntetőjogi felelősségre nem vonható: „az, aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének 12-ik évét meghaladta, de 18-ik évét még be nem töltötte (fiatalkorú), ha a büntethetőséghez szükséges értelmi és erkölcsi fejlettsége nem volt meg, büntetőjogi felelősségre nem vonható”. E szerint a fiatalkorúakat két csoportba sorozza a törvény t. i. a büntetőjogilag felelősségre vonható és a büntetőjogilag felelősségre nem vonható fiatalkorúak csoportjába, a szerint, amint a büntethetőséghez szükséges erkölcsi vagy értelmi fejlettségük megvolt-e vagy nem?

A *physiologicus* okok között említi több büntető

jogászunk a *siketnémaságot*, holott a siketnémaság nem normális, physiologicus, hanem kóros, rendellenes, pathologicus állapot s ennél fogva a pathologicus okok közé sorolandó. A siketnémákra vonatkozólag azonban a törvény csak akkor zárja ki a beszámíthatóságot, ha cselekményük bűnösségének felismerésére szükséges belátásuk nem volt. Különösen az oktatásban nem részesült siketnémáknál fog ez előfordulni, de egyébként is a siketnéma még is csak nehezebben tud kellő ismereteket, kellő fogalmakat szereznii, mint a normális ember; ezen kívül rendszerint meglevő ingerlékenysége is megokolttá teszi, hogy ezt a rendelleneséget, mint enyhítő körülményt, figyelembe vegyék.

A *pathologicus* okok közé tartozik az *öntudatlanság*; ez alatt nem csak az öntudat teljes hiányát, hanem nagyobb fokú zavarát is érteni kell. Nyilvánvaló, hogy aki öntudatlan állapotban van vagy egyáltalán nem képes semmit sem cselekedni (pl. az agyrázkódást szenvedett öntudatlan beteg), vagy ha tesz is valamit, sem cselekményével nincs tisztában, sem akaratát nem tudja szabadon elhatározni (pl. a deliriumos beteg, teljesen részeg). Így világos, hogy neki a cselekmény be nem számítható.

Lényegében ugyanez áll az *elmebetegekre* vonatkozólag is. A törvény szerint nem számítható be a cselekmény annak, aki azt öntudatlan állapotban követte el, vagy akinek elmetehetsége meg volt zavarva és emiatt akaratának szabad elhatározási képességével nem bírt. A törvény a keletkezésekor általánosan uralkodó indeterminista felfogásnak megfelelőleg csak

az olyan elmebajt fogadja el beszámíthatóságot kizáró ok gyanánt, melynél az akarat szabad elhatározására irányuló képesség nincs meg. Az elmetehetség megzavarodása alatt a törvény az elmebetegséget kívánja érteni. Itt elég lett volna az elmebetegség felemlítése, mert hiszen akaratát szabadon elhatározni egyetlen elmebeteg sem tudja s a szabad akaratelhatározási képesség hiányának külön kiemelése egészen felesleges.

Kizárja a cselekmény beszámíthatóságát az *erőszak* és a *veszélyes fenyegetés*. A törvény szerint nem számítható be a cselekmény, ha elkövetője ellenállhatatlan erő vagy oly fenyegetés által kényszerítettett arra, amely saját vagy valamely hozzátartozójának életét vagy testi épségét közvetlenül veszélyeztette, amennyiben a veszély másképen nem volt elhárítható. Kényszer esetén a tettesnek egyáltalában nincs módjában választani, veszélyes fenyegetés esetén pedig két rossz között kell választania: a bűncselekmény elkövetése vagy a fenyegető rossz között. A törvény azonban megkívánja, hogy ez a fenyegetés olyan legyen, amely a fenyegetettnek vagy hozzátartozójának testi épségét vagy életét veszélyeztette, még pedig aként, hogy a veszedelem közvetlenül bekövetkezik, továbbá, hogy a veszély másképen ne legyen elhárítható. Ha tehát a jövőben bekövetkező rosszal fenyegetnek valakit (pl. hogy megverik), az nem mentesítő ok a cselekmény elkövetésénél, és az sem, ha a veszély más módon el lett volna hárítható. Továbbá csak az életet vagy testi épséget fenyegető veszély jön

számításba, ez is csak abban az esetben, ha vagy a cselekmény elkövetőjének vagy hozzátartozójának élete vagy testi épsége ellen irányul. Nem jön tehát számításba az az eset, ha valakit egy elkövetett bűncselekmény feljelentésével fenyegetnek meg vagy azzal, hogy a kölcsönadott pénzt visszakövetelik stb. A törvény közelebbről meghatározza a *hozzátartozók* fogalmát is: hozzátartozóknak tekintetnek a fel- és lemenő ágbeli rokonok és sógorok, a testvérek, unoka-testvérek és ezeknél még közelebbi rokonok, az örökbefogadók és tápszülők, az örökbefogadott és tápgyermek, a házastársak és jegyesek, testvérek házastársai s a házastársak testvérei. Minthogy a *do-log természeténél fogva* nem a jogi értelemben vett rokonok értendők itt, hanem azok, akiket az érzelmi viszonynál fogva rokonoknak szoktunk tekinteni: a törvénytelen gyermek és törvénytelen szülő is ide tartozik.

Kizárja a beszámíthatóságot a *tévedés*. Nem számíthatók be a büntettnek vagy vétségnek tényálladáshoz tartozó, vagy annak súlyosabb beszámítását okozó ténykörülmények, ha azokról az elkövető a cselekmény elkövetésekor nem birt tudomással. A gondatlanságból elkövetett cselekményre ez a szabály csak abban az esetben alkalmazható, ha az érintett körülmények nem tudása már magában nem képez gondatlanságot. Gyakori eset, hogy valaki vadra lő, de a bokor mögött álló embert találja el és sérti meg; neki ez nem számítható be akkor, ha nem volt tudomása arról, hogy a bokor mögött ember van; ha ellen-

ben kellő gondosság mellett tudhatta volna, bár tényleg nem tudta, gondatlanságból okozott testi sértés állapítható meg.

A cselekmény az elkövetőnek vagy beszámítható vagy nem; ilyen értelemben a beszámíthatóságnak nincsenek fokozatai. Azonban ugyan olyan bűncselekmény elkövetése esetén egyik ember felelőssége nagyobb lehet, mint a másiké, egyik ember inkább bűnös lehet, mint a másik, egyiknek inkább rovására írható a cselekmény, mint a másiknak; vagyis a beszámíthatóság és a beszámíthatatlanság között átmenetek is vannak, mint a természetben mindenütt. Ezekben az esetekben beszélünk *korlátolt beszámíthatóságról*. Az ebbe a csoportba tartozó egyének tulajdonképpen átmenetet képeznek az épelméjűek és az elmebetegek között, viselkedésük hol az elmebetegek, hol az épelméjűek viselkedéséhez áll közelebb. Az ide tartozó egyének megítélése nem is történhetik teljesen egyformán. Az irodalomban e részben kétféle irány küzd egymással: az egyik, a korlátolt beszámíthatóságot csak enyhítő körülménynek veszi, ennek következtében a cselekményt beszámítja ugyan, de nem bírálja el olyan szigorúan, mint a normális embernél (ezen az állásponton van nálunk is a bírói gyakorlat); a másik irány ezeket az egyéneket egyáltalában nem tartja büntethetőknak, hanem részükre egészen különleges intézkedéseket tart szükségeseknek. A két felfogás közül magában véve egyik sem helyes. E csoportba — mint átmeneti jellegű csoportba — tartozó egyének (gyengeelméjűek, idült alkoholizmusban

szenvedők, morphinisták, cocainisták stb.) általában lazább erkölcsi felfogásúak és ennek megfelelően akaratukat is könnyebben határozzák el. De esetenként bírálendő el az, hogy velük szemben milyen intézkedés szükséges, mert, hogy mit lehet egy ilyen egyénnek és milyen fokban beszámítani, azt nem csak az ő erkölcsi és értelmi fejlettsége, hanem a cselekmény minősége és súlya szerint kell megítélni.

A cselekmény jogtalanságát kizáró okok.

A BTK. a beszámítást kizáró okok között említi meg a *jogos védelmet* és a *végszükséget*, amelyek azonban az uralkodó felfogás szerint nem a beszámíthatóságot, hanem a cselekmény jogtalanságát zárják ki. Miután pedig valamely cselekmény csak akkor képezhet büntetendő cselekményt, ha jogtalan, nyilvánvaló, hogy ahol jogtalanság nincs, ott büntetendő cselekmény sincs, tehát bűnösségről is ép oly kevéssé lehet szó, mint beszámíthatatlanság esetén. Ezért a kérdésnek nem gyakorlati, hanem csak elméleti jelentősége van: bűnösség és büntethetőség egyik felfogás szerint sem foroghat fenn.

Jogos védelem az, mely akár a megtámadottnak, akár másnak személye vagy vagyona ellen intézett vagy azt fenyegető jogtalan és közvetlen megtámadásnak elhárítására szükséges. A támadás közvetlensége azt jelenti, hogy a megtámadást már megkezdték vagy alaposan várható, hogy megkezdik. Nem csak a személy (élet, testi épség, személyes szabadság),

hanem a vagyon megvédése céljából is helye van a jogos védelemnek s nem csak akkor, ha a védekezőt, hanem akkor is, ha mást támadnak meg jogtalanul. Nem csak emberek, hanem állatok támadásával szemben is szó lehet jogos védelemről, ugyan így elmebetegekkel szemben is. Mert igaz, hogy az állat sem jogos, sem jogtalan cselekményt nem követhet el, de ép úgy sértheti vagy fenyegetheti az életet, a testi épséget, ép úgy okozhat vagyoni kárt, mint az ember. Ha valaki maga idézte elő a támadást, nincs helye jogos védelemnek. Ellenben jogos védelem foroghat fenn abban az esetben is, ha a védekezőt tulajdonképpen nem támadták meg, de ő alaposan hihette, hogy őt megtámadják vagy meg akarják támadni (vélt támadás). Megeshetik, hogy valaki nagyobb erőt alkalmaz a támadás visszaverésére, mint amennyi szükséges, mert hirtelenében nem tudja, hogy mit csináljon. Ezért a törvény kiemeli, hogy a jogos védelem határainak félelemből, ijedtségből vagy megzavarodásból származó túlhágása nem büntetettik. Ez azonban nem zárja ki, hogy az illető az ilyen módon másnak okozott kárt megtéríteni tartozik, vagyis magánjogilag felelős, bár büntetés nem éri.

Kizárja továbbá a cselekmény jogtalanságát a *végszükség*. Nem büntetettik a cselekmény, ha az a tettes, vagy hozzátartozói életének véletlenül származott, más módon el nem hárítható, közvetlen veszélyből való megmentése végett végszükségben követtetett el. Így tehát a tettes vagy hozzátartozói (nem bárki) életének közvetlen veszélyéről van szó, a vagyon

megmentése érdekében tehát végszükségről nem lehet beszélni. Elengedhetetlen kellék továbbá a végszükség fogalmához, hogy az életveszély másként, mint a cselekmény elkövetésével ne legyen elhárítható. Ha az életveszély másképp is elhárítható, akkor nincs végszükség; ellenben a vélt életveszély (az olyan helyzet, melyet a tettes alaposan tarthatott életveszélyesnek, bár nem volt az) szintén mentesít. Az életveszélynek továbbá véletlenségből kell származnia; ha a tettes maga idézte elő, az abból való menekülés címen végszükségre nem hivatkozhatik.

A BTK.-ban felsorolt eseteken kívül vannak még más okok is, amelyek a cselekmény jogtalanságát kizárják.

Igy nem büntethető az *öngyilkosság*, tehát az öngyilkosság kísérlete sem, mert a törvény abból a szempontból indul ki, hogy azzal az öngyilkosságok számát nem csökkentené, ha az öngyilkosság kísérletét büntetné, sőt épen az ellenkezőt érné el vele, mert ez csak ösztönözné az illetőt arra, hogy a nem sikerült öngyilkosságot újból megkísérelje. Ha az öngyilkosság sikerült, akkor természetesen nem is volna kit büntetni. Ép így nem büntethető a testi sértés sem, ha valaki önmagán követi el. Egyedül az öncsonkítást bünteti a törvény; ez a kivétel sem a büntetőjog szelleméből folyik, hanem a hadviselés érdekeinek a folyamánya.

Nem büntethető továbbá az *orvosi beavatkozás*. Orvosi beavatkozás alatt nemcsak a műtéteket értjük, hanem ide tartozik minden olyan eset, mikor az orvos

valamely ténykedést végez a beteg érdekében (pl. befecskendezések, gyomormosás). Min alapszik az orvos beavatkozási joga? arra nézve szétágaznak a vélemények. Az egyik felfogás ezt a *beteg beleegyezésével* magyarázza, amely az eseteknek legnagyobb részében igaz is, azonban vannak esetek, hol az orvos kénytelen beavatkozni akkor is, ha a betegtől erre engedélyt nem kap (pl. a beteg eszméletlen), vagy a beteg beleegyezéséről jogi értelemben nem lehet szó (elmebetegéknél, gyermekeknél), mihez még az is hozzá veendő, hogy a büntető jogban a beleegyezés a cselekmény jogtalanságát nem zárja ki (pl. az emberölést akkor is bünteti a törvény, ha az a megölt kívánságára történik). A betegtől nyert *megbízatásról* nem lehet szó ott, hol a beteg megbízatást nem adhat, az orvosnak még is be kell avatkoznia. Másik felfogás a *megbízás nélküli ügyvitel* fogalma alá vonja az orvosi beavatkozást. Megbízás nélküli ügyvitelről akkor beszélünk, mikor valaki nem járhat el valamely ügyben, hanem azt helyette más végzi el, anélkül, hogy reá megbízást kapott volna. Ez a felfogás azonban csak azokat az eseteket magyarázná meg, hol a beteg megbízást nem adhatott, az orvos azonban az ő érdekében kénytelen volt beavatkozni. Van olyan felfogás is, mely az orvosi beavatkozás jogosságát a *szükséggel* magyarázza; ez a magyarázat azért nem elég kielégítő, mert vannak esetek, hol az orvos nem azért avatkozik be, mert az multhatatlanul szükséges, hanem azért, mert az célszerű, vagy egyéb okból ajánlatos (pl. kozmetikai szempontból). Egyik magyarázat

a szokásjogra hivatkozik; ez a felfogás viszont csak annyit mond, hogy az embereknek évezredek óta az volt a meggyőződésük, hogy az orvosi beavatkozás mint semminemű állami, társadalmi vagy egyéni érdeket nem sértő, ellenkezőleg az egyénnek érdekét, javát szolgáló cselekmény nem lehet jogtalan és így nem büntethető. E felfogás hibája még az is, hogy a szokás büntetőjogi szabályokat nem alkothat, mert a szokásjog a büntetőjogban nem jogforrás. Ismét egy felfogás az orvosi beavatkozás büntetlenségét az *orvosi hivatásjoggal* magyarázza. Ez a magyarázat elfogadható olyan államokban, hol az orvosi hivatás képesítéshez van kötve, mint hazánkban is. Nálunk, aki jogosultság nélkül végez orvosi teendőket kuruzslás, mint kihágás miatt büntethető, bár csak abban az esetben, ha ezeket a teendőket fizetésért vagy jutalomért végzi. Nem magyarázza meg az orvosi beavatkozás büntetlenségét a közegészségügyi törvénynek (1876. évi XIV. t.-c.) az a kijelentése sem, hogy az orvos az általa választott gyógy mód tekintetében nem korlátozható, mert ez csak annyit mond, hogy az orvos a beteg gyógykezelése céljából szükségesnek tartott eljárást maga választja meg s neki ebben senki, sem a beteg, sem más, kötelező utasítást nem adhat, természetes azonban, hogy gyógykezeléséért maga felel, tehát az esetleges műhibákért felelősségre vonható. Mit szabad és mit kell az orvosnak tennie? azt neki az orvosi tudomány és az orvosi ethika írja elő, ezek szabályaihoz alkalmazkodni kötelessége.

A büntető per.

Valamely büntetendő cselekmény elkövetése esetén az államnak joga, de egyszersmind kötelessége is, hogy a jogrend fentartása és a társadalom érdekeinek védelme céljából a bűncselekmény fenforgását megállapítsa s a büntettest megfelelő büntetéssel sújtsa. Ennek a megállapításnak és a büntetés kiszabásának minden alkotmányos államban birói úton kell történnie. A folyamatot, mellyel ez végre megy, *büntető pernek* nevezzük. A büntető perre vonatkozó szabályokat a büntető perjog tartalmazza. Nálunk a büntető perről a következő törvények intézkednek: 1896. évi XXXIII. t.-c. a bűnvádi perrendtartásról (rövidítve BP.), 1897. évi XXXIII. t.-c. az esküdtbiróságról, 1897. évi XXXIV. t.-c. a bűnvádi perrendtartás életbeléptetéséről. Ezen kívül az újabb törvények közül megemlítendők: az 1907. évi XVIII. t.-c. a bűnvádi perrendtartás módosításáról és kiegészítéséről, az 1914. évi XIII. t.-c. az esküdtbirósági eljárásra és a semmiségi panaszra vonatkozó intézkedések módosításáról, az 1913. évi VII. t.-c. a fiatalokúak biróságáról.

Bűnvádi ügyben birói eljárás csak a törvény értelmében, vád alapján és csak az ellen indítható, akit büntett, vétség vagy kihágás nyomatékos gyanuja terhel. Bűncselekmény miatt nem alkalmazható más büntetés, mint amelyet birói hatalommal törvényesen felruházott hatóság törvényesen eljárva kimondott. A BP. eme kijelentése a bűnvádi per fogalmát nem határozza meg, hanem csak a polgároknak a felesleges

zaklatástól való megvédésére, az egyéni szabadság biztosítására irányul.

Vád nélkül nincs büntető per. A vád képviselőjére az állam külön hatóságot, *vádhatóságot* (*kir. ügyészség*) állított fel, amelynek kötelessége abban az esetben, ha valakit bűncselekmény nyomatékos gyanúja terhel (az egyszerű gyanú nem elég), ellene vádat emelni. Viszont a bűncselekmény elkövetésével gyanúsított védekezhetik és a kettőjük közti vitát a bíróság dönti el.

A vádat rendszerint a kir. ügyészség képviseli, csak bizonyos esetekben lehet vádló a sértett is. Viszont a *terhelt*, aki ellen az eljárás folyik, az eljárás bármely szakában élhet védő közreműködésével, sőt bizonyos súlyosabb bűncselekmények elkövetése esetében a védelem kötelező. A törvény általában *terheltnek* nevezi azt, aki ellen az eljárás folyik s az eljárás különböző szakáiban különböző néven jelöli: a bűncselekmény elkövetésével *gyanusított* az a terhelt, aki ellen vizsgálat elrendelése még indítványozva, vagy a vádirat benyújtva nincs. Az a terhelt pedig, aki ellen vádhatározat van hozva, vagy enélkül főtárgyalás van elrendelve: a *vádlott*. *Felek* alatt a törvény a *kir. ügyészséget* (kivételes esetekben a *fő- vagy pótmagánvádlót*) és a *terheltet* érti. *Sértett* az, kinek bármely jogát sértette vagy veszélyeztette a bűncselekmény.

Az itt felsorolt egyéneken és a bíróság tagjain kívül a büntető perben még más személyek is szerepelnek, kik közül bennünket csak a *tanúk* és a *szakértők* érdekelnek.

A büntető bíróságok.

Büntető ügyekben a *kir. járásbíróságok*, a *kir. törvényszékek*, a *kir. ítélőtáblák* és a *kir. Curia bírásoknak*. Ezek úgynevezett *hivatalnok bíróságok*: szakképzett egyénekből állanak. Ezen kívül eljárnak büntető ügyekben az *esküdtbíróságok* is, melyek vegyes bíróságok, t. i. hivatalnok bírákból és nem szakképzett egyénekből, ú. n. laikus elemből állanak. A járásbíróság és az esküdtbíróság kizárólag mint elsőfokú, a *kir. Curia* kizárólag mint felebbviteli bíróság jár el, a *kir. törvényszékek* részben első fokú, részben felebbviteli bíróságok, a *kir. ítélőtáblák* felebbviteli bíróságok, csak egy esetben járnak el első fokon, ha t. i. az ítélőtáblai főtárgyalás alatt követ el valaki büntetendő cselekményt.

A bíróságokat fel szokták osztani *egyes és társas* bíróságokra, aszerint, amint az ítélkezést egy vagy több bíró (bírói tanács) gyakorolja. A járásbíróság kivételével a többi bíróságaink társasbíróságok, csupán újabban ítélkeznek bizonyos ügyekben (pl. testi sértés bizonyos eseteiben) a törvényszéken is egyes bírák. Az esküdtbíróság három bírói tagból és 12 esküdtből áll; esküdtbíróság minden törvényszéken van, mely büntető bíráskodást gyakorol. A törvényszékek három tagú, az ítélőtáblák három tagú, a Curia öt tagú tanácsban ítélkeznek. Budapesten a büntető ügyek elbírálására külön büntető járásbíróság és külön büntető törvényszék van. (Budapesti kir. büntető járásbíróság, budapesti kir. büntető törvényszék). Így a budapesti kir. törvényszék és a budapesti kir. járásbíróság csak

magánjogi ügyekben bíraskodnak. A járásbiróságok a kihágások és vétségek egy része felett ítélkeznek, a kihágások másik részét a közigazgatási hatóság, a vétségek másik részét pedig a kir. törvényszékek látják el. A törvényszékek úgy vétségekben, mint büntettekben bíraskodnak. Az esküdttbiróság elé tartoznak általában a legsúlyosabb bűncselekmények, továbbá bizonyos kivételekkel a nyomtatvány útján elkövetett büntetendő cselekmények. A háború óta az esküdttbiróságok nem működnek, teendőiket a törvényszékek látják el.

Meg kell itt említenem a *fiatalkorúak bíróságát*. Ilyen minden törvényszéknél van, mely büntető ügyekben ítélkezik. E célból az igazságügyminiszter egy (ha az ügyek száma miatt szükséges, több) bírót jelöl ki: ez a fiatalkorúak bírója, aki — néhány kivétellel — a fiatalkorúak bűnügyeiben ítélkezik. A fiatalkorúak bíróságához tartoznak a gyermekek által elkövetett bűncselekmények, valamint a büntetendő cselekménnyel nem gyanúsított, de erkölcsi romlásnak kitett kiskorúak ügyei is. Ezen kívül minden törvényszéknél működik a *fiatalkorúak törvényszéki tanácsa*, mely az ítélőtábla elnöke által kijelölt három bíróból áll. E tanács jár el a fiatalkorúak bírója által eldöntött ügyekben felelő esetén, ezen kívül néhány esetben első fokon is a fiatalkorúak ügyeiben.

A kir. ügyészség.

A vádat rendszerint a kir. ügyészség képviseli. A kir. ügyészség a bíróság mellé rendelt, de tőle füg-

getlen szervezet. A kir. Curia mellett a kir. *korona ügyészség*, minden kir. ítélőtábla mellett *kir. főügyészség* és minden törvényszék mellett *kir. ügyészség* van szervezve. A kir. járásbiróságok mellett *ügyészségi megbizottak* működnek, ezek azonban nem tartoznak az ügyészségi szervezethez. Az ügyészség nem olyan független testület, mint a bíróság, mert az igazságügyminiszternek van alá vetve, minek következtében az igazságügyminisztert megilleti az a jog, hogy az ügyészeknek utasításokat adhat, bár egyesek ezt az utasítási jogot kétségbe vonják. A törvényszékek mellett felállított ügyészségek élén a *vezető ügyész* (esetleg az ügyészségi elnök), a főügyészségek élén a *főügyész* áll; a vezető kir. ügyész mellett *kir. ügyészek*, a kir. főügyészek mellett *főügyészi helyettesek vannak*, a kir. Curia mellett a kir. koronaügyészség működik, ennek főnöke a *korona ügyész*, helyettesei a *koronaügyészi helyettesek*. Az ügyészségi teendőket az illető hivatal főnöke végzi s az alárendelt tagok csak az ő helyettesei.

A kir. ügyészség kötelessége nemcsak a vád képviselése, hanem a nyomozás vezetése s a jogerős bírói ítélettel kimondott büntetések végrehajtása is.

A fiataikorúak bírósága mellett működő kir. ügyészt az ügyészség vezetője rendeli ki az alárendelt ügyészségi tagok közül.

A büntető per menete.

A büntető per a *nyomozással* kezdődik. A kir. ügyészség kötelessége a tudomására jutott, hivatalból

üldözendő bűncselekmények tárgyában a nyomozást teljesíttetni. Vannak azonban olyan cselekmények is, amelyek csak akkor képezik büntető birói eljárás tárgyát, ha a sértett vagy helyette más, a törvény szerint erre jogosított személy, emel vádat; ezek a *magánindítványra* üldözendő bűncselekmények. Ez utóbbiak közé általában az olyan ügyek tartoznak, melyekben a jogsérelem nem olyan természetű, hogy az állam szükségesnek látná a hivatalból való üldözést, vagy pedig a hivatalból való eljárás a sértettre nagy erkölcsi hátránnyal járna avagy a dolog bolygatása egyéb okokból nem kívánatos s így a vádemelést a magánosok tetszésére bizza a törvény. Vannak olyan esetek is, hol az eljárásnak csak magánindítványra van ugyan helye, az egyszer megtett indítvány azonban vissza nem vonható (ilyen pl. a szemérem elleni bűncselekmények egy része). A nyomozást nem a kir. ügyészség végzi, hanem csak irányítja, a nyomozást a rendőri közegek (rendőrség, csendőrség) teljesítik.

Hogy a nyomozást meg lehessen indítani, szükséges, hogy a bűncselekmény megtörténte az ügyészség tudomására jusson. A bűncselekmény pedig rendszerint feljelentéssel jut az ügyészség tudomására. Az állampolgárok általában véve nem kötelesek a bűncselekmények feljelentésére, csak a hatóságoknak teszi kötelességükké a törvény, hogy a hivatali hatáskörükben tudomásukra jutott, nem magánindítványra üldözendő bűncselekményeket felhívás nélkül is hivatalból nyomozni és a birtokukba került adatok közlésével és a bizonyító tárgyak áttétele mellett a kir.

ügyészségnél feljelenteni tartoznak. Egyúttal a büntendő cselekmény nyomainak fentartásáról, valamint a bűnjelekről és más bizonyító tárgyaknak megőrzéséről is gondoskodniok kell. Külön kiemeli a törvény, hogy ha annak jelenségei mutatkoznak, hogy valaki nem természetes halállal mult ki, vagy ismeretlen egyén holttestét találták, a rendőri hatóságok és közegek kötelesek erről a kir. ügyészségnek vagy a legközelebb levő járásbiróságnak jelentést tenni. Ebben az esetben a holttestet csak a kir. ügyészség vagy a bíróság engedélyével szabad eltemetni. A kir. ügyész — amint ezt kifejezik — ura a nyomozásnak: ő rendeli el, ő szünteti meg, vagy fejezi be. Azonban bizonyos esetekben más hatóság is végezhet nyomozási teendőket. Így a vizsgálóbíró, ha a feljelentést nála adták be, a halaszthatatlan nyomozati teendőket teljesíti, hasonlóképen a járásbíró, csakhogy a tett intézkedésről nyomban értesíteniök kell a kir. ügyészt. A rendőri hatóság is köteles a nyomozást elrendelni és foganatosítani, de erről a kir. ügyészt értesítenie kell, aki a nyomozás ügyében intézkedik, de míg az ügyész nem intézkedett, a rendőrség további intézkedéseket is tehet; azonban, ha a kir. ügyész a vádat nem veszi át, a feljelentést visszautasítja, a rendőrség köteles a nyomozást megszüntetni. Viszont a nyomozás alatt is előfordulhatnak olyan cselekmények, melyeket az ügyész nem teljesít vagy nem teljesített a nyomozó közegekkel, hanem ezek eszközlése iránt a vizsgálóbíróhoz vagy a járásbirósághoz kell fordulnia, így pl. a szakértő, tanúk vallomásra kényszerítése, megeske-

tése, boncolás elrendelése esetén. Ha a bíróság a boncolás elrendelését megtagadja, az ügyésznek joga van azt saját hatáskörében elrendelni, t. i. megkeresni vagy utasítani a rendőrséget, hogy azt végeztesse el. Egyes nyomozati cselekmények teljesítése végett megkeresheti az ügyész a járásbíróságot is, de a vizsgálóbíró nem.

A nyomozás tárgya azoknak az adatoknak kipuhatolása és megállapítása, amelyek a vád emelése vagy nem emelése érdekében a vádló tájékoztatására szükségesek. A nyomozás e határon túl nem terjedhet. A nyomozás alatt kötelesek a hatóságok nem csak a terhelő és súlyosbító, hanem az enyhítő és mentő körülményeket is kideríteni.

Bizonyos, a törvényben meghatározott esetekben a sértett jogosítva van vádat emelni; ezek a *főmagánvád* esetei. Ha valamely bűncselekmény esetén a kir. ügyészség nem emel vádat, vagy azt az eljárás folyama alatt elejti, a sértett átveheti a vádat, mint *pótmagánvádló*.

A nyomozás minden bűnető pernek elengedhetetlen kelléke. Főmagánvád esetében azonban a nyomozást a rendőri hatóságnál kell kérni s ez is rendeli el.

A nyomozás után a *vizsgálat* következik. Ha az ügyész a nyomozást befejezte és a vádat képviseli, a vizsgálóbírónál vizsgálatot indítványoz. *A vizsgálat célja azoknak az adatoknak birói kiderítése és megállapítása, amelyek alapján eldönthető, hogy van-e ok a főtárgyalás elrendelésére, vagy meg kell szüntetni a bűnvádi eljárást.* A vizsgálat az e cél szabta hatá-

rokon túl nem terjedhet. Ezek szerint *a vizsgálatnak is tulajdonképen az a célja, ami a nyomozásnak*, hogy t. i. a vádlót tájékoztassa arról, forog-e fenn bűncselekmény, fentartsa-e a vádat vagy nem? Miután vád nélkül nincs büntetőper s a vizsgálat rendszerint csak a vádló indítványára rendelhető el, ennek következtében ez is azt a célt szolgálja, mint a nyomozás. Ez okból a vizsgálat nem is mindig kötelező, hanem csak súlyosabb bűncselekmények esetében és a törvény által megjelölt néhány más esetben. Egyébként pedig, ha a vádló a nyomozásból teljes tájékozást tudott méríteni, akkor a vizsgálat mellőzésével a főtárgyalás elrendelését indítványozza. Vizsgálat csak a vádló indítványában, az úgynevezett vádindítványban megjelölt terheltre és az ott megjelölt tetteire rendelhető el. A vizsgálat vezetését illetőleg a vizsgálóbírónak szabad keze van s a vizsgálat folyama alatt hivatalból, indítvány bevétele nélkül is köteles megtenni azokat az intézkedéseket, melyek a való tényállás megállapítása s a tettes és részes kinyomozása érdekében szükségesek. Abban az esetben, ha a bűncselekmény nyomokat hagyott, a vizsgálóbíró ezeket, ha hiteles módon még meg nem történt volna, szemlével vagy más alkalmas módon haladék nélkül megállapítja. Azután lehetőleg első sorban a terheltet hallgatja ki, a többi bizonyítékokat pedig a sértettnek, a tanúknak és a szakértőknek kihallgatásával, továbbá szemle, esetleg szakértői vizsgálat foganatosításával szerzi meg. Ha a vádló a vádat elejtette, a vizsgálóbíró a vizsgálatot megszünteti. Egyébként, ha elég anyag

gyült össze a főtárgyalás elrendelésére, a vizsgálatot végzéssel befejezi.

A büntető perrendtartás törekvése az, hogy a vizsgálat a lehetőségig mellőztessék, mert ez nagyon megnyújtja az eljárást; ezért míg a *nyomozás kötelező, a vizsgálat csak facultativ*. Célja csak az, hogy a körülmények még jobban tisztáztassanak, mert alapos gyanú kell arra, hogy főtárgyalás legyen elrendelhető.

A büntető pernek e két szakát, a *nyomozást és a vizsgálatot*, miután ezek a főtárgyalás előkészítésére szolgálnak, a *büntetőper előkészítő szakának* szokták nevezni.

Ha a vizsgálat be van fejezve, a vádló beadja *vádiratát*. Ha vizsgálat nem volt az ügyben, a kir. ügyész vádiratát a *vádtanácsnál* adja be; ha vizsgálat volt, akkor a vizsgálóbírónál kell beadnia. *Vádtanács* minden törvényszék kebelében működik, melynek büntető joghatósága van; elnökből és két bíróból áll. A vizsgálóbíró felügyelő hatósága és utóbbinak határozatai ellen a vádtanácsához lehet fordulni. A terhelt a vádirat ellen megteheti észrevételeit, *kifogást* adhat be, még pedig, ha vizsgálat volt, a vizsgálóbírónál, ellenkező esetben a vádtanácsnál. Ebben az esetben a vádtanács dönt abban a kérdésben, hogy van-e szükség főtárgyalásra? Ez a *vád alá helyezési eljárás*. Ha a terhelt nem adott be kifogást, abban az esetben a *vád alá helyezési eljárás* elmarad, hanem a törvényszék dönt abban a kérdésben, hogy van-e helye a főtárgyalás elrendelésének? A vádtanács a terheltet vád

alá helyezheti, egyes esetekben az eljárást végzéssel megszünteti (pl. ha a terhelt beszámíthatóságot kizáró, gyógyíthatatlan elmezavarban szenved, vagy a bűncselekmény elkövetésekor életének 12-ik évét még nem haladta túl), felfüggesztheti a bűnvádi eljárás tovább folytatását (pl. ha a terheltre nézve a beszámíthatóságot kizáró vagy korlátozó elmezavar látszik fenforogni és a vádtanács a terheltnek további szakértői megfigyelését tartja szükségesnek, mely esetben az eljárás mindaddig függőben marad, míg a bíróság meggyőződést nem szerez afelől, hogy a terheltnek elmeállapota a beszámítást nem zárja ki, vagy hogy az gyógyíthatatlanul meg van zavarva). A vádtanács az ügy bővebb felvilágosítása végett elrendelheti a nyomozást, illetőleg a vizsgálat kiegészítését és amennyiben vizsgálat nem volt tartva, ennek teljesítését, továbbá egyes vizsgálati cselekmények helyesbítését, ismétlését, vagy új bizonyítékok felvételét vagy megszerzését. Ha a vádtanács a terheltet vád alá helyezi, végzésében az iránt is határoz, hogy mely tanúk és szakértők idézendők meg a főtárgyalásra. A vádiratnak is tartalmaznia kell a főtárgyalásra megidéztetni kívánt tanúk és szakértők jegyzékét.

A vád alá helyezési eljárás facultativ, úgy, hogy bizonyos esetekben ez az eljárás is mellőzhető, amikor is az ügyész a vizsgálat vagy már a nyomozás megajtése után indítványozhatja a törvényszéknél vagy esküdtbírósnál a főtárgyalás elrendelését. Ennek csak 5 évet meg nem haladó szabadságvesztés büntetéssel büntethető cselekményeknél van helye, tetten

kapás esetén vagy akkor, ha a terhelt a tett elkövetését az eljárás adataival egyezően elismerte. Ebben az esetben a kir. ügyész vádiratát nem a vizsgálóbírónál, nem is a vádtanácsnál, hanem a törvényszéknél adja be s ez dönt a főtárgyalás elrendelésének kérdésében. Ez az úgynevezett *közvetlen idézés*.

A *közvetlen idézést* és a *vád alá helyezést* a *büntető per közbeeső szakának* szokták nevezni.

A büntető per legfontosabb része a *főtárgyalás*. A nyomozás, a vizsgálat, a vád alá helyezés, a közvetlen idézés csak a főtárgyalás előkészítésére szolgálnak. Ez a döntő szak a büntető perben, itt dől el a vádlott sorsa. Itt történik a bizonyítás s a bíróság csak a főtárgyaláson felmerült bizonyítékokra alapíthatja ítéletét. Ez nem mondja azt, hogy az előkészítő eljárás adatai semmi szerepet nem játszanak, mert vannak olyan eljárási cselekmények, melyek a főtárgyaláson nem ismételhetők (pl. a boncolás), valamelyik tanú nem hallgatható ki (pl. meghalt, ismeretlen helyre költözött).

A főtárgyalás előkészítéséhez tartozik az is, hogy a főtárgyalás elnöke, a főtárgyalás határnapjának kitűzése előtt a vádlottat köteles kihallgatni, első sorban arra nézve, hogy nem kíván-e új bizonyítékokat felhozni, egyébként úgy a vádlottnak, mint a vádlónak joga van a főtárgyalásra új tanúk és szakértők megidézését is kérni. A kért tanúk vagy szakértők a főtárgyalásra rendszerint megidézendők, kivéve, ha a fél a tanura vagy szakértőre az ügy eldöntésének késletetése végett hivatkozik. Az elnöknek jogában van

új tanúkat és szakértőket hivatalból is megidézni. Ha a főtárgyalás megtartásának semmi akadályja nincs, az elnök kitüzi a főtárgyalás határnapját.

A főtárgyalást az elnök nyitja meg, megjelöli a tárgyalandó ügyet (t. i. megnevezi a vádlottat és azt a bűncselekményt, amellyel vádolják) s azután kihallgatja a vádlottat személyes viszonyai (név, kor, vallás, foglalkozás, családi állapot stb.) felől, majd megállapítja, hogy a megidézettek megjelentek-e? A vádlott és a vádló jelenléte nélkül a főtárgyalás nem tartható meg, hasonlóképen kötelező védelem esetén a védő jelenléte nélkül sem. A tanúk, a szakértők és a sértett megjelenése nem szükséges mindig mulhatatlanul a főtárgyalás megtartásához, ezért — ha meg nem jelentek — a törvényszék a felek (a vádló és a vádlott, illetve képviselője) meghallgatása után határoz abban a tekintetben, hogy a főtárgyalást megtartsák-e? Ha valamely tanú vagy szakértő idézés dacára nem jelent meg, az elnök őket elővezetetheti. Ezután következik a vád alá helyező határozat felolvasása és a vádlott részletes kihallgatása. A vádlottat az elnök hallgatja ki, hozzá rajta kívül senki kérdést nem intézhet. A vádlott kihallgatásánál sem a többi vádlott, sem a tanúk nem lehetnek jelen. Ezután jön a *bizonyítás*. A bizonyítékok felvételének sorrendjét a törvény az elnökre bizza, rendszerint azonban oly módon veendő fel, hogy a vád bizonyítékai megelőzzék a védelem bizonyítékait. A bizonyítékok: a tanúk kihallgatása, szakértők meghallgatása, a szemle és az okiratok. A tanúkat és a szakértőket az elnök

hallgatja ki, de hozzájuk a bírák, a vádló, a védő és a törvényben meghatározott más személyek is intézhetnek kérdéseket. A BP. bizonyos feltételek mellett megengedi, hogy a tanúkat és szakértőket a felek (illetve a védő és a vádló) hallgassák ki. Ez az úgynevezett keresztkérdés, mely azonban gyakorlati jelentőségre alig emelkedett, nálunk jóformán nem is fordul elő. Itt is azonban felügyeleti joga van az elnöknek: bizonyos esetekben a kérdés feltevését, vagy a feleletadást megtilthatja.

A főtárgyaláson *szemle* is rendelhető el s ezt vagy az egész törvényszék, vagy egy kiküldött tagja teljesíti. Az okiratok felolvasását a BP. igen korlátozza, mert ez a közvetlenség elvével ellenkezik. De bizonyos esetekben még is meg kell engednie; így felolvasandó a bírói szemléről felvett jegyzőkönyv, a boncolási jegyzőkönyvnek leleti része, az igazságügyi orvosi tanács véleménye stb., bizonyos esetekben felolvasható a szakértőknek vagy ellenőrző szakértőknek az előkészítő eljárásban adott véleménye stb. Ha az összes bizonyítékokat felvették s így a bizonyítási eljárást befejezték, a *perbeszédre* kerül a sor. Először a vádló mondja el *vádbeszédét*, azután a védő *védőbeszédét*, a védő beszédére a vádló válaszolhat, erre ismét a védő szólalhat fel, az utolsó szó azonban minden esetre a vádlottat és védőjét illeti meg s ha nincs is védő, meg kell a vádlottat kérdezni, hogy nem akar-e védelmére szót emelni? A vádlónak jogában áll úgy a főtárgyalás folyama alatt bármikor, mint vádbeszédében a vádat megokolva elejteni vagy módosí-

taní. Ha a vádló a vádat elejtette, a bíróság a pert végzéssel megszünteti, mert vád nélkül nincs büntető per, tehát nincs ítélet sem. Ellenkező esetben pedig meghozza határozatát, a perben *ítélettel* dönt, azonban sem a cselekmény módosítása, sem a büntetés kiszabása tekintetében a vádló indítványához nincs kötve, ami a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvéből következik. *A főtárgyalás befejező mozzanata az ítélet meghozatala és kihirdetése*, mely a tárgyalás után rendszerint azonnal megejtendő, de kivételes esetekben későbbre — legfeljebb 8 napra — elhalasztható.

Az itt vázolt *törvényszéki főtárgyaláshoz* hasonlóan folyik le a főtárgyalás az *esküdtbíróság* előtt is. Az esküdtbíróság az elnökkel együtt három bírói tagból és 12 esküdtből áll, kiket az elnök a főtárgyalás megnyitása és a vádlott személyi viszonyainak kikérdezése után a beidézett 30 esküdt közül sorsol ki. Kik lehetnek esküdtek? arra itt nem terjeszkedem ki, csak annyit kívánok megjegyezni, hogy a gyakorló orvos a törvény értelmében az esküdtszéki szolgálat alól való felmentését kérheti. A bizonyítás a törvényszéki főtárgyaláshoz hasonlóan folyik le, azonban a tanúkhöz és a szakértőkhöz az esküdtek is intézhetnek kérdéseket. A bizonyítás befejezése után következik az esküdtekhez intézendő kérdések feltevése, majd a perbeszédék jönnek. Ezután következik az elnöki fejtegetés, melyben az elnök megmagyarázza a feltett kérdéseket, az azok megoldásához szükséges jogi felvilágosításokat megadja, megmagyarázza az alkalmazandó törvényeket. Milyen kérdéseket kell az esküd-

tekhez feltenni? itt nem fejtegethetem. Csak annyit jegyzek meg, hogy e kérdések arra vonatkoznak, hogy a vádlott elkövette-e a vádbeli cselekményt és nem forog-e fenn a beszámítást kizáró ok? Meg kell említenem, mint az orvost érdeklő jelenséget, hogy a *vádlott elmebetegségéről vagy elméjének egyéb rendellenes állapotáról, valamint arról, hogy — ha a vádlott siketnéma — az elkövetés idején a cselekmény bűnösségének felismerésére szükséges belátása meg volt-e? az esküdtekhez kérdés nem intézhető*, mert ebben a tárgyban az orvosszakértők véleménye alapján a bíróság dönt. Ellenben fel kell tenni a kérdést az öntudatlan állapotról, bár abban az esetben, ha az öntudatlan állapot elmebetegség vagy más kóros elmeállapot folyamánya volt, a bíróság dönt a kérdésben. A *kérdést úgy kell fel tenni*, hogy az esküdtek arra „igen”-nel vagy „nem”-mel felelhessenek. Ezután az esküdtek visszavonulnak *tanácskozásra*, melyet az esküdttörvény elnöke vezet. Ha az esküdtek határozata a vádlottra kedvező, kimondták, hogy nem bűnös, valamint, ha a bíróság állapít meg elmebetegséget vagy a siketnémánál a cselekmény bűnösségének felismeréséhez szükséges belátás hiányát: a bíróság *felmentő* ítéletet hoz. Ha az esküdtek határozata a vádlottra kedvezőtlen, kimondták, hogy bűnös, abban az esetben a bíróság a vádlót és a védőt meghallgatja a büntetési tétel tárgyában s ezután az esküdtek által maguk közül választott két esküdttel *ítélet hozatal* végett visszavonul. Az ítélet meghozatala után azt az elnök kihirdeti, ép úgy, mint a törvényszéki főtárgyaláson.

A *járásbíróság* előtt folyó büntető per több tekintetben eltér a törvényszék előtt folyó pertől. Így vizsgálat, vád alá helyezési eljárás nincs, a nyomozásnak is csak mellőzhetetlen esetekben van helye és ekkor is csak a legszükségesebbekre szorítkozik. A tárgyalás általában a törvényszéki tárgyalás szabályai szerint folyik le. A járásbíróság, mint egyes bíróság jár el, azaz egy bíró ítél, kit a tárgyalás vezetésében az elnök jogai illetnek meg. Az ítéletet a tárgyalás befejezése után mindjárt ki kell hirdetni; a kihirdetés csak kivételesen halasztható el legfeljebb 24 órára.

A bíróság határozatai *végzések* vagy *ítéletek*. Az *ítélet* szabály szerint az *ügy érdemében való döntés* ezért a per rendesen, de nem mindig, ítélettel fejeződik be. *Végzés* minden olyan bírósági határozat, melyet a törvény nem nevez ítéletnek.

Ha a fél a bíróság valamely határozatát sérelmesnek találja, a törvényben meghatározott esetektől eltekintve, a határozat felülbírlását kérheti a magasabb fokú bíróságtól vagyis úgynevezett *perorvoslat* élhet. A perorvoslatoknak két csoportját különböztetjük meg: a *rendes* és a *rendkívüli* perorvoslatokat. *Rendes perorvoslatok: a felfolyamodás, a felebbezés és a semmiségi panasz. Végzések ellen felfolyamodásnak* van helye; még pedig a vizsgáló bíró végzései ellen a vádtanácshoz, a vádtanács és a törvényszék végzései ellen az ítélőtáblához, az ítélőtábla végzései ellen a Curiához. A járásbíróság ítéletei ellen *felebbezésnek* van helye a törvényszékhez, innen semmiségi panasznak a táblához; a kir. törvényszék ité-

letei ellen felebbezésnek van helye a táblához, innen semmiségi panasszal lehet élni a Curiához. Az esküdt-bíróság ítéletei ellen semmiségi panasz van a Curiához. A *semmiségi panasz a felebbezéstől* lényegileg abban különbözik, hogy előbbinek tárgya csak *jogkérdés* lehet, vagyis az a bíróság, melyhez semmiségi panasznak van helye, a tényeket maga nem állapíthatja meg, ennek következtében bizonyítást sem vehet fel, hanem csak az ítélet jogi részét bírálja felül (beszámíthatóság, minősítés, büntetés). Ha a felek az ítéletben megnyugodtak, tehát perorvoslással nem éltek, vagy ha a perorvoslatokat kimerítették, az ítélet abban az alakjában, mint a legutóbb eljáró bíróság döntött, *jogerőre* emelkedik, végrehajtható. Ettől kezdve a vádlott *elitéltté* válik.

Míg ezek szerint a rendes perorvoslatok jogerős határozat ellen nem használhatók, a rendkívüli perorvoslatok a jogerős ítélet ellen irányulnak. Ezek közül bennünket csak az *újra felvétel érdekel*. Ez a már jogerősen befejezett pernek az újból való lefolytatása; célja a tévedések orvoslása, főként pedig az ártatlanul elitéltek megmentése. Az újra felvétel úgy az elitélt javára, mint terhére lehetséges. Feltételei közül bennünket az érdekel, hogy helye van abban az esetben is, ha az alapperben hamis okiratot használtak, vagy hamis tanúzást követtek el, vagy hamis szakértői véleményyt adtak akár az elitélt javára, akár az elitélt hátrányára s ezek az ítéletre befolyással lehettek. Az újrafelvétel tehát kivétel az alól a szabály alól, hogy a jogerős birói ítélet többé meg nem támadható.

Különleges eljárási szabályokat állít fel a törvény a *fiatalkorúak* bűnügyeiben. A fiatalkorúak bűnügyeit rendszerint a *fiatalkorúak bírása* dönti el, ő végzi a vizsgálóbírói teendőket is. Az eljárás az előzetes eljárásból és az érdemleges elintézésből áll. Az eljárás épúgy, mint a járásbiróságnál, rövidebb; az előkészítő eljárásban csak nyomozás van, ezt a fiatalkorúak bírása vezeti. A nyomozás befejezése után a bíró átteszi az ügyet indítványtétel végett a *fiatalkorúak ügyészéhez*. A bíró az ügyet alakszerű tárgyalás nélkül intézheti el, ha a fiatalkorú értelmi és erkölcsi fejlődése érdekében a bűnösség megállapítását és büntetés alkalmazását kívánatosnak nem tartja. Az elintézés végzéssel történik. Egyébként az ügyet alakszerű tárgyaláson intézi el, mely egészben véve a járásbirósági eljárás szabályai szerint folyik le némi eltéréssel (pl. a bíró a nyilvánosságot korlátozhatja vagy kizárhatja). A fiatalkorúnak halállal vagy fegyházbüntetéssel sújtott cselekményei a rendes bírósághoz tartoznak ugyan, de ezek miatt is első fokon nem az esküdtbiróság, hanem a fiatalkorúak törvényszéki tanácsa jár el.

A fiatalkorúak bíróságának bármely véghatározata ellen felebbezésnek van helye, még pedig a törvényszékhez, innen semmiségi panasznak a kir. táblához. A fiatalkorúak személyét illető határozatok ellen használt felebbezésnek nincs halasztó hatálya, a fiatalkorúak bírása azonban, ha a fiatalkorú érdekében kívánatosnak tartja, a végrehajtást felfüggesztheti.

Amennyiben a fiatalkorúak ügyében első fokon

a *fiatalkorúak törvényszéki tanácsa* ítelt, a kir. táblához, innen pedig a Curiához van perorvoslatnak helye.

A birói ítélet meghozatala után következik a *végrehajtás*, mely tehát a birói ítéletnek foganatosítása. Ez rendszerint a kir. ügyészség hatáskörébe tartozik, a járásbiróság ítéleteit azonban a járásbiróság hajtja végre. A fiatalkorúakra vonatkozó ítélet végrehajtása, még abban az esetben is, ha a fiatalkorúak törvényszéki tanácsa járt el, a fiatalkorúak biráját illeti.

A szakértők.

A szakértő az a perben szereplő személy, akinek feladata, hogy olyan esetekben, amelyekben valamely tény megállapításához és megítéléséhez különös szak-képzettség szükséges, a bíró hiányzó ismereteit pótolja vagy kiegészítse. A szakértő feladata ennek folytán az, hogy az ilyen tények eldöntésében a bírót támogassa, neki segédkezzék; e kérdések eldöntésénél tehát a szakértő a *bíró segédje* gyanánt tekinthető. Ezzel még nem lesz a szakértő a bíraskodás részesévé, mert hiszen megállapításait a bíró szabadon mérlegelheti, nincs hozzájuk kötve, jogában áll a szakértői véleményt elfogadni vagy el nem fogadni a szerint, a mint meggyőződése magával hozza. Ha úgy találja, hogy a per egyéb adataival összevetve a szakértő véleménye nem lehet helyes, ha a szakértő tévedett, véleményét nem fogadja el. A bírónak ez a felülbirálási joga azonban inkább csak jogi elv, mint tényleges valóság, mert szakismeretei nem lévén, nincs abban a helyzetben, hogy a szakértőt felülbirálhassa.

Miután az igazságszolgáltatás körében igen sokféle ügy fordul elő és igen sokféle az a tény, melynek eldöntésénél a bíró szakértőhöz kénytelen folyamodni: a szakértői működés tárgyai is igen változatosak és az igénybe vett szakértők is igen különböző ismeretághoz tartozó egyének lehetnek. Így igénybe vesz a bíró lakatost, késművest, puskaművest, mérnököt, orvost, vegyészt stb. a szerint, amint az ügy természete magával hozza. Ezért a törvénynek a szakértőkre vonatkozó általános rendelkezései egyformák, bármilyen foglalkozási ághoz tartozzék is a szakértő. Azonban vannak bizonyos foglalkozási ágak, melyek köréből gyakrabban kénytelen a bíró szakértőt választani s ezek között a legfontosabb épen az orvosi, miért is az orvosszakértő igénybe vételéről a törvény több helyen külön intézkedik.

Hogy tulajdonképen milyen helyet foglal el a perben a szakértő? az sokat vitatott kérdés. Egyesek a szakértőt *tanúnak* tekintik s a szakértő véleményét a tanúvallomással állítják egy sorba. Azonban kétségtelen, hogy a tanúk és a szakértők között lényegbeli eltérések vannak. Igaz ugyan, hogy a szakértő is észleleteiről számol be, mint a tanú, a különbség azonban a kettő között az, hogy míg tanú mindenki lehet, ki képes arra, hogy észleleteiről beszámoljon, addig szakértő csak az lehet, akinek szakismereite van, mert hiszen őt észleleteinek megtételére szakismeretei képesítik; vagyis a szakértő azokról az észleletekről számol be, amelyeket mint szakember tett meg. A szakértő továbbá észleleteit a bíróság felhívására

teszi meg s e felhívásban rendszerint megjelölik az irányt is, amelyben észleleteit meg kell tennie. A tanú lgtöbbször esetleges véletlen folytán teszi meg észleleteit. Igen lényeges különbség továbbá a tanú vallomása és a szakértő véleménye között az, hogy a szakértő véleménye felülbírálnak, a tanú vallomása nem s épen emiatt van olyan nagy súlya a szakértői véleménynek a tanúvallomásokkal szemben.

Egyesek a szakértőt, ismét mások a szakértői véleményt tekintik *bizonyítéknak*: A szakértő mindenestre bizonyító eszköz annyiban, amennyiben bizonyítást végez, de bizonyíték tulajdonképpen az a szemletárgy, az a bűnjel, az az okirat, mely a szakértői vizsgálat tárgyát képezi, csakhogyl itt a bizonyító erővel bíró, a bizonyítás szempontjából fontos jelenségeket csak szakismeret segítségével lehet kellőképpen észlelni és megérteni. Ilyen értelemben tehát bizonyíték (tágabb értelemben véve) a szakértői megfigyelés eredményét feltüntető leírás, a lelet, de nem a szakértő véleménye, mely a leletből s a per rendelkezésre álló egyéb adataiból a szakismeretek segítségével a bíró számára levont következtetés.

Van olyan felfogás is, mely szerint a szakértő nem bizonyító eszköz, hanem csak *használhatóbbá* teszi a bizonyítás anyagát. Ez a felfogás közel áll az általam említett felfogáshoz, mely szerint a szakértő a bíró segédje: segédkezik neki a bizonyítási anyag feldolgozásában, annyiban, amennyiben erre őt szakismeretei képessé teszik s amennyiben ezt a bíró szakismeretek hiányában nem végezheti.

A szakértők lehetnek *állandóan alkalmazott szakértők (rendes szakértők)*, kiket a bíróság a szakmájukba tartozó tények felderítésénél állandóan, rendszerint megkérdez, vagy pedig *alkalmi szakértők*, kiket a bíró esetenként a rendes szakértők helyett vagy a rendes szakértők mellett alkalmaz. Állandó szakértőket olyan ismeretágak köréből szoktak alkalmazni, amelyeknek ismerőjére sokszor rá van a bíróság utalva. Így pl. orvos-természettudományi kérdések igen gyakran fordulnak elő a büntető bíróság előtt s ezért minden törvényszéknél van állandó orvosszakértő alkalmazva, legalább egy, igen sokszor kettő, esetleg több is. Ez az állandóan alkalmazott orvosszakértő a *törvényszéki orvos*. Tekintettel a szakértői működés fontosságára, a törvény külön képesítést kíván meg attól, aki törvényszéki orvos akar lenni. E képesítés megszerzése a *törvényszéki orvosi vizsga* letételével történik. Ez a vizsga 1894. óta van rendszeresítve; tárgyai: a *törvényszéki orvostan*, a *törvényszéki elmekórtan*, a *törvényszéki chemia* és az *orvosszakértő szempontjából fontosabb jogi ismeretek*. A vizsgálat *írásbeli, gyakorlati és szóbeli* részből áll. Az *írásbeli* vizsgálat tárgyai: a törvényszéki orvostan és a törvényszéki elmekórtan; a *gyakorlati* vizsgálat tárgyai: a törvényszéki orvostan, a törvényszéki elmekórtan, a törvényszéki chemia; a *szóbeli* vizsgálat tárgyai: a törvényszéki orvostan, törvényszéki elmekórtan és a jogi ismeretek.

A törvényszéki orvos *megbízását* az igazságügy-minisztertől kapja. E megbízás azonban bármikor visz-

szavonható. A törvényszéki orvos állandó fizetést nem kap, hanem esetenként a miniszteri rendeletben megállapított díjakat kapja szakértői működéséért. Nem hivatalnok, nem tisztviselő, bár a bíróság segédszerveihez tartozik, fegyelmi ügyeiben első fokon a kir. törvényszék, másod fokon a kir. ítélőtábla fegyelmi tanácsa ítél.

A szakértő alkalmaztatása előtt esküt tesz arra, hogy „észleleteit híven és véleményét részrehajlatlanul, legjobb tudása és lelkiismerete szerint fogja előadni“. Az alkalmi szakértő ezt az esküt minden egyes alkalmaztatása előtt leteszi, az állandóan alkalmazott szakértő csak egyszer, állandó szakértői megbízatásának kézhez vétele után és minden egyes alkalommal, mikor szerepel, csak figyelmeztetik letett esküjére.

A törvény nem tesz különbséget aközt, hogy a véleményt állandóan alkalmazott szakértő adta-e vagy nem? Az alkalmi szakértő véleménye ép úgy jön számításba, mint az állandó szakértőé. Azonban ebből az elvből a törvény mégis kénytelen engedni. Ha t. i. az első véleményt nem törvényszéki orvos adta s ezt a véleményt bármi okból felül kell bíráltatni, abban az esetben a felülvéleményt a törvényszéki orvos adja. Ha ellenben a törvényszéki orvos adta az első véleményt, akkor ezt nem egy másik törvényszéki orvossal bíraltatják felül, hanem felülbíráló forumként az igazságügyi orvosi tanács szerepel. Vegyészeti kérdésekben a bíróság szakértője az országos bírósági vegyész, kinek felülbíráló hatósága szintén az igazságügyi orvosi tanács.

Az igazságügyi orvosi tanácsot az 1890. évi XI. t.-c. állította fel. Áll egy elnökből, egy alelnökből és legfeljebb 20 előadó rendes tagból. Az elnököt az igazságügyminiszter előterjesztésére a király, a tanács alelnökét és rendes tagjait pedig az igazságügyminiszter nevezi ki; ugyancsak az igazságügyminiszter a tanácson kívül álló szakértőket is hívhat a tanácskozásokra, e szakértők egyes ügyek előadásával is megbízhatók, az ily ügyekre nézve szavazati joguk is van, de más ügyek tárgyalásánál nem lehetnek jelen. Az elnököt és az alelnököt három évre nevezik ki, de ennek elteltével újra kinevezhetők; a rendes tagok megbízatása is három évig tart, egy harmad része minden év elteltével kilép működési idejük sorrendje szerint, a kilépő tagok azonban újra kinevezhetők. A tanács feladatát képezi: az igazságügyminiszter felhívására szakvélemény adása az igazságügyi kormányzat és a törvénykezés terén felmerülő kérdésekben, a közegészségügyhöz tartozók kizárásával. Ezen felül: a) felülvizsgálása azoknak az orvosi szakvéleményeknek, melyeket az igazságügyi hatóságok és bíróságok e tanács elé terjesztenek; b) véleményadás orvosok által elkövetett és a bíróságok eljárását igénylő műhibák felett; c) véleményadás az orvosi díjszámlák megállapítása iránt a bíróságok előtt folyamatban levő ügyekben; d) véleményadás a törvényszéki vagy fogházorvosi állomások betöltésénél a folyamodó szakképzettsége felett; e) kiválóan fontos esetekben az orvos-törvényszéki vizsgálatok közvetlen teljesítése; f) közreműködés a törvényszéki orvosi vizsgákon; g) felülvizsgál-

lása az igazságügyi szervezetben alkalmazott állami tisztviselők és szolgák egészségi állapotának a szolgálathétség tekintetében. A törvény szerint az igazságügyi orvosi tanács hivatása indokolt szakvélemény nyilvánítása útján az igazságügyminiszterium és a bíróságok teendőiben segédkezni. Az igazságügyminiszter elrendelte, hogy „az igazságügyi hatóságok megkereséseik számát korlátozzák a mellőzhetetlen szükség eseteire, vagyis csak akkor forduljanak az igazságügyi orvosi tanácshoz, ha az általuk igénybe vett orvosszakértők véleménye egymástól eltérő, vagy az orvosi vélemények alaposságához konkrét alakban kifejezhető kétely fér, vagy végre — ez esetektől eltekintve — az ügynek kiváló fontossága a felülvéleményezés szükségességét igazolja. Amennyiben azonban az orvosi vizsgálatot nem a törvényszéki orvos teljesítette, az annak alapján keletkezett szakvélemény — ha annak felülvizsgálata szükséges — elsősorban az illetékes törvényszéki orvos felülbírálata alá bocsátandó és csak, ha ennek véleménye sem nyugtatná meg a bíróságot, küldendő fel az ügy felülvizsgálat végett az igazságügyi orvosi tanácshoz.”

„A kir. járásbíróságok hatáskörébe utalt ügyekben a megkeresést csak a járásbíróság vezetője és csak az ügyészség meghallgatása után rendelheti el.” A vizsgálóbíró nem fordulhat egyenesen az igazságügyi orvosi tanácshoz, hanem köteles e célból a vádtanácsához előterjesztést tenni. A kir. ügyészség is megkeresheti sürgős szükség esetén az igazságügyi orvosi tanácsot a főügyész útján.

Ha valamely kiválóan fontos orvosszakértői vizsgálatnak az igazságügyi orvosi tanács egy vagy több tagja által eszközendő közvetlen foganatosítása mutatkoznék megokoltnak, az evégből szükséges kiküldésnek elrendelése iránt az előterjesztés közvetlenül az igazságügyminiszterhez intézendő. A kiküldést mindig az igazságügyminiszter rendeli el, a kiküldendő tanács tag vagy tanács tagok személyére nézve a tanács elnöke tesz az igazságügyminiszternek javaslatot.

Az állandóan alkalmazott (rendes) szakértőkön és az alkalmi szakértőkön kívül ismer a Bp. még más szakértőt is: ez az *ellenőrző szakértő*. Míg a rendes és az alkalmi szakértőt a bíró alkalmazza, addig az ellenőrző szakértőt a fél alkalmazza, a fél díjazza. Az ellenőrző szakértő feladata az, hogy a fél érdekeit előmozdítsa. E szakértő alkalmazását azonban a törvény csak a vádlott, illetve terhelt részére engedi meg, a vádló ellenőrző szakértőt nem alkalmazhat. Ennek az intézkedésnek oka első sorban az, hogy a vádlott általában véve több jogot élvez, mint a vádló és így nem akarták elzárni az utat előle, hogy saját érdekeinek hathatósabb védelmére maga is állíthasson szakértőt a bírósági szakértők mellett. A bírói gyakorlat szerint — igen helyesen — az ellenőrző szakértő is esküt tesz ép úgy, mint a bírósági szakértő (tehát szakértői esküt) s így az ő feladata is az, hogy az igazságot szolgálja. Ez okból az ellenőrző szakértőt nem lehet a vádlott, illetve a terhelt szakértő védőjének tekinteni, bár az intézmény tulajdonképeni célja ez lenne. Az ellenőrző szakértő az eljárás bármely sza-

kában alkalmazható, célszerű azonban mindjárt az előkészítő szakban igénybe venni, mert így feladatának az eljárás későbbi szakjaiban is sokkal jobban meg tud felelni. Jogkörét a törvény a szemlénél körül is írja: „a szemlénél jelen lehet, az esetleges hiányokra vagy mulasztásokra figyelmeztethet és a szemle teljesítésére, valamint a véleményre nézve észrevételeit akár a jegyzőkönyvben, akár külön íratban előterjesztheti“. Ellenőrző szakértő csak egy alkalmazható, bárhány is a terhelt.

Vannak olyan esetek, hol a tanú olyan körülményekről nyilatkozik, melyek észleléséhez szakértelem volt szükséges s ennek alapján véleményt is nyilvánít, pl. ha a kezelőorvos a betegség természetéről nyilatkozik. Az ilyen tanút „szakértő tanú“-nak szokták nevezni. *Ezt a fogalmat azonban a Bp. nem ismeri*, hanem e két minőséget még itt is megkülönbözteti egymástól s az ilyen egyénnek úgy a tanúkra, mint a szakértőkre vonatkozó esküt le kell tennie. Ezzel ellentétben a polgári perrendtartás úgy intézkedik, hogy az ilyen egyéneket tanúknak kell tekinteni és a tanúkra vonatkozó szabályok alá kell vonni.

A Bp. nem tekinti a szakértői kötelességet általános polgári kötelességnek, de azért bizonyos körülmények között a szakértői közreműködést mégis kötelességgé teszi. Tehát szakértő kényszer *csak* anynyiban áll fenn, hogy azok, akik rendes szakértőként vannak a bíróságnál alkalmazva, vagy a szakmát keresetképen gyakorolják, kötelesek a szakértői meghívást elfogadni és közreműködni. Mindazonáltal, ha a

szakértő az illető vizsgálat teljesítésére vagy vélemény adására magát kellőleg képesnek nem érzi vagy más nyomós okot hozhat fel, egyes esetekben, ha sürgős eljárás szüksége nem forog fenn, a kirendeléstől kivételesen felmenthető. A felmentés tárgyában a szemlét elrendelő bíró vagy bíróság végérvényesen határoz.

A szakértői szemle.

A büntető per előkészítő részében a szakértői alkalmazásnak csaknem egyedüli tere a *birói szemle*. A törvény ugyanis előírja, hogy ha a bűnvádi ügyre nézve fontos ténykörülmények megállapítására vagy felderítésére személyes megfigyelés szükséges, birói szemlét kell tartani. Tágabb értelemben ugyan birói szemléről lehetne beszélni minden olyan esetben, mikor a bíró érzékével szerez valamiről tudomást, de szűkebb értelemben birói szemlének csak azt az eljárást nevezük, mikor a bíró bizonyos alakszerűségek megtartása mellett figyel meg valamit, pl. a helyszínét. Ha a szemlével megállapítandó tények felismeréséhez és megítéléséhez külön szakértelem szükséges: szakértők alkalmazandók. Az ilyen szakértők alkalmazásával tartott birói szemle a *szakértői szemle*. Ha a szemléhez szakértők szükségesek, a bíróság rendes szakértői közül kettőt, de az ügy fontosságához képest esetleg többet kell alkalmazni. Csekélyebb fontosságú körülmények megállapítására, vagy ha több szakértő nem volna található: egynek alkalmazása is elégséges. A rendes szakértőket csak akkor lehet mellőzni, ha elle-

nük aggodalom merült fel, ha akadályozva vannak, ha a késelem veszéllyel járna, vagy ha köztük nincs olyan, ki a kívánt szakértelemmel bírna. Ha szükségesnek mutatkozik, a rendes szakértőkön felül más szakértők, nevezetesen olyanok alkalmazhatók, kik a kívánt külön szakértelemmel bírnak.

Szakértőkül nem alkalmazhatók azok, akik mint tanúk ki nem hallgathatók, vagy meg nem eskethetők, kik a terhelttel bizonyos, a törvényben meghatározott rokonsági vagy sógorsági viszonyban állanak, akik ellen a büntetendő cselekményt elkövették, vagy megkísérelték, vagy akikre, vagy hozzátartozóikra a szakértői véleményből jelentékeny kár vagy szégyen háramolnék; továbbá azok sem, akik a szakértőileg megítélendő körülményről a hivatásukkal vagy foglalkozásukkal járó titoktartás kötelezettsége mellett szereztek tudomást (pl. a terhelt kezelő orvosa), akikre az a gyanú, hogy a bűncselekményt, melyre nézve szakértőként volnának alkalmazandók, maguk követték el vagy annak részesei, akik hamis tanúzás vagy hamis eskü miatt el voltak ítélve, akik a terhelttel olyan ellenségeskedésben állanak, amely szakértői nyilatkozatuk őszinteségét kétségessé teszi; természetesen azok sem, akik testi vagy elmebeli fogyatkozásuknál fogva szakértői működést teljesíteni képtelenek. Ezek az úgynevezett kizáró okok, melyeknek fenforgása esetén a birói szemle alkalmával felvett lelet és az adott vélemény semmis.

Az esetenként alkalmazott szakértő minden alkalmal esküt tesz. Ha azonban az ügyben már szak-

értőként szerepelt, őt is csak figyelmeztetik letett esküjére. Ha a szakértő az állítja, hogy az eskü vallásos meggyőződésével ellenkezik, helyette ünnepélyes fogadalmat tesz. A közszolgálatban álló egyén nem alkalmazható szakértőül, ha felebbvaló hatósága ezt a közszolgálat érdekébe ütközőnek nyilvánítja.

A szakértő megidézése végzés útján történik. Ha a szakértő a szabályszerű idézés dacára nem jelent meg, vagy az eskü letételét, vagy a véleményadást törvényes ok nélkül megtagadja, vagy a véleményt megintés dacára sem terjeszti elő, a bíró vagy a bíróság pénzbüntetésre ítéelheti, mely behajthatatlanság esetén elzárásra változtatható át; ezen felül az okozott költségben is marasztalható..

A szakértő a szemle megkezdése előtt tesz esküt (ú. n. előesküt), a tanút pedig vallomása után esketik meg (utó eskü); ez is egyik különbség a tanú és a szakértő között.

A szakértő sokszor jut abba a helyzetbe, hogy csak úgy tud véleményt adni, ha a per anyagát, vagy legalább egy részét ismeri, illetőleg ismeri azokat az adatokat, melyek véleményének előkészítése céljából szükségesek. Különösen az elmebetegek megfigyelésénél szükséges az, hogy a szakértő a per egyéb adatait is ismerje, mert egyes esetekben e nélkül egyáltalában nem tud véleményt adni. Ezért a törvény megengedi, hogy ha a szakértők véleményük előkészítése céljából szükségesnek találják, bizonyos körülményekre vonatkozólag a szükséges felvilágosítások az ügy írataiból megadhatók, esetleg az ügyiratok vagy

azok egy része velük közölhetők. Ugyancsak e célból új tanúk hallgathatók ki, sőt a már kihallgatott tanúk újra kihallgathatók és a szakértők a kihallgatásnál a bíró beleegyezésével a tanúhoz közvetlenül intézhetnek érdekeket. Egyik felfogás szerint ez intézkedések az egész eljárásra vonatkozólag érvényesek s így a főtárgyaláson is megilleti a szakértőket ez a jog, ők természetesen csak kérhetik s az elnök joga ezt engedélyezni.

A szakértői szemlét a vizsgálóbíró vezeti és a felek illetőleg képviselőjük részéről tett indítványok figyelembe vételével megjelöli a szakértői megvizsgálás tárgyait és a kérdéseket. Megmondja a törvény azt is, hogy a felek, illetve képviselőik a vizsgálat és vélemény tárgyát tevő körülményekre nézve indítványozhatják kérdések feltevését és ezeknek a szakértőkhöz való intézését a bíró csak fontos okból tagadhatja meg. A szakértői szemle fogatanosításának legfontosabb része, tulajdonképeni súlya a szakértői működésre esik. A bíró megállapítja a tárgy azonosságát, ügyel arra, hogy az előirt alakszerűségeket megtartsák, de magukat a szakértőket nem utasíthatja, mert ezek csak akkor tudnak helyesen eljárni, ha saját tudományuk szabályait követik. Ott, ahol a törvény előirt bizonyos dolgokat, ezeknek végzésére a bíró természetesen felügyelhet, pl. hogy a boncolásnál mind a három testüreg megnyitassék. Mielőtt a bíró a kérdéseket feltenné, meghallgathatja a vádlót, a terheltet és a védőt. Orvosszakértők alkalmazása esetén a vizsgálóbírónak említett vezetési joga inkább csak a

szemle hitelességének biztosítására való, mert hiszen a szakértők megállapításait nem tudja ellenőrizni; jelenléte azonban azért szükséges, hogy igazoltassék, miszerint a vizsgálat tényleg akkor és úgy történt, amint az a jegyzőkönyvbe fel van véve; a bíró gondoskodik továbbá a szemle zavartalan lefolyásáról is, mert az orvosszakértőnek nem lévén hatalom a kezében, erről nem is gondoskodhatnék. Megszabja a törvény, hogy ha a vizsgálóbíró a szemlénél vagy egy részénél nincs jelen, lehetőleg gondoskodják a szakértői vizsgálat hitelességének biztosításáról. Jelenléte azonban nem szükséges, ha félrevonulását a szeméremérzet követeli, továbbá, ha a szakértői vizsgálat huzamosabb időt vesz igénybe (ha a szemle tárgyának minősége és misége csak hosszabb időn át tartó megfigyelés vagy kísérletezés alapján állapítható meg). Amennyiben a vizsgálóbíró a szemlénél nincs jelen, a felek és képviselőik sem lehetnek jelen. Ha a vizsgálat hosszabb ideig tart vagy a vizsgálat a tárgyakat megsemmisítené vagy megváltoztatná, akkor a lehetőségig a tárgynak csak egy részét engedik át a szakértőknek, a többi része pedig a felek és a bíróság pecsétjével lezárva mindaddig a bíróság őrzetében marad, míg a vizsgálat ismétlésének szükségessége teljesen kizárva nincs. Ilyenkor a csomagra fel kell jegyezni, hogy az a szakértőknek átadott tárgy részét foglalja magában s ezt a feljegyzést a vizsgálóbíró, a szakértők és a felek aláírják.

A szakértői szemlét rendszerint a vizsgálóbíró



rendeli el, de foganatosíthat szemlét a rendőri hatóság és a járásbiróság, sőt az ítélőbiróság is.

A szakértők feladata a szemlénél két részből áll: egyik a talált állapot leírása, ez a *lelet*, a másik a *véleménvadás*. A *lelet* a szakértői vizsgálat eredménye és a *vélemény* ebből a vizsgálatból és a per egyéb adataiból a szakismeretek segélyével a bíró számára levont következtetés. Bár a bíróság számára a vélemény a tulajdonképeni cél, a két rész közül még is a lelet felvétele a fontosabb. Ennek oka az, hogy a vélemény alapja, sokszor kizárólagosan, a lelet s ha a lelet jól van felvéve, ebből más szakértő is megadhatja a véleményt, míg ha a lelet nem jó, más szakértő sincs abban a helyzetben, hogy megfelelő véleményt adhasson. Azon kívül előfordulhat, hogy a vizsgálat a tárgyat megsemmisíti vagy később egyéb okokból a szemle nem ismételtető s így az egyszer rosszul felvett leletet kijavítani, hiányait pótolni már nem lehet. A törvény előírja, hogy a lelet nyomban jegyzőkönyvbe veendő, a szakértők véleménye pedig indokolásával együtt vagy azonnal jegyzőkönyvbe mondandó vagy annak írásbeli benyújtására a vizsgálóbíró részéről megfelelő határidő tűzendő ki. A szakértő tehát nem köteles azonnal véleményt adni, hanem haladékot kérhet, ami bonyolultabb ügyekben feltétlenül szükséges is és okvetlenül haladékot kell kérnie akkor is, ha pusztán a vizsgálat alapján nem tud véleményt mondani. Ha több szakértő van jelen, meg kell engedni, hogy azok egymással a vélemény-

adás előtt tanácskozhassanak. Ennek az intézkedésnek a célja a vélemény alaposága.

Ha a szakértők ténybeli megállapításai jelentékenyen eltérők, vagy a lelet határozatlan, homályos, önmagával vagy a bizonyított ténykörülmenyekkel ellentétes, ugyanazokkal, vagy ha a kétségek a szakértők újabb kihallgatásával el nem oszthatók: más szakértőkkel új szemlét kell tartani. Vagyis: ha a leletre nézve merül fel eltérés — miután lehetséges, hogy az eljáró szakértők kihallgatásával a kétségek eloszthatók — a bírónak előbb az eljáró szakértőket kell meghallgatnia, s ha ezzel nem éri el a célt, akkor tart új szakértőkkel új szemlét. *A lelet főkéllékei: a hűség, a részletesség és a szabotosság.*

A lelet után következik a *vélemény*. Ez tulajdonképpen *a szakértő ítélete a vizsgálata alá bocsátott tárgyról*. Ezért ennek is, mint az ítéletnek, két része van: a tulajdonképeni *ítélet* és a *megokolás*. A véleményt épen azért kell a szakértőnek megadnia, mert a bírónak nem lévén e téren szakismerete, a szakértő által adott lelet nem elégséges arra, hogy eligazodjék. A vélemény azonban nem a szakértő egyéni vélekedése, hanem a tudomány álláspontja a kérdéses esetre vonatkoztatva. A véleményben röviden meg kell említeni, hogy mire alapítja a szakértő véleményét, vagyis azt meg kell okolnia. A Bp. miniszteri indoklása szerint a szakértőtől el kell várni, „hogy tudományos elvek alapján fejtse ki véleményének indokait“, azonban a túlságos tudományos fejtegetéseknek még sincs helye, mert nem az a cél, hogy a szakértő

tudományos előadást tartson, hanem, hogy a bírót tájékoztassa. A „vélemény“ elnevezés nem is egészen helyes. Megeshetik, hogy a szakértőnek valamely kérdésben megvan a maga meggyőződése, a maga véleménye és még sem nyilváníthatja, mert tudományos alapon kellőleg megokolni nem tudja: állítania csak annyit szabad, amennyit meg is tud okolni. A megválaszolandó kérdéseket részint a törvény írja elő, részint a bíró szabja meg az eset különleges körülményeihez képest, esetleg a felek meghallgatása után, azonban előfordulnak esetek, hol a szakértőnek is fel kell tennie saját magának bizonyos kérdéseket és válaszolnia rájuk, ha úgy véli, hogy ezek az ügy eldöntése szempontjából fontosak. Sohasem szabad azonban azon a határon túllépnie, melyet a tények eldöntésében való segédkezés számára kijelöl, nem szabad olyan kijelentéseket tennie, melyek megtétele már a jogász feladata.

A vélemény főkélléke, hogy rövid, világos és szabatos legyen, de olyan, hogy a bíró is megérthesse. A szakértőnek figyelembe kell vennie, hogy véleményét az ő szakmájában járatlan egyének számára adja abból a célból, hogy ezek azt felhasználhassák, s ezért nem szabad olyan kifejezéseket használnia, melyeket csak a szakember érthet meg. Amennyiben lehetséges, törekedjék a szakértő arra, hogy véleménye lehetőleg határozott legyen; mennél rövidebb és világosabb a vélemény, annál inkább kidomborodik határozottsága; a rövidségnek azonban nem szabad sem a világosság, sem az érthetőség rovására esni.

A szakértői véleményben levő ítélet a *iudicium medico-forense*.

Nem adhat a szakértő mindig határozott, *biztos véleményt*, akárhányszor csak *valószínűnek* vagy épen csak *lehetségesnek* tud valamit mondani; előbbi a valószínűségi, utóbbi a lehetőségi vélemény. Ahol több eshetőség van, óvakodjék a lehetőségek fokozatba állításától, mert nem tudhatja, hogy valami tényleg inkább valószínű-e? vagy a rendelkezésre álló adatok hiányossága miatt látszik a több lehetőség közül leginkább valószínűnek. Ha valamit egyáltalában nem lehet megállapítani, ezt mindig határozottan meg kell mondani, ha lehetséges az okot is, pl. a halál oka, az előrehaladott rothadás miatt nem volt megállapítható. A szakértő ne engedje magát befolyásoltatni, hanem amire nem tud választ adni, ne válaszoljon, mert válaszolni csak arra kötelessége, amire tudása alapján a fenforgó körülményekhez képest válaszolni képes. Ha nem tud azonnal véleményt adni, kérjen haladékat, mert nem szabad felednie, hogy a szakértői bizonyításnak nagy súlya van és a hibás szakértői vélemény a nyomozás vagy a vizsgálat útját egészen más irányba terelheti, esetleg az ügy eldöntését is megghiúsíthatja.

Ha a szakértői véleményben ellenmondások, helytelen következtetések vagy hiányok mutatkoznak, vagy ha az adott vélemény helyességéhez nyomatékos kétség fér, a véleményt adó szakértők felvilágosító nyilatkozatra kötelezendők, s ha ez eredményre nem vezetne, más szakértők véleménye szerzendő be. Ha

tehát a véleményre nézve van eltérés, először a véleményt adó szakértőktől kell újabb nyilatkozatokat kikérni, s ha ennek nem lenne megfelelő eredménye, akkor, ha a véleményt nem törvényszéki orvos adta, illetőleg nem az országos bírósági vegyész, ennek a felülvéleményét kell kikérni, ha pedig a bíróság kétségeit ez sem oszlatta el, felülvéleményezés végett az igazságügyi orvosi tanácsot kell megkeresni. Erről a terhelt vagy védője értesítendő, kiknek jogukban áll három nap alatt az országos bírósági vegyészhez, illetőleg az igazságügyi orvosi tanácshoz kérdőpontjaikat előterjeszteni. Ha a tanács véleménye nem nyújt kellő tájékoztatást, a bíróság megkeresésére köteles a tanács a kívánt felvilágosítást megadni vagy pótvéleményt adni. Felülvélemény kikérését vagy a felek indítványozhatják, vagy maga a bíróság rendeli el.

A szemle egyes fajairól a törvény külön is rendelkezik: így *a halottszemléről és boncolásról, elmezavar és öntudatlanság megállapításáról, mérgezés és testi sértés megállapításáról.*

A halottszemle és boncolás.

Halottszemle és boncolás fogatosítandó, ha gyanú támad, hogy valakinek a halálát büntett vagy vétség okozta. Az esetleg már eltemetett holttest kiásandó és boncolás alá veendő, ha a szakértők véleménye szerint a szemlétől és a boncolástól az adott körülmények között még eredmény várható. A holttest azonossága a boncolás előtt lehetőleg megállapítandó. E célból azok az egyének, akik az elhaltat éle-

tében ismerték, esetleg a terhelt is, a holttest megmutatása mellett megkérdendő. Ismeretlen holttestről a boncolás előtt — amennyiben lehetséges — fénykép készítenendő. Exhumálás esetén a várható eredmény iránt az illető törvényszéki orvos véleménye az irányadó. *A halottszemlére és boncolásra két orvosszakértőt kell alkalmazni.* Nem alkalmazható az az orvos, aki az elhunytat a halálát megelőzőtt betegségben kezelte, a vizsgálóbíró rendeletére azonban köteles megjelenni és a kórlefolyásra nézve lehetőleg a boncolás előtt felvilágosításokat adni. *Halottszemle* alatt, mint neve is mutatja, a *holttest megszemlélését*, tehát a holttest külső vizsgálatát értjük, *boncolás* alatt (szűkebb értelemben) a holttest felboncolását, a test üregeinek megnyitását és a belső szervek vizsgálatát értjük. A *kettő* együtt a szakértői lelet, melyet *boncjegyzőkönyvnek* is nevezünk s amely két részből áll: a *külső* és a *belső vizsgálatból*. Ha a boncolás egyáltalában nem teljesíthető, pl. a hulla elrothadt, akkor csak a szemlére szorítkozik a szakértő működése. A halottszemle általában a legrégebb szakértői szemle, a többi szakértői szemlék is ebből fejlődtek ki. A boncolás eszközlése az orvosi tudomány újabb haladásának a folyománya.

Ha valakinek a halálát a gyanújelek szerint bűntett vagy vétség okozta, a bíróság rendeli el a boncolást. Az ilyen boncolatokat *törvényszéki boncolatoknak* nevezzük. A más esetekben elrendelt halottszemle és boncolás nem bűnvádi, hanem rendőri természetű intézkedés; ilyenkor *rendőri boncolásokról*

szólunk. Rendőri boncolásoknak több esetben lehet helye. Orvosrendőri boncolást kell tartani: talált hullákon, járványos vagy ragályos betegség megállapítása végett, vagy ha a hatóság ezt köztekinteteből szükségesnek tartja. Elrendelhető azonban a boncolás a halálok megállapítása céljából is, pl. hirtelen halálesetknél. A boncolásra rendszerint a bíróság két törvényszéki orvost alkalmaz, ahol van, ahol nincs, ott egy törvényszéki orvost és egy másik hatósági orvost, ha a nagy távolság és egyéb ok miatt pl. a törvényszék székhelyétől távol eső járásbíróság területén törvényszéki orvosokat nem alkalmazhatnak, más hatósági orvosokat, szükség esetén természetesen magánorvosokat vesznek igénybe. A holttest azonosságának megállapítására a bíróság két tanút szokott alkalmazni.

A boncolásokról az 1887. évi 78.879/II. sz. alatt kiadott belügyminiszteri rendelet mellékletét képező „*Utasítás a birói és a rendőri hullavizsgálat körül követendő eljárás iránt*“ intézkedik. E rendelet előírja a boncolás menetét is, azonban megjegyzi, hogy ez nem kötelező, hanem más eljárás szerint is végezhető. Különben e rendeletnek számos intézkedése a Bp. rendelkezése folytán hatályát veszítette; érvényben levő rendelkezései közül néhány fontosabbat a következőkben ismertetek:

Mindazokat a haláleseteket, amelyekben a fenforgó körülmények kétségessé teszik, vajjon valamely személy természetes halállal mult-e ki? a halottkém tartozik úgy a községi előljáráshoz, mint az elsőfokú közegészségügyi hatósághoz, Budapesten azon-

ban a fővárosi rendőrség főkapitányságához haladék nélkül bejelenteni. A megnevezett hatóságok a felforgó kétséges körülmények felvilágosítására, illetőleg a tényállás megállapítására szintén haladék nélkül és pedig még akkor is nyomozást tartsanak, ha a halottkém jelentést nem tett- de az eset más úton jutott tudomásukra. Ha e nyomozás folytán, amelyhez a hullának az illetékes hatósági orvos által teljesítendő külső megsejmlélése is tartozik, megállapítható, hogy a halál természetes volt, esetleg oly öngyilkosság vagy oly véletlenség folytán következett be, melynél minden idegen cselekmény vagy mulasztás befolyása ki van zárva: az említett hatóság saját hatáskörében intézkedik, hogy az eltemetés megtörténjék s a halálesetről a halottnak netán távollevő hozzátartozóit értesíti; ha pedig ezek vagy netán maga a halott kiléte s egyéb személyi viszonyai ismeretlenek volnának, annak lefénnyképeztetését és személyleírásának országszerte köröztetését eszközli; más, mint a fentebb jelzett öngyilkossági vagy véletlen balesetek folytáni haláleseteknél pedig az orvosrendőri boncolatot a felforgó szükséghez képest szintén elrendelheti, amely esetben annak eszközléséről gondoskodik. Ha ellenben a közizagazgatási nyomozás folytán vagy az orvosrendőri hullavizsgálat közben nyomatékos gyanú merül fel az iránt, hogy a halált valamely büntetendő cselekmény vagy mulasztás okozta: a közegészségi ügyekben első fokú hatóság, illetőleg a fővárosi rendőrség főkapitánysága tartozik az esetről a kir ügyészt vagy a legközelebbi bíróságot az előnyomozás s illetőleg

külszemle eredményének közlése mellett további eljárás végett azonnal értesíteni, s ennek intézkedéséig arról gondoskodni, hogy a létező állapot sértetlenül fentartassék.

Midőn a szemle alá veendő hulla azon a helyen, ahol találtatott, az értesített kir. ügyészség, illetőleg bíróság rendelkezéséig sem hagyható: a közigazgatási hatóság, illetőleg a községi előljáróság (Budapesten a fővárosi rendőrség főkapitánysága) köteles azt más alkalmas helyre szállíttatni; előbb azonban a tényállásról és annak észlelhető nyomokban megállapítható körülményeiről, továbbá a büntetendő cselekmény elkövetésével összefüggő, látható vagy a szakértői észlelet alapján képezhető, másnemű jelenségekről, úgyszintén az elkövetésnek helye, valamint ennek környezetéről, minden nyom és jelenség tüzetes megjelölésével, a bűnvádi eljárási szabályoknak ide vonatkozó rendelkezéseire való tekintettel oly részletes helyszíni leírás készítendő, amely a talált állapotnak lehetőleg hű képét tüntesse elő. Ezután az elszállítás aképen eszközözendő, hogy a hulla egyes részeire túlságos nyomás ne gyakoroltassék és hogy a nagyobb üregek vízirányos fekvése jelentékeny módon ne legyen változtatva.

Ha a hulla netán már eltemettetett, illetőleg a halál oka iránti kételyek csak ezután merültek volna fel — amennyiben a fenforgó kérdésre nézve a boncvizsgálattól eredmény várható — a kiásatás és a további vizsgálati teendők iránt az illetékes bíróság a fennálló bűnvádi eljárási szabályok szerint intézkedik. A bon-

colást a kirendelt szakértők a rothadás magas foka vagy egyéb eféle okok miatt csak akkor háríthatják el, ha az életükre közvetlen veszéllyel van egybekötve. Az eredmény valószínűsége iránt az illető törvényzéki orvos véleménye irányadó. A kiástatás a közegészségügyi hatóság, Budapesten a fővárosi államrendőrség közbenjöttével történik.

A helyiség, amelybe a hulla megvizsgálás végett átszállítatik, legyen világos, eléggé tágas s erős hidegben fűthető. A boncolás foganatba vételéig a hulla téli időben a hideg, nyáron pedig a melegség befolyásától kellőleg megóvándó. A fagyott hulla a boncvizsgálat előtt lassan felmelegedésbe hozandó, azonban túlságos melegítés nélkül. A bonchelyiségben egy 2 méter hosszú, 70 cm. széles, 79 cm. magas asztalról vagy a boncolásra alkalmas más emelvényről s ezen a hulla feje alá teendő ék alakú polcra, továbbá több vízzel telt edényről, néhány törülköző kendőről, nemkülönben egy külön asztalról a tollvivő számára, a megkívánt írószerekkel, végül a szükséges segédkezésre két alkalmas egyénről kell gondoskodni. A helyiség mesterséges világítása lehetőleg mellőzendő. Ha azonban mellőzhetetlen volt: ez a jegyzőkönyvben megemlítendő.

A vizsgálat teljesítésére rendelt orvosok írásban hívandók meg. A meghívásnak a vizsgálat tárgyát és célját, a szemle helyét és idejét, nemkülönben azon birói személyeknek, kiknek jelenlétében s azon szakértőknek, kik által a vizsgálat teljesített fog, megnevezését kell tartalmaznia. A boncolás előtt, ha

lehetséges, megállapítandó, hogy a meghalt ki volt legyen? E célból azokhoz, akik őt életben ismerték és amennyiben a halált eredményező cselekmény elkövetésének gyanújával valaki terheltetnék, ennek az azonosság megállapítása végett a hulla megmutatandó. Az azonosság megállapítására legalább két tanúzási képességgel bíró egyénnek egybehangzó beismerése és kijelentése szükséges, amely az eljárásról felvett jegyzőkönyvbe veendő és az illetők által aláírandó. Ha a holttest teljesen ismeretlen, valamint ruházatáról s a netán előtalált egyéb ingóságokról lehetőleg pontos leírás készítendő.

A hullavizsgálat teljesítésére meghívott orvosok kötelesek a vizsgálatot kitelhető elővigyázattal és óvatossággal, figyelemmel és a legszigorúbb lelkiismeretességgel, szorosan a tudomány elvei és szabályai szerint teljesíteni. Semmi oly körülményt, amely bármi részben a tényállás felvilágosítására szolgálhat, figyelmen kívül hagyniok nem szabad. Ugyanazért, amennyiben a vizsgálat vagy vélemény alapossága szükségessé teszi, a tényállásnak a véleményre befolyással bíró részletei a nyomozás és az elővizsgálat adatai alapján, kívánságukra velük közlendők. Sőt újabb tanúk kihallgatása is eszközölhető, amely kihallgatásnál ők is jelen lehetnek és a tanúkhöz kérdéseket intézhetnek. Sebeket vagy egyéb külső nyomokat hagyó erőszak eseteiben azonban az előttük felmutatott eszközök az illető sebekbe, nyomokba be nem illesztendők, nehogy a seb, nyom vagy eszköz állapotában változás okoztassék. Orvosi tekin-

tetben a hullavizsgálatot a meghívott orvosok közül a törvényszéki, illetőleg hatósági orvos vagy ha ilyen nincs jelen, a meghívott két orvos közül a vizsgálatban gyakorlottabb, ha pedig a szemle egy orvos és egy sebész által teljesítetik, az előző kötelező intéznie és végeznie. Így ennek kötelessége a leletet, még pedig a vizsgálat folyamában és semmi esetre ennek megtörténte után, ugyanazon rendben, amelyben megejtetett, jegyzőkönyvbe mondani; a második szakértő pedig a holttest felnyitását s boncolását teljesíti s ennek befejezése után azt rendbe hozza. Ha az intéző és a boncoló között a leletre nézve nézeteltérés merülne fel: az utóbbinak külön nézete is jegyzőkönyvbe veendő s mindenik a maga nézetét külön írja alá. Különben az előadás egyetemleges nézetüket fejezi ki s együtt irandó alá.

A hullavizsgálat *külvizsgálatból* (külszemle) és *belvizsgálatból* (boncolás) áll. A külvizsgálat útján a hulla külseje vizsgálatik meg és pedig úgy általános, mint annak egyes részei. Az általános vizsgálat feladata: a test felületén netán található szennynek, vérnek, sárnak, s más efélének, az illető egyén nemének, korának, nagyságának, testalkatának, tápláltságának, továbbá a hullamerevség jelenlétének, fokának vagy hiányának, valamint a bőr színének, a vérsülyedésnek és a hullafoltoknak, minden különösebb rendelkezésnek, úgy mint a végtagok vagy azok egy része hiányának vagy többletének, valamint a netáni kóros állapotok vagy folyamatok külsőleg látható maradványainak, pl. hegeknek, daganatoknak s más eféléknek,

gondos és tüzetes megfigyelése. A hullafoltok, véraláfutástól való megkülönböztethetés végett mindig bemetszendők. A test azon részei pedig, amelyeken a külső erőszak nyomai könnyen kikerülhetik a figyelmet, minők a szemzúgok, kötőhártyaredők, az orr-, száj- és garatür, továbbá a hallójárat, a végbél és a hüvely, tarkótáj, a kutacsok, nyaki gerinc, hónalj és a csüngő emlők alatti táj, kiváló gonddal vizsgálandók meg. A test egyes részeinek megvizsgálása bonctani rendben történik, úgy, hogy előbb a fej, azután a nyak, mell, has, nemzőrészek és végre a végtagok vétetnek vizsgálat alá. Az ezeken előforduló netáni sérülések minden esetben a test határozott pontjaihoz mért helyzetük, irányuk, alakjuk és nagyságuk (hosszúság, szélesség, mélység) mértéke szerint figyelendők meg; ép úgy a sebszélek minősége, vajjon t. i. ezek egyenesek, szakadozottak, izzadmánnyal beszüremkedettek, alávéjtak-e? stb.

A seb mélységének kutasszal való nyomozása mindazonáltal amennyire lehetséges, mellőzendő, nehogy az által újabb sebzések történhessenek és a sebnak eredeti mivolta megváltozhassék; de mert a sebeknek mélysége, ha azok valamely üregben vannak, a belvizsgálat alkalmával különben is kideríthető. Ha pedig az üregekbe nem ható sebeknek megvizsgálására azoknak bemetszések által való tágítása szükségeltetnék, akkor a metszések ne a seb irányában, hanem azzal ellenkező irányban teendők. Azon esetben, midőn a kutaszolásnak multhatatlanúl meg kell történnie, ennek oka a jegyzőkönyvben előadandó.

A belvizsgálatnál a test három főürege: a fej, a mell és has, mindenkor felnyitandó, még akkor is, ha a halál oka az egyik üregben már megtaláltatott volna. Olyen esetben, hol a gerinc vagy más üreg (orr, fül stb.) megnyitásától is fontos eredmény várható, az is kitárandó. Felnyitás után minden üregben legelőbb a netán benne talált folyadék minősége és súly szerinti mennyisége, valamint az ott talált egyéb szabályellenességek figyelendők meg és jegyzendők fel, azután a rendellenes folyadékok eltávolítandók és minden egyes szerv előbb külsőleg, azután belsőleg vizsgálendő meg és írandó le. Azután leírja az utasítás részletesen a boncolás menetét Rokitansky módszer szerint, de megjegyzi, hogy a boncolás más eljárás szerint is megejthető, csak azt is szabályszerűen és tüzetesen kell végezni. Minden boncolás bevégeztével a boncoló orvosok a megnyitott üröket szabályszerűen összevarrni és a lehetőségig a hullának oly összetakarítása iránt gondoskodni tartoznak, hogy abból a folyadékok ki ne szivárognak s minden éktelelenség mellözve legyen.

A hullavizsgálatról jegyzőkönyv veendő fel, amelyben a vizsgálat tárgya, helye, ideje és egyéb szükséges előzményeinek előre bocsátása után a szabály szerint teljesített műeljárásnak minden mozzanata, illetőleg eredménye, a lelet, pontosan és tüzetesen leirandó, aminek alapján az adott esetre, illetőleg kérdésekre vonatkozó kimerítő vélemény terjesztendő elő.

Az előzmények között megemlítendő, hogy mely

hatóság, mikor és mily szám alatt adta ki a vizsgálat iránti felszólítást? Mikor kézbesített ez az orvosnak? Mi célból rendeltetett el a vizsgálat? Ki álta!, kiknek jelenlétében, a napnak mely szakában, hol, minő helyen, a szabadban vagy zárt helyiségben teljesített-e? A lelet az eset különféleségéhez képest egy vagy több főrészből állhat, aszerint t. i. amint a vizsgálat kizárólag a hullavizsgálatra szorítkozik vagy ezen kívül más tárgyak megvizsgálására is, pl. eszközök, ruhák, beszolgáltatott anyagmaradványok stb. megvizsgálására is kiterjed. Ilyen és hasonló esetekben a lelet ugyanannyi főrészeire osztandó, amennyi különböző tárgy vizsgáltatott. A főrészek azután a tárgy minőségéhez és a felvilágosítandó körülményekhez, illetőleg kérdésekhez képest szakaszokra is oszthatók, úgy amint például a hullavizsgálat a kül- és belvizsgálat szakaszából áll; e szakaszok pedig tételekben részletezendők, mint pl. a hullavizsgálatnál az egyes testrészekre vonatkozó feljegyzések. A könnyebb áttekinthetés és megkülönböztetés végett a főrészek nagy római számokkal (I., II., III....), a szakaszok nagy betűkkel (A., B., C....), a tételek arab-számokkal (1., 2., 3....) jelölendők meg, sőt ha az egyes tételeknél még tüzetesebb részletezés szükségeltetnék: ez kis betűkkel (a., b., c....) jelölendő pontokban adandó elő. Önként értetvén, hogy többször előforduló, egészen hasonnemű dolgok, pl. karcolások az arcon, a végtagokon stb. egy pontba foglalandók. Megjegyeztetik továbbá, hogy a tételszámok (1., 2., 3., 4....), még ha más főrész vagy szakasz jön is

közbe, megszakítás, illetőleg ismétlés nélkül folytatólagos rendben viendők végig az egész jegyzőkönyvön. A leíró előadásnál használt kifejezések legyenek határozottak, pl. 5 gramm vér és nem „sok vagy kevés vér“, legyenek továbbá a kifejezések lehetőleg népszerűek, közhasználatúak. Új vagy szűkebb körben ismert műszavaknál minden esetben tétessék azok mellé a latin vagy görög megjelölés is. Hasonlóképen szükség esetén nagyobb világosság céljából a leírás után zárójelben kitehető a leírni célzott kórállapot jelzője is. Hiba volna azonban, ha az orvos a helyett, hogy valamely testrész nagyságát, felületének mivoltát, színét, összeállítását, vértartalmát stb. leírná, csupán a jelzőt használná, pl. azt mondaná, hogy az illető testrész „lobos“, „genyedő“, „üszkös“ stb. stb. volt. Mellőzhetetlen, hogy minden szerv leírásánál a terime, az alak, az összeállítás, a szín és a bennék, esetleg a fény és áttünőség is megfigyeltessék és leírassék. Óvakodni kell az egyszerű előadás helyett már a leletben véleményt nyilvánítani.

(Itt meg kívánom említeni, hogy a boncjegyzőkönyvben esetleg *negativumokat* is ki kell emelni, eltérőleg a kórboncolásoknál szokásos boncjegyzőkönyvektől, bár a két fajta boncjegyzőkönyv felvétele között lényegbeli különbség nincs. Ezért a törvényszéki boncolásról felvett jegyzőkönyvben megemlítjük pl. lövés sérülés esetén: hogy a bemeneti nyílás környezetében löporszemcse-beékelődés nincs, hogy füstcsapadék nincs; csont törések, vagy esetleges műtétek esetén. hogy a seb környezetében vagy az amputált végtag-

csontjának csontvelejében genyedés nincs; hámhorzsolásnál: hogy alatta vérbeszűrődés nincs; fojtogatásnál: a pajzsporcon és nyelvcsonton törés nincs; újszülötteknél a köldök ereiben genyedés nincs stb. Fontos elváltozásokat le kell írni, amely szerv azonban eltérést nem mutat, azt épen meg kell említeni annak jeléül, hogy a szakértő megnézte ugyan, de semmi különösebbet nem talált rajta (pl. a lépről megjegyezzük, hogy kicsi, a májról, hogy középnagy, vérszegény, ha rajtuk kóros vagy egyéb jellegzetes elváltozás nincs); ellenben nem szabad ezt a kifejezést használni, hogy valamely szerv „rendes“, „normális“.)

A jegyzőkönyv befejezése illetve aláírás előtt felolvasandó és a netán szükségesnek talált szövegmódosítások, szövegtörölések és hozzáadások a befejezési záradékban tüzetesen megjelölendők, valamint a vizsgálat befejezésének ideje (napja, órája) is kiteendő. Az eként befejezett jegyzőkönyvet a boncoló orvosokon kívül a vizsgálóbíró s a bírósági jegyzőkönyvvezető, valamint, ha az ugyanazonosság megállapítására tanúk alkalmaztattak, ezek is aláírják.

A véleménynek minden esetben a vizsgálat eredményéből merített s az eset természete szerint körülényegileg vagy kórtörténetileg előadandó kórismére, illetőleg jelzésre alapított olyan klinikai ábrázolásnak kell lennie, amely teljesen indokolt s a bíró által is érthető legyen.

A bíró által feltett kérdésekben nem foglalt más mozzanatokra azonban a vélemény csak akkor terjeszkedhetik ki, ha ezek megvilágosítása nélkül, a

véleményező meggyőződése szerint a kérdésben foglaltakra alapos feleletet adni nem lehet. Olyan mozzanatokra mindazáltal, amelyek egyúttal netán a tett vagy tettesség jogi megállapítása tekintetében a bíró meggyőződését már eleve befolyásolhatnák: csak is ennek engedelmével, illetőleg felhívására terjeszkehetnek ki.

Ahol a vizsgálat kétes eredményének felderítésére netán további orvosi vagy bírói nyomozás szükséges: ott *közbeneső vagy feltételes* s a feltételezett nyomozás irányát kijelölő vélemény adandó s a végső vélemény függőben tartandó. Amidőn a vélemény indító okai a hullavizsgálati jegyzőkönyv adataiból meríttetnek, ezen adatokra a jegyzőkönyvi főrészt, szakaszt, tételt, illetőleg pont számának megjelölésével hivatkozni kell.

Öntudatlanság és elmezavar megállapítása.

A Bp. elrendeli, hogy ha gyanú merül fel arra nézve, hogy a terhelt a beszámíthatóságot kizáró vagy korlátozó elmezavarban vagy öntudatlanságban szenved, a megfigyelést mindig két orvosnak kell teljesíteni és véleményt adni arról, vajjon a terhelt elmezavarban vagy öntudatlanságban szenved-e vagy nem? illetőleg a bűncselekmény elkövetésekor abban szenvedett-e úgy, hogy akarátának szabad elhatározási képességével nem bírt s az iránt is nyilatkozni, vajjon a terhelt állapota közveszélyes-e?

Ha a szakértők a megfigyelés alatt a terhelt akarátának szabad elhatározását korlátozó körülménye-

ket észlelnék, véleményükben ezeket is tartoznak részletezni.

A vádtanács vagy az ítélő bíróság bármelyik megfigyelő vagy véleményt adó orvosnak vagy bármely félnek indítványára a vádló és a védő, esetleg az e célból nyomban kirendelendő külön védő meghallgatása után elrendelheti, hogy a terheltet elmeállapotának további megfigyelése végett az e célra rendelt állami intézetbe szállítsák. A szabadon levő terhelt csak akkor szállítandó ily intézetbe, ha elmeállapotának megfigyelése másképen meg nem történhetik. E végzés ellen használt felfolyamodásnak felfüggesztő hatálya van.

Az intézetben a megfigyelés rendszerint legfeljebb két hónapig tarthat, mely idő alatt a vélemény is előterjesztendő. A megfigyelést hosszabb időre csak a vádtanács, illetőleg az ítélőbíróság újabb határozattal terjesztheti ki, ennek eszközlése végett köteles az intézet igazgatója hosszabb megfigyelés szüksége esetében az illetékes bírósághoz ideje korán indokolt előterjesztést tenni. Az említett célra szolgáló intézet a *igazságügyi országos megfigyelő és elmeógyógyintézet*. Az intézetbe szállítást a vizsgálóbíró tehát nem, csak a vádtanács vagy az ítélőbíróság rendelheti el.

Az egyes elmebetegségeket a törvény nem sorolja fel, minek következtében az orvosnak nem is kell véleményében megmondania, hogy a megfigyelt milyen elmebajban szenved; mindamellett célszerű azt megtenni, mert a vizsgálat és a vélemény teljességéhez — legalább orvosi szempontból — hozzá tartozik.

Míthogy a beszámíthatóság nem orvosi, hanem jogi fogalom: az orvos véleményében sem a „beszámíthatóság“, sem a „korlátolt beszámíthatóság“ kifejezést nem használhatja. A szabad akaratelhatározási képesség hiányáról azonban nyilatkoznia kell elmebaj vagy öntudatlanság fenforgása esetén, korlátolt beszámíthatóságúaknál pedig ki kell fejtenie, hogy az illető cselekményét és a belőle folyó következményeket úgy mérlegelni, mint a normális ember nem tudja, akaratát is könnyebben határozza el, mert a rá ható benyomások, motivumok között nem tud olyan megfontoltsággal választani, mint a normális egyén. Meg kell állapítaniok a megfigyelő orvosoknak azt is, hogy az elmebeteg közveszélyes-e? hogy tébolydában való elhelyezése szükséges-e? és hogy a kérdéses elmebaj gyógyítható-e? vagy gyógyíthatatlan? A törvény kimondja, hogy, ha a bíróság megszüntető határozatot vagy felmentő ítéletet hoz, a közveszélyes elmebeteg szabadlábra helyezés helyett a legközelebbi közigazgatási hatósághoz kell kísértetni, amely elme-gyógyintézetben való elhelyezéséről gondoskodik.

Az elmebeteg terhelt megfigyelése, ha vizsgálati fogságban van, rendszerint a törvényszéki vagy járásbírósi fogházban történik, csak kivételesen szállítható az e célra szolgáló állami intézetbe. Halállal vagy életfogytig tartó fegyházzal büntetendő cselekmény esetén a bírói gyakorlat szerint mindig elrendelik a terhelt elmeállapotának orvosszakértői megfigyelését.

A szakértők a büntető per közbeneső szakában.

A büntető per közbeneső szakában — t. i. a nyomozás, illetve vizsgálat befejezésétől a főtárgyalásig terjedő időben — aránylag ritka az orvosszakértők igénybe vétele. Azonban előfordulhat ez abban az esetben, ha a vádtanács a nyomozás vagy vizsgálat kiegészítését vagy új bizonyítékok felvételét rendeli el, vagy pedig — amennyiben vizsgálat nem volt — vizsgálatot rendel el, mely esetben, mint bizonyíték az orvosszakértői szemle, illetve annak eredménye is számításba jön. Ilyen esetben azonban az orvosszakértőket nem a vádtanács hallgatja meg, hanem a vizsgálóbíró. Abban az esetben, ha gyanú van arra, hogy a terhelt a beszámíthatóságot kizáró vagy korlátozó elmezavarban szenved s a vádtanács e terhelt további megfigyelését tartja szükségesnek, ilyen esetekben a vádtanács elrendelheti a szakértői megfigyelést, vagy ha már megfigyelés alatt volt, a további megfigyelést. Ilyenkor az eljárást mindaddig felfüggeszti, míg meggyőződést nem szerez afelől, hogy a terheltnek elmeállapota a beszámítást nem zárja ki vagy az gyógyíthatatlanul meg van zavarva, mely utóbbi eset az eljárás megszüntetésére vezet. A vádtanács állapítja meg továbbá a vádhatározatban a tárgyalásra megidézendő tanúkat és szakértőket és egyes tanúkat vagy szakértőket mellőzhet is, ha kihallgatásukat feleslegesnek tartja. Enek az intézkedésnek nagy jelentősége nincs, mert újabb tanúk és szakértők megidézését a felek a főtárgyalás előtt

is kérhetik s a főtárgyalási elnöknek is joga van a főtárgyalásra újabb tanúkat és szakértőket megidézni.

A szakértők a főtárgyaláson.

Az egész büntető per súlypontja a főtárgyaláson lévén, itt is igen fontos a szakértő szereplése. A szakértő megidézése végzéssel történik, melyben meg van említve az ügy, az időpont, valamint a hely, ahova a szakértőt megidézik. Ha a szakértő a tárgyaláson nem jelenik meg vagy a tárgyalásról idő előtt távozik el, az elnök elővezettetheti s ezen felül meg is büntetheti. A törvény intézkedése szerint az elnök köteles gondoskodni arról, hogy a még ki nem hallgatott tanú ne legyen jelen a bizonyító eljárásnál, a ki nem hallgatott szakértő pedig a másik szakértő kihallgatásánál. Ez az intézkedés a tanúkra vonatkozólag helyes, mert egyik tanú vallomása a többiekét befolyásolhatja, különösen pedig, ha a tanú hallja, hogy a tanúk többsége miként vall. A szakértőkre vonatkozólag azonban a dolog egészen másként áll. Az elnök különben, ha az eljárás célja kívánja, megengedheti és ritka kivételtől eltekintve meg is engedi, hogy a szakértő a vádlott és az összes tanúk kihallgatásánál is jelen legyen. Sokszor ez nélkülözhetetlen is pl. ha a vádlottat a főtárgyalás alatt is meg kell figyelni, vagy ha egyéb bizonyítékokat, tanúvallomásokat is kell a szakértőnek ismerni, de ettől eltekintve is annál alaposabban adhat véleményt, minél jobban ismeri az ügyet. De az is megeshetik, hogy az egyik szakértő másként fejezi ki magát, mint a másik, amit

a bíróság és még inkább az esküdtek kétféleképpen is érthetnek s ilyenkor hosszas bizonyítgatással kell esetleg beigazolniok, hogy csak a kifejezés volt más, lényegében mindketten ugyanazt mondták. Ez nem történik meg, ha az egyik szakértő hallja, amit a másik mondott s még hozzá módjában van ilyen esetekben elfelejtett részleteket pótolni s így a tények tisztázásához hozzá járulni. A főtárgyaláson elrendelt szemlét vagy az egész törvényszék, vagy — ha ez nem lehetséges — egyik kiküldött tagja teljesíti, aki a szemle befejezéséről a törvényszéknek azonnal jelentést tesz. A főtárgyalásra megjelent tanúk vagy szakértők kihallgatása csak akkor mellőzhető, ha a felek beleegyeztek, vagy ha a bíróság azt teljesen feleslegesnek tartja. A tanúkat és szakértőket az elnök hallgatja ki, ő határozza meg a kihallgatás sorrendjét is. A törvény megengedi, hogy a tanúkat és szakértőket a felek vagy képviselőik is kihallgathassák. Ez az úgynevezett *keresztkérdés*. A bíróság a felek által való kihallgatást azonnal megszüntetheti, mihelyt meggyőződik, hogy a kérdezőnek a kérdés feltevésére nincs kellő tehetsége, vagy ha a magánvádoló vagy vádlott illetve képviselőik ismételt figyelmeztetés után is tiltott kérdéseket tesznek. Az elnök és a bíróság tagjai minden kérdés befejeztével, valamint bármely kérdésre adott felelet után annyi kérdést tehetnek, amennyit szükségesnek tartanak. Célszerű mindenestre, ha a szakértőnek alkalmat adnak arra, hogy véleményét összefüggően mondhassa el, mert így a dolog állásáról sokkal tiszt-

több képet tud nyújtani a bíróságnak, mint az egymással össze nem függő, különálló kérdésekre adott válaszokkal. A bíróság tagjainak, a vádlónak, a vádlottnak és képviselőjének így is jogukban van a szakértőhöz annyi kérdést intézni, amennyit szükségesnek tartanak. Ha a megelőző eljárásban ki nem hallgatott tanú vagy szakértő nem jelenhetik meg a főtárgyaláson, a bíróság kiküldött vagy megkeresett bíró útján leendő kihallgatását rendelheti el.

A szakértőnek az előző eljárás alatt adott véleménye a főtárgyaláson nem olvasható fel, hanem véleményét, a közvetlenség és szóbeliség elvéből folyólag, szóval kell előadnia. A szakértőnek vagy ellenőrző szakértőnek a megelőző eljárásban adott véleménye azonban bizonyos esetekben felolvasható, ha azt közhatósági orvos adta és az eljárás súlyos testi sértés büntette vagy testi sértés vétsége miatt folyik: ha a véleményt az igazságügyi orvosi tanács, az országos bírósági vegyész, illetőleg felülvéleményezésre hivatott más testület vagy hatóság adta; ha a véleményt adott szakértő a tárgyalásra nem volt megidézhető, vagy ha a megjelenésben akadályozva volt. A magánorvos véleménye tehát csak akkor olvasható fel, ha a tárgyalásra nem volt megidézhető, vagy a megjelenésben akadályozva volt, a hatósági orvos véleménye felolvasható akkor is, ha az eljárás testi sértés miatt folyik, az igazságügyi orvosi tanács és az országos bírósági vegyész véleménye pedig minden esetben felolvasható, miután ezeket a tárgyalásra nem idézik meg.

A kihallgatott tanúk és szakértők a főtárgyalás terméből csak az elnök engedélyével távozhatnak. Az elnök intézkedhetik, hogy a kihallgatott tanúk a termet elhagyják, később azonban behívhatja őket s akár egyedül, akár más tanúk és szakértők jelenlétében ismételten kihallgathatja.

Minden okirat vagy jegyzőkönyv felolvasása, úgyszintén minden vádlott-társ, tanú vagy szakértő kihallgatása után figyelmeztetendő a vádlott, hogy észrevételeit megteheti.

Az esküdttbíróság előtt folyó tárgyaláson a szakértő szerepe ugyanilyen, de jóval nehezebb, minthogy az esküdtek nem rendelkeznek olyan általános ismeretekkel, mint a bírák. Itt a szakértőhöz és a tanúhoz az esküdtek is intézhetnek kérdéseket, ép úgy mint a bíróság birói tagjai.

A tárgyalás elnapolható, ha valamely tanú vagy szakértő betegség miatt nem bír nyilatkozatot tenni és a bíróság vallomást, illetőleg véleményt oly lényegesnek tartja, hogy a főtárgyalás e tanú vagy szakértő személyes kihallgatása nélkül nem folytatható. Ide tartozik az az eset, mikor a tanú vagy a szakértő a főtárgyaláson megjelent és ott betegedett meg, mert ha a főtárgyaláson betegség okából nem jelent meg, akkor vallomása illetőleg véleménye felolvasható.

A szakértők az ítélet végrehajtásánál.

Eltekintve a fogházorvosoktól és a letartóztatási intézetek orvosaitól, kiket egészségügyi szempontból, nemkülönben az elítéltek, a felügyelők és az őrsze-

mélyzet gyógykezelése céljából alkalmaznak, orvosokra, mint szakértőkre, szüksége van az igazságszolgáltatásnak a szabadságvesztés-büntetés és a halálbüntetés végrehajtásánál is.

A szabadságvesztés-büntetés végrehajtását illetően az orvosszakértők igénybe vétele a büntetés megkezdésének elhalasztásánál, vagy a már megkezdett büntetés kitöltésének félbeszakításánál fordulhat elő. Megjegyzendő, hogy sem a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásánál szükséges orvosszakértői teendők végzőire, sem a halálbüntetés végrehajtásánál alkalmazott orvosokra vonatkozólag a törvény nem írja elő, hogy törvényszéki orvosoknak kell lenniök s így rájuk a szakértőkre vonatkozó általános rendelkezések sem nyernek alkalmazást.

A halálbüntetés végrehajtása előtt az elítélt megvizsgálandó, hogy nem észlelhetők-e rajta elmebetegség és — amennyiben az elítélt nő — terhesség tünetei, mert ez esetekben a halálbüntetés rajtuk csak felgyógyulásuk után hajtható végre, sőt felgyógyulásukig az ítélet jogerőre emelkedéséről sem értesíthetők. E vizsgálatot a letartóztatási intézet orvosa végzi.

A halálbüntetés zárt helyen kötél által hajtandó végre. A végrehajtásnál jelen kell lenni az eljárást vezető kir. ügyésznek vagy helyettesének, a törvényszék részéről kiküldött bírónak és jegyzőkönyvvezetőnek, a helybeli közigazgatási hatóság egyik főbb tisztviselőjének, a fogházfelügyelőnek, a lelkésznek és a halál megállapítása végett alkalmazott két orvos-

nak. A végrehajtásról a kiküldött bíró és a jegyzőkönyvvezető veszi fel a jegyzőkönyvet. Ebben leírandó a végrehajtás egész lefolyása és különösen kiteendő a kivégzés megkezdésének, valamint a halál bekövetkezésének az orvosok által megállapított időpontja. A kivégzettnek hullája azon időponttól fogva, melyben az orvosok a halál bekövetkezését egyetértőleg határozottan megállapították, még 30 percen át a bitófán érintetlenül hagyandó és csak ezután újabb orvosi vizsgálat megtörténtével emelhető le arról; két óra lefolyása előtt azonban azon épületből vagy zárt helyről, ahol a kivégzés történt, el nem szállítható, sem fel nem boncolható. A jegyzőkönyvet a törvényszék részéről kiküldött bíró és jegyzőkönyvvezető, továbbá a kir. ügyész, illetőleg helyettese, a közigazgatási tisztviselő és az orvosok írják alá. A kivégzettnek holttestét a kir. ügyész egyszerű és feltűnést nem okozó eltemetés végett a rokonoknak átadhatja, ha ez botrányra vagy tüntetésre alkalmat nem szolgáltat. Ha a holttest a rokonoknak ki nem adatik, minden külső dísz mellőzésével, a lehető legegyszerűbb módon a köztemetőben takarítandó el. Az utóbbi esetben a kir. ügyész megengedheti, hogy a holttest eltemetés előtt az orvosi tudomány érdekében felboncoltassék.

Az egyes büntetendő cselekmények.

Az ember élete elleni büntettek és vétségek.

Az ember élete ellen elkövetett büntetendő cselekmények közül úgy gyakorisága, mint súlyossága

miatt legelső helyen az emberölés említendő, melynek a törvény több fajtát különbözteti meg. Lehet az emberölés szándékosan elkövetett és gondatlanságból okozott. A szándékosan elkövetett emberölésnek három faja van: a *gyilkosság*, (a szorosabb értelemben vett) *szándékos emberölés* és az *erős felindulásban elkövetett emberölés*. Az emberölés csoportjába tartozik továbbá a *megölt kívánságára való emberölés* és a *gyermekölés* is, sőt tulajdonképpen a *magzatelhajtás* is ide sorolandó. Ugyancsak az ember élete ellen elkövetett büntetendő cselekmények közé tartozik a *kitétel* és az *elhagyás* is, még pedig nem csak abban az esetben, ha a kitett egyén halála következett be, mert a cselekmény az emberi élet ellen irányult abban az esetben is, ha ez be nem következett. E cselekményekkel egy fejezetben intézkedik a BTK. még az *öngyilkosságra való reábirás* és az *amerikai párbaj* esetéről is.

a) Az emberölés.

278. §. *Aki embert előre megfontolt szándékból megöl: a gyilkosság büntettét követi el és halállal büntetendő.*

279. §. *Aki embert szándékosan megöl, ha szándékát nem előre fontolta meg: a szándékos emberölés büntettét követi el és tiz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.*

280. §. *Életfogytig tartó fegyházzal büntetetik a szándékos emberölés: ha azt a tettes felmenő ágbeli törvényes rokonán, házastársán, több emberen, tör-*

vénytelen gyermek saját anyján, vagy törvényesítés esetében természetes atyján követte el.

281. §. Ha a szándék a tettesnek erős felindulásában keletkezett és rögtön végre is hajtatott: az emberölés tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Ha pedig az erős felindulást az okozta, hogy a megölt személy a tettet vagy hozzátartozóit jogtalanul súlyosan bántalmazta, vagy megsértette, és az emberölés ezen felindulásában rögtön végre is hajtatott: a büntetés öt évig terjedhető börtön leend.

Felmenő vagy lemenő ágbeli rokonnak vagy házastársnak erős felindulásban elkövetett megölése: öt évtől tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

E cselekmények tulajdonképeni típusát a szándékos emberölés képezi, ez áll mintegy középen, ennél súlyosabb alakzat a gyilkosság, enyhébb az erős felindulásban elkövetett emberölés. E három cselekmény között a megkülönböztető ismertető jelet a szándék minemősége képezi.

A gyilkosság fogalmához a törvény megkívánja, hogy a tettes szándékát előre fontolja meg. Mikor forog fenn ez az előre megfontolás? annak eldöntése a bíró feladata, ki ezt az összes körülmények figyelembe vételével állapítja meg, de minden esetre szükséges hozzá, hogy a tettes jól átgondolva, tervszerűen hajtsa végre a cselekedetet. Ehez természetesen bizonyos idő kell, mely alatt cselekményének végrehajtását megtervezi, kidolgozza. Még azt sem lehet állítani, hogy ennek a tervezgetésnek hosszú ideig kell tartania, mert néha órák is elégségesek lehetnek.

máskor viszont napok kellenek hozzá, vagy akár hetek is. A gyilkossághoz tehát bizonyos fokú higgadság, nyugodt megfontolás, számítás szükséges úgy az elhatározásnál, mint a kivitelnél; ezt fejezi ki az *előre megfontolt szándék (praemeditatio)*.

Ezzel ellentétben a *szándékos emberölésre* éppen az a jellemző, hogy a tettes szándékosan cselekszik ugyan, de szándékát *nem előre* fontolta meg, hiányzik tehát a nyugodt meggondolás, a tervszerűség. A szándékos emberölésnél a tettes izgatott lelki állapotban (*affectus*) van, de nem annyira, hogy cselekményét mérlegelni és akaratát elhatározni ne tudná, minél fogva bizonyos fokú mérlegelés, latolgatás, még nem zárja ki a szándékos emberölés fennforgását, nem minősíti a cselekményt gyilkossággá. Végre az *erős felindulásban elkövetett emberölés* főkélléke az *erős felindulás (impetus)*. Itt már nem csak az előre megfontolás hiányzik, de a tettes ebben a lelkiállapotában nem képes nyugodtan gondolkozni és cselekedni.

Ugy a szándékos, mint az erős felindulásban elkövetett emberölés súlyosabb beszámítás alá esik, ha a tettes azt fel- vagy lemenő ágbeli rokonán vagy házastársán követte el, viszont a tettes vagy hozzátartozóinak bántalmaztatása esetén az erős felindulásban elkövetett emberölést enyhébben büntetik. Hogy a szándékos emberölés megállapítható legyen, szükséges, hogy a szándék ölésre irányuljon. Erre vonatkozólag azonban az orvosszakértőnek nem kell nyilatkoznia, miután a szándék kérdése nem orvosszakértői kérdés. Az emberölés eseteiben elengedhetetlen

az *okozati összefüggés* megállapítása a *tettes cselekménye és a halál között*. Ennek az okozati összefüggésnek nem kell közvetlennek lennie, lehet közvetett is (pl. ütés következtében koponyatörés s az ehez csatlakozott agyhártyagyulladás folytán halál). Minden esetben szükséges azonban, hogy a halál a tettes cselekményével oki kapcsolatba legyen hozható. A halál okának megállapítása csak boncolás útján lehetséges, a halottszemle tehát magában erre nem elég. A Bp. ki is mondja, hogy halottszemle és boncolás foganatosítandó, ha gyanú támad, hogy valakinek halálát büntett vagy vétség okozta. A Bp. 241. §-a szerint: *a szakértők véleményében kimondandó, hogy mi volt a halálnak közvetlen oka és ezt az okot mi idézte elő? Ha a holttesten sérülés észlelhető, megállapítandó, hogy ezt más okozta-e és ha igen, vajjon a sértés mily eszközzel, mily módon, mennyivel a halál bekövetkezése előtt volt ejtve és hogy a sérülés okozta-e a halált?*

Több sérülés esetében az is megállapítandó, hogy mindegyiket ugyanazzal az eszközzel ejtették-e és melyik idézte elő a halált? ha pedig több sérülés okozta, hogy ezek közül melyek voltak vagy melyeknek összehatása volt a halálnak oka?

A Bp. 242. §-a pedig a következőképen szól: A 241. §. esetében meg kell még állapítani, vajjon: 1. a sértés minősége; 2. a sérült szervezetének egyéni sajátossága vagy különös állapota; 3. a sértés elkövetésének különös körülményei; 4. a sérüléshez véletlenül hozzá járult, de mégis általa előidézett vagy

belőle fejlődött okok eredményezték-e a halált; 5. avagy ez olyan idegen ok folytán állott-e be, mely a sérülés nélkül is abban az időben, vagy rövid idő múlva a halált eredményezte volna.

A 2—4. pontok eseteiben meghatározandó az is, vajjon a halált idejekorán érkező, célszerű segítség elháríthatta volna-e? A 4—5. pontok esetében meghatározandó, vajjon a sértés mennyi idő alatt gyógyult volna meg, ha a véletlenül hozzá járult vagy idegen ok miatt a halál be nem áll.

Ha a halált lövés okozta, meghatározandó, hogy a lövést mily méretű löveggel, mily irányból és kb. mily távolságból intézték?

E szakaszhoz néhány felvilágosító megjegyzést kell fűznöm.

A sértés *minőségénél* fogva idézte elő a halált, ha az olyan természetű, hogy rendszerint halált okoz. A sérült szervezetének *egyéni sajátossága*, vagy *állapota* pedig akkor szerepel, ha a sérülés különben rendszerint nem válik halálossá, de adott esetben, bizonyos, az egyén szervezetében rejlő okoknál fogva halálossá vált; így pl. az egyén szervezetének különös tulajdonsága, sajátossága az, hogy koponyacsontjai a rendesnél vékonyabbak s így aránylag csekély ütés koponyatörést idézhet nála elő; különös állapota az egyén szervezetének az, ha az agyalapi ütőereken ütődaganata van s így a koponyára mért csekély ütés következtében ez a daganat megreped; ilyen a nőnél a méhen kívüli terhesség, mikor is a hasra mért ütés következtében belső elvérzés folytán

halál állhat be. A sértés elkövetésének *különös körülménye* szerepeltethető a halál beállásánál pl. abban az esetben, ha az egyént valaki meglöki vagy fejbe üti, mire elszédül s a robogó villamos kocszi kerekei alá kerül. A sérüléshez *véletlenül hozzájárult*, de mégis általa előidézett vagy belőle fejlődött okok eredményezték-e a halált? Ez azokra az esetekre vonatkozik, melyekben a sérülés fertőződik s a fertőzés következtében áll be a halál. E fertőzés létrejöhet akár a sérülés pillanatában úgy, hogy maga a sértő eszköz okozza, vagy később járul a sérüléshez, pl. a seb elgennyed akár a tisztátalan kezelés miatt is, vagy épen azért, mert a sebre fertőző anyagot (pókhálót, trágyát tb.) tettek. Előfordulhat az az eset is, hogy az egyén olyan betegségben szenved, mely a sérülés nélkül is abban az időpontban vagy röviddel azután a halált előidézte volna. Ide tartoznak azok az esetek, melyekben a halál idegen ok folytán, tehát nem a sérülés következtében, hanem a sérült megbetegedése folytán állott be, mely úgy is halálra vezetett volna. A szakasz szövegezéséből az tűnik ki, hogy e pont alá egyrészt olyan esetek tartoznak, melyekben a halál a sérüléstől teljesen függetlenül állott be, másrészt azonban olyan esetek is, melyekben a sérülés a halált siettette, míg olyan értelmezés is lehetséges, hogy e pont alá csak azok az esetek tartoznának, melyekben a halál idegen ok folytán a sérüléstől függetlenül állott be. A 2—4. pontok esetében meghatározandó: vajjon a halált az *idején érkezett célszerű segély* elháríthatta volna-e? E

pont alá tartozik tulajdonképen az *életveszélyes testi sérülések* egy csoportja, nevezetesen azok, amelyeknél a halál az idejekorán érkezett célszerű orvosi segéllyel elhárítható (ide tartozik pl. a legtöbb ér-sérülés). Természetesen vannak esetek, hol eziránt határozottan nyilatkozni nem lehet, pl. az olyan esetekben, hol a sérüléshez társult fertőzés idézte elő a halált. A 4—5. pontok eseteiben meghatározandó: vajjon a sértés mennyi idő alatt gyógyult volna meg, ha a véletlenül hozzájárult vagy idegen ok miatt a halál be nem áll? Ennek megállapítása fontos amiatt, mert, ha a halál a sérüléshez véletlenül járult körülménynél fogva állott be, ez a tett minősítésénél enyhítő körülmény lehet. Ha pedig idegen ok folytán, tehát a sérüléstől függetlenül állott be a halál, a sérülés mint testi sértés jön számításba, melynek elbírálásánál a gyógyulási időtartam fontos szerepet játszik.

Ha a halált *lövés* okozta, fontos, hogy a lövedék nagysága meghatározottassék, (ez nélkülözhetetlen lehet a használt fegyver azonosságának megállapítására), továbbá a lövés iránya (mely esetleg gyilkosság vagy öngyilkosság megkülönböztetése szempontjából szükséges). A lövés távolságára a szakértők csak megközelítőleg nyilatkozhatnak, így pl. hogy a lövés közelről, vagy hogy fegyver csövénél hosszabb távolságról történt stb.; a fegyver további tulajdonságainak megállapítása a fegyverszakértők feladata.

Mérgezés gyanúja esetében különleges intézkedéseket tesz a törvény. Mérgezés gyanúját a boncoló

orvosok állapítják meg, ilyenkor vegyvizsgálat válik szükségessé. A vegyi vizsgálatokról a már idézett „*Utasítás a birói és rendőri hullavizsgálat körül követendő eljárás iránt*” behatóan intézkedik.

A vegyi vizsgálatot a szakértőknek indokolt véleménye alapján a bíróság rendeli el. Hogy pedig a vélemény indokolt legyen, kiváló gond fordítandó a megmérgezettnek gyanított egyén kórtörténetének kinyomozására. Megállapítandó nevezetesen, hogy az mikor betegedett meg? mennyi idő múlva az ártalmasnak vélt étel vagy ital elköltése vagy a károsaknak tapasztalt behatások után? Kimerítően részletezendő, hogy mily jelenségek nyilvánulásával kezdődött és folyt le a betegség? Minő ápolásban és esetleg gyógykezelésben részesült a beteg bekövetkezett haláláig? amelynek ideje szintén pontosan feljegyzendő.

Szükséges továbbá kinyomozni, hogy az illető nem szenvedett-e már máskor, korábban is, a kérdéseshez hasonló betegségben? Mihez képest, ha a beteg orvos által kezeltetett: az utóbbi betegsége vonatkozólag minden esetben, az előbbi betegsége azonban csak amennyire lehetséges, szükséges, hogy a kezelő orvos a kórrajzon kívül az általa kezelt gyógyszerek megjelölésére és az illető vények felmutatására is felszólíttassék. Ha pedig orvosi kezelés nem vétetett igénybe: a kérdéses kórjelenségek legalább az utóbbi betegsége vonatkozólag lehetőleg a betegnek ápolói, hozzátartozói vagy más vele érintkezett tanúk előadása nyomán derítendőek fel s e

kijelentések minden esetre hiteles alakban írásba foglalandók. Joguk és szabadságukban áll, sőt kötelességük a fentebbieken kívül a szakértőknek a bírói vizsgálat eredményét is betekinteni és véleményüknél felhasználni, valamint, ha szükségesnek látják, céljaiknak megfelelőleg különleges szemlék vagy kihallgatások megejtését is kívánni. Végül kellő figyelembe veendő a boncvizsgálat eredménye s mindezek alapján kifejtendők a bekövetkezett halál oka és illetőleg azon gyanujelek, amelyek valószínűvé teszik, hogy a halált mérgezés és nem más okozta.

Ha a fentiek szerint megejtett nyomozások eredménye által a büntetendő cselekmény vagy mulasztás alapos gyanújában álló mérgezés gyanúja indokolt, a vegyi vizsgálatra a következő hullarészek és anyagok választandók ki, illetve készítendőek elő: 1. a nyelöcső (oesophagus) alsó és a nyombél (duodenum) középső része kétszeresen lekötöttvén, azok a lekötési helyek közt átmetszetnek, ekkor a gyomor külsőleg megvizsgáltatván, mellső felületén a kis ívvel párhuzamosan és ehhez közel, u. m. a nyelöcső és nyombélrészlet is, tiszta edény felett felmetszetik s mindhárom, miután nyálkahártyájuk a kórbonctan elvei szerint megvizsgáltattak: üvegedénybe helyezendő, mely edény I. számmal jelölendő. Ugyanezen edénybe helyezendő a gyomor és nyombél tartalma is, miután mennyisége, összeállása, színe, szaga és a vegyi kém-papírok iránti hatása jegyzőkönyvbe vétetett. Az ezen tartalomban észlelt gyanús anyagok, (mint pl. növényi részek, jegecek, szemcsék stb.) amennyire le-

hetséges, szintén összegyűjtendők és közelebbi vizsgálat végett külön helyezendők. A gyomornyálkahártya esetleges leöblítéséből származó mosóvíz II. számmal jelzett palackba helyezendő.

2. A belek bonctani megvizsgálása után az éhbélből egy méternyi hosszú, valamint a vastagbélből tartalmának nagyobb vagy kisebb mennyisége szerint, fél vagy háromnegyed méternyi hosszú részlet III. számmal jelölendő üvegedénybe helyezendő, ellenben a kimetszett vékonybélrészlet nyálkahártyájának leöblítéséből származó mosóvíz az előbbi II. számú palackba töltendő.

3. A májból 600 gramm, továbbá az egyik egész vese s végül a lépből, szívből és tüdőből egyenként 100—100 grammnyi mennyiség IV. számmal;

4. a hólyagban esetleg talált húgnak egész mennyisége V. számmal;

5. a vérből kb. 30 grammnyi mennyiség VI. számmal jelölendő külön-külön edénybe helyezendők.

Megszerzendők továbbá a vegyi vizsgálatához a következő egyéb anyagok: 6. A netán még meglevő gyanús étel- vagy italmaradványok; 7. ha az egyén hányt, úgy különösen a kezdetben kihányt anyagok, ha pedig ezek már elő nem teremthetők, az ezekkel érintkezett tárgyak;

8. a hullának sírból lett kiásatása esetén, ha a fakoporsó élénk színekkel volt befestve, abból az ily festékekkel bevont részekből, valamint a fémkoporsóból minden esetben egy darabka, a hulla befödésére használt színes szövetek, nem különben a koporsóban volt

művirágok, koszorúk virágának és leveleinek egy-egy része, valamint általában a koporsóban talált minden oly tárgyak (pl. keresztek, ércpénzek), melyek által a rothadó hullába valamely méregnemű anyag juthatott;

9. ha a kiásásnál a koporsó már szétesett vagy széteső félben volt, ez esetben a koporsó alatt és felett fekvő földrétegből az illető sírtól néhány pl. öt méternyi távolban levő földből is két-két kg.-nyi mennyiség külön-külön csomagolva.

Nagyobb gyermekek hulláinak boncolásánál a fent felsorolt hullarészek az ott megállapított súlyokat és hossz méreteket a lehetőségig megközelítő mennyiségben küldendő vizsgálatra; csecsemőknél ugyane célból a mell- és hasüri összes zsigerek veendő ki a hullából.

Rothadásnak indult hullák boncolásánál a bélrészek fertőtlenítésére chlorvizet, chlormeszet, vasgálicot, carbolt és más erős hatású fertőtlenítő szert nem szabad használni.

Midőn a növénymérgek vagy cyan-vegyületek által való mérgezés gyanúja forog fenn és a vegyi vizsgálat haladék nélküli fogantatására nincs biztos kilátás, ez esetben a hullarészekre (a vér kivételével) gyógyszerhárból vett 90%-os tiszta borszesz öntendő és ebből legalább félliternyi mennyiség a vegyi vizsgálat céljaira külön tiszta edényben melléklendő. Ezen kívül a hullarészeknek borszeszbe való helyezése minden más esetben mellőzendő.

A vegyi vizsgálatra szánt hullarészek minden

esetben tökéletesen tiszta, vastagfalú s teljesen záró üveg dugasszal ellátott üvegedényekbe, a folyadékok (pl. mosó víz, húgy, vér) parafadugasszal ellátott palackba, egyéb anyagok és tárgyak megfelelő biztos tartályokba helyezendők. Az üvegedények a hullarészekkel és váladékokkal ürtartalmuknak legfeljebb háromnegyed részéig tölthetők meg.

Az üveg dugókat idegen anyaggal (vaselin stb.) bekenni vagy letapasztani nem szabad. Az üvegedény szájába szorosan csavart üveg- és parafadugókat minden esetben megnedvesített erős marhahólyaggal (húgyhólyaggal) s e felett papírral kell lekötni s a kötelék zsinégének végeit a papírnak a dugó tetejét fedő részére erősítő orvosi és bírósági pecsétzárhoz — mint általában minden bűnjel lepecsételéséhez — fekete pecsétviaszt kell használni. A szűk szájú üvegpalackok parafadugóit azon módon kell lekötni, mint ez a gyógyszerári pezsgő-limonádés palackok lekötésénél van gyakorlatban, s e kötelék fölé alkalmazandó a hólyagkötelék. Az edény oldalára jegyzendő: a) a boncolt személy neve, b) az elhalálozás ideje, c) a boncolás napja, d) az edény tartalma és sorzáma.

Ezen kívül a küldeményhez hivatalos jegyzék csatolandó, melyben az edények, illetve a csomagok sor- és darabszáma, valamint tartalma feljegyezve legyen.

A négy üveg dugós nagy edény ezután egyenként fehér, tiszta papírba burkolva a bádogládából ki nem emelt faládba való állítása után, az abban már ren-

delkezésre adott fagyapottal körül tömeszelendő oly módon, hogy az üvegedények se egymást, se a láda falát ne érintsék, hanem köztük mintegy két centiméternyi, a fagyapot által szorosán kitöltött tér maradjon. A kisebb üvegpalackok a láda fenmaradt ürében szükség esetén fekvő helyzetben is csomagolhatók. A vegyi vizsgálatot kérő megkeresést, valamint a bűnügyi iratokat a hullarészekhez a ládába zárni nem szabad.

A vegyi vizsgálat teljesítésére az illető szakértőt az azt elrendelő bíróság közvetlenül keresi meg, s egyúttal intézkedik, hogy a vizsgálatához szükséges tárgyak lehetőleg gyorsan és minden esetben sértetlenül annak kezéhez jussanak. A megkereséshez a fentebb említett tárgyjegyzéken, továbbá a vegyi vizsgálatot elrendelő bírósági határozaton s az ennek alapjául szolgáló szakértői véleményen és a netán akár a bíróság, akár a vád, akár a védelem részéről felvilágosítatni kívánt különleges kérdéseken kívül, a birói vizsgálatok eredményét tárgyazó összes ügyiratok is, vagy ha ezek a vizsgálat további folytatásához a vegyi vizsgálat megejtéséig is nélkülözhetetlenek volnának, azoknak hivatalos másolatait csatolandók.

Az igazságügyminiszternek 1889. évi június hó 4-én kelt 21491/89. I. M. sz. körrendelete előírja, hogy hullarészek szállítása esetében a küldemény külső tartályául előírt faláda hézagai és eresztékei a netáni bűz kihatolásának megakadályozása végett szurokkal vonandók be és ügyelni kell arra is, hogy ily küldemények érkezése esetében ezek a leadó vasúti vagy gőz-

hajózási állomás értesítő iratának vétele után legkésőbb 6 óra múlva az állomásról elvitessenek.

A Bp. rendelkezése szerint, ha mérgezés gyanúja forog fenn, a vegyi vizsgálatot rendszerint az orsz. bírósági vegyész teljesíti. A vegyészileg megvizsgálandó tárgyak az elcserélést, a más anyagokkal való összekeverést és a megromlást megakadályozó módon edénybe vagy tartóba helyezendők és az orsz. bírósági vegyészhez küldendők el. A vegyi vizsgálatot tehát rendszerint az orsz. bírósági vegyész teljesíti, így csak kivételes esetekben bizható meg azzal más vegyész is. A gyakorlat az, hogy mérgezés esetében a vegyi vizsgálatot mindig az orsz. bírósági vegyész végzi, csak kisebb fontosságú ügyek lehetnek azok, amelyekben a bíróság más vegyész-szakértőket alkalmaz.

b) *Emberölés a megölt személy kívánságára.*

282. §. *Aki valakinek határozott és komoly kívánsága által biratott arra, hogy őt megölje: három évig terjedhető börtönnel büntetendő.*

Ebben az esetben szükséges tehát, hogy a tettetést a megölt személy maga szólítsa fel a tett végrehajtására s ennek a felszólításnak határozottnak és komolynak kell lennie és semmi esetre sem elég a megölt személy pusztá beleegyezése. Továbbá a felszólításnak olyannak kell lennie, mely a tettetést a tett véghezvitelére reábirja. A törvény e cselekményt enyhén bünteti, aminek magyarázata az, hogy a cselekmény indító oka legtöbbször a részvét, a szájalom,

pl. a súlyos betegségben sínylő, nagy kínok közt fetregő beteg vesz rá valakit, hogy őt ölje meg. A dolog természetéből következik, hogy a megölt személynek kivánságának kinyilvánításakor beszámítható állapotban kell lennie.

c) *Részesség öngyilkosságban és az amerikai párbaj.*

283. §. *Három évig terjedhető fogházzal büntendő az, aki valakit öngyilkosságra rábir, vagy e célra annak tudva eszközöket vagy szereket szolgáltatott.*

Ha pedig két személy kölcsönösen megegyezett az iránt, hogy előre meghatározott módon a sorstól tétessék függővé, hogy közülök melyik váljék öngyilkossá s ennek következtében az öngyilkosságra irányzott cselekmény végre is hajtatott, de a halál nem következett be: mindkettőre egy évtől öt évig terjedhető államfogház; ha pedig a halál bekövetkezett: az életben maradottra öt évtől tiz évig terjedhető államfogház állapítandó meg.

Az öngyilkosságban való részesség esete forog fenn akkor, ha egy ember valakit az öngyilkosságra reábir, vagy annak e célból tudva eszközöket vagy szereket szolgáltat. A cselekmény befejezéséhez tehát nem szükséges az, hogy az egyén az öngyilkosság véghezvitelében egyéb módon közreműködjék, elég, ha e célra az öngyilkosnak eszközöket vagy szereket (fegyvert, mérget) szolgáltat.

E szakaszban szabályozza a törvény az u. n. amerikai párbajt is. Az amerikai párbajnál a felek abban egyeznek meg, hogy aki közülök a fekete golyót

húzott, az köteles magát bizonyos idő alatt megölni. Az amerikai párbajt csak akkor bünteti a törvény, ha az öngyilkosság megtörtént, vagy az illető azt megkísérelte.

d) A gyermekölés.

Az emberölésnek egy sajátos, enyhébben minősített esetét képezi a *gyermekölés*. A *BTK.* 284. §-a szerint: *azon anya, aki házasságon kívül született gyermekét a szülés alatt, vagy közvetlenül a szülés után, szándékosan megöli: öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.*

Ezt a cselekményt tehát csak az anya és csak házasságon kívül született gyermekén követheti el s ez is csak abban az esetben gyermekölés, ha a szülés alatt vagy közvetlenül a szülés után történik. Ez az intézkedés tulajdonképen a törvénytelen gyermek anyját akarja enyhébb elbánásban részesíteni, mert hiszen az ilyen anyát a szégyenérzet, esetleg a gyermekéről való gondoskodás is — inkább az előbbi, mint az utóbbi — készteti arra, hogy gyermekét eltegye láb alól, annyival is inkább, mert a társadalmi elfogás nagyon kiméretlen a törvénytelen gyermekkel szemben; az ilyen gyermek egész életében egy bizonyos bélyeget hord magán, mely őt előhaladásában is akárhányszor gátolja, érvényesülését akadályozza. Ezen kívül az anya is a társadalomban bizonyos fokú megvetésnek van kitéve.

A törvény kifejezéséből azonban más derül ki. Ugyanis a törvény házasságon kívül született gyer-

meokról szól, ami elég hiba, mert súlyos következetlenségekre és méltánytalanságokra vezet. E szakasz ugyanis a szülés időpontját veszi irányadóul, aminek az a következménye, hogy az özvegy asszony, ki férje halála után született, bár férjétől származó gyermekét öli meg, gyermekölést követ el, holott semmi ok sincs arra, hogy magát szégyelnie kelljen; ellenben a nő, kinek férje távol van, ez idő alatt nem férjétől nemzett gyermeket szül s azt megöli, aki tehát a társadalom megvetésének ép úgy ki van téve, mint a hajadon, ki törvénytelen gyermeket szül, a szándékos emberölés vagy gyilkosság büntetében lesz bűnös; ugyanígy az a nő is, ki a házasság tartama alatt szüli meg gyermekét és öli meg, kinek gyermeke azonban még a házasság előtt nem férjétől fogantatott. A gyakorlat a törvényben kifejezett álláspontot foglalja el. Sokkal helyesebb lett volna, ha a törvényhozás „házasságon kívül született gyermek” helyett „törvénytelen gyermek” vagy „nem házasságból származott gyermek” kifejezést használta volna.

A cselekmény elkövethető a szülés alatt vagy közvetlenül a szülés után. Az előbbi kitétel semminemű kételyre nem ad okot: a szülés alatt megölhető a gyermek, ha a szülés már annyira előrehaladt, hogy a gyermek helyzeténél fogva az ölésnek hozzáférhető. Nem szükséges azonban, hogy valamely az életre nélkülözhetetlen testrész szülessék meg, pl. a fej, mert ha mondjuk, megszületett a far s ezt egy hasáb fával rá miért erős ütéssel az anya szétzúzza, vagy az előeseti kart levágja, épúgy halált okozhat, mert hiszen az ölés

igen különbözőképen vihető véghez, a cselekménynek azonban mindenesetre olyannak kell lennie, mely halált okoz.

Annál vitásabb a törvénynek ez a kifejezése: „közvetlenül a szülés után”. A kifejezés logikai értelmezése szerint a „közvetlenül a szülés után” azt jelenti, hogy a szülést nyomban követi az ölés, mert a közvetlenség csak akkor áll fenn két cselekmény között, ha e két cselekmény úgy követi egymást, hogy kettejük közé egy harmadik be nem ékelődik. Ha tehát az anyának a szülés után legelső tette az ölés volt: akkor „közvetlenül a szülés után” ölt. Természetes, hogy a cselekménynek öntudatosnak kell lennie s így azt is mondhatnók, hogy az anyának a szülés után legelső tudatos cselekménye az ölés volt. E magyarázat szerint tehát, ha a szülés és az ölés közé egy harmadik cselekmény ékelődik be, pl. az anya felkel, gyermekét megfürösztí, bepólyázza s azután öli meg: a közvetlenség fogalma nincs meg.

Az elfogadott magyarázat azonban a „közvetlenül a szülés után” kifejezést úgy magyarázza, hogy ennek megítélésénél az anya lelki állapotát veszi irányadóul s az ölést addig tekinti gyermekölésnek, „míg az anyának a szülés által előidézett kivételes lelki állapota tart”. Ez csak úgy érthető meg, ha figyelembe vesszük, hogy a BTK. eredeti miniszteri javaslata a gyermekölés tényálladékát akként határozta meg, hogy: „az anya, aki házasságon kívül született gyermekét a szülés alatt vagy ezt követő öt nap eltelte előtt szándékosan megöli”. A miniszteri javaslat indo-

kolása megjegyzi, hogy „ha az anya rendkívüli állapotára való tekintettel, kivételes intézkedést tart szükségesnek a törvény: ennek logikai következménye, hogy e kivételes intézkedést azon időtartamhoz kösse, mely alatt a léleknek rendszeres nyugalma tapasztalás szerint helyre áll... normális nyugalomról a szülést követő öt nap alatt alig lehetne szó“. Ebből világos, hogy az öt napi időtartam felvételének indoka az anya kivételes lelkiállapota volt. Így történt, hogy a gyakorlat ehez az utóbbi felfogáshoz ragaszkodik, vagyis addig tekinti az ölést gyermekölésnek, míg az anyának a szülés által előidézett kivételes lelki állapota tart. Valami nagy gyakorlati jelentősége ennek a vitának nincs, mert az ölés a szülés után rendszerint igen rövid idő alatt bekövetkezik.

Feltétele továbbá a cselekmény büntethetőségének a szándékosság; de az nem határoz, hogy a szándék előre megfontolt volt-e vagy nem? Előre megfontolt szándéknál ép úgy gyermekölés forog fenn, mint az előre meg nem fontolt vagy akár a rögtönösen keletkezett s végre is hajtott szándéknál. Ez csak a büntetés kiszabásánál jöhet tekintetbe, első esetben mint súlyosbító, az utolsóban mint enyhítő körülmény. Ha az anya nem szándékosan, hanem gondatlanságából követte el a cselekményt, pl. nem fejtette ki a köteles gondosságot arra, hogy gyermekét a szülés után megfelelő segélyben részesítse, s emiatt ez elpusztult: akkor gondatlan emberölés forog fenn.

Az ölési cselekmény igen különböző módon követhető el. Előidézheti az anya igenleges magatar-

tásával, tevékenységével, cselekvésével (pl. a gyermeket megfojtja, vízbe dobja); de előidézheti nemleges magatartásával, mulasztásával is, pl. a gyermeket télen az udvarban, a kertben szüli meg és szándékosan ott hagyja, hol az a hideg miatt elpusztul.

Gyermekölés megállapításához a dolog természeténél fogva a megölt gyermek boncolása szükséges. Az emberölésnél általában megválaszolandó kérdéseken kívül a Bp. előírja itt az orvosszakértőknek, hogy gyermekölés gyanúja esetében a halott-boncolás alkalmával megállapítandó az is, hogy a gyermek újszülött és élve született, érett és életképes volt-e?

E tekintetben a többször idézett belügyminiszteri Utasítás következőképen rendelkezik:

„Uj szülöttek hulláinak megvizsgálásánál az illető szülöttnek méhbeli kora, érettségének vagy éretlenségének foka, élveszülöttsége, születésének ideje, életképessége és életének születés utáni tartama világosítandó fel. Mi végett különösen a következő adatok veendőek fel: a test hossza és súlya. A hosszúság meghatározásánál a mérték a fejtetőtől kifeszített test mellett a sarokig vétetik. Ha a test egyik-másik részében csonkított és annak egész hosszúsága megmérhető nem volna, a meglevő testrészek mérendők meg. Az egyes testrészeknél megfigyelendők és megállapítandók: A fejnek egyenes, haránt, és ferde átmérője: a kutacsok miben léte; a szemeken netán még jelenlevő látóhártya; a váll és csípő átmérői; továbbá a bőr, a körmök, az orr- és fülporcok, magzatmáz, gyapjúhaj, valamint a köldöktáznak a fandum és a kard-

nyújtvány közötti helyzete, netáni lobjelenségek; a köldökzsinór hossza, állapota, a lekötés hiánya, vagy minősége, végének metszett vagy szakított volta; figyerveknél a herék helye; a nőneműeknél a nagy szeméremajkak állapota; végre a combcsont alsó végén a csontmag és ennek nagysága, mely utóbbi úgy vizsgálattik meg, hogy a meghajtott térden a térdkalács alatt harántvágás tétetik az ízületbe; átvágatnak az izszallagok, úgy, hogy az alszár csak a térdalji lágyrészek által maradjon összköttetésben a combbal; azután a comb-bütykökről leválasztatnak a lágú részek s végre ezen csont ízvégén vékony metszetekben a porc mindaddig szeldeltetik haránt irányban, amíg a csontmag alja, majd terjedelmesebb közepe, azután ismét mindinkább kisebbedő felső része elötünik."

A gyermek élve születése esetén mindjárt a születés után megindul a légzés. Ezzel kapcsolatban a tüdőben, valamint egyéb szervekben is olyan változások jönnek létre, melyekből az élveszülettség bizonyítható. E változások közül legfontosabb a tüdőpróba, mely az Utasítás szerint következőképen végzendő:

Mindenek előtt a rekeszállás meghatározása végett külön a hasüreget, azután ennek megállapítása után a mellüreget nyitandó meg. Erre a légcső a szegycsont felett alakötendő s a kötés felett úgy, mint felnötteknél, a torok, bárzsing, gége és légcső vizsgálata teljesítendő, különös figyelemmel a netán előforduló idegen testekre. Azután meg kell tekinteni a

tüdők teriméjét (a szívburokhoz való viszonyát), színét, állományát s ekkor a szívburok nyitassék meg, különösen megfigyelve annak mindkét lemezét, mire a szív üregei is feltárandók s megfigyelendő azok tartalma, továbbá a szív állapota, két felének egymáshoz való aránya, a Botall-féle vezeték átjárhatósága és alakja. Majd a légcső a lekötési hely felett átvágva, s az összes mellkasi szervek veendő ki. Mire a kedeszmirigy és a szív eltávolíttatnak s a tüdők tiszta hideg vízzel telt edénybe tétetnek azok úszóképességének megállapítása végett. Ha ez megtörtént: a légcső még nem vizsgált alsó része és a hörgő kis boncollóval felmetszetnek és megvizsgáltatnak tartalmuk és állapotuk tekintetében, különösen figyelve arra, vajjon habos nyákot, avagy magzatvíz-pelyheket tartalmaznak-e? Majd bemetszések tétetnek a tüdőkbe s megfigyelendő, vajjon a metszésnél sercegés hallható-e? s egyúttal enyhe nyomásnál meghatározandó a metszési lapról ömlő vér mennyisége és minősége is. Ugyanoly bemetszések víz alatt is eszközözendők a tüdőkbe s ekkor ügyelni kell arra, vajjon a metszési lapon jelennek-e meg léghólyagocskák? E vizsgálatok megejtése után a tüdők úszóképességét egyes lebe-nyeknél, azután pedig kis darabkáknál is meg kell vizsgálni. Rothadás esetén pedig a mellhártyai léghólyagok nyitandók fel s egyes tüdődarabkák a víz alatt az ujjak között is enyhén morzsolva, vizsgálándók meg uszékonyosságukra nézve. Ha a tüdők légtele-eknek találtattak: ennek oka keresendő s meghatározandó, vajjon nincsenek-e magzatkori betegségekre

utaló elváltozások? Ily esetben különös fontossággal bír a gyomor és belek úszópróbája. A hullának nagy fokú rothadása esetén a tüdő felületén netán mutatózó léghólyagcsák felnyitandók és a tüdők úszási képesséjükre nézve újból megvizsgálandók.

Ez után megvizsgálandók a köldök ütő- és vivő erei is.

Midőn az első légzési mozgásokkal — ha a száj és orr a küllégtől nincsenek elzárva — a gyomorba és a belekbe is, melyek eddig légtelenek voltak, szintén jut levegő, a gyomor és belek úszópróbája el nem mulasztandó. Ezen próbának nagy a fontossága főleg akkor, midőn a gége és légcső eldugaszolt volta mellett a tüdőbe a megtörtént légzési mozzanatok dacára sem juthatott levegő és így ez csak a gyomor és belek felé vehette útját.

A gyomor és felső bélrészlet úszó próbája aképp történik, hogy a gyomor a gyomornyitón és a gyomorsukón és még az éhbél egy arasznyi távolságban a nyombél alatt lekötetvén, az ezen három lekötési kacsba foglalt gyomor és felső bélkacs közvetlen a legfelső lekötés felett és a harmadik alatt átmetszetvén és egészben megvizsgáltatván, vízbe helyeztetnek. Megjegyeztetik azonban, hogy nagyfokú rothadást mutató hullákon ezen kísérletnek nincs értéke. Végre a gyomor, vékony- és vastagbelek is megnyitandók, nevezetesen vajjon csak nyák és esetleg magzatszurok, vagy lég, esetleg tejvadék és már bélsárképződmény van-e s mily minőségben és mennyiségben? Megvizsgálandó végre a gerinc is, különösen a

nyaki részen netán rejtett sérelmi nyomokra nézve se célra az mellülről a csontollóval fel is nyitandó.

Ha a magzat tartozékai megvizsgálatnak, megvizsgálendő a méhlepény súlya, nagysága, alakja, állapota, valamint a rajta vagy a magzatburkokon esetleg észlelhető szúrási nyomok, a köldökzsinór ragpontja stb.

A Bp. továbbá előírja, hogy megállapítandó, vajjon a gyermek újszülött volt-e? Arra azonban a Bp. egyáltalában nem nyilatkozik, hogy mit akar újszülöttség alatt érteni? Az újszülöttség fogalma ugyanis más a köznapi élet felfogása szerint és ismét más az orvosi tudomány felfogása szerint. Míg a köznapi életben legtöbbször az első 8 nap alatt tekintik a megszületett gyermeket újszülöttnak, addig a szülészek felfogása szerint a gyermek addig újszülött, míg a köldökzsinór leválásával a magzatnál az anyával való összeköttetés minden nyoma eltűnt, tehát kb. az első 5 napban, míg viszont a gyermekgyógyászok egyrésze célszerűségi tekinteteből a harmadik-negyedik hét végéig újszülöttnak nevezi a gyermeket. Az újszülöttség azonban voltaképen az emberi életnek az az időszaka, mely a méhen belüli életet a csecsemőkorral összeköti, tekintsük bár ezt akár átmeneti állapotnak, akár életkornak, amiből következik, hogy újszülött a gyermek a megszületés pillanatától kezdve addig az időpontig, míg táplálékot nem vett magához, míg meg nem szoptatták, mert ekkor már csecsemővé válik.

A Bp. rendelkezése szerint azonban az orvosszak-

értőnek meg kell határozni, hogy a gyermek újszülött volt-e? Az elmondottakból világos, hogy az orvosszakértő ennek meghatározására nem vállalkozhatik, mert nem tudhatja, mit ért a bíró újszülöttség alatt, hanem ehelyett — amennyire a tudomány állása megengedi — meghatározza azt az időt, ameddig a gyermek a születés után élt s kerüli a különben is többféleképpen értelmezhető „újszülött” kifejezést.

A Bp. megjegyzi még, hogy amennyiben a gyermek holtan született, a halál időpontja és oka a lehetőségig kiderítendő.

Az a körülmény, hogy az újszülött érett vagy életképes volt-e vagy nem, a gyermekölés büntettének megállapításán nem változtat, az életképtelenség csak mint enyhítő körülmény jön számításba a büntetés kiszabásánál.

Meg kell még jegyezni, hogy a törvény indító oka az anya kivételes lelkiállapota lévén, ezt minden törvénytelen anyánál feltételezik s így nem ennek fenforgása, hanem esetleg az bizonyítandó, hogy a kérdéses időpontban ez már nem forgott fenn. A kivételes lelkiállapotnak azonban nem szabad olyannak lennie, hogy az öntudatot is elhomályosítsa, mert ebben az esetben beszámíthatóság nem forogna fenn s így büntetendő cselekményről sem lehetne szó.

Gyermekölés estén orvosszakértői vizsgálat tárgyát képezheti az is, hogy a gyanúsított nő szült-e s a szülés mikor ment végbe s hogy egyáltalában a kérdéses időpontban történhetett-e? Különösen felme-

rül ez a kérdés akkor, ha az anya tagadja, hogy egyáltalában szült volna.

e) *A magzatelhajtás.*

285. §. *A teherben levő nő, aki méhmagzatát szándékosan elhajtja, megöli, vagy azt más által eszközölte, ha házasságon kívül esett teherbe: két évig terjedhet öbörtönnel, ellenkező esetben pedig három évig terjedhető börtönnel büntetendő.*

Ugyanazon büntetés éri azt, aki büntettet a teherben levő nő beleegyezésével követi el; ha pedig azt nyereményvágyból tette: öt évig terjedhető börtönnel büntetendő.

286. §. *Aki a teherben levő nő méhmagzatát annak beleegyezése nélkül szándékosan elhajtja vagy megöli: öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.*

Ha pedig ez által a teherben levő nő halálát okozta: tiz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

A magzatelhajtás egyike a leggyakoribb büntetteknek, amelyeknek azonban igen kis része kerül a bíróság elé. A cselekmény gyakoriságához képest szinte nevetséges a büntetés alá kerülő esetek csekély száma. A római jog szerint a magzat, mielőtt megszületnék, az anyatest része, zsiger (partus, antequam edatur, mulieris portio est vel viscerum). Ilyen felfogás mellett természetes, hogy a rómaiak a magzatüzést nem büntették. Azonban még a római jog is bizonyos esetekben — magánjogi vonatkozásban — élő

lénynek tekintette a magzatot, valahányszor a magzat érdekei forogtak szóban (*nasciturus iam pro nato habetur, quotiens de commodis ipsius partus quaeritur*), részére gondnokot rendelt, ha szükséges (*cura ventris*), hogy érdekeinek védelméről gondoskodják. A modern jogok a magzatot élő lénynek tekintik, habár élete másnemű, mint a méhen kívüli élet. Ennek a felfogásnak viszont természetes folyománya az, hogy az újabb büntető törvények a magzatüzést büntetik, habár enyhébben, mint a többi emberölési cselekményeket. Kétségtelen, hogy a magzatüzés okai egészen másutt keresendők, mint az emberölés többi eseteinél. Egyrészt némi hasonlatosság van a magzatüzés és a gyermekölés okai között annyiban, hogy a nő becsületét akarja e cselekmények útján megvédeni, másrészt azonban társadalmi indító okai is vannak: sokszor a nehéz megélhetés, nem ritkán azonban a hiúság vagy a kényelemszeretet. A törvény a nőt, aki házasságon kívül esett teherbe s magzatát elhajtja, enyhébben bünteti, mint azt a nőt, ki házasságban él. Oka ez intézkedésnek, hogy a házasságon kívül teherbe esett nőt szégyenérzete ösztönzi legtöbbször erre a cselekményre. Meg kell említenem, hogy a magzatüzésnél szerepet játszik az a körülmény is, hogy a nők jórésze hajlandó annak a római jogban képviselt felfogásnak a felvételére, hogy a magzat az ő testrészét képezi, mellyel szabadon rendelkezhetik. Meg kell jegyezmem azt is, hogy a magzatüzés nem csak azért büntetendő, mert a magzat élete van veszélyeztetve, illetve — amennyiben az elhajtás tényleg

be is következik — elpusztítva, hanem ez a cselekmény az anya életére is veszedelemmel jár.

E cselekmény alanya elsősorban a teherben levő nő. Felesleges volt a „teherben levő” kifejezés, mert nem terhes nőn magzatelhajtás egyáltalában nem követhető el, sőt a BTK. felfogása szerint még csak a kísérlete sem, mert nem terhes nőnek nem lévén méhmagzata, az sem el nem hajtható, sem meg nem ölhető s a nem terhes nőn, mint magzatelhajtásra teljesen alkalmatlan tárgyon a cselekmény sem el nem követhető, sem meg nem kísérelhető. Elég lett volna, ha a törvény annyit mond: „a nő, aki” vagy egyszerűen „aki”, mert méhmagzata csak nőnek lehet.

A törvény elhajtást, megölést említ. Lényegében mindkét szó egyet fejez ki: a magzat életének elpusztítását. Ebből következik, hogy a cselekmény csak élő méhmagzaton követhető el. Ha a magzat már az elhajtás előtt meghalt, valamint ha méhüszög (mola) van jelen, szintén nem követhető el a cselekmény. Magzatelhajtást elkövethet maga a terhes nő, de elkövetheti más is, még pedig vagy a terhes nő beleegyezésével vagy anélkül, utóbbi esetben a büntetés súlyosabb. Legsúlyosabb a büntetés abban az esetben, ha a nő beleegyezése nélkül elkövetett magzatelhajtás következtében a nő halála következett be.

Kérdés, hogy a terhesség mely időszakában követhető el magzatűzés? Minthogy a törvény nem határozza meg, hogy mit ért magzat alatt, azt kell felvennünk, hogy a fejlődő emberi lény mindaddig, míg a méhben van, magzat. Ennek következtében a cselek-

mény a terhesség folyamata alatt bármikor véghezvihető: az első hónapban épúgy, mint az utolsóban. Vagyis az orvosi értelemben vett koraszülés (partus praematurus) ugyanaz alá az elbirálás alá esik, mint a magzatelhajtás, ha a magzat emiatt elpusztult. Miután azonban a terhesség megszakítása csak annak első 28—30 hetében idézi elő rendszerint a magzat halálát s így tulajdonképen magzatüzésről csak ebben az időben lehet szó, — ha a magzatüzésre irányzott cselekmény később következett be s a magzat életben maradt, abban az esetben — minthogy a törvény a mesterségesen előidézett koraszülésre intézkedést nem tartalmaz — magzatelhajtás kísérlete forog fenn. Magzatelhajtás lesz azonban az is, ha a magzat az elhajtás következtében élve születik ugyan, de éretlenül és életképtelenül, mert ebben az esetben még is a terhesség megszakítása — tehát a magzat elhajtása — volt a halál oka.

A törvény megölést, elhajtást említ. Megölés az az eset volna, mikor a magzatot még a méhben ölik meg, az elhajtás pedig azt jelentené, hogy a magzat életét a méhből való eltávozása következtében vesztette el. Ha ellenben a magzatot elhajtották, de az élve született, azonban utólagosan megölik: akkor magzatelhajtás kísérlete és szándékos emberölés (vagy amennyiben törvénytelen gyermekén követte el az anya: gyermekölés) bevégzett büntette együttesen fordul elő. Ezek szerint magzatelhajtás kísérlete van akkor, ha mindent megtettek a magzatelhajtás bekövetkezésére, de az még sem következett be, vagy ha

az elhajtás következtében a gyermek élve született és életben maradt, vagy ugyancsak az elhajtás következtében jött világra, élve született és nem maradt ugyan életben, de nem a cselekmény következtében, hanem más okból halt meg.

A magzatelhajtás fogalmához hozzátartozik az, hogy a szándék a magzat elhajtására illetve megölésére irányuljon, s hogy a cselekmény jogtalan legyen. Az orvos, ki művi vetélést (abortus artificialis) végez, a törvény szavai szerint szigorúan véve mindig elkövetné ezt a cselekményt, ha nem az az eset forogna fenn, hogy cselekménye nem jogtalan. Ez okból az orvos, ki ilyennemű műtétet végez, ha ez a nő életének megmentése vagy előre láthatólag súlyos betegségbe jutásának elkerülése céljából történik: nem követ el büntetendő cselekményt. Épen ezért ajánlatos is, mint ez különben az orvosi ethika szabályának tekintendő, hogy az orvos ilyennemű műtétet sohase egyedül, hanem mások által kiállított bizonyítvány alapján vagy megelőző orvosi tanácskozás után végezzen.

A magzatelhajtás esetén az orvosi bizonyítás a következőkre terjed ki:

meg kell állapítani, hogy mi volt a magzat halálának oka? továbbá, hogy a nő tényleg terhes volt-e? s amennyiben a magzatelhajtás következtében a nő halála következett be, megállapítandó, hogy azt tényleg a magzatelhajtás okozta-e, vagyis, hogy a cselekmény és a nő halála között van-e okozati összefüggés? Meg kell állapítani továbbá, hogy az elhajtást milyen eszközzel, milyen szerrel és milyen módon követték el?

Magzatelhajtás kísérleténél meg kell állapítani azt is, hogy az alkalmazott eljárás alkalmas-e magzat-üzés előidézésére? ha pedig a magzat az elhajtás következtében jött ugyan világra, élve született és utólag halt meg, megállapítandó az is, hogy vajjon a magzat halála és a cselekmény között van-e okozati összefüggés vagy pedig a magzat halála ettől függetlenül következett be?

f) *Kitétel és elhagyás.*

287. §. *Azon szülő, aki koránál vagy állapotánál fogva önsegélyre képtelen gyermekét félreeső, vagy rendszerint járatlan helyre teszi ki, vagy olyan körülmények közt hagyja el, hogy annak megmentése a véletlentől függ: a gyermekkitétel büntetést követi el és három évig terjedhető fegyházzal büntetendő.*

Aki pedig önsegélyre, koránál vagy állapotánál fogva képtelen személyt, kit ápolni köteles, vagy aki felügyelete alatt áll, kitesz vagy segély nélküli állapotban elhagy: három évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Ha a kitétel vagy elhagyás következtében a kített vagy elhagyott személy súlyos testi sértést szenvedett: a cselekmény öt évig terjedhető fegyházzal; ha pedig ez által annak halála okoztatott: öt évtől tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

E cselekmény az ember élete ellen irányzott cselekedet, az emberöléstől még is abban különbözik, hogy a szándéknak nem kell és nem is szabad ember-

ölésre irányulnia, mert ebben az esetben ez utóbbi bűncselekmény forogna fenn. A gyermekkitételt csak a szülő (akár az apa, akár az anya) követheti el, de csak olyan gyermekeken, aki koránál (csecsemő) vagy állapotánál (súlyos beteg, járni nem tud, élelmét megszerezni nem tudja) önsegélyre képtelen. Elkövetheti azonban a cselekményt nemcsak a szülő, hanem bárki más, ki koránál vagy állapotánál fogva önsegélyre képtelen személyt kitesz vagy segély nélküli állapotban elhagy (ide tartoznak a csecsemők, kis gyermekek, kik járni, beszélni nem tudnak, tehetetlen aggok, súlyos betegek, öntudatlan állapotban levő részeg emberek); feltétel azonban, hogy a tettes olyan legyen, ki ezeket a személyeket ápolni köteles (pl. beteg-ápoló) vagy ki rájuk felügyel (pl. nevelőnő).

Az orvosi bizonyítás ez esetekben leginkább arra terjeszkedik ki, hogy illető személy koránál vagy állapotánál fogva önsegélyre tényleg képtelen-e (tényleg olyan súlyos beteg, hogy képtelen önmagán segíteni), továbbá, amennyiben testi sértés következett be az elhagyás vagy kitétel következtében (pl. a kitett gyermek lába elfagyott, megbetegedett) vagy amennyiben halál állott be (pl. a teljesen tehetetlen vagy részeg ember a hideg miatt meghal) annak megállapítása, hogy a testi sértés és a halál okozati összefüggésbe hozható-e a cselekménnyel?

E kérdések eldöntése az emberölésnél, illetőleg a testi sértéseknél felmerülő kérdésekkel azonos szabályok szerint történik.

g) *A gondatlanságból okozott emberölés.*

290. §. *Aki gondatlansága által embernek halálát okozta: az emberölés vétségét követi el és három évig terjedhető fogházzal büntetendő.*

291. §. *Ha azonban a halál az azt okozónak hivatásában vagy foglalkozásában való járatlanságából, hanyagságából, vagy azok szabályainak megszegéséből származott: három évig terjedhető fogházzal és száz forinttól kétezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.*

A jelen szakasz eseteiben, a bíróság a bűnösnek talált személyt azon hivatás vagy foglalkozás gyakorlatától, belátása szerint végképen vagy határozott időtartamra eltilthatja, és a gyakorlat ismétli megengedését újabb vizsgától vagy a kellő képzettség megszerzését igazoló más bizonyítéktól teheti függővé.

Vannak olyan erőszakos halálesetek is, hol nem valakinek a szándékossága, hanem a gondatlansága az előidézője egy másik ember halálának. Ezek az esetek tartoznak a gondatlanságból okozott emberölés fogalma alá. Ez a gondatlanság állhat vagy abban, hogy az egyén vigyázatlan volt, elmulasztotta a köteles gondosságot s így cselekménye folytán valakinek halálát okozta: vagyis ő maga tett valamit, cselekedete körül azonban nem volt eléggé óvatos (pl. vadra akart löni s a bokorban levő embert találta el, mert nem tudta, hogy ott ember van), vagy állhat abban is, hogy az illető nem tett ugyan semmit, nem saját cselekménye, hanem mulasztása idézte elő a halált, elmulasztott, elfelejtett valamit megtenni, amit megtenni kötelessége

lett volna (pl. a mosónő a lükköoldatot egy pohárban az asztalon hagyja s a gyermek víznek gondolván, iszik belőle s ennek következtében elpusztul). Ezekben az esetekben az egyén egyáltalában nem szándékosan tett valamit, ami másnak halálát okozta, még is felelősséggel tartozik, mert gondatlan volt.

A gondatlanságból okozott emberölésnek vannak azonban súlyosabban minősülő esetei is; ezek azok az esetek, amelyekben a halál az azt okozónak hivatásában vagy foglalkozásában való járatlanságából, hanyagságából vagy azok szabályainak megszegéséből származott. Míg ugyanis a törvény szabály szerint különös elővigyázatot, óvatosságot, gondosságot nem követel, hanem csak annyit, amennyit — hogy így fejezzem ki magam — minden józan eszű embertől meg lehet várni, s ha bebizonyul, hogy az illető ekkora gondosságot kifejtett, büntetlen marad, mert a halál nem az egyén, hanem a véletlen rovására irandó: addig azoktól, akik valamely életpályán vannak, akik valamivel szakszerűleg foglalkoznak, különös gondosságot, nagyobb óvatosságot követel meg a törvény a saját szakuk területén. Ilyen súlyosabb beszámítás alá eső cselekmény pl. az, ha a gyógyszerész tévedésből a felírt gyógyszer helyett mérget ad ki, ami az egyén halálát okozta; ilyen, ha az építész rosszul építi meg a házat, az összedül s a benne lakókat agyon üti. Ide tartoznak az *orvosi műhibák* is. Hivatásában vagy foglalkozásában való járatlansága miatt követ el az orvos műhibát, ha nincs meg a kellő orvosi tudása, ha az orvosi tudomány alapelveinek nem ismeréséről tesz

tánúságot, vagyis olyan dolgokkal sincs tisztában, amelyeket minden orvostól meg lehet várni. Ezekben az esetekben tehát nem felületességből, nem hanyagságból, hanem az elemi orvosi alapelvek ismeretének hiányossága miatt követ el az orvos büntetendő cselekményt. Ekkor az idézett szakasz alapján büntethető, ha tudatlanságával az egyén halálát okozta. Előfordulhat azonban ez az eset az orvos hanyagságából is, pl. nem megy el idejében a szülő nőhöz, holott elmehegett volna s a nő ennek következtében elvérzik; ilyen az az eset is, ha elfelejti a műtétnél a vérző eret lekötöni s a beteg ennek következtében elvérzik. Az orvosi tudomány szabályainak megszegésével követ el az orvos büntetendő cselekményt, ha pl. a műtétnél nem dolgozik kellő sterilítással, emiatt genyedés és halál következik be. Számos eset van, amelyeknek felsorolása lehetetlen. Sokszor a hanyagság és a tudomány szabályainak megszegése össze is esik. Azonban nem szükséges, hogy e szabályok írott szabályok legyenek. Az orvosnak kötelessége a tudomány szabályai szerint eljárni, az orvosi tudomány mindenkori állása szerint megszabott módon végezi teendőit.

Ezekben az esetekben a bíróság a bűnösnek talált személyt hivatása vagy foglalkozása gyakorlatától végleg vagy határozott időtartamra eltilthatja s a gyakorlat ismételi megengedését újabb vizsgától vagy a kellő képzettség megszerzését igazoló más bizonyítéktól teheti függővé. Az újabb vizsga letevésére való kötelezés, úgyszintén a kellő képzettség megszerzését igazoló más bizonyíték felmutatása csak azokban az

esetekben válhatik szükségessé, amely esetekben a cselekmény oka a szakismeretek hiányosságában, tehát nem az elkövető hanyagságában keresendő.

A gondatlanságból okozott emberölés eseteiben felmerülő orvosszakértői kérdések ugyanazok, mint a szándékos emberölés eseteinél, t. i. a cselekmény és halál közötti összefüggés megállapítására vonatkoznak; ezen kívül természetesen az orvosi tudomány körét közelebről érintő eseteknél (orvosi műhibáknál, szülésznők által elkövetett gondatlan cselekményeknél) természetesen az is szakértői vélemény tárgyát képezi, hogy mennyiben felel meg az orvos (illetőleg a szülésznő) eljárása a foglalkozás folytatásánál szabályként tekintett eljárásnak.

A gondatlanság és a szándékosság elbírálása nem lévén orvosszakértői kérdés, ez tisztán a bíróságra tartozik.

A felsorolt eseteken kívül a BTK.-ben vannak még más esetek is megemlítve, hol szintén az embernek erőszakos halála következhetik be, másnak szándékossága vagy gondatlansága folytán; így pl. a *rablás*nál, ha ezzel kapcsolatban szándékos emberölést, gyilkosságot vagy azok kísérletét követték el; a *gyújtogatás*nál, ha a felgyújtott épületben valaki életét vesztette; hasonlóképen, ha a tettes *vízáradást* okozott, ennek következtében egy vagy több ember elpusztult; továbbá *vaspályák, gőzhajók megrongálásánál*, ha ennek valaki áldozatul esett; ugyanígy a *szemérem elleni büntettek*nél is ide tartoznak azok az esetek, ahol a sértett a cselekmény következtében

életét veszítette. Az orvosi bizonyítás itt is ugyanolyan szabályok szerint történik, mint az ember élete ellen irányuló bűntettek előbb fejtegetett eseteiben.

A testi sértés.

a) Egyszerű testi sértés.

A testi sértés — a test sérülése — tisztán orvosi fogalom. Sérülés a szervezetet alkotó valamely szövet vagy szövetek folytonosságának megszakítása és ezzel kapcsolatosan egyéb rendellenes, kóros elváltozása, mely akár a test külső felületén, akár a test felületén és belsejében a testre ható erőszakos (erőművi, vegyi, hő, elektromos) hatások folytán állott elő és a szervezetben működési zavart okoz. A fogalom lényegét illetőleg nem fontos az, hogy a működési zavar az egész szervezetre vagy csak egy részére terjed ki. A szervezet alkotó elemei: szervei, szövetei ugyanis szoros összefüggésben vannak egymással az életműködésekkel illetőleg; innen az elnevezés: szervezet. Azonban e működési zavarnak nem szabad muló jellegűnek lenni ép úgy, mint a betegségnek, melynek a testi sértés — orvosi értelemben — csak egyik fajtát képezi. Az itt adott orvosi meghatározásnál a testi sértésnek büntetőjogi értelemben vett meghatározása jóval tágabb.

A BTK. 301. §-a szerint ugyanis, *aki másnak testét szándékosan, de ölési szándék nélkül bántalmazza, vagy egészségét sérti, ha az ez által okozott sérülés, betegség vagy elme kór húsz napnál hosszabb ideig*

tartott: a súlyos testi sértés büntettét, ha húsz napot túl nem haladott, de nyolc napnál tovább tartott: a súlyos testi sértés vétségét, ha pedig nyolc napnál tovább nem tartott: a könnyü testi sértés vétségét követi el.

A BTK. tehát anélkül, hogy a testi sértés lényegét tulajdonképpen megjelölné, az olyan testi bántalmazást vagy egészségháborítást tekinti ennek, amely bizonyos ideig tartó sérülést, betegséget, vagy elme-kórt okozott. Ez okból pl. az arculütés, ha csak pár percig tartó pirosságot okoz és nyomtalanul eltűnik, nem testi sértés. Büntetőjogi értelemben továbbá nem csak a sérülés, hanem a betegség is a testi sértés fogalma alá tartozik. Míg orvosi értelemben a betegség a gyűjtőfogalom, mely a testi sértést is magában foglalja, addig büntetőjogi értelemben a testi sértés a tágabb fogalom s ennek csak egyik esete a betegség. A törvény külön felemlíti az elme-kórt is; orvosi szempontból ez teljesen felesleges volt, mert hiszen az elme-kór is betegség: elmebetegség. Másik jellemző ismertető jele a jogi értelemben vett testi sértésnek, hogy az csak máson követhető el („aki másnak tettét...”), tehát a sérültnek és a sérülést okozónak két különböző egyénnek kell lenni, más szóval: önmagán jogi értelemben testi sértést senki sem követhet el, az orvosi értelemben vett testi sértést azonban az ember önmagán is elköveheti, sőt ez meglehetősen gyakori eset az életben. Harmadik ismertető jel, hogy a tettes szándékának a testi sértésre kell irányulnia, amit a törvény negative úgy határoz meg, hogy „szán-

dékosan, de ölési szándék nélkül". A szándéknak tehát nem szabad ölésre irányulnia, mert hiszen épen ez különbözteti meg a testi sértés bizonyos eseteit az emberöléstől.

A testi sértés három fokozatát állítja fel a törvény: a *súlyos testi sértés büntetét*, a *súlyos testi sértés vétségét* és a *könnyű testi sértés vétségét*. A három fokozat között a határvonalat a sérülés, betegség vagy elmekór időtartama képezi: ha ez húsz napnál tovább tartott: súlyos testi sértés büntette; ha nyolc napnál tovább, de húsz napnál rövidebb ideig tartott: a súlyos testi sértés vétsége; ha pedig nyolc napnál hosszabb ideig nem tartott: a könnyű testi sértés vétsége forog fenn. Ez ismét egy különbség az orvosi és a jogi felfogás között. Orvosi értelemben ugyanis a testi sértés könnyű vagy súlyos volta nem egyedül, sokszor épen nem a gyógyulási időtartamtól függ; vannak sérülések, melyek húsz nap alatt meggyógyulnak és mégis súlyosabbak, mint egy másik, melynek gyógyulásához húsz napnál több idő szükséges. Így pl. az orsóütőér átmetszése életveszélyes és orvosi szempontból feltétlenül súlyosabb sérülés, mint egy egyszerű felkarcsont-törés, még is az utóbbi húsz napnál hosszabb, az előbbi célszerű orvosi kezelés mellett húsz napnál rövidebb idő alatt, bár nyolc napnál hosszabb idő múlva gyógyul.

A testi sértések azok közé a büntetendő cselekmények közé tartoznak, melyeknél a tettes a szándékán túlmenő eredményért is felel, vagyis pl. bár nem

akart húsz napon túl gyógyuló testi sérülést okozni, mégis ilyenért büntetik, ha a sérülés húsz napnál hosszabb idő alatt gyógyul. A bíróság a gyógyulás tényleges időtartamát veszi figyelembe abban az esetben is, ha a gyógyulás megfelelő orvosi kezelés mellett rövidebb idő alatt is bekövetkezett volna. Nem számít az sem, ha a gyógyulást esetleg a sértett hanyagsága, célszerűtlen viselkedése hátráltatta; mindamellett ezt a bíróság enyhítő körülményül tudja be a tettesnek. Ha a sérülés gyógyulásának időtartama pontosan meg nem határozható, akkor a valószínű gyógyulási időtartam az irányadó. A törvény megengedi, hogy a gyógyulás időtartama tekintetében a véleményadás későbbre is halasztható, sőt a már adott vélemény az eredménynek megfelelően módosítható is. A BTK. szerint a súlyos testi sértés büntette három évig terjedhető börtönnel, a súlyos testi sértés vétsége egy évig terjedhető fogházzal és ötszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel, a könnyű testi sértés vétsége pedig hat hónapig terjedhető fogházzal és kétszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető. A felmenő ágbeli rokonon elkövetett súlyos testi sértés büntette öt évig terjedhető börtönnel, a súlyos testi sértés vétsége három, a könnyű testi sértés vétsége két évig terjedhető fogházzal büntetendő. Ellenben a házi fegyelemre jogosított személy által e fegyelem gyakorlásában elkövetett könnyű testi sértés miatt büntetésnek nincs helye. Házi fegyelemre jogosult a szülő gyermeke, a gyám gyámoltja, a gazda cselédje és az iparos 18 évnél nem idősebb tanonca felett. Ez

esetekben csak nyolc napon belül gyógyuló testi sértés okozása maradhat tehát büntetlenül.

b) *Minősített testi sértés.*

A testi sértéseknek vannak olyan esetei, melyek súlyosabb következményekkel járnak, emiatt különleges elbírálást tesznek szükségessé. Ezeket a súlyosabb következménnyel járt testi sértéseket nevezik *minősített testi sértéseknek*, ellentétben a 301. §-ban megjelölt úgynevezett *egyszerű testi sértés* eseteivel. A minősített testi sértésekről a BTK. következőképen intézkedik:

303. §. *Öt évig terjedhető börtönnel büntetendő a testi sértés, ha annak következtében a sérült testének valamely nevezetesebb tagját vagy érzékét, beszélő, halló, látó vagy nemzötehetségét elvesztette; ha e tagok, érzékek vagy tehetségek valamelyike használhatatlanná lett, ha a sérült nyomorékká vált; ha elméje megzavarodott; ha előreláthatólag hosszú ideig tartó betegségbe esett, vagy rendes foglalkozásának folytatására végkép vagy előreláthatólag hosszú időre képtelenné vált, vagy feltűnően eltorzított.*

Ha pedig e sértések valamelyike felmenő ágbeli rokonon követtetett el: büntetése öt évig terjedhető fegyház.

304. §. *A 303. §-ban meghatározott büntetés alkalmazandó akkor is, ha a testi sértés terhes állapotban levő nőn követtetett el, és a nő annak folytán méhmagzatát elvesztette.*

305. §. *Ha a tettes szándéka a 303. és 304. §-okban*

felsorolt következmények valamelyikére irányult és az be is következett: a büntetés öt évig terjedhető fegyház leend.

Vegyük sorra az itt felsorolt eseteket. Mit ért a törvény „*nevezetesebb tag*“ alatt? A birói gyakorlat az alsó és felső végtagot, továbbá — mint e végtagok egyik részét — a kezet és lábat érti alatta. Egy új elvesztése azonban nem tartozik ide, bár a jobb kéz hüvelykujjának elvesztése (balkezeseknél a balé) ok-szerűleg ide tartozik; a törvény továbbá nemcsak elvesztést, hanem használhatatlanná válást is említ, tehát pl. a zsugorodás folytán bekövetkezett használ-vehetetlenség is ide tartozik.

Az *érzékeket* illetőleg vitás, vajjon a „nevezete-sebb“ jelző ezekre is vonatkozik-e? Abból a körülményből kiindulva, hogy a törvény a halló- és látó-tehetséget külön is felemlíti, a kb. uralkodónak mondható felfogás csak a látás és hallás érzékét tekinti — nem egészen helyesen — olyanoknak, melyeknek elvesztése vagy használhatatlanná válása ide tartozik: a birói gyakorlat ide sorolja az egyik szemnek vagy az egyik szem látó-, illetőleg egyik fül halló-képességének elvesztését is, ami viszont mindenesetre helyes.

Ugyancsak minősített testi sértés lesz az is, ha valaki a sérülés következtében *nyomorékká vált*. Nyomorék az az ember, akinél a test egy vagy több részének (törzsnek, végtagoknak) külsőleg is feltűnő alaki eltérése és működési, még pedig mozgási képes-ségének súlyos zavara, vagy a működési, a mozgási

képesség teljes hiánya észlelhető. A bánasággal tehát e fogalom nem egy jelentőségű, mert a nyomoréksághoz feltűnő alaki eltérés is kell. A nyomorék szót azonban az orvosi tudomány nem használja, mert nem elég szabatos a kóros elváltozások kellő megjelölésére. A köznapi életben e szót elég sűrűn s akárhányszor olyan értelemben használják, mely csak a bánaság fogalmának felel meg. Egyesek bizonyos izmoknak, így a hólyag, végbél záró izmainak bénulását is a nyomorékság fogalma alá sorozzák, holott az ezek következtében előidézett állapot inkább a sinylődés fogalma alá vonható. Miután azonban a bíróság esetleg hajlandó a nyomorékság fogalmát inkább köznapi értelemben venni, az orvosszakértő jól teszi, ha e kifejezést egyáltalában nem használja, hanem felsorolja a talált jelenségeket, kóros elváltozásokat és a bíróra bízta annak eldöntését, hogy a sérültet ezek alapján nyomoréknak tartja-e?

Minősített a testi sértés akkor is, ha ennek következtében a sérült *elméje megzavarodott*. Ez a kifejezés bővebb magyarázatot nem igényel: a törvény ez alatt az elmebajt kívánja érteni; nyilvánvaló azonban, hogy csak a maradandó vagy hosszú lefolyású elmebetegség tartozik ide, az olyan, mely a 301. §. alapján nem bírálható el.

E szakasz alá tartozik az az eset is, ha a sérült *előreláthatólag hosszú ideig tartó betegségbe esett az elszenvedett sértés következtében*. Mennyi legyen ez a hosszú idő? a törvény nem mondja meg. A Curia gyakorlata a 10—12 hónapig vagy azon túl tartó be-

tegség esetén alkalmazza ezt a szakaszt. Nyilvánvaló azonban, hogy a hosszú ideig tartó betegség alatt a sinylődést akarja érteni a törvény, minek következtében rövidebb ideig tartó betegség esetén is ez a szakasz alkalmazandó, ha e betegség nagy kínokkal, fájdalmakkal jár, viszont hosszabb ideig, akár egy-két évig tartó megbetegedés sem esik okvetlenül ide. feltevére, hogy az az egyénnek súlyosabb kellemetlenséget nem okozott. Az orvosszakértő eleget tesz kötelességének, ha megmondja, hogy a betegség a sérülés következménye, hogy hónapokig, valószínűleg hány hónapig vagy évekig fog tartani, vagy gyógyíthatatlan; az már a bíró dolga, hogy adott esetben mit tart hosszú időnek.

E szakasz alapján bűnhődik a tettes akkor is, ha cselekménye következtében a sérült *foglalkozásának folytatására végkép, vagy előreláthatólag hosszú időre képtelenné vált*. A foglalkozás folytatására való képtelenség megállapítására általános szabályokat felállítani nem lehet, ez minden egyes esetben külön bírálandó el a talált elváltozások és a foglalkozás minősége szerint. Az orvosszakértő jól teszi, ha a rendes foglalkozás folytatására való képtelenség megállapítása esetén arra is nyilatkozik, hogy mely foglalkozások folytatására képtelen a sérült, illetőleg, hogy mely foglalkozások folytatására képes, mert utóbbit akárhányszor könnyebben meg lehet határozni. Az „előreláthatólag hosszú ideig” kifejezésre itt is ugyanaz áll, amit a betegségre vonatkozólag előbb mondtam.

A *feltűnő eltorzítás* nem az orvosi, hanem a mindennapi élet fogalmai szerint bírálendő meg. Ennek következtében leghelyesebb, ha erre az orvos nem nyilatkozik. Arra nézve azonban, hogy most ez az eltorzulás tartós vagy végleges-e, hogy megszüntethető-e és mi módon: természetesen az orvosnak kell nyilatkoznia.

Ugyancsak minősített testi sértést képez az is, ha a nő a bántalmazás következtében *méhmagzatát elvesztette*. Itt az oki kapcsolat megállapítása fontos a sérülés és az elvetélés között. Azonban nemcsak az orvosi értelemben vett elvetélés, hanem a koraszülés is ide tartozik (mint már előbb említettem, a törvény a kettő között különbséget nem tesz), ha a szülött élve született ugyan, de kimutathatólag a koraszülés következtében még is meghalt. Nem tartalmaz a törvény intézkedést arra az esetre, ha a bántalmazás a nőnél koraszülést idéz elő, azonban a szülött életben marad.

c) *Halált okozott súlyos testi sértés.*

Külön intézkedik a törvény azokról az esetekről, melyekben a súlyos testi sértés folytán a sértett halála következett be. Ebben az esetben tehát a tettes csak testi sértést akart előidézni, a sértés azonban olyan súlyos volt, hogy emiatt a sérült meghalt. Ha a szándék ölésre irányult, akkor a szándékos emberölés valamely esete forog fenn.

306. §. *Ha a súlyos testi sértés folytán a megsértett halála következett be: a büntetés tíz évig terjed-*

hető fegyház; ha pedig a tettes szándéka a 303. és 304. §-okban meghatározott következményekre volt irányozva, és a megsértettnek halála következett be: büntetése öt évtől tiz évig terjedhető fegyház.

307. §. Ha a 306. §. első esetében a halált okozó testi sértés a tettes erős felindulásában követtetett el: a büntetés egy évtől öt évig terjedhető börtön leend.

Ha pedig az erős felindulást az okozta, hogy a sértés folytán meghalt személy a tettest vagy hozzátartozóit jogtalanul súlyosan bántalmazta és a testi sértés ezen felindulásban rögtön követtetett el: a büntetés három évig terjedhető börtön leend.

A jelen szakasz intézkedései nem alkalmazhatók, ha a halált okozó testi sértés a tettesnek felmenő rokonain követtetett el.

A testi sértésnek — melyről e szakaszban szó van — súlyosnak kell lennie, azonban nem szükségképen olyannak, mely a súlyos testi sértés büntette alá tartozik, vagyis húsz napon túl gyógyulna. Ide tartozik ugyanis az az eset is, ha valakinek egyik ütőerét átmetszik s az illető elvérzik, mert orvosi segély nem volt jelen, holott orvosi segély esetén a sérülés nyolc és húsz nap között gyógyuló testi sértés lett volna.

Mínthogy a cselekményből halál következett be, ugyanazok a kérdések merülnek fel az orvosszakértő szempontjából, mint erőszakos halál esetén. Az emberölés és a halált okozó testi sértés között a határvonalat a szándék különbözősége képezi, ez azonban az orvosszakértőre nem tartozik, mínthogy a szándék kérdése nem szakértői kérdés. Amennyiben a tettes is

bántalmazást szenvedett el az elhalt részéről, e bántalmazás okozta elváltozások ismét szakértői vizsgálat tárgyát képezik, ami a testi sértés elbírálásának általános elvei szerint eszközrendő. Azonban azt, hogy a bántalmazás súlyos volt-e vagy nem? a bíró dolga eldönteni.

d) *A többek bántalmazásából származó súlyos és halált okozott testi sértés.*

308. §. *Ha a súlyos testi sértés többek bántalmazásából származott és ki nem tudható, hogy ki vagy kik okozták ezt, mindazok, kik a bántalmazásban szándékosan részt vettek: két évig terjedhető börtönnel és külön-külön kétszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel; ha pedig a bántalmazásokból halál származott: három évig terjedhető börtönnel és külön-külön négyszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendők.*

Az orvosszakértőre e szakasz különösebb kötelességet nem ró, csak annyit kell megjegyezni, hogy súlyos testi sértés alatt itt a súlyos testi sértés büntette (tehát húsz napon túl gyógyuló testi sértés) értendő. Egyébként ugyanazok a kérdések merülnek fel, mint testi sértések esetén általában.

e) *Mérgezés.*

309. §. *Aki azon szándékkal, hogy másnak egészségét megrontsa, mérget vagy más ártalmas szert ad be, vagy bármi más módon alkalmaz, öt évig terjedhető börtönnel büntetendő; ha pedig a szer életveszély-*

lyes, de ölési szándék nélkül adatott be, vagy alkalmaztatott: a büntetés három évtől öt évig terjedhető fegyház leend.

Ha az életveszélyes szer beadása vagy alkalmazása folytán a 303. és 304. §-okban meghatározott következmények valamelyike, vagy halál állott be: a tettes tiz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

E szakaszban néhány olyan kitétel van, melyeknek meghatározása az orvosi tudomány körébe tartozik. Ilyen már az „ártalmas szer” fogalma. Ártalmas szer minden olyan anyag, mely az egészségre károsan hat akár fizikai, akár chemiai tulajdonságai alapján. Így ártalmas szer az üveg-por, ártalmas szer a szervezetbe jutott fémszilánk, faszilánk, fakéregrészletek, hajak, szőrszálak stb. stb.

„Életveszélyes szer” az olyan, mely súlyos, esetleg halálos kimenetelű betegség vagy halál előidézésére alkalmas, tehát az életet veszélyezteti. A mérég fogalma azonban pontosan meghatározva ma sincs. Az a meghatározás, hogy „mérég az olyan anyag, mely vegyi tulajdonságainál fogva kis mennyiségben is alkalmas az egészség megrontására vagy halál előidézésére” a mérég mindennapi értelemben vett fogalmának megfelel ugyan, orvosi szempontból, azonban nem helyes, mert vannak anyagok, amelyek kis mennyiségben nem mérgesek, de nagyobb adagban igen. Már ebből is következik, hogy a mérég fogalma csak relative határozható meg. Bizonyos, hogy a mérég abban az adagban, melyben az egészségre károsan hat,

mindig ártalmas szer, nagyobb adagban életveszélyes is. Talán leghelyesebben azt mondhatnók, hogy *méreg az olyan anyag, mely megfelelő mennyiségben a szervezetbe jutva, vegyi tulajdonságai alapján betegség vagy halál előidézésére alkalmas.* E meghatározásból világos, hogy méregről csak az élő szervezetre való vonatkozásban lehet szó és hogy a méregnek legfontosabb tulajdonsága az, hogy hatását vegyi tulajdonságai alapján fejtí ki. A méreg relativ és nem absolut fogalom: olyan anyag, mely mindig, minden körülmények között méreg volna, nincs. A törvény szószerinti értelmében nem szükséges, hogy a beadott anyag egészségrontást okozzon, elég, ha a tettes beadta vagy más módon alkalmazta, minek folytán a méreg beadásával a bűncselekmény be volna végezve. A másik felfogás megkívánja a cselekmény bevégzéséhez az eredményt is, hogy t. i. az egészségrontás (betegség) bekövetkezzék. Tulajdonképpen ez a felfogás a helyesebb, mert a mérgezést a BTK. a testi sértések közé helyezi, a testi sértés pedig csak akkor bevégzett cselekmény, ha a bántalmazás sérülést vagy betegséget okozott.

Legtöbb vitára adott alkalmat a vitriollal való leöntés esete. Több esetben a törvény ama kifejezéséből indulva ki, hogy „bead vagy bármi más módon alkalmaz” a bíróság a vitriollal való leöntést e szakasz alapján bírálta el. Ez tulajdonképpen helytelen, mert „a bármi más módon alkalmaz” kifejezés nem az ilyen esetekre vonatkozik, hanem azokra, mikor nem a szokásos úton, tehát a szájon át történt a szer beadása,

hanem egyéb módon (végbélcsőre, befecskendezés alakjában), mert hiszen a méregnek lényeges tulajdonsága, hogy a szervezetbe jutva kémiai tulajdonságai alapján fejtsse ki hatását; erről a vitriolnál nem lehet szó, mert ez külsőleg alkalmazva csak ártalmas szer, nem méreg, s életveszélyes is csak abban az esetben lesz, ha az általa okozott marás a test felületének igen jelentékeny részére terjed ki. Ilyen értelemben a forró vízzel való leöntést is e szakasz alapján kellene elbírálni.

E szakasz alkalmazása ritka, mert a méreg beadása rendszerint nem testi sértés, hanem ölésre irányuló szándékból történt. Kivételesen mégis előfordulhat, hogy valaki pl. valamely altató szert kever egy más ember ételébe vagy italába, hogy őt elaltassa s így kifoszthassa.

A testi sértésre irányuló és alább kifejtendő orvosszakértői bizonyításon kívül az a kérdés is felmerül e szakasz alkalmazása esetén, hogy a szer ártalmas-e? életveszélyes-e? vagy méreg-e?

f) Gondatlanságból okozott súlyos testi sértés.

310. §. *Aki gondatlanság által másnak súlyos testi sértést okozott: három hónapig terjedhető fogsázzal és kétszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.*

Ha azonban a súlyos testi sértés az azt okozónak saját hivatásában vagy foglalkozásában való járatlanságából, hanyagságából vagy azok szabályainak meg-

szegéséből származott: egy évig terjedhető fogházzal és ötszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

A 291. §-nak a foglalkozás eltiltására és újbóli megengedésére vonatkozó határozatai a jelen szakasz eseteiben is alkalmazandók.

A gondatlanságból okozott testi sértés abban különbözik a testi sértések többi eseteitől, hogy itt a tettes nem szándékosan követ el testi sértést, hanem abból az okból, mert nem volt elég óvatos és elmulasztott valamit megtenni, ami kötelessége lett volna, pl. automobillal sebesen hajtott s emiatt elgázolt valakit, ki ennek folytán testi sértést szenvedett; a tettes itt nem akart senkinek kárt vagy bajt vagy sérelmet okozni, azonban elmulasztotta a köteles óvatosságot, sebesen hajtott, holott tudhatta, hogy a sebes hajtással esetleg elgázol valakit. Előfordulhat azonban az az eset is, hogy a tettes nem tesz semmit, azonban még is az ő cselekményével van összefüggésben a testi sértés, pl. az égő lámpa mellett hagyta a benzint, mely ennek következtében meggyuladt s valakit megégetett. Itt a tettes voltaképen semmit sem tett, hanem épen abból származott a testi sértés, hogy ő nem tett meg valamit, amit megtenni kötelessége lett volna: ha ugyanis az égő lámpa mellől elveszi a benzines üveget, a benzin nem gyulad meg s így más sem szenved testi sértést. Mindezekben az esetekben azonban feltétel az, hogy az illető tudhatta vagy előre láthatta, hogy cselekményének vagy mulasztásának mi lesz az eredménye; ha ezt előre nem láthatta, akkor a cselekmény nem az ő rovására irandó, hanem a véletlennek

tulajdonítható. Viszont egészen más dolog az, ha a tettes azért mulasztott el valamit, hogy emiatt más testi sértést szenvedjen, pl. a patak felett azért nem helyezi el jól az átjáró pallót, hogy aki arra jön, a patakba essék. Ebben az esetben a cselekmény szándékos s az okozott testi sértés mint szándékos testi sértés kerül elbírálás alá.

A törvény a *gondatlanságból* okozott testi sértésnek *csak* azokat az eseteit bünteti, melyekből *súlyos testi sértés* származott, tehát olyan, mely nyolc napon túl gyógyul. A gondatlanságból okozott könnyű testi sértés büntetendő cselekményt nem képez, ha azonban valamely testi épség elleni kihágás folyamatát képezi (pl. mérgek, robbanó anyagok tartására, gépek kezelésére stb. vonatkozó szabályok megszegése folytán áll elő), akkor a kihágás büntetésénél mint súlyosbbitó körülmény jön számba.

A törvény általában csak olyan gondosságot kíván meg, amelyet mindenkitől el lehet várni, amelyet mindenki tanusítani köteles a mindennapi életben. Vannak azonban esetek, hol a törvény különös gondosságot követel. Ezek az esetek ugyanazok, amelyekben a gondatlan emberölésért is felelőssé teszi az egyéneket azért, mert hivatásuknál, foglalkozásuknál fogva adott esetben tőlük azt a gondosságot meg lehetett volna várni, melynek megléte esetén a halál, illetve testi sértés nem következett volna be. Ezek az esetek azok, amelyek a testi sértést okozónak saját hivatásában vagy foglalkozásában való járatlanságából, hanyagságából vagy ezek szabályainak megsze-

géséből származnak. Az ide tartozó esetek igen számosak és az egyes foglalkozási ágak szerint igen különbözők. Ide tartoznak pl. az *orvosi műhibák* is. Ezekre részletesen itt nem terjeszkedem ki, miután a gondatlanságból okozott emberölésnél részletesebben szóltam róluk.

Ezekben az esetekben a kimért büntetésen kívül a bírónak jogában áll, hogy a bűnösnek talált személyt foglalkozásától végképen vagy bizonyos időre eltilthatja s a foglalkozás folytatását újabb vizsgától vagy a kellő képzettség megszerzését igazoló más bizonyítékoktól teheti függővé.

Meg kell jegyeznem e helyen azt is, hogy az orvos valahányszor műtétet végez — legalább orvosi értelemben — testi sértést követ el. Ez azonban büntetés alá nem esik, minthogy a szándék nem testi sértésre, nem egészségrontásra irányul, hanem épen ellenkezőleg, a beteg gyógykezelésére, egy már meglévő baj csökkentésére vagy a fenyegető veszedelem elhárítására. Orvosi beavatkozás, különösen pedig műtétek esetén, kérje ki az orvos a beteg beleegyezését, amikor ez lehetséges. Sürgős, halaszthatatlan beavatkozás esetén lelkiismerete szerint és az orvosi etika szabályai szerint járjon el. Különösen pedig életveszélyes műtéti beavatkozások esetén lehetőleg óvakodjék a beteg beleegyezése nélkül cselekedni. Gyermek, elmebetegek beleegyezést nem adhatnak, illetőleg beleegyezésük jogilag nem érvényes, ilyenkor a szülők, hozzátartozók beleegyezését kell kikérni.

A testi sértés megállapítása.

A bekövetkezett testi sértésről az első bizonyítékot, a talált elváltozások leírását és az ezekre vonatkozó orvosi véleményt legelőbb rendszerint a kezelő orvos szokta adni, emellett vagy enélkül esetleg valamely hatósági orvoshoz fordul a sérült e célból. Az orvos által adott eme leírást és szakvéleményt nevezzük *orvosi látleletnek* (*visum repertum*). Ez tehát már a testi sértések megállapításához, bár nem a birói megállapításhoz tartozik.

A testi sértések megállapításánál a dolog természetéből folyó eltérésekkel ugyanazok a szabályok az irányadók, melyeket a Bp. a halottszemlére és boncolásra előír.

Igy meg kell mondani a véleményben, hogy mi volt a testi sértésnek (sérülésnek, betegségnek) oka és ezt az okot mi idézte elő? hogy a sérülést más okozta-e és ha igen, vajjon a sértés mily eszközzel, mily módon, mennyivel ezelőtt ejtetett és melyik sérülés milyen következménnyel járt? Ha több sérülés volt, megállapítandó, vajjon mindeniket ugyanazzal az eszközzel ejtették-e? ha nem, melyik sérülést — különösen azonban a legsúlyosabbat — melyik eszközzel idézték el? ha pedig több sérülés szerepelt a legsúlyosabb körülmény létrehozásánál: melyek voltak azok?

Ezen kívül meg kell állapítani, hogy 1. a sértés minősége, 2. a sérült szervezetének egyéni sajátossága vagy különös állapota, 3. a sértés elkövetésének

különös körülményei, 4. a sérüléshez véletlenül hozzá járult, vagy általa előidézett, vagy belőle fejlődött okok eredményezték-e a következményt? 5. avagy ez oly idegen ok folytán állott-e be, mely a sértés nélkül is előidézte volna a súlyos eredményt abban az időben, vagy rövid idő múlva? A 2—4. pontok eseteiben meghatározandó az is, vajjon a következményt az ideje korán érkezett célszerű orvosi segély elháríthatta volna-e? Az 5. pont esetében meghatározandó, hogy mennyi idő alatt gyógyult volna meg a sérülés, ha a véletlenül hozzá járult vagy idegen ok miatt a súlyosabb következmény be nem áll?

Ha a sérülést lövés okozta: meghatározandó, hogy azt mily méretű löveggel, mily irányból és kb. mily távolságról intézték?

Ezen kívül a gyógyulás időtartama minden egyes sérülésre vonatkozólag meghatározandó. Ez fontos azért, mert a könnyű és súlyos testi sértések közt a megkülönböztető jelet a gyógyulás időtartama képezi. Erre való tekintettel a törvény megengedi, hogy a gyógyulás időtartama tekintetében a véleményadás későbbre is halasztható, sőt a már adott vélemény az eredménynek megfelelően módosítható is.

Miután a testi sértések megállapításánál a törvény a birói szemlét nem teszi kötelezővé s így véleményt nem csak törvényszéki orvos ad, a testi sértések megállapításánál adandó vélemény különös gondosságot igényel. A Bp. kimondja ugyanis: hogy *a törvényszéki, iörvényhatósági, államrendőri, járási, községi- vagy körorvos véleménye, amennyiben az*

eljárás adataival megegyez és senki sem kifogásolja, a testi sértés minőségének és gyógyulása tartamának megállapítására bizonyítékul birói szemle nélkül is elfogadható. Egyébként egy vagy több orvosszakértő alkalmazásával szemle fogantatosítandó. Az itt felsorolt esetekben tehát szakértői szemlére nincs szükség, ellenben magánorvos által adott orvosi látlelet esetén ez elrendelendő.

A látleletnek bizonyos alakszerűségei vannak, amelyeket célszerű megtartani. Ennek is ép úgy, mint a boncjegyzőkönyvnek, két része van: a *lelet* és a *vélemény*. Akárhányszor még a beteg által előadott előzményi adatok is — a vizsgálati rész előtt — helyet foglalnak a látleletben. Nem hiba, ha a látleletet kiállító orvos azt is beírja — ha egyuttal a beteg kezelőorvosa is, — hogy miként kezelte a beteget; ez azonban a látleletnek nem kelléke.

Fontos azonban a látleletnél, ép úgy, mint a boncjegyzőkönyvnél, hogy *hű, részletes és szabatos* legyen. Az egyes sérülések leírásánál legelőbb is azoknak helye határozandó meg, lehetőleg két határozott ponthoz viszonyítva; leírandó a sérülés lefutásának iránya, a sérülés nagysága (hossza, szélessége, — amennyire lehetséges — mélysége is), a sérülés széleinek, esetleg csúcsainak minősége, a sérülés környezete (ez különösen lövési sérülések esetén fontos). A sebek hossza összeillesztett sebszélek mellett mérendő meg. Hegesedéseknél meghatározandó, hogy a heg milyen (vonalszerű, sávalakú, kerek, csillagalakú stb), alapja felett elmozdítható-e vagy csonthoz

rögzített? A vélményben a már említett kérdésekre kell nyilatkozni. A gyógyulás időtartama tekintetében fontos, hogy ez napokban határozandó meg (nyolc napon belől, nyolc és húsz nap között, vagy húsz napon túl), a felállított időhatárokon belől azonban a napokban való meghatározás nem fontos. Ellenben nem szabad a sérülés gyógytartamát pl. akként meghatározni, hogy az három hetet vesz igénybe, mert három hét huszonegy napot jelent, holott ilyen esetekben az orvos legtöbbször húsz nap helyett mond három hetet; előfordul ilyen látlelet is: gyógytartam 19—21 nap; az ilyen látleletet a bíró egyáltalában nem tudja használni, mert a 19 nap alatt gyógyuló sérülés a súlyos testi sértés vétsége, a 21. nap alatt gyógyuló pedig a súlyos testi sértés büntette alá esik. Ez a kifejezés: húsz napon belül gyógyul, nem szabatos, mert a nyolc nap is húsz napon belül esik; szabatosan: 8—20 nap között vagy 8 napon túl, de húsz napon belül gyógyuló testi sérülés. Nem szabad továbbá az orvosnak ezt a kifejezést használnia: könnyü testi sértés, súlyos testi sértés, mert ez már jogi minősítés és az orvosi értelemben vett súlyos testi sértés nem is esik mindig össze a jogi értelemben vett súlyos testi sértéssel, mint már említettem is; de ettől eltekintve hibás ez a kifejezés azért is, mert a súlyos testi sértésnek büntette és vétsége van. Amennyiben az orvosnak módjában van, természetesen legjobban használható véleményt ad a bíróságnak akkor, ha pontosan meg tudja határozni, hogy a sérülés hány nap alatt gyógyult meg; ez azonban nem mindig lehetséges.

Fontos lehet a napokban való meghatározás a kártérítés kérdésében. A BTK. 311. §-a szerint *ugyanis testi sértés eseteiben a sértettnek kívánságára és részére a megfelelő kártérítés is megítélendő, mely tartós betegség vagy munkaképtelenség esetében a megsértettnek személyi és családi viszonyaihoz képest: egyszersmindenkorra megállapítandó tőke vagy évi járadék lehet.* A kártérítést tehát csak a sértett részére és csak akkor állapítják meg, ha kívánja. Kár alatt értendő a kész kiadás (pl. gyógyíttatási költség) s a vagyoni hátrány, melyet a sérült betegsége vagy munkaképtelensége folytán szenvedett amiatt, mert nem kereshetett. Ha betegsége tartós vagy munkaképtelensége állandó, abban az esetben tőkét vagy évi járadékot ítélnak meg neki. Figyelembe veendő, hogy a munkaképtelenség nem esik össze mindig a betegség, sérülés tartamával. Lehet, hogy egy sérülés húsz nap alatt gyógyul, a munkaképtelenség azonban nem tart tovább tizenöt napnál. Viszont lehetséges az, hogy a sérülés húsz nap alatt gyógyul, a munkaképtelenség azonban harminc napig is eltarthat. Pl. ha egy kovács szenved jobb karján az izomzatba hatoló sérülést, mely húsz nap alatt gyógyul, munkaképtelensége még is jóval tovább tart, mert a huszonegyedik napon e karjával a súlyos kalapácsot nem tudja emelni; viszont e sérülés könnyű munkával foglalkozó egyéneknél (tisztviselőknél), húsz napnál rövidebb ideig tartó munkaképtelenséget okoz, esetleg annak dacára, hogy a sérülés csak húsz nap alatt gyógyult. Ezért a gyógyulási időtartam és a munkaképtelenség

időtartama nem egy jelentőségű. A gyógyulási időtartamra az orvosnak mindig nyilatkoznia kell, mert büntetőjogi szempontból ez a fontos. A munkaképtelenség megállapítása magánjogi kérdés akkor is, ha a büntető bíróság ítéel benne s elbirálása is magánjogi elvek szerint történik. Jól teszi az orvos, ha véleményében a munkaképtelenségről is nyilatkozik, de ennek elmulasztása nem lényeges hiba.

Minősített testi sértés eseteiben célszerű, ha az orvos a törvényben használt kifejezéseket a lehetőségig kerüli. Nem kell azt mondani, hogy a sértett nevezetesebb tagját elvesztette vagy az használhatatlanná lett, elég ha megmondja, pl. hogy a sérülés következtében az alsó végtag térdben behajlított és merev maradt alsó végtagját térdben mozgatni nem tudja s a bíróra bizza, hogy már most ezt a körülményt a nevezetesebb tag használhatatlanná válásának vagy nyomorékságnak kívánja-e tekinteni? megmondja, hogy a beteg a sérülés következtében előre láthatólag három-négy hónapig tartó betegségbe esett, hogy e betegség nagy fájdalommal jár s a bíróságra bizza annak eldöntését, hogy már most ezt hosszabb ideig tartó betegségnek tartja-e? stb. Azonban nem mindig lehetséges, hogy az orvos a törvény kifejezéseit elkerülhesse: meg kell mondania pl. hogy a sérült a szenvedett sérülés következtében hallását elvesztette, hogy rendes foglalkozásának folytatására végleg vagy hónapokon át képtelenné vált. Minden egyes esetben természetesen meg kell mondani azt is,

hogy célszerű orvosi segéllyel a következmény el lett volna-e hárrítható?

A szakértői szemlénél felvett lelet és vélemény tekintetében ugyanazok a szabályok irányadók, melyeket az orvosi látleletre vonatkozólag felsoroltam. Meg kell jegyeznem, hogy a szakértőnek itt sem kötelessége azonnal véleményt adni, hanem erre a vizsgálóbírótól haladékat kérhet, fontosabb ügyekben, vagy ha a szakértői vizsgálat hosszabb ideig tart (pl. laboratoriumi vizsgálatokat kell végezni), kénytelen is halasztást kérni.

A párviadal.

298. §. *Aki ellenfelét a párviadalban megsebesíti: két évig terjedhető államfogházzal büntetendő.*

Ha a megsebesített fél testének valamely tagját vagy érzékét elveszítette, vagy ha a félnek a megsebesítésből gyógyíthatatlan sérülése származott: a büntetés három évig terjedhető államfogház leend.

Aki pedig ellenfelét a párviadalban megölte, habár halála nem rögtön következett is be: öt évig terjedhető államfogházzal büntetendő.

299. §. *Azon párbajvivó, aki a párviadalnak szokásos vagy kölcsönös egyetértéssel megállapított szabályait megszegte és annak következtében ellenfelét megölte: a szándékos emberölés, ha pedig megsebesítette: a súlyos testi sértés büntetése meghatározott büntetéssel büntetendő. (302. §.)*

A jelen §-ban meghatározott esetekben a segéddek, mint bűnrészesek büntetendők.

300. §. *A párviadalnál jelen volt tanúk és orvosok, továbbá az előbbi szakasz eseteinek kivételével azon segédek, kik a párviadalt megakadályozni törekedtek, nem büntetendők.*

A párviadalról szóló fejezetben foglalt bűncselekmények esetén az orvosszakértőknek ugyanazokra a kérdésekre kell nyilatkozniok, amelyek a testi sértés, illetőleg az emberölés eseteiben felmerülnek. A megsebesítés a testi sértéssel egyértelmű; gyógyíthatatlan sérülés alatt azonban nemcsak az olyan sérülés értendő, mely nem gyógyul meg, hanem az olyan is, mely maradandó jellegű, súlyos következménnyel jár (pl. az egyik végtag használhatatlanná válását vonta maga után). A törvény továbbá itt valamely tag vagy érzék elvesztéséről szól, amiből következik, hogy *bármely érzék és bármely tag* elvesztése ide tartozik, minek folytán az e fejezetben említett sérülések és a minősített testi sértések megítélése között némi különbség van. Mit akar a törvény tag alatt érteni? az nem az orvosszakértő dolga, hanem a bíróra tartozik.

A szemérem elleni büntettek és vétségek.

E csoportba azok a büntetendő cselekmények tartoznak, amelyek a női szemérmert, valamint az uralkodó erkölcsi felfogást, a közerkölcsiséget erősen sértik. A törvény védi a nő abbéli jogát, hogy akarata ellenére senkivel nem érintkezésre nem kényszeríthető, sem pedig valamely más, a nemi életre vonatkozó ténykedésnek (természetellenes ténykedések, tajtalanságok) eltérésére nem kötelezhető. Védi to-

vábbá a törvény a nemi érintkezés természetes és törvényes rendjét; ezért sorolja ide pl. a házasságtörést is. Ezekhez képest e csoportba tartoznak: az erőszakos nemi közösülés, a szemérem elleni erőszak, a megfertőztetés, a természet elleni fajtalanság, a vérfertőztetés, a szemérem elleni büntett, a csábítás, a kerítés, a szemérem elleni vétség.

a) Erőszakos nemi közösülés.

232. §. Erőszakos nemi közösülés büntettét követi el és tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő:

1. aki valamely nőszemélyt erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy vele házasságon kívül nemileg közösüljön;

2. aki valamely nőszemélynek öntudatlan vagy akarata nyilvánítására vagy védelmére tehetetlen állapotát arra használja fel, hogy vele házasságon kívül nemileg közösüljön, akár ő idézte elő azon állapotát, akár nem.

A törvény meghatározásából nyilvánvaló, hogy erőszakos nemi közösülésről csak házasságon kívül lehet szó, vagyis a férj nejjével szemben e cselekményt el nem követheti, még akkor sem, ha külön válva élnek vagy ágytól asztaltól el vannak választva. A házasságon kívüli nemi közösülés is csak akkor képez büntetendő cselekményt, ha erőszakkal vagy fenyegetéssel vagy a nőnek öntudatlan, akarátának nyilvánítására vagy védelmére tehetetlen állapotában követte el a tettes. Az erőszak a fizikai kényszert, a fenyegetés a pszichikai kényszert jelenti s erre vonat-

kozólag a törvény megmondja, hogy *fenyegetés alatt az e csoportba tartozó büntetteknel olyan fenyegetés értendő, mely alkalmas arra, hogy a fenyegetettben saját vagy jelenlevő hozzátartozójának életét, vagy testi épségét veszélyeztető súlyos sértés közvetlen bekövetkezése iránt alapos félelmet gerjesszen.* A fenyegetés tehát nem vonatkozhatik valamely vagyoni kárra (pl. nem tartozik ide az olyan fenyegetés, melylyel a nőt olyanképen ijesztgetik, hogy anyagilag tönkre teszik.) Csak olyan fenyegetés tartozik ide, mely a sértett vagy hozzátartozójának életére vagy testi épségére vonatkozik s ez is csak abban az esetben, ha a veszély közvetlen bekövetkezése iránt alapos félelmet támaszhat. Ugyancsak erőszakos nemi közösülés büntette forog fenn akkor is, ha a férfi nem használ ugyan erőszakot, azonban a nőnek öntudatlan vagy védelmére tehetetlen vagy akarátának nyilvánítására képtelen állapotát használja fel; a cselekmény minősítését illetőleg lényegtelen, hogy ezt az állapotot ő idézte-e elő vagy nem? Az öntudatlanság bővebb magyarázatot nem igényel. *Öntudatlan* pl. az eszméletlen, az elájult, a mély álomban levő nő. *Védelmére tehetetlen* állapotban van a nő akkor, ha pl. összekötözik, lefogják. *Akarátának nyilvánítására képtelen* pl. ha elmebeteg, hasonlóképen a tizenkét éven aluli leány, mert ennek jogilag számba vehető akarata nincs. Az öntudatlan állapot természetesen úgy az akarat nyilvánítására való képtelenséget, mint a védelemre való tehetetlenséget magában foglalja.

Nemi közösülés alatt nem az orvosi értelemben vett közösülés értendő. Orvosi értelemben a közösülés csak akkor teljes, ha az ejaculatio megtörtént. A büntetőjog ezt az ejaculatiót nem kívánja meg a közösülés megőrténtéhez, csupán a *nemi szervek egyesülését*, sőt minthogy bizonyos esetekben (pl. teljesen fejletlen kis leányoknál) még ez sem lehetséges, csupán a *nemi szervek érintkezését*. Míg a nemi szervek érintkezése a szó közönséges és orvosi értelmében véve a közösülésnek csak kísérletét képezi, addig büntetőjogi értelemben már bevégzett büntettet képez. *Kísérletet* képez a cselekmény addig, míg a tettes a cselekmény véghezvitelét csak megkezdte, de be nem végezte, pl. a nőre ráfeküdt, de a nemi szervek érintkezése még nem történt meg. E felfogásnak magyarázata az, hogy megeshetik, hogy a szó közönséges értelmében vett közösülés nem történt meg és a nő mégis teherbe esik.

E cselekmény alanya *csak férfi* lehet. Helyesebben azt kell mondani, hogy a *finemhez tartozó, közösülésre képes egyén*; mert különben az a furcsa helyzet áll elő, hogy erőszakos nemi közösülést követhet el egy olyan férfi, aki közösülésre egyáltalában képtelen. Ugyanis a közösülés véghezvitelének feltétele a megmerevedett hímtag, akinek hímtagja erectioba nem tud jutni, az nem tud közösülni sem, mert az ilyen hímtag a közösülés véghezvitelére teljesen alkalmatlan eszköznek tekintendő.

Az erőszakos nemi közösüléshez megkívánja a törvény továbbá a *szándékot*, még pedig azt, hogy a

szándék erőszakos nemi közösülésre irányuljon. E szándék hiányában esetleg a szemérem elleni büntett vagy más büntetendő cselekmény, pl. a személyes szabadság megsértése foroghat fenn. Az erőszakos nemi közösüléssel kapcsolatban gyakran előfordul az is, hogy a nő egyéb testi sértést szenved, esetleg fertőződik is (kankós, bujakóros fertőzés). Ezeket a körülményeket a birói gyakorlat legtöbbször csak súlyosbító körülményeknek veszi.

Ha az erőszakos nemi közösülés vagy az annak elkövetésére használt eszközök vagy szerek a sértettnek halálát okozták: a büntetés életfogytig tartó fegyház.

Így pl. kis leányoknál a közösülés folytán a nemi részekben súlyos sérülések támadhatnak s ennek következtében halál vagy elvérzés; avagy a tettes altató szert ad a nőnek, hogy azt elkábítsa s így megmérgezi; vagy nyakába hurkot vet vagy fojtogatja, hogy cselekményét végrehajthassa s ezzel a nő halálát idézi elő. Ha a sértettet a tettes a cselekmény elkövetése után öli meg, akkor erőszakos nemi közösülés és — a szándék minősége szerint — emberölés vagy gyilkosság bűncselekménye együttesen fordul elő.

Tíz-től-tizenöt évig terjedhető fegyházzal bünteti a törvény az erőszakos nemi közösülést 1. ha az felmenő- vagy lemenő ágbeli rokonon vagy testvéren, 2. ha a tettes gyámságára, gondnokságára, tanítására, nevelésére, felügyeletére, gyógykezelésére vagy gondviselésére bízott személyen követtetett el.

Nem büntetik az erőszakos nemi közösülést, ha a tettes és a sértett között az ítélet kihirdetése előtt házasság jött létre.

E bűncselekménynél az eljárás csak a sértett fél indítványára indítható meg, azonban az indítvány nem vonható vissza. Ha ugyanis a sértett fél (16 éven alulinál törvényes képviselője) megtette az indítványt, az ügyészség hivatalból veszi át a vádat s így az már vissza nem vonható. Hivatalból indul meg azonban az eljárás akkor, ha a cselekményt a tettes fel- vagy lemenő ágbeli rokonán vagy testvérén, továbbá gyám-ságára, gondnokságára, tanítására, nevelésére, fel-ügyletére, gyógykezelésére vagy gondviselésére bízott személyen követte el, ha a cselekmény a sértett halálát okozta, ha a tettes még más büntetett is követett el, mely az erőszakos nemi közösüléssel az elkövetés helyére és idejére nézve összefügg s ez utóbbi cselekmény hivatalból üldözendő.

Az erőszakos nemi közösülésnél felmerülő *orvoszakértői kérdések*: 1. történt-e közösülés? 2. található-e valamely nyoma az erőszak alkalmazásának? (a fenyegetés elbirálása a bíróság dolga), 3. a sértett öntudatlan, akaratnyilvánításra képtelen, vagy védelemre tehetetlen állapotban volt-e? 4. minő következményei voltak a közösülésnek (szenvedett-e a nő károsodást épségében, egészségében, életében?)

b) *Szemérem elleni erőszak.*

233. §. *A szemérem elleni erőszak büntettét követi el és öt évig terjedhető börtönnel büntetendő: aki*

valamely nőszemélyen erőszakkal vagy fenyegetéssel, vagy a nőszemélynek a 232. §. 2. pontjában meghatározott állapotában házasságon kívül fajtalanságot követ el, amennyiben cselekménye súlyosabb beszámítású büntettet nem képez.

E cselekmény abban különbözik az erőszakos nemi közösüléstől, hogy *itt nem közösülés, hanem fajtalankodás történik*, bár ez is a nemi ösztön kielégítésére irányul, csak hogy a rendestől eltérő módon. Egyéb ismertető jelei a cselekménynek ugyanazok, mint az erőszakos nemi közösülésnél, de a *szándék* itt nem erre, hanem *csak a nemi ösztönnek — bár a rendestől eltérő módon való — kielégítésére irányul*. A törvénynek ez a kitétele: „amennyiben cselekménye súlyosabb beszámítású büntettet nem képez”, épen arra utal, hogy e szakasz akkor alkalmazható, ha az erőszakos nemi közösülés, illetőleg az erre irányzott szándék kizárható.

Míg az erőszakos nemi közösülés alanya szabatos meghatározás szerint csak a közösülésre képes finemhez tartozó egyén lehet, addig a szemérem elleni erőszaknál fajtalankodásról lévén szó, ezt közösülésre képtelen férfi is elkövetheti, sőt leginkább ilyenek is követik el, miután a nemi ösztön természetes kielégítésére képtelenek.

E cselekmény csak különmemű egyéneken követhető el, még pedig *csak férfi követheti el nőn*. Ha az erőszakos nemi közösülésre irányított szándék meg nem állapítható, szemérem elleni erőszak büntette fennfogyhat. Ha valaki olyan cselekményt, mely külön-

ben szemérem ellenes, nem a nemi ösztön kielégítése céljából követ el, az nem e szakasz alá tartozik.

Öttől-tíz évig terjedhető fegyházzal büntetendő a szemérem elleni erőszak büntette, ha a tettes felvagy lemenő ágbeli rokonán vagy testvérén, vagy a tettes gyámságára, gondnokságára, tanítására, nevelésére, felügyeletére, gyógykezelésére vagy gondviselésére bízott személyen követte el.

Az eljárás megindítása (magánindítványra vagy hivatalból) ugyanolyan szabályok szerint történik, mint az erőszakos nemi közösülésnél.

c) *Megfertőztetés.*

236. §. Azon férfi, aki életkorának tizennegyedik évét be nem töltött tisztességes leánnyal nemileg közösül: a megfertőztetés büntetettét követi el és öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

E cselekményt szintén csak férfi követheti el, a cselekmény alanya itt is csak a finemhez tartozó közösülésre képes egyén lehet, elkövetési tárgya (passiv alanya) pedig tizennegyedik évét még be nem töltött tisztességes leány. Minthogy a tizenkét éven alóli leányon elkövetett nemi közösülés, még abban az esetben is, ha a tettes erőszakot nem alkalmazott, az erőszakos nemi közösülés fogalma alá esik, ebből következik, hogy e szakasz alá tartozó esetben a cselekmény csak olyan nőn követhető el, ki tizenkettedik évét már betöltötte, de tizennegyedik évét még nem, vagyis 12—14 év közötti leányon. A törvény meg-

kívánja továbbá, hogy a leány tisztességes legyen. A „tisztességes” kifejezés nem azt jelenti, hogy szűz, érintetlen legyen. Nem tisztességes a feslett életű, a köztudomás szerint megromlott nő. *Tisztességes a nő akkor, ha erkölcsi értéke a közösülés következtében csorbát szenved.* Ha a tettes a nő korában tévedett s ez a tévedés érthető, esetleg szabadul a büntetés alól. Ilyen esetekben tehát fontos lehet annak megállapítása, hogy a tettes tévedhetett-e a sértett korát illetőleg, mely esetben — a közösülés megtörténteire vonatkozó bizonyításon kívül — ez is orvosi bizonyítás tárgyát képezheti.

E cselekménynél erőszak alkalmazásáról nincs szó és a sértett beleegyezésével elkövetett fajtalanság sem büntethető e szakasz alapján.

A megfertőztetés büntetése, ha folyományaképen a nő halála következett be, ugyanaz, mint az erőszakos nemi közösülés vagy szemérem elleni erőszak hasonló következménnyel járó eseteiben.

Büntetlen marad a cselekmény, ha a tettes és a sértett között az első birói ítélet kihirdetése előtt házasság jött létre. Az ily esetek mindenesetre nagyon ritkák, mert a nő tizenhat éves kora előtt nem köthet házasságot, azonban mégis előfordulhat, hogy a büntetett az indítványra jogosítottnak olyan későn jut tudomására, hogy ez az eset előállhat. A magánindítvány ugyanis a büntetendő cselekménynek az indítványozásra jogosult tudomására jutásától számított három hónap alatt terjesztendő elő.



d) Természet elleni fajtalanság.

241. §. Férfiak közt véghez vitt fajtalanság, úgyszintén embernek állattal elkövetett fajtalansága: a természet elleni fajtalanság vétségét képezi és egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.

242. §. A természet elleni fajtalanság büntettét képezi és öt évig terjedhető börtönnel büntetendő: ha az férfiak között erőszakkal vagy fenyegetéssel követetett el; ha pedig a büntett a sértettnek halálát okozta: életfogytig terjedhető fogházzal büntetendő.

Természet elleni fajtalanságnak nevezi a törvény a férfiak között elkövetett fajtalanságot (*paederastia*) és az embernek állattal elkövetett fajtalanságát (*sodomia, bestialitas*), ezek szerint a nők között elkövetett fajtalanság (*amor lesbicus*) nem büntethető; ellenben állattal a nő is elkövethet fajtalanságot, mely büntetés alá esik. A különböző nemű személyek (férfi és nő) között elkövetett fajtalanságot a törvény nem bünteti, csak annyiban, amennyiben ez a szemérem elleni erőszak fogalma alá esik, vagyis amennyiben a nőn erőszakkal vagy fenyegetéssel vagy a nő öntudatlan állapotában hajtották végre. A törvény a fajtalanság fogalmát nem határozza meg, mert e fogalom alá nagyon változatos cselekmények tartoznak és épen nem szükséges, hogy ezek közösülést utánzó cselekedetek legyenek vagy embernek állattal elkövetett közösülésében nyilvánuljanak.

A cselekmény hivatalból üldözendő vétséget ké-

pez s miután a törvény különös intézkedést nem tartalmaz, a kísérlet nem büntethető.

Ha azonban a cselekményt erőszakkal vagy fenyegetéssel követték el, az büntettet képez, mely esetben az általános elveknél fogva a kísérlet is büntethető. Az erőszakos elkövetés is csak férfiak között történt cselekményre vonatkozik, úgyszintén a fenyegetés is. Ha a büntett a sértettnek halálát okozta: a büntetés életfogytig tartó fegyház.

Az orvosszakértői vizsgálat kiterjedhet itt a vádlott és a sértett vizsgálatára és a cselekmény nyomainak kimutatására; ha pedig testi sértés vagy halál volt a következmény, ennek megfelelőleg egyéb kérdések is szóba jöhetnek. Ez a cselekmény a homoszexualisok nagy száma miatt elég gyakori, azonban nemcsak férfiak, hanem nők között is (gyakoriságuk a kéjnők között is közismert dolog), s így semmi esetre sem helyeselhető a törvénynek az az álláspontja, hogy a lesbosi szerelmet nem bünteti.

e) Vérfertőztetés.

243. §. Nemi közösülés felmenő- és lemenő ágbeli rokonok között vérfertőztetést képez és a felmenő ágbeli rokonon öt évig terjedhető fegyházzal, a lemenő ágbelin pedig két évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Másnemű fajtalanságok felmenő- és lemenő ágbeli rokonok között: a felmenő ágbeli rokonon három évig terjedhető fegyházzal, a lemenő ágbelin pedig egy évig terjedhető fegyházzal büntetendők.

A lemenő ágbeli rokon azonban nem büntetetik: ha a cselekmény elkövetésekor életének tizennyolcadik évét még nem haladta túl.

244. §. A testvérek közötti nemi közösülés szintén a vérfertőztetés büntettét képezi és két évig terjedhető börtönnel büntetendő.

Ezen büntetés a testvérek közötti természetelleni fajtalanságra is alkalmazandó.

A bűnvádi eljárásnak csak a szülők vagy gondnok indítványára van helye.

A 242. §. eseteiben a büntett hivatalból üldözendő és az azon szakaszban meghatározott büntetéssel büntetendő.

Vérfertőztetés alatt érti a törvény a fel- és lemenő ágbeli rokonok között elkövetett nemi közösülést vagy fajtalanságot, továbbá a testvérek között elkövetett nemi közösülést vagy természetelleni fajtalanságot. Míg tehát a fel és lemenő ágbeli rokonok között egyszerű fajtalanságot említ a törvény, tehát olyant, milyen a szemérem elleni erőszaknál van, csakhogy erőszak nélkül, tehát amelyhez két külön-nemű személy (vagyis férfi és nő) szükséges, addig a testvérek között csak a természet elleni fajtalanságot büntetik, vagyis az olyat, mely férfi és férfi között követtetik el, miután a nők közötti fajtalanságot a törvény nem ismeri. *A rokon alatt vérrokon értendő*, tehát elég, ha a rokonság csak apáról vagy anyáról áll fenn, azonban a mostohaszülői vagy mostohagyermeki, valamint az örökbefogadási viszony nem számít. A felmenő ágbeli rokont

a törvény szigorúbban bünteti, mint a lemenő ágbelit, sőt utóbbit egyáltalán nem bünteti, ha a cselekmény elkövetésekor életének 18. évét még nem töltötte be; nemi közösülés esetében továbbá a büntetés súlyosabb, mint fajtalanság esetében. A testvérek közötti nemi közösülésnél és természet elleni fajtalanságnál ez a különbség nincs meg. Tehát itt már tizenkét éves koron túl is beáll a büntethetőség, ha egyébként ennek feltételei fennforognak. Azonban míg a fel- és lemenő ágbeli rokonok között a cselekmény hivatalból üldözendő, a testvérek közötti csak akkor, ha a szülő vagy gondnok indítványozza, amiből következik, hogy ha a testvérek nagykorúak és szüleik nem élnek, e cselekmény nem esik büntetés alá, nem lévén az indítvány megtételére jogosított személy, hacsak gondnokság alatt nem állanak.

E cselekményeknél ugyanazok a szakértői kérdések merülnek fel, mint az erőszakos nemi közösülésnél, a szemérem elleni erőszaknál és természetelleni fajtalanságnál — a körülményekhez képest.

f) Szemérem elleni büntett.

245. §. *Aki magát valamely nő férjének színleli és a nőnek tévedését felhasználja, hogy azzal nemileg közösüljön: szemérem elleni büntett miatt három évig terjedhető börtönnel büntetendő.*

A bűnvádi eljárásnak csak a sértett nőnek vagy férjének indítványára van helye.

E büntettet szintén csak férfi és csak nőn követheti el. Ide tartozik pl. az olyan eset, mikor valaki

éjjel, sötétben a nőhöz lopózik s a nő azt gondolván, hogy az ő férje, megengedi a közösülést. Szükséges azonban, hogy a nő tényleg tévedésben legyen és hogy tévedése menthető, megmagyarázható legyen. Nem tartozik ide az az eset, ha pl. a nő mély álomban van és eközben közösül vele valaki, mert ez az eset a nő öntudatlan állapotára való tekintettel az erőszakos nemi közösülés fogalma esik.

g) Kerítés.

Bn. 43. §. Kerítés vétségét követi el, aki valamely tisztességes nőt házasságon kívüli nemi közösülés vagy fajtalanság céljára önérdékből más részére szádékosan megszerez vagy megszerezni törekszik, ha a nő életének huszadik évét még be nem töltötte.

A bűnvádi eljárás csak magánindítványra indítható meg. A magánindítvány nem vonható vissza.

Kerítés alatt általában azt a cselekményt értjük, ha valaki nőt más részére közösülés céljából megszerez. A törvény e védelmet csak a tisztességes nőnek adja meg, azonban nem határozza meg, hogy kit tart tisztességesnek, hanem ennek megállapítását a bíróra bizza. Általában véve *tisztességesnek tekintendő az a nő, kinek erkölcsi értéke csorbulást szenved, ha valaki más részére nemi közösülés céljából megszerzi.* A Bn. miniszteri javaslatának indokolása szerint: „a közfelfogás szerint tisztességes az a nő, ki a társadalom életében részt vehet. Fogalmilag ki van zárva e körből az örömlány, a bordélyházban és hasonló üzletekben alkalmazott s minden más nő,

kik köztudomás szerint erkölcstelen keresetforrásból élnek."

A törvény továbbá ezt a védelmet csak a húsz éven alól levő nőnek adja meg, mert ekkor már feltételez annyi tapasztalatot a nőnél, hogy a csábításnak maga is ellen tud állni. Nem határoz azonban, hogy ez a nő leány vagy asszony. Ha azonban tizenkét évnél fiatalabb a nő, a tettes az erőszakos nemi közösülés vagy szemérem elleni erőszak büntetében lesz részes, tizenkét és tizennégy év közötti leány megszerzése esetében pedig a megfertőztetés büntetében. A vétség elkövetése házasságon kívüli nemi közösülés vagy fajtalanság céljára való megszerzésben áll, de elég az is, ha csak a megszerzésre való törekvés van meg.

A tettes csak akkor büntethető, ha tudja, hogy a nő 20 évnél fiatalabb és tisztességes, ha tudja, hogy akinek a nőt megszerzi vagy megszerezni törekszik, az természet elleni fajtalanság vagy nemi közösülés céljára akarja felhasználni. Szükséges továbbá, hogy a tettes a cselekményt önérdékből kövesse el, de nem szükséges, hogy nyereségyvágyból vagy akár csak anyagi haszonból, mert az önérdéknél egyéb ok is szerepelhet. A szándékosság természetesen elengedhetetlen kellék.

A cselekmény vétség, azonban büntett lesz abban az esetben, ha erőszakkal, csalárdsággal vagy fenyegetéssel követi el a tettes, vagy ha a cselekményt hozzátartozója, nevelés, tanítás vagy felügyelet végett reábízott vagy neki alárendelt nő ellen követi el, még pedig ebben az esetben sem a sértett kora, (hogy

20 évnél fiatalabb-e), sem erkölcsisége (tisztesleges vagy tisztességtelen mivolta) nem jön tekintetbe. Ezen kívül más esetek is vannak, mikor a kerítés büntettet képez, ezek azonban bennünket orvosi szempontból nem érdekelnek.

A kerítésnél az orvos szerepe a közösülés vagy fajtalanság megtörténtének, esetleg az erőszak nyomainak megállapítására, vagy kivételesen a nő életkorának meghatározására szorítkozik, általában véve. Természetes, hogy a körülményekhez képest más kérdések is felmerülhetnek.

h) Csábitás büntette.

247. §. Azon szülő, aki törvényes vagy természetes nőgyermekét mással nemi közösülésre, — úgyszintén az, aki törvényes vagy természetes gyermekét mással nemi vagy természetelleni fajtalanság elkövetésére csábitja: a csábitás büntetést követi el és öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Ugyanezen büntetéssel büntetendő az is, aki a gyámságára, gondnokságára, nevelésére, tanítására, vagy felügyeletére bizott személyt ezen cselekményre csábitja.

E szakaszban foglalt büntett tulajdonképen a kerítésnek egyik, még pedig súlyosabb elbirálás alá tartozó esete. A cselekményt első sorban a szülő követheti el, tehát az apa és az anya, ezen kívül azonban elkövetheti a gyermek gyámja, gondnoka, nevelője, tanítója, felügyelője. Nem szükséges, hogy a gyermek serdületlen vagy éppen gyermekkorú legyen, sőt még az sem, hogy kiskorú legyen. A szülő

csak akkor esik e szakasz alá, ha mással csábítja nemi közösülésre vagy fajtalanságra gyermekét, mert ha maga közösül vele vagy követ el rajta fajtalanságot, akkor vérfertőztetés miatt büntetik, ellenben a gyám, gondnok, nevelő, tanító, felügyelő legalább is a jórészt uralkodó felfogás szerint akkor is e szabály alá esik, ha maga közösül vagy fajtalankodik a gyermekkel. Elkövethető e cselekedet tehát akként, hogy az illető a leánygyermeket házasságon kívüli nemi közösülésre vagy fajtalanságra csábítja, vagy pedig a fiúgyermeket fajtalanságra ösztönzi. A gyermek lehet törvényes vagy törvénytelen gyermek. Ha a gyermek 12 évesnél fiatalabb, akkor a csábító az erőszakos nemi közösülés vagy a szemérem elleni erőszak büntetében is részes lesz.

i) *Szemérem elleni vétség.*

249. §. *Aki a szemérmet sértő cselekmény nyilvános elkövetése által közbotrányt okoz: három hónapig terjedhető fogházzal és kétszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.*

E vétség elkövetéséhez tehát a szemérmet sértő cselekménynek olyan nyilvános véghez vitele kell, mely közbotrányt kelt. Mi tekintessék szemérmetlen cselekménynek? és mi a közbotrány? azt a bíró határozza meg. A nyilvános elkövetést illetőleg a Curia kimondta, hogy ennek megítélésénél nem a hely, hanem az a körülmény irányadó, hogy a cselekményt többek jelenlétében hajtotta-e végre a tettes?

A cselekmény elkövetői között igen sok elme-

beteg, gyengeelméjű, továbbá impotens vagy nemi perversitásban szenvedő egyén fordul elő, akiknek megvizsgálása céljából orvosszakértők igénybe vétele szükséges lehet.

Amennyiben a szemérmert sértő cselekmény közbotrányt nem okoz, esetleg mint más ellen elkövetett meggyalázó cselekmény, becsületsértés gyanánt büntethető.

A szemérem elleni vétséggel határosak a *szemérmert sértő kihágások*. Ilyenek pl. a kéjnökre vonatkozó hatósági szabályok megszegése, a gyógy- és szülőintézetek, valamint a fürdők felállítására és kezelésére nézve a közszemérem szempontjából kiadott szabályok meg nem tartása, szemérmertlen fürdés a közönség szemléletének kitett helyen (Kbtk. 81—83. §§.).

Személyes szabadság megsértése magánszemélyek által.

A személyes szabadság alatt az egyénnek azt a jogát értjük, hogy a törvény korlátai között tetszése szerint rendelkezik önmagával és szabja meg cselekedeteit. E jognak megsértése képezi a személyes szabadság megsértését.

a) Gyermekrablás.

317. §. *Aki tizennégy éven aluli gyermeket, akaratlan ellenére szülője, gondnoka vagy felügyelője hatalmából erőszakkal, fenyegetéssel vagy ravaszággal elvisz vagy letartóztat: a gyermekrablás büntettét követi el és öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.*

318. §. *Öt évtől tiz évig terjedhető fegyházzal büntetendő a gyermekrablás, ha a végett követtetik el, hogy a rablott gyermek koldulásra, más nyereszkedési vagy erkölcstelen célra használtassék.*

319. §. *Ha az elrablott vagy letartóztatott gyermekben súlyos testi sértés, erőszakos nemi közösülés vagy megfertőztetés követtetett el: tiz évtől tizenöt évig terjedhető fegyház állapítandó meg.*

Az orvosszakértő feladata, hogy azokra a kérdésekre vonatkozólag, melyek az elrabolt vagy letartóztatott gyermekben elkövetett súlyos testi sérés, erőszakos nemi közösülés vagy megfertőztetés esetében felmerülnek, véleményyt nyilvánítson.

b) Szöktetés.

320. §. *Aki életkorának tizennegyedik évét még túl nem haladott leányt, annak beleegyezésével, szülőjének, gondnokának, vagy felügyelőjének felügyelete alól, azok akarata ellenére elvisz vagy letartóztat: öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.*

Ha pedig a 318. vagy 319. §-okban meghatározott valamely ténykörülmény forog fenn, az ezen szakaszokban meghatározott büntetések alkalmazandók.

Miután itt a törvény leánygyermekről szól, nyilvánvaló; hogy azokról az esetekről akar intézkedni, melyekben a leánygyermeket — beleegyezésével — viszik el vagy tartóztatják le rendszerint közösülésre, fajtalanságra vagy házasságkötésre irányuló célból. Önérdékből is elkövethető ugyan e cselekmény, de a

törvény ebben az esetben a fiúgyermeket is megemlítette volna; minthogy nem említi meg, arra az esetre, ha tizennégy éven alóli fiúgyermeket szöktetnek meg s koldulásra vagy más erkölcstelen célra használnak fel: a törvény semmi intézkedést nem tartalmaz.

c) *Nőragadás.*

321. §. *Aki fajtalanságra vagy házasságkötésre irányzott célból, valamely nőszemélyt ennek akarata ellenére, erőszakkal, fenyegetéssel, vagy ravaszsággal hatalmába kerít, elvisz vagy letartóztat: öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.*

322. §. *A jelen fejezet 317—321. §-ainak esetében, a bűnvádi eljárás, amennyiben a 239. §-ban meghatározott esetek valamelyike vagy súlyos testi sértés nem forogna fenn, a sértett fél indítványára indítandó meg. Az indivány nem vonható vissza.*

A 239. §. azokról az esetekről intézkedik, amikor erőszakos nemi közösülés, szemérem elleni erőszak és megfertőztetés esetében hivatalból indítandó meg az eljárás, mint erről már szó volt.

Nőragadás esetében az orvosszakértő feladata lehet az erőszak nyomainak megállapítása az esetlegesen még felmerülhető egyéb kérdéseken kívül.

d) *A személyes szabadság jogtalan korlátozása.*

325. §. *Tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő a személyes szabadság megsértése, ha a letartóztatott annak vagy a letartóztatás alatt szen-*

vedett sanyargatásnak következtében meghalt, amennyiben a cselekmény gyilkosságot nem képez.

A személyes szabadság többféleképpen sérthető meg: így aki valakit törvényellenesen elfog, letartóztat, vagy személyes szabadságától más módon megfoszt. Bennünket orvosi szempontból csak az az eset érdekel, ha a letartóztatott a letartóztatás következtében testi sértést szenvedett, vagy meghalt. Az orvosszakértői bizonyítás ebben az esetben az emberölésnél és a testi sértésnél kifejtett szabályok szerint történik.

A közegészség elleni büntettek és vétségek.

A közegészség ellen elkövetett büntettek és vétségek közé azokat a cselekményeket sorolja a BTK., amelyek nem közvetlenül az egyesek ellen irányozvák, hanem általában többeknek, a köznek egészségét vagy testi épségét s ezzel együtt tehát az egyesekét is veszélyeztetik.

314. §. Aki a közfogyasztás tárgyait képező, s elárúsításra vagy szétoztásra rendelt élelmi cikkek közé az egészségre ártalmas anyagot kever vagy kevertet; úgyszintén az, aki az ekép meghamisított vagy életveszélyes élelmi cikkeket árusítás, vagy szétoztás céljából boltjában vagy más áruhelyen vagy raktárában tartja: közegészség elleni vétséget követ el és egy évig terjedhető fogházzal, ezen felül száz forinttól ezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

E szakaszban olyan cselekményről van szó, mely esetleg az egyénekre veszélyes lehet, mert csak az ártalmas anyagnak az élelmi cikkek közé keveré-

séből, vagy az ekép meghamisított vagy életveszélyes élelmi cikkeknek raktáron tartásából áll, de még tényleges elárusításuk nem történt meg. Az élelmi cikkeknek olyannak kell lenni, mely közfogyasztás tárgyát képezi. A magánhasználatra készített élelmi cikk tehát nem tartozik ide.

315. §. *Aki használatban levő kútat, vízvezetéket, víztartót megmérgez, úgyszintén, aki életveszélyes vagy az egészségre ártalmas anyaggal kevert valamely élelmi cikket (314. §.) — ennek veszélyes vagy ártalmas tulajdonságát elhallgatva, elárusít, árúba bocsát vagy szétoszt: öttől-tíz évig terjedhető fegyházzal, s ha ebből valakinek súlyos testi sértése vagy halála következett be, amennyiben gyilkosság nem forog fenn, tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.*

Az első része e szakasznak a kútak, vízvezetékek és víztartók megmérgezéséről szól, tehát ártalmas anyagoknak oly mennyiségben való vízbe juttatásáról, hogy a víz emiatt az egészségre károsná válik. Nem szükséges, hogy valaki ebből a vízből igyék és megbetegedjék, mert ha ily célból történt, akkor mérgezés, vagy emberölés esete foroghat fenn, hanem már a kút vizének ártalmassá tétele következtében is beáll a bűnösség, mert a cselekmény az egészséget veszélyezteti. A szakaszban említett büntettek második csoportjába azok az esetek tartoznak, mikor a tettes az életveszélyes vagy az egészségre ártalmas anyagokkal kevert élelmi cikket árúba bocsátja. Ha a cselekmény következtében súlyos testi sértés vagy halál

következett be, a törvény ugyanolyan büntetést szab meg, mint szándékos emberölés esetén.

Ha valaki forrást, kútat vagy vízvezetékét szándékosan úgy megront, hogy vize élvezhetetlenné válik: cselekménye kihágást képez.

316. §. *Aki ragályos betegség idején a tovább terjedésnek megakadályozása végett elrendelt zár- vagy egyéb felügyeleti szabályokat megszegi: hat hónapig terjedhető fogházzal büntetendő.*

Ha pedig valaki a zár- vagy felügyeleti szabályok megszegésének következtében a ragályos betegséget megkapta: a megszegő három évig terjedhető fogházzal büntetendő.

A kísérlet büntetendő.

Az e fejezetben foglalt büntetteknel a szakértők feladata tulajdonképen annak a megállapítása, hogy a használt anyagok, amelyeket az élelmi cikkekhez kevertek vagy amelyekkel a vizet megrontották, ártalmasak vagy életveszélyesek-e? illetőleg, hogy olyan mennyiségben voltak-e az élelmi cikkekhez keverve vagy a vízbe juttatva, hogy emiatt az élelmi cikkek (illetőleg a víz) az egészségre ártalmasak vagy az életre egyenesen veszélyesek lehettek. A vesztegzár-szabályok megszegése esetén csak annyiban jöhet az orvosi bizonyítás szóba, amennyiben az határozandó meg, hogy valaki a ragályos betegséget tényleg megkapta-e és hogy megállapítható-e vagy legalább valószínűnek tartható-e, hogy épen a felállított szabályok megszegése következtében kapta meg?

A közegészség ellen elkövethető büntettekkel

rokonságban vannak a közegészség elleni kihágások.

Ezek közül első helyen érdekel bennünket a *kuruzslás*. A *Kbtk.* 92. §-a szerint kihágást követ el, 1. aki szabályszerű jogositvány nélkül, fizetésért vagy jutalomért orvosi, sebészi, fogorvosi vagy pedig olyan helyeken, ahol szülész vagy szülésznő van s ezek akadályozva nincsenek, szüléshi teendőt végez; 2. aki szabályszerű jogositvány nélkül gyógyszer tebegek számára árul vagy elad, vagy bizonyos gyógyszer hatósági tilalom ellenére, habár ingyen osztogat vagy ad. Kuruzslásért valaki tehát csak akkor büntethető, ha megfelelő jogositványa nincs és orvosi vagy szülésznői teendőket fizetésért vagy jutalomért teljesít.

Közegészség elleni kihágást követ el az a gyakorló orvos és sebész, aki veszély esetében az első orvosi segély nyújtását alapos ok nélkül megtagadja vagy elhalasztja, továbbá az a gyakorló orvos vagy sebész, aki járvány idejében rendes működési területén a hatósági kirendelést el nem fogadja vagy a járvány folytán megbetegültek részéről kért első orvosi segélyt s amennyiben lakóhelyén más orvos a gyakorlatot nem űzi, a további gyógykezelést alapos ok nélkül megtagadja vagy elhalasztja. Ugyancsak büntetés éri azt a szüléshi vagy szülésznőt, aki sürgős esetekben a hivatásával járó s igénybe vett szolgálatot, valamint azt a gyógyszerészt is, aki az orvosilag rendelt gyógyszer kiszolgáltatását alapos ok nélkül megtagadja vagy elhalasztja.

Kbtk. 94. §. Az állam, a törvényhatóság, vagy a község által alkalmazott azon orvos, sebész, szülész

vagy szülésznő, aki ezen hivatalos alkalmaztatásával egybekötött orvosi, sebészi, illetőleg szülészi szolgálatot alapos ok nélkül megtagadja, vagy elhalasztja: háromszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető.

Kbtk. 95. §. Az állam, a törvényhatóság vagy község által alkalmazott azon orvos vagy sebész, aki a járványos betegség idején, habár lemondás folytán, de lemondásának szabályos elfogadtatása előtt, hivatalát elhagyja vagy orvosi vagy sebészi alkalmaztatásával egybekötött szolgálat teljesítését alapos ok nélkül megtagadja vagy elhalasztja: két hónapig terjedhető elzárással és háromszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

Ugyanazon büntetés éri azokat is: akik állami, törvényhatósági vagy községi kórházakban mint gyógyszerészek, felügyelők, ellenőrök, vagy mint betegápolók, határozott időtartamra alkalmazva lévén, járvány idején hivatalukat vagy szolgálatukat azon idő lejárta előtt elhagyják.

Kbtk. 96. §. A 95. §-ban meghatározott büntetéssel büntetendő az a gyógyszerész is, aki járvány idején gyógyszerétárát elhagyja vagy az orvosilag rendelt gyógyszer kiadását alapos ok nélkül megtagadja vagy elhalasztja.

Kbtk. 106. §. Azon nőszemély, aki tudva, hogy ragályos betegségben vagy bujakórban szenved, mint dajka szolgálatba lép, vagy ha szolgálatba lépte után esik ragályos betegségbe, vagy bujakórba s ezen kö-

rülményt, mihelyt annak tudomására jut, azonnal fel nem fedezi: két hónapig terjedhető elzárással büntetendő.

Kbtk. 123. §. Ötven forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő: aki holttest boncolására, eltemetésére, a temetés helyére, a holttest kiásására vagy annak más helyre vagy más községbe szállítására fennálló szabályokat megszegi.

A Kbtk. előbbi szakaszai bővebb magyarázatot nem igényelnek s ezért egyszerű felsorolásukra szorítkoztam.

Hamis orvosi bizonyítványok kiállítása és használata.

408. §. Azon orvos, aki valamely egyén egészségi állapotáról hamis bizonyítványt avégett ad ki, hogy valamely hatóság vagy biztosító társaságnál használ-tassék: vétséget követ el és egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.

Orvosi bizonyítvány alatt általában orvos által valamely egyén egészségi állapotáról kiállított iratot kell érteni; az orvosi látélet is orvosi bizonyítvány. Ellenben nem orvosi bizonyítvány a szakértői véleményes jelentés vagy általában a szakértői vélemény, melyet az orvos nem is magán személy, hanem a hatóság felhívása folytán állít ki szakismeretei alapján. Ennek következtében a hamis szakértői vélemény nem is e szakasz alapján büntetendő, valamint az sem, ha az orvos hamis vallomást tesz valakinek egészségi állapotáról a bíróság előtt. Az e szakaszban jelzett

vétséget csak orvos követheti el. Hamis bizonyítvány alatt az értendő, ha az orvos a bizonyítványban valótlan tényt igazol, akár egészségesnek állítva valakit, aki nem az, akár betegnek állítva valakit, aki egészséges, akár az illető egyén betegségét súlyosnak vagy enyhének tünteti fel, holott ennek az ellenkezője igaz. Feltétlenül szükséges azonban, hogy az orvos tudatosan állítson ki hamis bizonyítványt, tudatosan állítson valótlan tényeket jobb meggyőződése ellenére, vagyis: a valóságtól eltérő tények állítása szükséges akár pozitív, akár negatív irányban.

Nem minden hamis orvosi bizonyítvány büntendő. Csak abban az esetben büntethető, ha azt abból a célból adja ki az orvos, hogy valamely hatóságnál vagy biztosító társaságnál használtassék. Utóbbi bármiféle biztosítási ügyletnél előfordulhat ugyan, még is leginkább az életbiztosításnál. Nem ily célból kiállított hamis orvosi bizonyítvány büntetés alá nem esik, de amennyiben valakinek kára van belőle, kártérítési kötelezettséget vonhat maga után s orvos-ethikai értelemben mindenesetre vétség.

Gondatlanságból e cselekmény nem követhető el. A gondatlanságból kiállított hamis orvosi bizonyítvány nem büntethető, ellenben magánjogi úton kártérítést vonhat maga után. Ép úgy nem esik büntetés alá, ha az orvos tévedésből állított ki valótlant tartalmazó bizonyítványt. A bizonyítvány tartalmának tényleg valótlanoknak kell lennie: ha az orvos tudatosan állított ki hamis bizonyítványt, azonban ennek tartalma valóban bizonyul: nem büntethető.

A büntetendő cselekmény csak a bizonyítvány kiadásával van bevégezve: ha tehát az orvos kiállítja ugyan a bizonyítványt, de ki nem adja, vagy ha a kiállított bizonyítványt nem ő adja ki, vagy nem az ő tudtával adják ki, hanem pl. valaki tőle elveszi, vagy ellopja: az orvos nem büntethető.

409. §. *A hamis bizonyítvány kiadásának vétségét követi el és az előbbi szakaszban meghatározott büntetéssel büntetendő az: aki anélkül, hogy orvos volna, ezen minőséget színelve vagy más orvos nevében, vagy költött név alatt, valakinek egészségi állapotáról bizonyítványt ad ki, vagy egy valódi orvosi bizonyítványt meghamisít avégett, hogy az valamely hatóságnál vagy biztosító társaságnál használtassék.* E vétséget az követheti el, aki nem orvos, de magát orvosnak adja ki (orvosi minőséget színlel), a saját neve alatt vagy más orvos neve alatt, vagy költött név alatt ad ki bizonyítványt valakinek az egészségi állapotáról; orvos e cselekményt úgy követheti el, hogy más neve alatt vagy költött név alatt (álnév alatt) ad ki ugyanilyen bizonyítványt. E mellett elkövethető úgy is, hogy az orvos vagy a nem orvos valamely valódi orvosi bizonyítványt meghamisít.

Hamis a bizonyítvány akkor, ha valótlan-ságot tartalmaz, *hamisított*, ha valamely lényeges pontjában megváltoztatják.

E vétségnél a büntetés akkor is bekövetkezik, ha a bizonyítvány tartalma valódi, tehát nem kell a bizonyítványnak valótlan-ságot tartalmazni. A bizonyítványnak az előbbi szakasznál már kifejtett értelemben

vett kiadása itt is szükséges, a kiállítás egymagában nem elég.

410. §. Aki avégett, hogy valamely hatóságot, vagy biztosítás esetében a biztosító társaságot, egészségi állapotára vonatkozólag tévedésbe ejtsen, tudva hamis orvosi bizonyítványt használ: egy évig terjedhető fogházzal és hivatalvesztéssel büntetendő.

A tévedésbe ejtésnek nem kell tényleg megtörténni; a használatnak azonban igen. Ha az illető maga készítette a hamis orvosi bizonyítványt, a büntetés ugyanaz. Ugyanaz tehát, akár a bizonyítvány aláírása hamis, akár a bizonyítvány tartalma van megváltoztatva, akár az egész bizonyítvány valótlan.

A hamis orvosi bizonyítvány kiállításánál az orvosszakértők feladata megállapítani, hogy a bizonyítványban foglaltak megfelelnek-e a valóságnak vagy nem? hogy nincsenek-e olyan jelenségek, melyek a tévedést érthetővé teszik? Mindenek felett pedig az, hogy a kiállítónak mint orvosnak tudnia kellett volna-e, hogy a valóságnak meg nem felelő tényt állít? Ha nem orvos adja ki a bizonyítványt, nem szükséges, hogy ez hamis legyen, fontos itt az, hogy az illető orvosnak tünteti fel magát s így az orvosszakértőknek ebben az esetben nem igen jut szerep.

A hamis tanúzás.

213. §. Aki a bűnvádi ügyben a bíróság előtt az ügynek valamely lényeges körülményére nézve hamis vallomást tesz és azt esküvel megerősíti: a hamis

tanúzás büntettét követi el és öt évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

Ha a hamis tanúzás a vádlott terhére követtetett el és az halálra ítéltetett: a hamisan tanúskodó tiz évtől tizenöt évig terjedhető fegyházzal büntetendő; ha pedig a vádlott öt évnél tovább terjedő szabadságvesztés-büntetésre ítéltetett: a hamisan tanúskodó öt évtől tiz évig terjedhető fegyházzal büntetendő.

214. §. Kihágási ügyekben a hamis tanúzás vétségét képez és egy évig terjedhető fegyházzal és ezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

215. Aki polgári ügyben, annak lényeges körülményére nézve hamis vallomást tesz, és azt esküvel megerősíti: öt évig terjedhető börtönnel és négyezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

216. §. Ha pedig a polgári ügy tárgyának értéke száz forintot nem halad felül: a hamis tanúzás büntetése egy évig terjedhető börtönben és négyszáz forintig terjedhető pénzbüntetésben állapítandó meg.

217. §. A hamis tanúval egyenlően büntettetik azon szakértő, aki akár büntető-, akár polgári ügyben: a tényállás valamely lényeges körülményére nézve valótlanúságot vagy hamis véleményt, úgyszintén azon fordító és tolmács is, aki valamely lényeges körülményre nézve, szóval vagy írásban hamis fordítást terjeszt a bíróság vagy más hatóság elé.

218. §. Az esküvel való megerősítéssel egyenlő hatállyal bír:

1. a vallomásnak a tanú által való megerősítése ünnepélyes bizonylással vagy hivatkozással lelkiismeret-

retére azon esetekben, melyekben ilyen hivatkozásnak vagy bizonylásnak a letett esküvel egyenlő bizonyító erőt tulajdonít a törvény;

2. a nyilatkozatnak szakértő, fordító, vagy tolmács által való megerősítése, hivatkozással hivatali, illetőleg általános szakértői, fordítói, vagy tolmácsi esküjére;

3. a vallomás-, illetőleg nyilatkozatnak a megjelölt személyek által való megerősítése, hivatkozással a fennforgó ügyben ugyanazon minőségükben már előbb letett esküjükre.

A hamis tanúzás lényege tehát az, hogy valaki büntető- vagy polgári ügyben, esetleg kihágási ügyben tesz a valósággal meg nem egyező vallomást, még pedig úgy, hogy vallomását esküvel erősíti meg; ebből következik, hogy az esküvel meg nem erősített vallomás nem esik a hamis tanúzás fogalma alá. Fontos továbbá, hogy a vallomás az ügy valamely lényeges körülményére vonatkozzék. Mi a lényeges körülmény? azt a bíróság dönti el. Általában lényegesnek veendő az olyan körülmény, mely az ügy eldöntésére befolyással lehetne, tekintet nélkül arra, hogy a bíróság döntött-e már az ügyben vagy nem, s tekintet nélkül arra, hogy az ügy eldöntésénél döntő súlya volt-e a hamis vallomásnak? Mellékkörülményekre, lényegtelen dolgokra vonatkozó hamis vallomás nem esik e szakasz alá. A vallomásnak továbbá objective és subjective hamisnak kell lenni, vagyis a tanúnak tudnia kell, hogy vallomása nem fedi a valóságot s viszont a vallomásnak tényleg valótlannak kell lennie.

Ide tartozik az is, ha a tanú valamely lényeges körülményt elhallgat, mert hiszen ez ép úgy alkalmas a bíróság megtévesztésére és a vádlottnak is ép úgy hátrányára lehet, mintha tudva mond valótlanságot. Ha a tanú azt gondolja, hogy valótlanságot mond, holott állítása a valót fedí, nincs hamis tanúzás. Ezt a cselekményt orvos is elkövetheti betege egészségi állapotára, testi sértések gyógyulási tartamára stb. vonatkozólag. Jelentős még, hogy a vallomást olyan bíróság előtt tegye le az elkövető, mely eskü kivételére jogosítva van, de az már nem szükséges, hogy az a bíróság épen az ügyre illetékes bíróság legyen. A Bp. szerint a tanútól utólag veszik ki az esküt (utóeskü), a cselekmény tehát csak akkor van elkövetve, ha az esküt a tanú már le is tette. Tanúzásra és eskütételre képtelen egyén tehát ezt a cselekményt el nem követheti.

Ugyancsak a hamis tanúzás büntettét követi el az a szakértő is, aki akár büntető-, akár polgári ügyben a tényállás valamely lényeges körülményére nézve valótlanságot vagy hamis véleményt terjeszt szóval vagy írásban a bíróság vagy más hatóság elé. Itt is szükséges, hogy a szakértő tudva adja meg ezt a hamis véleményt a bíróság előtt s véleményét esküvel erősítse meg. Az állandóan alkalmazott szakértő alkalmaztatása előtt tesz esküt, az illető ügyben őt a bíróság tehát csak figyelmezteti letett esküjére; erre vonatkozik a törvénynek ez a kifejezése: „a nyilatkozatnak szakértő által való megerősítése hivatkozással hivatali, illetőleg általános szakértői esküjére”;

míg a törvénynek ez a kifejezése: „a vallomásnak, illetőleg nyilatkozatnak szakértő által való megerősítése hivatkozással a fennforgó ügyben ugyanazon minőségben már letett esküjére” arra az esetre vonatkozik, ha a szakértő nem állandóan van alkalmazva, hanem az ügyben már szerepelt s esküt is tett (pl. szakértői szemlénél volt alkalmazva), ami az ügy folyamán, mondjuk a tárgyaláson tett további nyilatkozatra is kihat s így újból nem esketik meg, hanem csak már letett esküjére figyelmeztetik.

A BTK. 220. §-a szerint *hamis tanúzás közhivatalnok vagy ügyvéd elleni fegyelmi ügyben is elkövethető*, de itt is szükséges a vallomásnak esküvel való megerősítése.

Gondatlanságból elkövetett hamis tanúzás és hamis eskü.

221. §. *A gondatlanságból elkövetett hamis tanúzás, szakértői nyilatkozat vagy fordítás, úgyszintén a gondatlanságból tett hamis eskü egy évig terjedhető fogházzal büntetendő.*

Ezt a cselekményt tehát az a tanú vagy szakértő követheti el, aki az ügy lényeges körülményére nézve hamis vallomást, illetve hamis szakértői nyilatkozatot tesz a bíróság előtt, feltéve, hogy ezt esküjével megerősítette. Szükséges azonban, hogy cselekményét gondatlanságból kövesse el és kell, hogy a kellő gondosság mellett véleményének vagy vallomásának valótlanságát felismerhette volna, vagyis hogy tévedése ne legyen menthető, a szándékosság azonban mégis

ki legyen zárva. Már említettem, hogy a hamis orvosi bizonyítvány, látlelet kiadása nem esik e szakasz alá.

Büntetlen hamis tanúzás és hamis eskü.

224. §. *Nem büntetetik az ezen fejezetben meghatározott cselekmények miatt az:*

1. *aki a valónak megvallása által önmagát büntetendő cselekménnyel vádolná;*

2. *aki büntető- vagy fegyelmi ügyben jogosítva volt a tanúzást vagy véleményadást megtagadni, de ezen jogára a bíróság által figyelmeztetve nem lett.*

Minthogy szakértőnek nem alkalmazható az, aki mint tanú ki nem hallgatható, továbbá, akit a titoktartás köt, az ilyen esetben adott szakértői vélemény semmis, minek következtében már a Bp. intézkedése szerint sem volna az egyén büntethető, ha ilyen esetekben a valót nem mondja meg, e szakasz pedig büntetlenségét egyenesen biztosítja.

Nem büntethető az sem, aki hamis tanúzását, nyilatkozatát vagy hamis esküjét az illető hatóságnál visszavonja, mielőtt ellene feljelentés történt vagy a bűnvádi eljárás megindított és mielőtt hamis tanúzásából, nyilatkozatából vagy esküjéből másra hátrány háramlott volna. Itt tehát a hamis vallomásnak vagy szakértői nyilatkozatnak kellő időben történt visszavonása biztosítja a büntetlenséget.

A valóval megegyező tanúzás vagy eskü visszavonása.

226. §. *Aki a valóval megegyező vallomását, nyilatkozatát vagy esküjét visszavonja és hamisnak*

állítja, habár ezen visszavonását esküvel vagy ezzel egyenlő hatályú módon meg nem erősítette, úgyszintén, aki mást ily hamis visszavonásra reábirni törekszik: az ügy és cselekménye különbségéhez képest a 213—219., 220., 222. és 223. §-okban meghatározott büntetéssel büntetendő.

Itt is csak olyan vallomásról lehet szó, amely esküvel volt megerősítve, amelyet a tanú visszavont, bár visszavonását esküvel nem erősítette meg, vagy ha a szakértő visszavonja nyilatkozatát, valótlannak állítva azt, ami a valóságnak megfelel.

A Bp. kimondja, hogy úgy az elítélt vádlott javára, mint a felmentett vádlott terhére a büntető per újrafelvételének van helye, ha az alapper folyamán vádlott terhére, vagy annak érdekében hamis szakértői vélemény adatott és e bizonyíték az ítéletre befolyással birhatott

Ha pedig valaki hamis szakértői vélemény következtében ártatlanul előzetes letartóztatást, vizsgálati fogságot vagy szabadságvesztés-büntetést szenvedett, az állam az illető részére adott kártalanítás erejéig a szakértő ellen viszkereseti jogot is érvényesíthet. (Ez azt jelenti, hogy pert indíthat a szakértő ellen a kifizetett összegnek, tehát az ártatlanul elítéltnak vagy vizsgálati fogságot avagy letartóztatást szenvedettnek adott kártérítési összegnek visszafizetése iránt.)

A hamis véleményt adott szakértő ezen felül az ártatlanul letartóztatott vagy elítélt egyénnek a kártalanítás összegét meghaladó vagyoni kárt is megtérí-

teni, illetve a bíróság által kétezer koronáig megállapítható sérelmi díjat fizetni tartozik.

A titok tiltott felfedezése.

328. §. Azon közhivatalnok, ügyvéd, orvos, sebész, gyógyszerész, szülésznő, aki valamely család vagy személy jóhírnevét veszélyeztető és hivatalánál, állásánál vagy foglalkozásánál fogva megtudott vagy reábizott titkot alapos ok nélkül másnak felfedez, vétséget követ el s a sértett fél indítványára, három hónapig terjedhető fogházzal és ezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.

Ezen intézkedés kiterjed a fent megjelölt személyek segédjeire is.

329. §. Nem tartozik az előbbi szakasz rendelkezése alá azon eset: ha a megjelölt személyek, a tudomásukra jutott vagy reájuk bízott titokról a hatóságot kötelességükhöz képest értesítik, vagy ez által megkérdezettvén, vagy mint tanúk kihallgattatván, azt a hatóság előtt felfedezik.

461. §. Közhivatalnokoknak tekintendők azok, akik az állam közigazgatási, vagy igazságszolgáltatási vagy valamely törvényhatóság vagy község hatósági teendőjének teljesítésére hivataluknál, szolgálatuknál, vagy különös megbízásuknál fogva kötelezvék; úgyszintén azok is, akik az állam, törvényhatóság, vagy a község által közvetlenül kezelt közalapítványoknál, kórházaknál, tébolydáknaál, mint felügyelők, orvosok, hivatalnokok vagy szolgák vannak alkalmazva.

A kir. közjegyzők szintén közhivatalnokoknak tekintetnek.

Alig van kérdés, mely annyit foglalkoztatta volna az orvosokat, mint az *orvosi titoktartás* kérdése. E tekintetben az orvosi eskü határozott követeléssel áll elő az orvossal szemben: hogy a beteg titkait, hacsak a törvény nem követeli, senkinek fel ne fedezze. Ugyanezen az állásponton van az orvosi ethika is. A BTK. e tekintetben kevésbé szigorú, mert a titok felfedezését csak abban az esetben bünteti, ha e *titok* olyan, melynek elárulása *valamely személy vagy család jóhírnevét veszélyezteti* s még így is csak akkor, ha a felfedezés *alapos ok nélkül* történt. Mikor forog fenn alapos ok? erre nézve a törvény semminemű útmutatást nem ad, hanem ennek megítélését a bíróra bizza. Mindenesetre alaposnak tekintendő az olyan ok, melynek fennforgása esetén a titok elárulásából kisebb hátrány származik akár az egyesekre, akár a közre, mint a titok megőrzéséből. Ha ezek a feltételek nincsenek meg, a titok elárulása büntetetik. Nem szükséges a büntethetőséghez, hogy a titok felfedezése nyilvánosan, élőszóval, vagy írásban történjék, többek jelenléte sem szükséges, elég, ha azt az egyén mással bármí módon közli. A büntethetőséghez kellék a szándékosság, de nem az, hogy a szándék valamely személy vagy család jóhírnevének veszélyeztetésére irányuljon, elég, ha felületességből, fecsegésből juttatta a felelősségre vont személy a titkot másnak tudomására.

A vétség továbbá nem csak akkor követhető el,

ha a felelősségre vonható egyén hivatalban van, vagy gyakorlatot, pl. orvosi gyakorlatot folytat, hanem — miután a törvény az időpontot nem jelöli meg — az állás vagy foglalkozás megszűnte, tehát az orvosi gyakorlat megszűnte után is.

A titoktartás kötelezettsége a törvényben megjelölt személyek segédeire is kiterjed. Kiterjed tehát az orvos segédjére is: az ápolónőre, laboratóriumban alkalmazott személyzetre stb.

Kiveszi a törvény a titoktartás alól azt az esetet, ha az orvos vagy a törvényben megjelölt más személy a tudomására jutott titokról a hatóságot kötelességszerűleg értesíti, vagy ha a hatóság őt mint tanút kihallgatja. A Bp. azonban megengedi, hogy az orvos mentesíthető legyen a tanúvallomás alól az olyan körülményekre nézve, amelyeket, mint titkokat, orvosi minőségében tudott meg, ha csak megbízója a titoktartás alól fel nem mentette. Az orvosnak tehát ilyen esetben joga van azt mondani, hogy vallani nem akar; jogában áll vallani, de nem kötelessége. Az orvosnak azonban nemcsak a reá bízott, hanem a tudomására jutott titkot is kötelessége megőrizni, pl. ha ez vizsgálat közben vagy bármi egyéb módon jutott tudomására. Ha nem így volna, az a helyzet állana elő, hogy minden nemi betegségben vagy a nyilvánosság szemében az egyén iránt szánakozást vagy részvétet keltő betegségben szenvedő betegnek külön kellene megkérni az orvost, hogy baját senkinek el ne árulja.

Az orvos mentessége azonban a törvény szerint csak addig terjed, míg a betege a titoktartás alól fel

nem menti. Ha tehát a beteg beleegyezik abba, hogy az orvos a megtudott vagy reábízott titokról nyilatkozzék a bíróság előtt, akkor az orvosnak kötelessége nyilatkozni. Ez az intézkedés nem egészen helyes, mert előfordulhat, hogy a beteg talán maga sincs tisztában azzal, hogy bajának felfedezése őt rossz színben tünteti fel, jóhírnevét veszélyezteti, vagy reá egyébként kellemetlen lehet. Ilyenkor jól teszi az orvos, ha betegét erről felvilágosítja, mielőtt ez beleegyezését megadná.

Megjegyzendő, hogy a titok fogalma alá esik tulajdonképpen mindaz, amit valaki mással közölni nem akar. Az orvosnak minden ilyen reá bízott dolgot kötelessége megőrizni, mert a betegnek érdeke lehet az is, hogy valamely olyan dolgot nem akar nyilvánosságra hozni, amely az ő jóhírnevét nem veszélyezteti. Az orvosnak az ilyen titkot kötelessége tehát megőrizni.

Büntetendő cselekményeket feljelenteni az orvosnak nem kötelessége. A törvény ilyen intézkedést sehol sem tartalmaz. Csak a BTK. általános, mindenkire érvényes rendelkezései állanak az orvosra nézve is. Jogában van tehát az orvosnak büntetendő cselekményt (pl. súlyos testi sértés, magzatelhajtás stb.) feljelenteni, de nem kötelessége. Kötelessége, mint bármely más egyénnek a felségsértés feljelentése és kötelessége az, hogy ha olyan tények vagy bizonyítékok tudomásával bír, melyektől ártatlanul vizsgálat alá vont egyénnek felmentése vagy ártatlanul elítéltnak kiszabadulása függ: azokat akár az illetővel, akár

hozzátartozóival, akár az illető hatósággal közölje, ha azt magának, hozzátartozóinak vagy más ártatlan személynek veszélyeztetése nélkül megteheti.

A titoktartás kérdésében az orvosnak mindenestre arra az álláspontra kell helyezkednie, hogy miután a törvény jogot ad neki arra, hogy betege titkát ne legyen kénytelen elárulni még a hatóság előtt sem, e jog reá nézve egyszersmind kötelesség is s betege titkát még abban az esetben sem szabad elárulnia, ha ez a betegnek jóhírnevét nem veszélyezteti ugyan, de ránézve kellemetlen lehet. Az élet természetesen teremt olyan kivételes helyzeteket is, hol az orvos kénytelen lehet választani aközt, hogy vagy betegének titkát árúlja el, vagy másnak okoz súlyos kellemetlenséget; ilyenkor a körülmények gondos mérlegelésével kell eldönteni azt, hogy melyikből származik kevesebb hátrány (így pl. házasságkötés esetén, ha az egyik házasulandó, ki az ő betege, nemi bajban, epilepsiában stb. szenved s erről a másik fél nem tud). Az orvosnak szigorúan az ethika szabályaihoz kell tartania magát, amiből az is következik, hogy a humanist must soha sem szabad szem elől tévesztenie.

II. MAGÁNJOGI RÉSZ.

A magánjog jellemzése.

Míg a büntetőjog azokkal a tiltott cselekményekkel foglalkozik, melyek elkövetőire az állam a közrend érdekében büntetést mér, addig a magánjog az egyesek családi és vagyoni viszonyait tárgyalja. Már ebből is világos, hogy a magánjog jóval nagyobb terjedelmű, mint a büntetőjog s utóbbtól irányában, szellemében lényegesen eltér. A magánjog továbbá önálló jogtér, anyajog, míg a büntetőjog a közjognak leánya. A magánjoggal tehát, mint az egyének egymást közt felmerülő jogviszonyait tárgyaló joggal, ellentétben a közjog, mint a közviszonyokat szabályozó jog áll. A magánjognak is vannak leányai, pl. a váltójog, a kereskedelmi jog stb., amelyek tehát szintén magánjogok. Míg a magánjogban az egyének, mint egyenrangú felek állanak egymással szemben, addig a közjogban — így a büntető jogban is, mint a közjog egyik ágában — az egyén, mint a köznek (az államnak, a hatóságnak) alávetett személy jelentkezik. Míg a közjogban az egyénnek adott jog egyúttal az egyén kötelessége is (pl. katonáskodási jog és kötelesség, esküdtszéki tagsághoz való jog és kötelesség), addig a magánjogban szabály szerint az egyes tetszésétől függ, hogy jogával mikor és mikép kíván

élni. Kivételek azonban a magánjogban is vannak e szabály alól, mert az egyes jogainak gyakorlását, megszerzését az állam bizonyos feltételekhez kötheti (pl. tulajdonjog korlátozása, házasságkötés, végrendelet), a köz érdekében és mások méltányos érdekeinek védelme céljából.

Azt a tényezőt, mely jogot alkot, jogszabályt hoz létre: *kütfőnek, jogforrásnak* nevezzük. Ilyen a *törvény, a szokás, a rendelet*. Nálunk az egész országra érvényes kötelező magánjogi szabályt csak törvény vagy szokásjog alkothat. Míg a szokásjognak a büntetőjogban semmi szerepe sincs, mert a BTK. értelmében „büntettet vagy vétséget csak az a cselekmény képezhet, melyet a törvény annak nyilvánít” s csak a kihágásoknál lehet a rendelet jogforrás: addig a magánjog terén a szokásjognak igen nagy szerepe van, különösen hazánkban, hol magánjogunknak legnagyobb része szokásjogon alapszik s csak egy részét (pl. gyámság, gondnokság, házasságkötés) szabályozza a törvény. A szokás a népnek, nemzetnek, illetőleg tagjainak állandóan, hosszú időn át tettekben megnyilvánuló jogi felfogása, meggyőződése (*consuetudo est tacitus consensus populi, longa consuetudine inveteratus*). Ilyenformán a szokás nem csak új jogot alkothat, tehát nemcsak a törvény hiányát pótolja, hanem a törvény hézagait is kiegészítheti, sőt a törvényt módosíthatja, esetleg le is ronthatja. Az ilyen szokást *törvényrontó szokásnak* nevezzük, pl. ha az írott törvény nem felel meg a nép jogi meggyőződésének, vele ellenkező szokás fejlődik ki s így a

törvény lassanként hatályát veszti, feledésbe megy, elavul. Werböczy híres *Hármaskönyve* szintén a szokás erejénél fogva jogforrás. Werböczyt ugyanis megbízta a király, hogy az ország jogát foglalja össze. Munkáját az országgyűlés elfogadta, 1514-ben a király megerősítette, de a kihirdetés elmaradt s így nem lett belőle törvény. Törvényeink azonban gyakran hivatkoznak reá, mint jogforrásra, a bíróságok pedig ítéleteikben állandóan alkalmazták s így szokásjogi alapon jogforrás lett. Szokásjogi kútforrásként szerepelnek az 1861-ben tartott országbirói értekezlet által megalkotott „*ideiglenes törvénykezési szabályok*“ is. Ugyancsak szokásjogi alapon kötelezők az *osztrák polgári törvénykönyvnek* nálunk érvényben levő egyes intézkedései is.

Végül fontos szerepet játszik a szokás a törvény magyarázatánál, ahol a jogszabály értelme kétséges. Ilyenkor a gyakorlaton alapuló értelmezés oszlatja el sokszor a kétségeket.

A miniszteri rendelet a magánjogban jogszabályt nem alkothat, épúgy, mint a büntetőjogban. Csak abban az esetben lehet a miniszteri rendelet jogforrás, ha vagy a szokás erősítette meg, (mikor tehát szokásjogi alapon kötelező), vagy abban az esetben, mikor a törvényhozás hatalmazza fel a minisztert valamely rendelkezés megtételére olyan ügyben, melyet a törvényhozás még nem szabályozott vagy egyelőre nem akar szabályozni. A magánjogi vitás kérdések eldöntése részben szintén per útján történik. Ezt a magánjogi pert, ellentétben a büntető perrel, *polgári pernek*

szokták nevezni. Az erről intézkedő szabályokat a *polgári perrendtartás (1911. évi I. t.-c., rövidítve Pp.)* tartalmazza.

Jogi tények.

A jogokat tények hozzák létre, tények változtatják meg és tények szüntetik meg. Ezek a tények a *jogi tények*. Nem minden tény jogi tény, hanem csak az olyan, melyhez jogi hatás fűződik. Jogi tény a *születés*, a *halál*, legfontosabb azonban az ember *öntudatos cselekménye*, amely, ha valamely jogi hatás előidézésére irányul: *jogi cselekmény*, *jogügylet* lesz. Ilyen jogügylet pl. a *végrendelet*, a *szerződés*. A jogügylet létrejöttéhez általában szükséges, hogy az egyénnek meg legyen a cselekvőképessége, öntudatos szabad akarata és hogy ezt az akaratot megfelelő módon ki is nyilvánítsa.

A bíró ítéletét a felhozott tényekre és bizonyítékokra alapítja, vannak azonban esetek, hol valaminek a bizonyítása nagyon nehéz. Hogy a jog a bizonyítást megkönnyítse, bizonyos esetekben egyes tényekről más tények fenforgására következtet a valószínűség szerint; ez a következtetés a *vélelem (praesumptio)*. A vélelem tehát tulajdonképen csak felvétel, következtetés a legvalószínűbbnek tartandó tényre, melynek az ellenkezője bizonyítható s csakis addig áll meg, míg az ellenkezőjét be nem bizonyítják. Vélelem pl. az, hogy aki a nőnek férje, az a házasságban született gyermek apja; ennek ellenkezője azonban bizonyítható. Vannak azonban esetek, hol a törvény — leg-

többször közérdekből — az ellenkezőnek a bizonyítását nem is engedi meg.

A személy.

Jogosított és kötelezett csak személy lehet. Személy első sorban az ember, akit a jog *természetes személynek* nevez; de bizonyos alakulatokat: egyesületeket, alapítványokat szintén felruház a jog azzal a tulajdonsággal, hogy jogai lehetnek és kötelezettségeket vállalhatnak, ezek a *jogi személyek* (pl. részvénytársaság).

A természetes személy a *születéssel* kezdődik. Lényegtelen, hogy a születés természetes úton (szülés), vagy mesterséges úton (császármetszés) ment végbe. Szükséges az élve születés, hogy a szülött az anyától már mint különálló lény legyen felismerhető, de az nem szükséges, hogy a köldökzsinór el legyen vágva, valamint az sem, hogy már a méhlepény is kiürüljön a méhből. Nem szükséges az érettség, életképesség sem. A torz is személy, ha élve született. A holtan született gyermek nem személy, sem jogai, sem kötelezettségei nincsenek. A meghalt ember sem jogalany, tehát nem személy. Sem az élve születésre, sem a halva születésre vélelem nincs a magyar magánjogban. Az élve születés tehát mindig bizonyítható. A természetes személy a halállal szűnik meg.

Halál időpontja szintén bizonyítandó. Bizonyos személyeket, akikről nem tudnak, akik eltűntek, holtta lehet nyilvánítani. A *holtta nyilvánítás* azonban csak vélelem, t. i. annak felvétele, hogy az egyén

meghalt, azonban ennek az ellenkezője bizonyítható s ha a holtta nyilvánított visszatér ,jogai felélednek. A Pp. intézkedései szerint holtta nyilvánítható az, aki eltűnt és emiatt halálát bizonyítani nem lehet:

1. ha születése óta 30 év eltelt és annak az évnek végétől számítva, amelyben hír szerint még életben volt, tíz év óta hirtel veszett;
2. ha születése óta 70 év eltelt és annak az évnek a végétől számítva, amelyben hír szerint még életben volt, öt év óta hirtel veszett;
3. ha háborúban vett részt és annak folyamán tűnt el, azóta hirtel veszett és annak az évnek végétől számítva, amelyben a háború bevégződött, három év eltelt;
4. ha hajótörést szenvedett, azóta hirtel veszett és a hajótöréstől számítva három év eltelt vagy
5. ha egyéb körülmények között életveszélyben forgott, azóta hirtel veszett és az életveszélyt előidéző körülmény megszűntétől három év eltelt.

Holtnak nyilvánítás esetében a bíró azt az időpontot állapítja meg a halál idejéül, amelyben a halál beállta a holttan nyilvánítási eljárás adatai szerint valószínű. Ha a halál idejének csupán a napja van megállapítva, a napnak a végét kell a halál beálltának időpontjául tekinteni. Holtnak nyilvánítás esetében az a vélelem, hogy a holttan nyilvánított meghalt abban az időpontban, amely elhalálozásának idejéül a holttan nyilvánító ítéletben meg van állapítva. Holtnak nyilvánítási eljárásnál a tanúknak és szakértőknek, valamint az ellenfélnek esküjét a felek el nem engedhetik.

Nálunk nincs szabály arra az esetre, hogy ha

közös veszélyben többen haltak el, ki tekintendő előbb meghaltnak, ha a halál időpontja különben meg nem határozható. A római jog szerint, ha az apa serdületlen fiával kerül életveszedelembé, mindketten meghaltak és nem tudni, melyik halt meg előbb? az a vélelem, hogy a gyermek halt meg előbb, mert ez a valószínű, ha pedig az apa serdült fiával jutott ilyen helyzetbe, mindketten meghaltak, az a vélelem, hogy az apa halt meg előbb, mert ez a valószínű. Nálunk ilyen vélelem nem lévén, a halál időpontja bizonyítandó.

Az is jogalany, aki a hetedik hónap előtt élve született. Aki azonban még meg nem született, nem tekintendő természetes személynek, tehát jogalany-nak sem. Mindazonáltal a jog bizonyos esetekben figyelembe veszi a méhmagzatnak, mint jövődő lénynek érdekeit s ha élve születik, úgy tekintendő, mintha fogantatása pillanatától kezdve élt volna. A birói gyakorlat szerint a fogantatás a születés napjától visszafelé számítva legalább a 182-ik s legfeljebb a 300-ik napon történt, élve született gyermeket véve fel. A méhmagzatról azonban a törvény csak abban az esetben gondoskodik, ha az ő jogai és érdekei forognak szóban, de nem akkor, ha az ő létezéséből másra háramolnék jog vagy előny. Ha a méhmagzat érdeke anyjáéval ellentétes, akkor részére gondnokot rendelnek s így az utószülött (az apa halála után született, posthumus) megszületéséig a hagyaték át nem adható.

Jogképesség, cselekvési képesség.

Az egyénnek azt a tulajdonságát, hogy jogosítva és kötelezve lehet, *jogképességnek* nevezzük. A jogképesség általában minden embert megillet. Vannak azonban jogok, melyek egyes embereket nem illetnek meg, s viszont vannak jogok, melyek csak egyes embereket illetnek meg, másokat nem: a szerzetes pl. nem örökölhet, a nemes ember az öröklésnél más elbírálás alá esik, mint a nem nemes. A jogokat azonban az ember rendszerint cselekedeteivel szerzi meg. Az embernek azt a tulajdonságát, hogy saját cselekedeteivel jogokat szerezhet és köteleességeket vállalhat, *cselekvő képességnek* nevezzük. Míg a jogképesség általában mindenkit megillet, addig a cselekvő képességnek fokaik vannak, tehát nem minden ember egyformán cselekvőképés, hanem vannak *teljes cselekvőképességű, korlátoit cselekvőképességű és cselekvőképtelen* személyek.

Teljes cselekvési képessége van a nagykorú (huszonnégy évet betöltött) egyénnek.

Cselekvőképtelen az, akinek nincs kellő ítélőképessége és akaratelhatározási képessége. Az ilyen ember tehát saját tényével sem jogokat nem szerezhet, sem kötelezettségeket nem vállalhat. Cselekvőképtelen magánjogunk szerint a tizenkét éven aluli egyén, az elmebeteg, az öntudatlan állapotban levő, akiknek nincs ítélőképességük; természetesen addig, míg ez az állapotuk tart. Az elmebetegségeknel sokat kísért a *lucidum intervallum* kérdése; az orvosi tudo-

mány teljesen elveti ezt a fogalmat, de a jogászok közt vannak hívei annak a felfogásnak, hogy az elmebeteg ezekben az úgynevezett világos pillanatokban cselekvőképes.

Korlátolt cselekvőképességűek azok, akiknek nincs ugyan még a teljes ítélőképességük és szabad akaratelhatározásuk, hanem ez többé-kevésbé fogyatékos, de bizonyos ügyekben mégis önálló intézkedésre képesek. Ezeknek tehát a jog bizonyos esetekben megadja a cselekvési képességet. Ide tartoznak a kiskorúak, akik tizenkettedik évüket betöltötték, de a huszonegyediket még nem, továbbá azok, akik gyengeelméjűség, siketnémaság vagy tékozlás miatt gondnokság alá vannak helyezve, valamint azok is, akiknek kiskorúsága még van hosszabbítva. A korlátolt cselekvőképességű egyén vétőképes, azaz az általa okozott kárt megtéríteni tartozik, házassági perben általában cselekvőképes stb. Miután a cselekvőképességet bizonyos szellemi fejlettséghez köti a törvény, a szellemi fejlettség pedig szabály szerint a korral együtt halad, ez a magyarázata annak, hogy a cselekvőképesség beállítását ahoz a korhoz kell kötni, melyben szabály szerint az illető már olyan értelmi fejlettséget tanúsít, hogy cselekményeit és a belőle folyó következményeket meg tudja ítélni és ennek megfelelőleg akarátát is el tudja szabadon, önállóan határozni. Ez a magyarázata annak is, hogy a teljes cselekvési képesség beállta előtt is bizonyos esetekben a jog az egyén cselekvőképességét elismeri, illetőleg cselekedeteihez jogi hatást fűz. Ezért a magánjogban,

mint különben a büntető jogban is, az életkor fontos szerepet játszik.

Magánjogilag fontosabb életkorok.

1. *Kiskorúság*, tart a születéstől a teljes korúság (24 év) eléréséig. E koron belül ismét két csoportot különböztet meg a törvény: *a) a nem törvényes kor (illegitima aetas)* tart a születéstől a 12 év betöltéséig. Ez alatt az egyén teljesen cselekvőképtelen; a cselekvőképesség pótlására szolgál az atyai vagy gyámi hatalom. Az ilyen egyén cselekményéért felelősséggel egyáltalában nem tartozik. *b) A törvényes kor (legitima aetas)* a 12 év betöltésétől a 24-ik év betöltéséig. Ebben a korban az egyén nem teljesen cselekvőképtelen, hanem van bizonyos esetekben cselekvőképessége. Ezeket korlátolt cselekvőképességűeknek nevezük és szintén atyai vagy gyámi hatalom alatt állanak. Cselekvőképességük annyiban korlátozott, hogy olyan jogügyleteket, melyek rájuk terhet rónak, atyjuk vagy gyámjuk beleegyezése nélkül nem köthetnek, olyan ügyleteket azonban, melyekkel kötelezettségek-től szabadulnak, melyek tehát az ő előnyükre szolgálnak, önállóan is köthetnek. A 12. évet betöltött kiskorú alkothat közzérendeleletet, vagyis közjegyző (kivételesen járásbiróság) előtt kell végrendeletet tennie. A 14. évet betöltött kiskorú arról, amit maga szerez munkájával, szabadon rendelkezik. A férfi 18, a nő 16 éves korában házasságot köthet (mihez azonban szülői beleegyezés kell), 18 évét meghaladott ifjú magánvégrendeletet is alkothat (nem szükséges

a végrendelethez közjegyzői közreműködés) stb. A házassági törvény a férfinál a 18-ik, a nőnél a 16-ik évig terjedő kort fejletlen kornak nevezi.

2. *Nagykorúság* (*perfecta aetas*), a teljes cselekvőképesség kora, beáll a 24-ik év betöltésével. Az e kort elért egyének cselekvőképesek, tehát saját tényekkel, cselekvésükkel jogokat szerezhetnek és magukra kötelezettségeket vállalhatnak, cselekményeikért saját személyükben felelősek. A nagykorúság azonban bizonyos esetekben előbb is beállhat. Így a nő nagykorúvá lesz, ha férjhez megy s nagykorúságát akkor is megtartja, ha házassága megszűnt (özvegyen marad vagy házasságát felbontották). Egyedül a váltójog tesz megszorítást, hogy váltóból eredő kötelezettségeket nem vállalhat magára még a férjhez ment nő sem, ha nagykorúságát el nem érte. Nagykorúvá lesz a 18-ik évét betöltött kiskorú, ha a gyámhatóság nagykorúsítja, továbbá akkor is, ha atyja vagy gyámja beleegyezésével és a gyámhatóság jóváhagyásával önállóan ipart üz. Nagykorúvá lesz továbbá a 20-ik évét betöltött kiskorú, ha apja a kiskorú vagyonát a gyámhatóság beleegyezésével a kiskorú rendelkezésére bocsátja vagy beleegyeznek abba, hogy ez önálló háztartást alapítson.

Fontos életkor továbbá a 60-ik év, mely mentesít a gyámság alól.

Aki jogképes, de nem cselekvőképes, jogokat és kötelezettségeket csak úgy szerezhet, ha más valaki végzi helyette a szükséges jogi cselekményt. Ez a *képviselő*. Ha a törvény jelöli meg a képviselőre jogosí-

tottat, azt *törvényes képviselőnek* nevezzük, pl. az apa vagy gyám a gyermek törvényes képviselője. Van-
nak azonban bizonyos jogügyletek, melyeket képviselő-
útján egyáltalában nem lehet elintézni, hanem csak
személyesen, pl. házasság csak személyesen köthető.
Lehetséges, hogy a személy jog- és cselekvőképés,
mégis bizonyos okoknál fogva kénytelen másra bízni
annak elvégzését, amit különben maga végezne el
(pl. betegség, távollét esetén).

A férfiak és a nők között általában véve sem a
jog-, sem a cselekvési képesség terén a törvény nem
tesz különbséget. Azonban bizonyos kivételek vannak
részint a nő előnyére, részint hátrányára. Így pl. a
nő — az anya és az örökbecfogadó anya kivételével —
gyámságot nem viselhet; viszont pl. az öröklés terén
a nő bizonyos esetekben előnyben részesül.

A *hermaphroditák* ahhoz a nemhez tartoznak,
amelyik náluk erősebben van kifejlődve. Ennek meg-
állapítása természetesen orvosszakértő közbejöttével
történik.

Vétkesség.

*Vétkesség az olyan jogellenes magatartás, mely-
lyel másnak szándékosan vagy hanyagságból kárt
okozunk. Kár az a vagyoni hátrány, amely az embert
éri. Lehet tényleges kár (a meglévő vagyon csökke-
nése) vagy elmaradt haszon (pl. amit azzal veszít el
valaki, hogy bizonyos ideig munkaképtelen beteg és
így nem kereshet). A magánjogi vétség nem azonos
a büntetőjogi vétséggel, mert igaz, hogy a magánjogi*

vétség is rendszerint szándékosságból vagy gondatlanságból ered, azonban míg a büntetőjogi vétségek súlyosabb természetűek s csak az vétség, amit a törvény annak nyilvánít: addig magánjogi vétség minden jogsértés. Ezért előfordulhat, hogy valaki büntetőjogilag nem vonható felelősségre, a magánjog szerint mégis felelősséggel tartozik. Így pl. a jogos védelem határainak félelemből vagy megzavarodásból származó áthágásáért az egyén nem büntethető, végszükség esetén szintén nem, az okozott kárt azonban megtéríteni tartozik. A büntetőjog a megkísérlett jogsértést akárhányszor bünteti, a magánjog a jogsérelemmel csak akkor törődik, ha valakinek belőle kára van. A kártérítés minden esetben magánjogi kérdés, tehát akkor is, ha a büntetőbiróság ítél benne, mint pl. testi sértés vagy az ember élete ellen elkövetett bűncselekmények esetén. A magánjog szerint továbbá, aki maga akarta a sérelmet, az nem panaszkodhatik (volenti non fit iniuria; pl. aki párbajozik és megsebesül s emiatt hosszabb időre munkaképtelen lesz, kártérítést nem követelhet). A büntető jogban ez az elv nem áll, mert a büntetőtörvény első sorban a közérdeket veszi tekintetbe, s az ily cselekményért a tettes akkor is bűnhődik, ha az, akin a sérelmet elkövették, abba beleegyezett (pl. a megölt kivánságára való emberölés). Néha a magánjogi felelősség megoszlik a sértő és a sértett között s ilyenkor a kárt ketten viselik, pl. a sérült azért volt hosszabb ideig munkaképtelen, mert az okozott testi sértés gyógykezelését elhanyagolta.

Baleset (casus) és erőhatalom (vis maior) esetén

szabály szerint senki sem tartozik felelősséggel. A *baleset* véletlen szerencsétlenség, a *vis maior* pedig olyan emberi erőszak vagy természeti esemény (pl. háború, földrengés), melyet az ember el nem háríthat, meg nem előzhet. A balesetért csak akkor tartozik valaki felelősséggel, ha őt annak létrejövetelében gondatlanság terheli.

Szabály szerint csak a vagyoni kár térítendő meg. Mindazonáltal e szigorú elvből engedett a gyakorlat s néha a nem kifejezetten anyagi kárt is megtérítetik a vétkes féllel. Így pl. egyik szem elvesztését olyan testi fogyatkozásnak lehet tekinteni, amely miatt anyagi kár nélkül is jár kártérítés; erőszakos nemi közösülés esetén a sértett annak a kárnak megtérítését is kérheti, mely őt az által fenyegeti, hogy erkölcsi tisztaságának elvesztése következtében férjhez menetele elé akadály gördül.

Szerződés.

A jogok és kötelezettségek megszerzésének, illetve vállalásának talán leggyakoribb módja a *szerződés*. Szerződés két vagy több egyén megegyező akaratnyilvánítása valamely jogviszony létesítésére, megváltoztatására vagy megszüntetésére. A szerződések igen sokfélék; itt csak pár, az orvost közelebbről érdeklő fajáról szólunk.

Megbízás.

Megbízás (mandátum) alatt azt a szerződést értjük, melynél fogva egyik fél vagy ingyenesen, vagy

díjazásért bizonyos ügy vagy ügyek ellátására kötelezi magát a másik féllel szemben. Ha a teljesítés tárgya szellemi munka s a viszony nem állandó, hanem csak egyes ügyekre vonatkozik: megbízás, különben pedig szolgálati szerződés forog fenn. Így az orvos, kit egyes esetekben vesznek igénybe, megbízás alapján teljesíti működését, a házi orvosi viszony ellenben már a szolgálati szerződés fogalma alá esik.

Megbízás az ügyvédé, a tanáré, az orvosé (*operae liberales*), akik képzettségüknek megfelelőleg meggyőződésük szerint teljesítik a megbízást. Ennek következtében a megbízásnál adható ugyan irányítás, de utasítás, rendelkezés nem, mert épen a megbízás alapjául szolgáló bizalmi viszohnál fogva ez nem lehetséges. Ezért van, hogy a közegészségügyi törvény is kimondja, hogy az orvos az alkalmazandó gyógy mód megválasztása tekintetében nem korlátozható. A megbízatás teljesítéséért díj, jutalom járhat, melyet itt tiszteletdíjnak (honorárium) neveznek épen azért, mert ez tulajdonképen nem a munka megfizetése olyan értelemben, mint a testi munkánál a bér, hanem inkább a tisztelet nyilvánítása a fáradozásért.

Szolgálati szerződés.

Az a szerződés, mellyel az egyik fél meghatározott munka végzésére, a másik pedig ellenérték fejében fizetésre kötelezi magát: a szolgálati szerződés. Tárgya bárminő emberi munka lehet, de lényeges kelléke, hogy a munka köre meg legyen benne határozva és hogy a munkáért díjazás járjon. Ezt a díjazást

a testi közönségesebb munkánál bérnek, a szellemi munkánál tiszteletdíjnak (honorarium) nevezzük. Bizonyos áilású, foglalkozású embereknél (ügyvédnél, orvosnál) jár díjazás kikötés nélkül is, kivéven, ha a díjazás előre ki volt zárva. A háziiorvosi álláshoz előzetes megegyezés szükséges, ha ez nem történt meg, akkor minden orvosi működésért külön díjazást követelhet az orvos. Azonban a háziiorvosi díjazáson felül különleges gyógymódokért (massage) külön díjat állapít meg a bíróság.

Ellátási szerződés.

Megöregedett szülőknel fordul elő, hogy vagyontukat gyermekükre ruházzák át, azzal a kikötéssel, hogy őket holtukig eltartani kötelesek. Ez alatt a lakás, élelmezés, ruházat, gyógyíttatás, ápolás, nemkülönben a temetési költség viselése értendő. Ellátási szerződés az is, ha valaki vagyonát (házát, földjét) úgy adja át másnak, hogy annak fejében őt haláláig eltartani, róla gondoskodni köteles.

Házasság.

A házasság a férfinak és nőnek egymás támogatására, családalapítás céljából élettoyigtiglanra kötött, legteltjesebb és legbensőbb életközössége. A házasságnak nemcsak jogi, hanem erkölcsi és nemi vonatkozásai is vannak. A család eredetileg az anyán alapult, innen az elnevezés: matrimonium. A kölcsönös megegyezés és ígéret a házasság megkötésére: eljegyzés; a házasságra lépni akaró felek tehát a jegyesek.

Az eljegyzés azonban nem ad jogot arra, hogy a házasság megkötése követelhető legyen. A házasság olyan jogügylet, mely senkire rá nem kényszeríthető, mert a kikényszerítés a házasság természetével ellenkezik. Ha azonban a házasság létre nem jön, az a jegyes, kinek hibájából ez elmaradt, a másik jegyesnek az okozott kiadásokat megtéríteni tartozik.

A házasságot nálunk az 1894. évi XXXI. t.-c. szabályozza. Eszerint a házasság megkötése és felbontása a polgári hatóság közreműködésével történik. Minthogy a család az állam alapja, a családalapításnak pedig feltétele a házasság: a házasság megkötésének és felbontásának szabályozása fontos állami érdek. Ennek következtében míg egyrészt meg kell szabni azokat az akadályokat, melyek a házasság megkötésének útját állják, másfelől a házasság felbontását is szigorú feltételekhez kell kötni. Azok az akadályok, melyeket a házasság megkötése elé gördít a törvény, két csoportba oszthatók: *tiltó- és bontó akadályokra*. Addig, míg házasság nem jött létre, e kétféle akadály hatása egyenlő t. i. tiltó vagyis fenforgásuk esetén tilos a házasság megkötése. Ha azonban a házasságot megkötötték, akkor a bontó akadályok a házasság érvénytelenségét vonják maguk után, még pedig vagy feltétlenül, mikor a házasság érvénytelen kezdettől fogva (ezek a *semmiségi akadályok*), vagy a házasság megtámadhatóvá és így érvényteleníthetővé válik (*megtámadási akadályok*); míg a tiltó akadályok fenforgása esetén a házasság nem lesz érvénytelen, csak büntetés éri a feleket.

Összesen 24 házassági akadály van: 5 semmiségi, 5 megtámadási és 14 tiltó akadály.

Semmiségi akadályok.

1. *Házasságjogi cselekvőképtelenség.* A házassági jog szempontjából cselekvőképtelenek: *a)* a 12 éven alól levők; *b)* akik elmebetegség miatt vagy egyéb okból eszük használatától meg vannak fosztva, míg ez az állapotuk tart (az elmebetegségnek a házasságkötéskor kell fennállania, mert ha később keletkezett, se nem semmiségi akadály, se nem bontó ok); *c)* akik gyengeelméjűek vagy magukat jelekkel megértetni nem tudó siketnémák, ha emiatt gondnokság alá vannak helyezve; *d)* akik ellen az előbbi pontban említett okokból még kiskorúságuk alatt előzetesen elrendelték a gondnokság alá helyezést és *e)* akiknek kiskorúsága elmebetegség vagy magukat jelekkel megértetni nem tudó siketnémaság miatt meg van hosszabbítva. A cselekvőképtelenség akadályja elhárul, ha a személy cselekvőképessé válván, a házasságot helybenhagyja (pl. az elmebeteg kigyógyul és továbbra is házasságban él). Hogy az együttélés egymágában helybenhagyásnak minősítendő-e? azt az eset körülményei szerint kell megítélni.

2. *Vérrokonság és egyenes ágbeli sógorság.* A vérrokonok vagy egyenes ágon vagy oldalágon rokonok; egyenes ágon rokonok azok, akik egymástól származnak (gyermekek, szülők, nagyszülők), oldalágon rokonok, akik közös törzsből származnak ugyan, de nem egymástól (pl. a testvérek). Házassági

akadályt képez az egyenes ágbeli rokonság, továbbá a testvéri viszony; azonkívül házassági akadály áll fenn testvér és testvérnek vérszerinti leszármazója között. Sógorság az a viszony, melyben egyik házastárs a másik házastársnak vérszerinti rokonaihoz áll. Az egyik házastársnak egyenes ágon rokonai, a másik házastársnak egyenes ágon sógorai, az egyik házastársnak oldalrokonai, a másik házastársnak oldalágon sógorai. Tehát a vőnek az após egyenes ágon sógora, a férjnek felesége testvére oldalágon sógora. Házassági akadályt csak az egyenes ágbeli sógorság képez. Megjegyzendő, hogy testvér és testvérnek vérszerinti leszármazója köthet házasságot, ha a király az igazságügyminiszter előterjesztésére felmentést ad.

3. *Fennálló, nem semmis házasság.* Aki érvényes házasságban él, házasságának megszűnése előtt újabb házasságot nem köthet, mert a házasság egyszerre csak egy személlyel állhat fenn.

4. *A házastárs élete ellen törés.* Nem köthetnek egymással házasságot azok, akik közül egyik a másikkal egyetértve saját házastársának vagy a másik házastársának élete ellen tört. Ide tartozik pl. az az eset, ha egyik házastárs egy másik egyénnel szövetkezve, saját házastársát szándékosan megöli vagy meggyilkolja. A gondatlan emberölés nem tartozik ide, mert itt nincs meg az élet ellen való törés szándéka. Az e pontban említett akadály semmiképen sem hárítható el.

5. *A házasságkötés lényeges alaki kellékeinek hiánya.* Ilyen hiány, ha nem az illetékes polgári tiszt-

viselő előtt kötötték meg a házasságot, ha nem együttesen jelentek meg a polgári tisztviselő előtt, ha nem volt két tanú, ha nem személyesen jelentették ki, hogy házasságot kötnek.

Megtámadási akadályok.

1. *A fejletlen kor.* A fejletlen kor nőnél a 16-ik, férfinál a 18-ik életév betöltéséig tart. Ez akadály felállításának indító oka az, hogy a házasság céljához szükséges a nemi érettség. Minthogy ez előbb is beállhat, ez akadály alól az igazságügyminiszter felmentést adhat. A fejletlen korúak házassága csak megtámadható, ellenben a 12 éven aluliak házassága egyáltalában semmis.

2. *Kiskorúság.* Kiskorú nem köthet házasságot törvényes képviselőjének beleegyezése nélkül. A házassági törvény szerint nagykorúak azok is, akiknek kiskorúsága meg van hosszabbítva, ha ez a meghosszabbítás nem elmebetegség, siketnémaság, vagy olyan elme gyengéség miatt történt, mely miatt vagyonuk kezelésére képtelenek. Ellenben azok, akik önálló ipart üznek s emiatt általában nagykorúaknak tekintendők, bár nincsenek 24 évesek, a házassági törvény szerint nem nagykorúak. 20 éven aluli kiskorú házassághoz, ha törvényes képviselője nem a jogosult szülő, szükséges még ennek a beleegyezése, szülő nem léteben a gyámhatóság jóváhagyása.

3. *Kényszer.* Megtámadható a házasság kényszer miatt, ha azt valamelyik házastól fenyegetéssel előidézett alapos félelem következtében kötötte. Itt te-

hát a lelki kényszer (de nem az erőszak) jön számításba és szükséges, hogy a fenyegetés alapos félelmet idézen elő s e félelem folytán kösse meg a fél a házasságot. Az ilyen házasság is megtámadhatatlanná válik, ha a kényszerített fél a házasságot helyben hagyja, vagy legalább nem támadja meg a házasságot.

4. *Tévedés.* A tévedésnek lényegesnek kell lennie; a törvény 6 ilyen lényeges okot sorol fel: *a)* ha az egyik házastárs egyáltalában nem akart házasságot kötni s nem tudta, hogy kijelentésével házasságot köt, (ritkán fordul elő, de mégis előfordulhat, pl. siketnémáknál, vagy olyanoknál, akik a polgári tisztviselő nyelvét nem értik); *b)* ha az egyik házastárs mással kötött házasságot, mint akivel akart s nem tudta, hogy a személy más; *c)* ha az egyik házastárs már a házasság megkötésekor állandóan képtelen volt a házassági tartozás (debitum coniugale) teljesítésére és a másik házastárs ezt nem tudta, sem a körülményekből nem következtethette (így tehát csak az impotentia coeundi jön számításba, de nem az impotentia generandi és szükséges, hogy ez az impotentia állandó jellegű legyen és hogy a házastárs ne tudjon róla, ellenkező esetben, ha tudott róla, mert pl. az illetőnek előző házasságát is emiatt bontották fel, nem támadhatja meg a házasságot); *d)* ha az egyik házastárs a házasság megkötésekor legalább öt évi fegyházra vagy börtönre volt ítélve és a másik házastárs ezt nem tudta, vagy ha öt évnél rövidebb tartamú fegyházra, börtönre vagy nyereségvágyból elkövetett véttség miatt fegyházra volt ítélve és a másik házastárs ezt

nem tudta, de utóbbi esetben alaposan feltehető, hogy azt tudva, a házasságot nem kötötte volna meg; e) ha a nő a házasság megkötésekor mástól teherbe volt ejtve és ezt a férj nem tudta (nincs azonban tévedés abban az esetben, ha a nőt férje ejtette teherbe). Az, hogy a nő nem szűz, vagy hogy másokkal is volt nemi viszonya a házasságkötés előtt: nem e pont alá tartozik; f) a holtta nyilvánított házastárs az új házasság megkötése után jelentkezik s az új házastársak a házasság megkötésekor nem tudták, hogy a holtta nyilvánított életben van; ebben az esetben azonban csak az új házastársak (vagy közülük bármelyik) kérhetik a házasság felfontását, az előkerült volt házastárs nem.

5. *Megtévesztés.* Megtámadható a házasság megtévesztés miatt, ha a megtévesztés a másik házastársnak lényeges személyi tulajdonságaira vonatkozik és a megtévesztést ez a másik házastárs tudva maga idézte elő vagy tudta a megtévesztést, mely egy harmadiktól ered. Nem támadható meg a házasság, ha alaposan feltehető, hogy a megtévesztett házastárs a házasságot a megtévesztés nélkül is megkötötte volna. Hogy melyek a lényeges személyi tulajdonságok? a házassági törvény nem mondja meg, minek következtében e kérdés birói mérlegelés tárgya. Ide tartozik pl. a rovott múlt, az iszákosság, a nemi érintetlenség hiánya, bizonyos betegségek, így a nemi betegségek, gyengelméjűség, epilepsia. Ez az akadály megszűnik, ha a megtévesztett házastárs helyben hagyja vagy nem támadja meg a házasságot.

Tiltó akadályok.

1. *Elmebetegség és siketnémaság.* Tilos házasságot kötni annak, aki ellen elmebetegség vagy jelekkel megértést is gátló siketnémaság okából indított gondnokság alá helyezési eljárás van folyamatban, ha a) részére a gyámhatóság ideiglenes gondnokot rendelt, b) ellene zárlat rendeltetett el, vagy c) a gondnokság alá helyezés még nem jogerős ítélettel ki van mondva.

2. *Fennálló semmis házasság.* Tilos házasságot kötni, míg a korábbi semmis házasság még nem szűnt vagy érvénytelenné nyilvánítva nincs.

3. *A vélelmezett elhalálozási nap túlélése* Tilos holtányilvánítás alapján házasságot kötni, ha a holtányilvánított egyén házastársa vagy az, akivel új házasságot akar kötni, tudja, vagy ha igazolva van, hogy a holtányilvánított a vélelmezett elhalálozás napját túlélte. Ha a házasságkötéskor még él a holtányilvánított s a felek valamelyike ezt tudja, akkor a házasság semmis; ha pedig a házasságkötéskor már nem él, de a felek valamelyike tudja, hogy a vélelmezett elhalálozási napot túlélte, akkor tilos a házasságkötés.

4. *Szabályszerű kihirdetés hiánya.* Tilos házasságot kötni szabályszerű kihirdetés nélkül. Ez az akadály azonban elesik, ha a közigazgatási hatóság felmentést adott, vagy ha a házasulók egyike közeli halállal fenyegető betegségben szenved.

5. *Házasságlőrés.* Tilos a házasságkötés azok

közt, kiket a felbontó ítélet házasságtörés miatt az egymással való házasságtól eltiltott. Az igazságügy-miniszter előterjesztésére a király felmentést adhat. Nem forog fenn ez a tiltó akadály, ha a vétkes házastárs erőszakos nemi közösülést követett el azon az egyénen, akivel most házasságot akar kötni.

6. *Elítéltetés hitvesgyilkosság miatt.* Tilos házasságot kötni az egyik házastársnak azzal, aki a másik házastárson elkövetett gyilkosság, szándékos emberölés vagy ezek kísérlete miatt, mint tettes vagy részes elítéltetett, akkor is, ha az ítélet még nem jogerős.

7. *Szülői beleegyezés hiánya 20 éven felüli kiskorúnál.* Tilos házasságot kötni a szülők beleegyezése nélkül annak a kiskorúnak, aki 20. évét meghaladta, akkor is, ha törvényes képviselője beleegyezett; ha szülő nincs, elég a törvényes képviselő beleegyezése.

8. *Unokatestvéri viszony.* Tilos a házasságkötés az unokatestvérek között. Felmentést az igazságügy-miniszter adhat.

9. *Örökbefogadás.* Tilos a házasságkötés, míg az örökbefogadás felbontva nincs: a) az örökbefogadó és az örökbefogadott, valamint ennek volt házastársa között; úgyszintén az örökbefogadott és az örökbefogadónak volt házastársa között; b) az örökbefogadó és az örökbefogadott vérszerinti leszármazója, valamint ennek volt házastársa között; úgyszintén az örökbefogadott vérszerinti leszármazója és az örökbefogadónak volt házastársa között. A származás tör-

vényes vagy törvénytelen volta különbséget nem tesz. Az örökbefogadás előtt megszűnt vagy érvénytelenné nyilvánított házasság figyelembe nem jön. A b) pont esetében az igazságügyminiszter felmentést adhat.

10. *Gyámság.* Tilos a házasságkötés a gyám, valamint ennek leszármazója és a gyámolt között, míg a gyámsági viszony tart. A származás törvényes vagy törvénytelen volta nem határoz.

11. *Gondnok beleegyezésének hiánya.* Tilos házasságot kötni a gondnok beleegyezése nélkül annak, aki mint gyengeelméjű vagy magát jelekkel megértetni nem tudó siketnéma gondnokság alatt áll. Ha a gondnok a beleegyezést nem adja meg, ezt a gyámhatóság beleegyezése pótolja; a határozat hozatalánál a gondnokoltat meg kell hallgatni és kizárólag az ő érdekét kell szem előtt tartani.

12. *Várakozási idő.* Tilos a nőnek új házasságot kötni házasságának megszűnésétől vagy érvénytelenné nyilvánításától számított tíz hónap eltelte előtt. Elhárul ez az akadály, ha a nő időközben szült. Az igazságügyminiszter felmentést adhat.

13. *Egyházi rend és szerzetesi fogadalom.* Tilos az egyházi felsőbbtség engedélye nélkül házasságot kötni annak, aki azon egyház szabályai szerint, melyhez tartozik, egyházi rend vagy fogadalom okából házasságot nem köthet.

14. *Védkötelezettség.* Tilos a házasságkötés a véderőről szóló törvény értelmében szükséges nőszülési engedély nélkül.

A házasság megkötése.

A házasság megkötését kihirdetés előzi meg, mely alól azonban felmentés adható és a házasságot polgári tisztviselő — rendszerint az anyakönyvvezető — előtt kell megkötni. A házasságkötésnél két tanút kell alkalmazni. Tanúkul csak olyan egyének alkalmazhatók, akik 16-ik életévüket betöltötték és a házasság cselekményét megérteni képesek. A házasságot aként kötik meg, hogy a tisztében eljáró polgári tisztviselő előtt együttesen jelenlévő házasulók mindenike két tanú jelenlétében személyesen kijelenti, hogy egymással házasságot kötnek. A házasulók egyikének közel halállal fenyegető betegsége esetében a házasságot kihirdetés és felmentés nélkül is szabad megkötni, ha mindkét házasuló a polgári tisztviselő előtt kijelenti, hogy legjobb tudomásuk szerint köztük házassági akadály nem forog fenn; erre nézve a polgári tisztviselő tőlük esküt is vehet ki. Hogy forog-e fenn közel halállal fenyegető betegség? azt a körülmények figyelembe vételével az eljáró polgári tisztviselő állapítja meg. Ilyenkor a tisztviselőnek nagy óvatossággal kell eljárnia s ha orvos van jelen, vagy hamarosan előhívható, a polgári tisztviselőnek a betegség természetére nézve az orvostól lehetőleg írásbeli véleményt kell kérni, nevezetesen arra, hogy a betegség olyan súlyos-e, hogy közeli halállal fenyeget? Ha azonban a beteg nincs eszméleténél, akkor a házasság nem köthető meg.

A házasság megszűnése.

Megszűnik a házasság az egyik házastárs *halálával*, mert a házassághoz két különemű élő lény kell, a halál pedig az egyéni életnek véget vet. Megszűnik a házasság *holttányilvánítás* alapján is, azonban csak abban az esetben, ha az életben maradt fél új házasságot köt. Ennek magyarázata az, hogy a holttányilvánító ítélet csak vélelmet állapít meg a halálra vonatkozólag s ha a holttányilvánított házastárs utólag előkerül, az új házasságot kötött felek tévedés címén érvényteleníthetik házasságukat, az előkerült volt házastárs azonban nem. Megszűnik továbbá a házasság *birói felbontással*, aminek csak akkor van helye, ha a házasság a felekre annyira elviselhetetlenné vált, hogy az életközösség fenntartása lehetetlen. Okot felbontásra csak az egyik vagy mindkét házastársnak olyan cselekménye adhat, mellyel a házastársi kötelességet súlyosan megsértette, vagyis ezek az úgynevezett bontó okok mindig vétkeességre vezethetők vissza. Ennek a vétkes cselekménynek szándékosnak, súlyosnak és olyannak kell lenni, mely a házastársi kötelességet megsérti.

A *bontó okok* két csoportra oszthatók: olyanokra, amelyeknek fennforgása esetén a bíróságnak a törvény rendelkezése folytán fel kell bontania a házasságot (*feltétlen, vagy absolut bontó okok*) és olyanokra, melyek fennforgása esetén a bírónak mérlegelnie kell a házastársak egyéniségét, életviszonyait, a körülményeket s belátása szerint kell megállapí-

tania, hogy a házassági viszony tényleg annyira fel van-e dulva, hogy az életközösség a felekre elviselhetetlenné vált (*viszonylagos, relativ bontó okok*).

Feltétlenül bontó okok.

A házassági törvény szerint feltétlenül bontó okok a következők: 1. házasságtörés, természet elleni fajtalanság, kettős házasság (76. §.); 2. hűtlen elhagyás (77. §.); 3. élet ellen törés és súlyos bántalmazás (78. §.); 4. halálra vagy öt évnél hosszabb tartamu fegyházra vagy börtönre való elítéltetés (79. §.).

1. *Házasságtörés* akkor forog fenn, ha az egyik házastárs egy harmadik személlyel, tehát házasságon kívül nemileg közösült. Minthogy a cselekménynek szándékosnak kell lennie, ennél fogva az a nő, akin erőszakos nemi közösülést hajtottak végre, nem követ el házasságtörést s nem követ el ilyet az sem, aki abban a téves hitben közösült egy harmadik személlyel, hogy az az ő házastársa. Elmebeteg sem követ el házasságtörést, minthogy cselekvőképtelen s akarátát szabadon elhatározni nem tudja.

Természetelleni fajtalanság alá tartozik a nemi ösztönnek mindennemű erkölcstelen és természetellenes kielégítése, tehát e fogalom jóval tágabb, mint a BTK. értelmében vett természet elleni fajtalanság, mert tulajdonképen minden fajtalankodásra kiterjed. A házassági törvény (rövidítve: HT.) a természetelleni fajtalanság eseteit nem sorolja fel s így adott esetben a bírónak kell eldöntenie, hogy a fentforgó cselekmény ide sorolható-e?

Kettős házasság akkor forog fenn, ha valaki tudja, hogy házassága fennáll és mégis új házasságot köt.

2. *Hűtlen elhagyásról* akkor beszélünk, ha az egyik házaspár az együttélést jogos ok nélkül megszakítja s az életközösséget a bíróság által megszabott határidő alatt sem állítja vissza. Egyike a leggyakrabban előforduló bontó okoknak.

3. *Az élet ellen törés és a súlyos bántalmazás.* A házasság felbontását kérheti az a házaspár, kinek házastársa élete ellen tört vagy testi épségét vagy egészségét veszélyeztető módon súlyosan bántalmazott. Ide tartozik a szándékos emberölés, a gyilkosság vagy ezek kísérlete, abban az esetben is, ha a házastárs nem tettes, hanem felbujtó vagy bűnsegéd. A cselekménynek szándékosnak kell lenni, tehát az elmebeteg által elkövetett élet ellen törés, valamint a gondatlanságból elkövetett emberölés nem tartozik ide. Ide tartozik ellenben az olyan súlyos bántalmazás, mely a testi épséget vagy egészséget veszélyezteti. A bántalmazásnak szándékosnak és súlyosnak kell lenni, minek folytán a gondatlanságból okozott bántalmazás vagy a könnyű testi sértés nem tartozik ide. Nem számít ellenben az, hogy a bántalmazásra a másik fél kihívó magatartása szolgáltatott okot.

4. *Súlyos büntetésre való elítéltetés.* A házasság felbontását kérheti az a házaspár, kinek házastársát a házasság megkötése után halálra vagy legalább öt évi fegyhára vagy börtönre ítélték. A házasság felbontásának nincs helye, ha a házaspár a büntetett a

házasság megkötése előtt követte el és arról a házastársnak a házasság megkötésekor tudomása volt.

Viszonylagos bontó okok.

Viszonylagos bontó okok a HT. szerint a következők:

1. A házastársi kötelességek szándékos és súlyos megsértése; 2. a családhoz tartozó gyermekeknek bűncselekményre vagy erkölcstelen életre való csábítása; 3. erkölcstelen élet megátalkodott folytatása; 4. öt évnél rövidebb tartamú fegyházra vagy börtönre vagy nyereségvágányból elkövetett vétség miatt fegyházra való elítéltetés (80. §.).

1. *A házastársi kötelességek szándékos és súlyos megsértése* nem feltétlen bontó ok, hanem a körülmények szerint ítélendő meg, vagyis szabad birói mérlegelés tárgyát képezi. Ide tartozik pl. ha a férj a lakást, élelmezést, ruházatot nejétől vagy gyermekeitől megvonja, ha a nemi közösülést az egyik házaspár jogos ok nélkül megtagadja, ha a nő férjét, gyermekeit elhanyagolja stb. A cselekménynek szándékosnak és súlyosnak kell lennie.

2. *A családhoz tartozó gyermeknek bűncselekményre vagy erkölcstelen életre való csábítása* esetén is fel van jogosítva a másik házaspár, hogy a házasság felbontását kérje. Ide tartozik az az eset, ha az egyik szülő gyermekét mással nemi közösülésre vagy fajtalanság elkövetésére csábítja, vagy valamely bűncselekmény elkövetésére reáveszi, vagy reábírní tö-

rekszik. Gyermekük alatt a leszármazókat kell érteni, tehát az unokát is.

3. *Erkölcstelen élet megátalkodott folytatása.* Az egyik házastárs kérelmére felbontható a házasság, ha a másik fél megátalkodottan erkölcstelen életet folytat. Ide tartozó eset az, ha a házastárs iszákos, szeretőket tart magának, tisztességtelen keresetforrásból él stb. stb. A törvény megátalkodottságról beszél, ami tehát bizonyos huzamosságot, állandóságot tételez fel.

4. A házasság felbontását kérheti az egyik házastárs, ha a másik házastárs a házasság megkötése után *öt évnél rövidebb tartamú fegyházra vagy börtönre, avagy nyereségvágyból elkövetett vétség miatt fogházra ítéltetett.* Ez is csak relatív bontó ok lévén, a bíróság a körülmények gondos mérlegelésével állapítja meg, hogy tényleg megokolt-e a házasság felbontása?

A gyermekek jogállása.

A gyermekek vagy *törvényesek* vagy *törvénytelenek*. Törvényes gyermek az, aki házasságból származik, bár a házasság esetleg csak vélt házasság, azaz olyan, amikor a házastársak azt hiszik, arról vannak meggyőződve, hogy ők törvényes, szabályszerű házasságban élnek, holott valójában nincs közöttük házasság. *Törvényes* a gyermek akkor, ha a házasságkötés után hat hónapon túl, vagy a házasság megszűnése után tíz hónapon belül születik. Ez azonban csak jogi vélelem, az apa igazolhatja, hogy a gyermek nem tőle származik. *Törvénytelen* gyermek az, aki

törvényes vagy vélt házasságban nem élő nőtől, vagy az érvényes, illetve a vélt házasság megszűnése után tíz hónapnál (300 napnál) hosszabb idő múlva született, továbbá az, akit törvénytelenítettek, végül az, aki az érvényes vagy vélt házasság megkötése után hat hónapnál rövidebb idő alatt született, feltéve, hogy a férj ellentmond. Ha a gyermek kiskorú, az anya, azután pedig maga a törvénytelen gyermek u. n. *apasági pert* indíthat a *természetes apa ellen*, az apaság elismerése iránt. Ezt a pert ritkán indítják magában, mert a természetes apaságot a törvénytelen gyermek tartása iránt indított perben is meg lehet állapítani. Az *anyaság iránt is indítható per*, mely esetben azt kell bizonyítani, hogy a kérdéses nő szülte a gyermeket. Ha a gyermeket egyik szülő sem ismeri el magáénak, akkor *ismeretlen szülők gyermekének* nevezzük, még abban az esetben is, ha a szülők köztudomásuak. *Természetes* a gyermek, ha csupán egyik szülője ismeretlen. A törvénytelen gyermek csak anyjának rokona, de sem apjának, sem apja, sem anyja rokonainak nem. A *törvénytelen szüle!ésre nézve nincs vélelem*, ezért van az, hogy a házasság tartama alatt a házasságkötés után hat hónapon belül született gyermeket is csak akkor lehet törvénytelennek ekinteni, ha a férj a gyermek születésének az ő tudomására jutásától számított három hónap alatt ellentmond; ebben az esetben az anya, illetve a gyermek tartozik a törvényes születést bizonyítani.

A törvénytelen gyermek törvényessé válik *utólagos házasságkötés* vagy *királyi kegyelemmel* való

törvényesítés útján. Utólagos házasságkötés útján is csak akkor lesz a gyermek törvényessé, ha bebizonyítható, hogy a szülők a gyermek fogamzása idejében közösültek. Ellenben törvényessé lesz a gyermek akkor is, ha a közösülés idejében a házasfelek közt házassági akadály állott fenn s így akkor házasságra nem is léphettek volna, és törvényessé lesz még akkor is, ha az anya az időben mással is közösült, vagy fellelt életet folytatott. A házasságtörésből származó gyermekek azonban nem válnak ilyen módon törvényesekké, ha a házasságtörésről mindkét fél tudott, vagyis tisztában voltak azzal, hogy házasságtörést követnek el.

Az apa törvényes képviselője gyermekének, joga van őt megfenyíteni, de ártalom nélkül testi ép-ségére, iskoláztatásáról, neveléséről, betegségben gyógyíttatásáról gondoskodni köteles. Az atyai hatalom megszűnik az atya halálával, a gyermek halálával, nagykorúságával, vagy ha örökbefogadás esetén az apa nem tartja fenn magának az apai hatalmat. Bizonyos esetekben az apa apai hatalmától meg is fosztható.

A törvényes gyermeket az atya, ha pedig ez erre nem képes (vagyonatlan, keresetképtelen) az anya köteles eltartani, másodsorban pedig a nagyszülők, ha szülők nincsenek vagy ismeretlen helyen tartózkodnak. Az eltartási kötelezettség mindaddig tart, míg a leszármazó keresetképtelen, tehát esetleg a 24-ik év betöltése (nagykorúság elérése) után is, ha a gyermek (unoka) magát eltartani nem tudja.

A törvénytelen gyermeket a természetes apa köteles eltartani s csak ha ez erre képtelen, akkor hárul ez a kötelesség az anyára. Az apa és az anya szüleit ez a tartási kötelezettség nem terheli, mert a törvénytelen gyermek nekik nem rokonuk; nem rokona ugyan az apának sem, hanem a vérségi kapcsolat az alapja az apa tartási kötelezettségének.

A természetes apa tartási kötelezettségét a *nemi közösülés* tényéből állapítják meg, mert a *nemzés nem bizonyítható*. A közösülés eskü alatti kihallgatással is bizonyítható, mert a közösülésre rendszerint nincs közvetlen bizonyíték. A természetes apaság akkor állapítható meg, ha a közösülés a gyermek születése előtt a 182. és 300-ik nap között — az úgynevezett kritikus időszakban — történt. Az apát a tartásban akkor is marasztalják, ha a nő csábította a közösülésre, vagy ha a közösülést beszámíthatatlan állapotban vagy tévedésből követte el az apa, sőt elmarasztalják akkor is, ha a nő a kritikus időben mással is közösült, csak abban az esetben nem, ha a nő feslett életű volt (pl. pénzért bárkivel közösült). A tartási költséget a születéstől kezdve állapítják meg, rendszerint a 12—14 éves korig, mert ekkor a gyermek már legtöbbször keresetképes; kivételesen azonban hosszabb időre is megítélik.

Az *örökbefogadás* a szülő és gyermekek közti viszonyt pótolja. Örökbe fogadhat mindenki, ki vagyonáról szabadon rendelkezhetik; tehát a kiskorú nem. Az örökbefogadó és örökbefogadott között leg-

alább 16 évi korkülönbségnek kell lenni. Az örökbefogadó azonban csak akkor nyeri el az apai hatalmat az örökbefogadott felett, ha ennek szülői az apai (illetőleg az anya a gyámi) hatalmat nem tartotta fenn magának.

Gyámság.

A gyámság az az intézmény, mely arra a célra szolgál, hogy az apai hatalmat pótolja. Ha t. i. a kiskorúnak atyja meghalt, gondoskodni kell arról, hogy az ő személyi és vagyoni ügyeit valaki apja helyett elintézzze. Az e célra rendelt egyén: a *gyám*. A gyám tehát apahelyettes. Ebből kifolyólag a gyám köteles gyámoltját képviselni, neveléséről, képeztetéséről gondoskodni, vagyonát kezelni, testi épségének fenntartása felett szigorúan örködni és betegségében gyógykezeltetni.

Ezek szerint valaki egyszerre apai hatalom alatt is, gyámság alatt is nem állhat. Nincs apai hatalom alatt az, akinek atyja meghalt vagy akinek atyái hatalmát felfüggesztették vagy megszüntették, továbbá nincsenek apai hatalom alatt a törvénytelen gyermekek, valamint a talált gyermekek (lelencek).

Gyámot az apa rendelhet végrendeletében, ha nem rendel, akkor a gyámság az anyát illeti, aki *természetes és törvényes gyám*; anya nem létében a gyámhatóság (árvaszék) rendel gyámot. Törvénytelen gyermek gyámsága a törvénytelen anyát illeti, ha ez teljeskorú; ha kiskorú, akkor a gyámhatóság rendel

gyámot; amint az anya teljeskorúvá lesz, a természetes és törvényes gyámság őt illeti.

A gyámot a gyámhatóság rendeli ki, illetőleg a végrendeletben rendelt gyámot megerősíti. A gyámság alól mentesítő okok is vannak: mentes az, aki 60-ik évét betöltötte, valamint saját kérelmükre felmenthetők azok, akik jelentékeny testi bajban vagy kedélykórban szenvednek. Gyámságot nem viselhetnek a nők, kivéve az anyát és az örökbefogadó anyát, s azok, akik maguk is gyámság vagy gondnokság alatt állanak. Egyéb kizáró okok is vannak, melyek azonban bennünket nem érdekelnek. A gyámság megszűnik a gyámság alatt álló gyermek halálával vagy nagykorúvá válásával, valamint akkor is, ha apai hatalom alá kerül, pl. törvényesítés, örökbefogadás esetén, vagy akkor, ha apja visszakapta apai hatalmát. Megszűnhetik a gyámság egyéb okokból is, így mindenek előtt a gyám halála következtében.

A gyámhatóságot első fokon teljes jogkörrel a törvényhatóságok és a rendezett tanácsú városok, kivételképen a községek *árvaszékeik* által gyakorolják. A község által gyámhatósági ügyekben hozott határozatok ellen beadott felebbezések felett másodfokúlag a törvényhatósági árvaszék, harmadfokúlag a törvényhatósági közigazgatási bizottság ítél. A rendezett tanácsú városok és törvényhatósági árvaszékek elsőfokon hozott határozatai ellen benyújtott felebbezések felett másodfokon a törvényhatósági közigazgatási bizottság, végső fokon pedig a belügyminiszter határoz.

Gondnokság.

A gondnokság általában véve szintén a hiányzó vagy korlátolt cselekvőképesség pótlására irányuló, de nem olyan egységes intézmény, mint a gyámság. A gondnokság alá helyezhető egyének lehetnek kiskorúak, nagykorúak, sőt bizonyos esetekben a méhmagzat részére is lehet gondnok kirendelésének helye.

Teljes korúak gondnokság alá helyeztetnek: *a)* ha elmebetegek vagy siketnémák és magukat jelekkel megértetni nem tudják; *b)* ha olyan gyengeelméjűek és magukat jelekkel megértetni tudó siketnémák, kik e bajuk egyike vagy másika miatt vagyonnuk kezelésére képtelenek; *c)* tékozlók; *d)* azok, akik legalább egy év óta távol vannak, ha tartózkodási helyük ismeretlen vagy hazajövetelükben és vagyonnuk kezelésében gátolva vannak; *e)* a börtönbüntetésre ítélték. Ez esetek közül bennünket csak az első kettő érdekel.

Kiskorúak gondnokság alá helyezhetők: *a)* ha a kiskorú érdeke atyjának vagy gyámjának érdekeivel összeütközésbe jut; *b)* ha az atya a végrendeletben gondnokot nevezett vagy az anyát a vagyon kezeléséből kizárta; *c)* ha az anya, mint természetes és törvényes gyám a kiskorú vagyonát kezelni nem akarja stb. A kiskorúak érdekeinek képviselőjére gondnokság alá helyezésnek van helye akkor is, ha a kiskorúság meghosszabbítása iránt valaki pert indít.

Méhmagzat részére gondnokot rendelnek akkor, ha születésével apai hatalom alá kerülne s érdeke

apja érdekével ellenkeznék, ha pedig apai hatalom alá nem kerülne, érdeke anyja érdekével ellenkezik.

A gondnok hatásköre általában kiterjed a vagyonkezelésre, de ezenkívül egyéb ügyekre is, a méhmagzat érdekeinek megóvására is kiterjedhet.

Kiskorú gondnokság alá helyezhető abban az esetben, ha elmebeteg vagy magát jelekkel megértetni nem tudó siketnéma, ki e körülmény miatt vagyonának kezelésére képtelen. Az ítélet hatálya azonban csak a nagykorúság elérésével kezdődik (addig apai vagy gyámi hatalom alatt áll).

A gyámságról és gondnokságról az 1877. évi XX. t.-c. rendelkezik.

Ha a gondnokság alá helyezést elmebetegség okából kérik, vagy pedig azért, mert az illető siketnéma és magát jelekkel megértetni nem tudja: a bíróság az eljárás megindítását orvosi bizonyítvány felmutatásától teheti függővé. Ilyenkor azonban a bíróságnak tüzetesen meg kell okolnia, hogy az orvosszakértői véleményt miért fogadta el.

A gondnokság addig tart, míg a törvényszék meg nem szünteti. A megszüntetést a gondnokság alá helyezett is kérheti, sőt abban az esetben, ha saját kérelmére helyezték gondnokság alá, csakis ő kérheti. Ha azonban a gondnokság alá helyezés elmebetegség vagy magát jelekkel megértetni nem tudó siketnéma ellen rendeltetett el, az árvaszéki ügyész is megidézendő a tárgyalásra.

Kiskorúság meghosszabbítása és a meghosszabbítás megszüntetése.

Azokat az okokat, amelyek alapján a kiskorúság meghosszabbítandó, az 1877. évi XX. t.-c. 8. §-a határozza meg. Ezek a következők: a) testi vagy lelki fogyatkozás, amelyek miatt életkora 24-ik évének betöltése után sem lesz képes a kiskorú önmagát fenntartani, vagy ügyeiről kellőleg gondoskodni; b) tetemes adósságcsinálás; c) kicsapongó életmód.

A kiskorúság meghosszabbítását a 23-ik év betöltése előtt kell kérni. A meghosszabbítást kérhetik: a kiskorú szülei, gyámja, az árvaszéki ügyész, továbbá szülő nem léte esetében a kiskorú nagyszülői, ilyenek nem létében bármely oldalrokon, unokatestvérig bezárólag. Maga a kiskorú, vagy a kiskorú felesége a meghosszabbítást nem kérhetik. Ha a bíróság a beadott keresetlevelet nem tartja visszautasítandónak, a kiskorú érdekeinek védelmére gondnokot rendel és a szóbeli tárgyalás előkészítésére kiküldött bírót nevez ki. A kiküldött bíró a bizonyítékok megszerzéséről hivatalból is gondoskodik. Ha a kiskorúság meghosszabbítását a kiskorú lelki vagy testi fogyatkozása miatt kéri, a kiküldött bíró köteles a kiskorú állapotának megvizsgálásával és a véleményadással egy vagy több szakértőt megbízni. A szakértői szemlénél a kiküldöttek legalább egyszer jelen kell lennie.

A megidézendő szakértőt vagy szakértőket a keresetlevél elintézésénél ki lehet jelölni. Ha a kiskorú

elmeállapota a folyamatban levő eljáráson kívül ennek megfelelőleg már megvizsgáltatott, az újabb szemle mellőzhető. A bíróság kérelemre elrendelheti, hogy a kiskorú hat hetet meg nem haladó időtartamra gyógyintézetben helyeztessék el, ha az orvosszakértők véleménye szerint elmeállapotának hosszabb ideig tartó megfigyelése szükséges és a megfigyelés más-képen nem történhetik. A gyógyintézetben való elhelyezést mellőzni kell, ha az a kiskorú egészségére hátrányos lenne. Határozathozatal előtt az árvaszéki ügyész, az atyai hatalmat gyakorló apa vagy gyám meghallgatandó. A gyógyintézetbe való elhelyezést elrendelő végzés ellen halasztó hatályú felfolyamodásnak van helye.

A kiskorúság meghosszabbításának hatálya mindaddig tart, míg azt újabb jogerős ítélet meg nem szüntette. Erre tehát újabb eljárás szükséges, mely lényegében a kiskorúság meghosszabbítása iránti eljárással megegyezik, azonban a kiskorúság meghosszabbításának megszüntetését a kiskorú maga is kérheti.

Öröklés.

Ha az ember meghalt, vagyona másra száll. Ezt a folyamatot öröklésnek nevezzük. Öröklésre általában minden személy képes; azonban bizonyos az örökhagyó személye vagy akarata ellen elkövetett súlyosabb vétkes cselekmények kizárják az öröklésből, kivéve, ha az örökhagyó megbocsátott. Az ilyen cselekmények elkövetői az érdemetlenek. Ezen az alapon pl. az örökhagyó ellen elkövetett gyilkosság

vagy szándékos emberölés, halált okozó súlyos testi sértés érdemtlenségi okok. Érdemetlen az a nő is, aki férje gyilkosával házasságtörést követett el s a tett elkövetése után őt pártolásban részesítette; érdemetlen az is, aki végrendeletre kényszeríti az örökagyót vagy megakadályozza őt a végrendeletben, vagy a végrendelet megváltoztatásában stb.

Ezek a cselekmények csak akkor öröklési akadályok, ha szándékosan követték el; gondatlanságból elkövetett cselekmény, bármily súlyos is, nem tesz érdemtlenné. Rendszerint bűncselekmények; nevezetesen büntettek ugyan az érdemtlenségi okok, de nem esnek mindig büntetőjogi beszámítás alá. Annyi kétségtelen, hogy ha beszámítást kizáró okok forognak fenn a tettes részéről, vagy ha a tettes vagy részes a bűnösség felismerésére szükséges belátással nem bír: nincs érdemtlenségi ok.

Örökölni lehet törvény vagy az örökagyó akarata alapján. Bennünket csak ez utóbbi érdekel. Ennek leggyakoribb alakja a végrendelet, az elhunytnak az az intézkedése, mellyel meghatározza, hogy vagyona kire szálljon. A végrendelet visszavonható és mással cserélhető ki; úgy tekintendő, mint a végrendelező utolsó akarata. Több végrendelet közül mindig az utolsó érvényes.

Végrendeletet szabályként mindenki tehet, vagyis mindenkinek van végrendelezési képessége. Azonban kivételek mégis vannak: így a cselekvőképtelenek, tehát a 12 éven alóliak, valamint azok, akik eszük használatától meg vannak fosztva (elmebeteg, ön-

tudatlan állapotban levők) nem tehetnek végrendeletet. Nem tehetnek végrendeletet a siketek, némák és siketnémák, ha magukat jelekkel megértetni nem tudák. Aki korlátoltan cselekvőképes, pl. gyengeelméjű, ha gondnokság alatt van is, érvényes végrendeletet tehet.

A végrendelet lehet *köz- vagy magánvégrendelet*. Közvégrendelet az, amelyet közjegyző (esetleg járásbíró) előtt tesznek. A többi végrendelet magánvégrendelet. A magánvégrendelet ismét lehet *írásbeli és szóbeli*.

Azok, akik 18-ik életévüket betöltötték, továbbá a siketek és siketnémák, még ha írni-olvasni tudnak is, csak közvégrendeletet tehetnek. Írásbeli magánvégrendelet érvényességéhez, ha a végrendeletet az örökhagyó egész terjedelmében maga írta és aláírta két tanú, minden egyéb esetben négy tanú szükséges. Azok, akik 18. évüket be nem töltötték, továbbá a vakok, siketek és némák, valamint azok, akik eszük használatától meg vannak fosztva, tanúk nem lehetnek; a gyengeelméjűek ellenben igen.

A szóbeli magánvégrendeletnél szintén négy tanú jelenléte szükséges. Az ilyen végrendelet feltétlenül csak akkor érvényes, ha a végrendelettel a végrendelettel kezdéstől számított három hónap alatt meghal. Ha a végrendelettel e határidő után hal meg, a szóbeli végrendelet csak akkor érvényes, ha az, aki a végrendeletből jogokat érvényesíteni kíván, bebizonyítja, hogy a három havi határidőtől az elhalálozás napjáig az örökhagyó olyan állapotban volt, hogy újabb végrendeletet nem tehetett.

Ugy a szóbeli, mint az írásbeli végrendelet lehet *kiváltságos*. Ilyen végrendeletet tehetnek: azok, akik kórvész vagy más életveszélyes, egyszersmind ragályos avagy rohamos (rapid) lefolyású járványok alkalmával olyan községben tartózkodnak, melynek területén a kórvész vagy járvány uralkodik (testamentum tempore pestis); továbbá azok, akik hajón, nyílt tengeren, háborúban vannak. Ragályos betegség esetén a tanúk együttes jelenléte nem szükséges. Ha az örökhatyó maga írta a kiváltságos végrendeletet, az tanúk nélkül, ha pedig más írta, valamint a kiváltságos szóbeli végrendelet két tanú jelenlétében is érvényes, ebben az esetben tanúk 14-ik életévüket betöltötték is lehetnek. A kiváltságos végrendelet feltétlenül csak akkor érvényes, ha a végrendelező a kiváltságos végrendelezésnek alapjául szolgáló kivételes helyzet megszűnésétől számított három hónap alatt meghal. Kivételesen azonban érvényben marad az ilyen végrendelet, ha az, aki a végrendeletből jogokat érvényesíteni kíván, bebizonyítja, hogy a három havi határidőtől az elhalálozás bekövetkezéséig az örökhatyó olyan állapotban volt, hogy újabb végrendeletet nem tehetett, vagy ha a végrendelezőt a végrendelet alapjául szolgáló kiváltságos helyzet következtében holtak nyilvánítják.

Az életbiztosítás.

Az életbiztosítás a *kereskedelmi jog* körébe tartozik. A kereskedelmi forgalom különös intézkedéseket, szabályokat tesz szükségessé. Így fejlődött ki

a kereskedelmi jog, mint a magánjognak egyik ága. Ennek következtében kereskedelmi ügyekben is, amennyiben a *kereskedelmi törvény* (1875. évi XXXVII. t.-c.) nem intézkedik, a kereskedelmi szokások, ilyenek hiányában a magánjog intézkedései az irányadók.

A kereskedelmi törvény 498. §-ának meghatározása szerint: *életbiztosításnak* azon ügylet tekintetik, mely által valaki ellenérték (díj) kikötése mellett bizonyos összeg fizetésére kötelezi magát olyképen, hogy a fizetési kötelezettség valamely személy élettartamától vagy egészségétől vagy testi épségétől tétetik függővé. Az, aki az összeg fizetésére magát kötelezi: *biztosítónak*; az, kinek élettartamától vagy egészségétől vagy testi épségétől a fizetés függővé tétetik: *biztosítottnak* s az, akinek javára a fizetendő összeg kikötetik: *kedvezményezettnek* tekintetik.

Ezek szerint az életbiztosításnak három faja van: egyik a tulajdonképeni *életbiztosítás*, melynél a biztosító a biztosított halála vagy bizonyos kor elérése esetén tartozik fizetni a szerződésben megnevezett személynek (kedvezményezettnek); a második az *egészségbiztosítás*, melynél a biztosító a biztosított betegsége esetén, harmadik a *balesetbiztosítás*, melynél a biztosított testi épségének sérelme esetén (baleset) tartozik a biztosító a meghatározott összeget kifizetni. Kedvezményezettnek nevezi a törvény azt a személyt, akinek a összeg kifizetendő, pl. halál esetén a biztosított nejének, gyermekeinek, örököseinek stb. betegség esetén a biztosítottnak magának, balesetnél

a biztosítottak stb. A biztosító rendszerint részvénytársaság.

A biztosító, ha a szerződésben az ellenkezőt világosan ki nem kötötték, a megállapított biztosítási összeg fizetésére nem kötelezhető: 1. ha a biztosított életét halálos ítélet, párbaj, vagy öngyilkosság folytán veszíti el; 2. ha a biztosított csatában avagy az ott nyert sebek következtében halt meg; 3. ha a biztosítás tárgyát az egészség vagy testi épség képezi és az esemény, melynek bekövetkeztétől a fizetés függővé tétetett, a biztosított vagy a kedvezményezett vétkességéből következett be. Ez utóbbi pont elsősorban arra az esetre céloz, ha a biztosított azért lett beteg vagy szenvedett balesetet, mert maga elővigyázatlan vagy gondatlan volt.

Orvosszakértők magánjogi ügyekben.

Bár a magánjog jóval tágabb jogtér, mint a büntetőjog, az orvosszakértők igénybe vétele magánjogi ügyekben mégis jóval ritkább, mint büntető ügyekben. Minthogy az orvostudomány tárgyát az ember, még pedig első sorban az emberi test képezi, érthető, hogy főként a testi épség és egészség ellen elkövetett cselekmények azok, melyek elbírálásánál orvosszakértők igénybe vétele szükséges. Az ember testi épsége és egészsége pedig a büntetőjog védelme alatt áll.

Mindazonáltal orvosszakértők igénybe vétele magánjogi ügyekben is nem egyszer fordul elő. Első helyen van ezek közt az elmeállapot megfigyelése, mint-hogy az elmebetegek magánjogi ügyletet nem köthet-

nek s emiatt részint ilyen ügyetek érvénytelenítésénél, részint — és főként — a gondnokság alá helyezésnél, továbbá a kiskorúság meghosszabbításánál áll be a megfigyelés szükségessége. Előfordul továbbá orvosszakértők igénybevétele egyébként is a házasság érvénytelenítése iránt indított perekben a legkülönbözőbb okokból, így nemcsak az elmebaj megállapítása, hanem testi sértések, nemi betegségek, szüzesség, a házastársi tartozás teljesítésére való képtelenség megállapítása esetén; előfordul gyermek törvényessége és tartása iránt indított perekben. Előfordul továbbá a kártérítésnél magánjogi vétkesség esetén; örökösödési perekben a végrendelkező elmeállapotának megállapítása céljából, de esetleg egyéb okokból is. Fontos lehet továbbá bizonyos esetekben az életkor megállapítása. Előfordul szakértők alkalmazása a terhesség megállapítása céljából, pl. abban az esetben, ha a magzat részére gondnok kirendelése mutatkozik szükségesnek.

Meg kell jegyezni, hogy testi sértések megállapítása esetén az orvosszakértő nincs kötve a büntető törvényekben megállapított határokhoz (8 nap, 8—20 nap, 20 napon túl), ellenben nemcsak a gyógyulási időtartam fontos, hanem a munkaképtelenség tartamának és fokának megállapítása is, mert a magánjogban elsősorban a vagyoni kár mérendő fel s ennél adott esetben a munkaképtelenségnek nagy szerepe lehet.

Kereskedelmi ügyekben, különösen biztosítási ügyleteknél van szerepe az orvosszakértőnek; így főként balesetbiztosításoknál az oki kapcsolat megállapítása

pítása az állított esemény és a halál között; természetes vagy nem természetes halál megállapítása, pl. az életbiztosításnál, ha gyanú merül fel arra, hogy az egyén öngyilkosságot követett el.

A felmerülhető szakértői kérdések magánjogi ügyekben is igen változatosak lehetnek az eset körülményei szerint s azért az előbbieken csak néhány példát soroltam fel. A szakértőkre vonatkozó intézkedésekről a perjogi részben lesz szó.

A polgári per.

A vitás magánjogi viszonyok érvényesítésének leggyakoribb eszköze a *polgári per*. A perlekedő felek közti vitát az állam dönti el bírói felségjoga alapján, bíróságai útján. Minthogy ezek szerint a polgári perben az állam, mint a felek felett álló hatalom jelentkezik, ennek következtében a polgári perjog nem a magánjognak, hanem a közjognak egyik ága, épúgy, mint a büntető perjog s csak célszerűségi szempontokból tárgyaljuk a magánjogi részben, minthogy — mint említettük — a vitás magánjogi igények érvényesítésének egyik módja. A polgári- és a büntetőper között azonban lényeges különbségek vannak. E különbség a magánjog és a büntetőjog különböző céljából folyik. Míg ugyanis a büntető per rendszerint hivatalból, addig a polgári per a felek akaratára indul meg. A polgári perben ugyanis két fél van: a *felperes*, aki a pert megindítja és az *alperes*, aki ellen a pert megindítja. Ezenkívül a perben más személyek is szerepelhetnek: *tanúk*, *szakértők*, *üggyédek* stb.

A polgári perben a bíraskodást ugyanazok a bíróságok gyakorolják, mint a büntető perben: a *járásbíróságok*, a *törvényszékek*, az *ítélőtáblák* és a *Curia*. Csak Budapestre nézve van kivétel, ahol a budapesti kir. törvényszék, a budapesti kir. központi járásbíróság és I—III. kerületi kir. járásbíróság csak a polgári bíraskodást, a budapesti kir. büntetőtörvényszék és a budapesti kir. büntetőjárásbíróság pedig a büntető bíraskodást gyakorolja.

Szabály szerint a törvényszékek hatáskörébe tartozik első fokon minden ügy, amelyet a törvény más bíróság hatáskörébe nem utal. A járásbíróságok hatáskörébe tehát azok a perek tartoznak, amelyeket a törvény oda utal. A törvényszékek és járásbíróságok első fokon bíraskodnak, az itélőtáblák és a Curia felebbviteli bíróságok. Azonban a törvényszék is felebbviteli bíróság azokban az ügyekben, melyek első fokon a járásbíróság hatáskörébe tartoznak.

A járásbíróság mint egyes bíróság jár el, a törvényszék részint mint egyes, részint mint társas bíróság. A törvényszék, mint társasbíróság az elnökön kívül két bíróból, tehát összesen három tagból áll. A kir. itélőtábla szintén hármassal, a kir. Curia pedig ötös tanácsban ítélkezik.

Perbeli jog- és cselekvési képesség.

A *perbeli jogképesség* azt a képességet jelenti, hogy valaki a perben félként szerepelhet, azaz felperes vagy alperes lehet. Perbeli jogképessége van annak, aki a magánjog szerint jogképes.

Perbeli cselekvőképesség azt jelenti, hogy valaki mint fél, a perben személyesen járhat el, vagy legalább saját cselekménye által a perben való eljárásra meghatalmazottat állíthat; közönségesen ez utóbbit értik perbeli cselekvési képesség alatt. Perbeli cselekvési képessége mindenkinek van, aki szerződéssel lekötölheti magát. Van annak is, aki a szóban levő per tárgyáról perenkívül jogérvényesen rendelkezhetik. Ez utóbbi rendelkezés azokra a kiskorúakra vonatkozik, kik életük 14-ik évét betöltötték, szolgálatuk vagy munkájuk által vagyont szereznek és fenntartásukról maguk gondoskodnak. Ha a félnek ez a perbeli cselekvőképessége sincs meg, (tehát a közönséges értelemben vett cselekvési képesség), ez hivatalból veendő figyelembe s hiányában a per beszüntetendő. Ha külföldi perel magyar bíróság előtt, perbeli cselekvő képességére annak az államnak a joga irányadó, amelyhez a külföldi, mint állampolgár tartozik.

A polgári per menete.

A polgári per csak akkor indul meg, ha valaki a pert megindítja. Ez rendesen azzal kezdődik, hogy a felperes beadja *keresetlevelét* a bírósághoz, melyben kéri, hogy a bíróság a felperest és alperest a per felvétele céljából idézze meg és amelyben egyzersmind megjelöli azt is, hogy miért perel. Erre a bíróság idézést bocsát ki, melyben felszólítja a feleket, hogy a per felvétele céljából a bíróság előtt jelenjenek meg. Ez az idézés végzéssel történik. Mikor a felek a bíróság előtt megjelentek, a bíróság fel-

hívja a felperest a kereset előadására. Ennek megtörténte után alperest hívja fel, hogy nyilatkozzék a keresetre. Az alperes vagy elismeri a felperes állítását vagy ellenkérelmet terjeszt elő. Ha az alperes elismer, a bíróság mindjárt ítéletet hoz. Ellenkező esetben az érdemleges tárgyalásra határnapot tűz ki.

A *perfelvételi tárgyalás* után az érdemleges tárgyalást kell előkészíteni. Ez úgynevezett *előkészítő iratokkal* történik. Ha a felperes a keresetlevélben a szükséges bizonyítékokat nem jelölte meg, ezt önálló előkészítő iratban kell tennie, melyet az alperes ügyvédjével közöl, viszont az alperes köteles ügyvédje útján a felperesi ügyvédnek előkészítő iratokat kézbesíteni, melyben a vele közölt tényállításokra, bizonyítékokra nyilatkozik és saját tényállításait valamint bizonyítékait közli. A járásbírói eljárásban a perfelvételi tárgyalást rendszerint nyomban követi az érdemleges tárgyalás, vagyis itt külön perfelvételi tárgyalás nincs. Az előkészítő iratban megnevezett, vagy abból kitűnő bizonyítékok beszerzése iránt a bíróság még az érdemleges tárgyalás előtt intézkedik.

A *bizonyítás a szóbeli tárgyaláson (érdemleges tárgyaláson)* folyik le, mindazonáltal az érdekelt fél kérelmére a bizonyítás biztosítása végett a per bármely szakában, sőt a per megindítása előtt is előleges tanúkihallgatásnak vagy szemlének van helye, ha valószínűnek mutatkozik, hogy a bizonyítás az eljárás rendes menetében már nem lesz sikeresen felvehető, vagy a felvétel meg lesz nehezítve, valamint

e nélkül is, ha az ellenfél az előleges bizonyítás-felvételbe beleegyezik. Előleges bizonyításnál szakértő kihallgatása csak szemlével kapcsolatosan teljesíthető, de pusztán a szakértő meghallgatása szemle nélkül nem rendelhető el. Az előleges bizonyítás felvételére nézve egészben véve a bizonyítás-felvétel általános szabályait, valamint a tanúkra, a szemlére és a szakértőkre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni. Az előleges bizonyítás iránt előterjesztett kérelemnek magában kell foglalnia egyebek közt a bizonyítandó tények megjelölését, a tanúknak vagy a szemletárgynak megjelölését és a szakértők meghallgatása iránt való kérelmet. A bíróság a kérelem felől szóbeli tárgyalás nélkül, sürgős esetben pedig, valamint ha az ellenfél ismeretlen vagy beleegyezése kellően igazolva van, az ellenfél meghallgatása nélkül is határozhat. A bíróság hivatalból is elrendelheti az előleges bizonyítás felvételét vagy kiegészítését.

Ha az előkészítő iratokból kitűnik, az elnök az érdemleges tárgyalásra a feleket s az előkészítő iratban megnevezett tanúkat megidézi. Az érdemleges tárgyalás nyilvános és szóbeli. A bíróság a nyilvánosság kizárását elrendelheti, ha a tárgyalás nyilvánossága a közrendet vagy a közérkölcstiséget veszélyeztetné, valamint ha a fél méltányos érdekét sértené. A rendnek és a tárgyalás méltóságának fenntartása az elnök feladata. A tárgyalásban részt nem vevő személyeket, valamint a feleket, képviselőiket, a tanúkat és a szakértőket súlyosabb rendzavarás, különösen a bíróság tagjainak, az ellenfélnek vagy

képviselőjének, a tanúknak vagy szakértőknek sér-
tése esetében az elnök kétszáz koronáig terjedhető
pénzbüntetéssel büntetheti. A bíróság a feleket,
képviselőiket, a tanúkat és a szakértőket, ha az el-
nök intézkedésének nem engedelmeskednek, a terem-
ből kiutasíthatja, szükség esetén kivezettetheti. A
szakértőt ilyenkor kétszáz koronáig terjedhető pénz-
büntetéssel büntetheti. Rendzavarás miatt azonban
— a Bp. intézkedésétől eltérőleg — letartóztatás
nem rendelhető el.

A tárgyalást az elnök vezeti. Az elnök nyitja
meg a tárgyalást, ő hívja fel a feleket szólásra, ő
vonja meg tőlük a szót, ő kérdezi ki a kihallgatandó
személyeket, ő zárja be a tárgyalást és ő hirdeti ki
a bíróság határozatait. Ha siket, néma, vagy siket-
néma személy hallgatandó ki, akivel más megbízható
módon közlekedni nem lehet, tolmácsot kell alkal-
mazni. A bizonyítás azt a felet terheli, akinek érde-
kében áll, hogy a bíróság az állított tényt valóban
tekintse. Ezért felperes állításait a felperes, alperes
állításait pedig az alperes tartozik bizonyítani. A
bíróság a bizonyítékokat szabadon mérlegeli. A bizo-
nyítást a perbíróság a szóbeli tárgyalás folyamán
veszi fel és a bizonyítás felvételét csak a törvényben
meghatározott esetekben bizthatja a tanácsnak kikül-
dött tagjára vagy megkeresett bíróra.

Bizonyító eszközök: a tanúk, az okiratok, a szemletárgyak. A tanúkat rendszerint a felek jelölik meg, de a bíróság hivatalból is idézhet meg tanúkat. A tanúkat a bíróság vagy a kiküldött bíró hallgatja

ki. Tanúként mindenki kihallgatható, vagyis tanúzási képessége mindenkinek van. Vannak azonban olyan körülmények, melyekre bizonyos egyének tanúként ki nem hallgathatók: így a közszolgalatban levő vagy abból kilépett egyén olyan kérdésre, melyre nézve a tanúságtétellel a hivatali vagy szolgálati titoktartás kötelezettségét megsértené; vannak továbbá, akik a tanúságtételt megtagadhatják, így pl. az orvos, a gyógyszerész, a szülésznő, vagy segédjük oly ténykörülményre nézve, melyre nem nyilatkozhatik anélkül, hogy a hivatásával járó titoktartás kötelezettségét meg ne sértse, amennyiben a titoktartás kötelezettsége alól fel nem mentették. A tanút ebben az esetben figyelmeztetni kell arra, hogy vallomásának megtagadására fel van jogositva. A tanúkat egyenként hallgatják ki. Egyik tanú nem lehet jelen a másik tanú kihallgatásánál. A tanúkat ugyan az elnök hallgatja ki, de a bíróság többi tagjai is jogositva vannak a tanúkhöz kérdéseket intézni, sőt kérdéseket a felek is indítványozhatnak. Az elnök a felek kérelmére megengedheti, hogy a tanúkhöz közvetlenül is intézhessenek kérdéseket. A fél részéről indítványozott vagy a tanúhoz közvetlenül intézett kérdés megengedhetősége felől a bíróság határoz.

A kihallgatás után a tanú vallomását a jegyzőkönyvből fel kell olvasni (járásbíróági eljárásban a tanú vallomását aláírja). A felolvasás után pedig meg kell a tanút esketni. A némák és siketnémák, ha írni és olvasni tudnak, az esküt szövegének aláírásával teszik le, az ilyen siket tanúk pedig a velük

közölt esküszöveget felolvassák. Ha pedig a siketek, némák és siketnémák írni vagy olvasni nem tudnak, előre megeskötett tolmács közreműködésével jelbeszéddel esküsznek. A tanú megeskötését mellőzni kell: ha kihallgatásakor életének 14-ik évét még be nem töltötte, vagy ha értelmi fejletlenségénél vagy gyengeségénél fogva a valóságot meg nem tudhatta vagy közölni nem tudja; ha a tanú hamis tanúzásért vagy hamis esküért jogerősen el volt ítélve, habár büntetését kiállotta; ha az érdekelt felek a tanúk megeskötésétől közös megegyezéssel elállanak.

A szemle.

A bíróság a tényállás felderítése vagy a felek között vitás ténykörülmények bizonyítása végett hivatalból is szemlét rendelhet el, ha a feleknek — habár csak az előkészítő iratokban foglalt — előadásából, más bizonyításfelvétel eredményéből vagy a pernek egyéb adataiból kitűnik, hogy a szemle a tényállás felderítésére vagy a ténykörülmény bizonyítására szolgálhat. Ha a szemletárgy nem vihető a perbíróság elé, vagy ha a szemle közvetlen teljesítése nagy nehézséggel jár, a szemle teljesítését kiküldött vagy megkeresett bíróra lehet bízni.

A szakértők.

Ha a perben jelentős ténykérdés megítéléséhez vagy a szemle teljesítéséhez olyan különös szakértelem szükséges, amellyel a bíróság nem rendelkezik, a bíróság egy vagy több szakértőt nevez ki. A szak-

értők számának megállapításánál a bíróság a per tárgyának értékére is legyen figyelemmel. A szakértők kinevezése előtt a bíróság a feleket a szakértők számára és személyére nézve meghallgathatja. Ha a felek egy vagy több szakértő személyében megegyeznek, a bíróság a szakértőket a felek javaslatához képest nevezi ki. A bíróság azonban a felek részéről javaslatba hozott szakértők számát korlátozhatja. Ha az illető szakkérdésekre nézve állandóan alkalmazott szakértő van, a bíróság más szakértőt csak akkor nevezzen ki, ha a felek egyetértően kívánják vagy különös körülmények javasolják. A bíróság tehát, ha a felek egyöntetűen megállapodtak a szakértő személyében, az állandóan alkalmazott szakértőt nem nevezheti ki. A bíróság a kinevezett szakértő mellé vagy helyébe mást nevezhet ki. Ha azonban a szakértőt a felek egyetértő javaslatára nevezte ki, ez a jog őt a szakértő meghallgatása előtt csak akkor illeti meg, ha a kinevezett szakértő el nem járhat, vagy a véleményadással fontos ok nélkül késik.

A perbíróság a szakértők meghallgatását kiküldött vagy megkeresett bíróra bízhatja, ha a meghallgatás a helyszínén történendő szemlével van összekapcsolva, vagy ha a szakértők közvetlen meghallgatása különben nagy nehézséggel jár. A perbíróság ez esetekben a szakértők kinevezését — számuk meghatározásával vagy enélkül — rábízhatja a kiküldött vagy megkeresett bíróra.

A *szakértők kizárására vonatkozó okok* a bírák kizárására vonatkozó okokkal azonosak. Nem járhat

el a szakértő olyan ügyben: 1. amelyben mint fél szerepelt, vagy a féllel együtt jogosítva vagy kötelezve van, vagy a per eredményétől függő megtérítéssel tartozik; 2. melyben felesége vagy volt felesége, jegyese, egyenes ágban rokona vagy sógora, oldalágban rokona unokatestvérig bezárólag, feleségének testvére vagy testvérének házas társa van az 1. pont értelmében érdekelve; 3. amelyben olyan személy van az 1. pont értelmében érdekelve, akivel örökbe fogadó szülői vagy nevelőszülői, illetőleg gyermeki vagy gyámi vagy gondnoki viszonyban áll; 4. amelyben mint valamelyik félnek törvényes képviselője, meghatalmazottja vagy ügyvédje közreműködött, továbbá, amelyben valamely félnek törvényes képviselőjével, meghatalmazottjával vagy ügyvédjével a 2. vagy 3. pontban meghatározott viszonyban áll. Nem alkalmazható továbbá szakértőként az, aki az ügyben *aggályos*. Aggályos a szakértő, ha oly okok forognak fenn, melyek az ügyre való tekintettel elfogulatlansága iránt alapos kétséget támasztanak. Az a körülmény azonban, hogy a szakértőt az ügyben mint tanút vagy szakértőt kihallgatták, mellőzésre okul nem szolgálhat. Hogy a felek közös megegyezése mennyiben szünteti meg a szakértő mellőzésének okát, a bíróság az eset körülményei szerint ítéli meg.

Ha a bíróság olyan szakértőt nevezett ki, aki kizárandó lett volna (akár a fél kifogására is aggályosság okából), a kizárást a felek is kérhetik. A kizárási kérelem a szakértő véleményének előterjesztése előtt annál a bíróságnál, illetőleg bírónál, aki a

szakértőt kinevezte, legkésőbb a szakértői vélemény előterjesztésének megkezdéséig, illetőleg az írásbeli vélemény benyújtásáig szóval vagy írásban adható elő. A kérelem okát nyomban valószínűvé kell tenni. A bíróság illetőleg a bíró a kizárási kérelem felett az ellenfél meghallgatása nélkül határozhat. A végzés ellen külön felebbvitelnek nincs helye. A szakértő véleményének előterjesztése után a felek a szakértő elleni kifogásaikat csak a tárgyalás folyamán adhatják elő a perbíróság előtt, amely azok felől, illetőleg az újabb szakértő kinevezése felől a szakértő véleményének figyelembe vételével határoz.

A bíróság részéről kinevezett szakértő e minőségében köteles eljárni, ha az illető szakmában véleményadásra állandóan alkalmazva van, vagy ha a szakmát, melynek ismerete a kívánt véleményadáshoz szükséges, keresetképen gyakorolja. A kizárási okok, valamint azok az okok, amelyek miatt a tanú a tanúságtételt megtagadhatja, a szakértőt a véleményadás megtagadására jogosítják. A bíróság más okból is felmentheti a szakértőt a véleményadás kötelessége alól. Az a szakértő, ki a véleményadásra a bíróság előtt késznek nyilatkozott, habár arra kötelezve nincsen, a vélemény adását csak oly okból tagadhatja meg, mely a véleményadás elvállalása után keletkezett. Közszolgálatban álló egyén nem alkalmazható szakértőül, ha ezt felebbvaló hatósága a közszolgálat érdekébe ütközőnek nyilvánítja.

Ha a szakértőt a kiküldött vagy megkeresett bíró nevezte ki, a véleményadás kötelessége alól a

felmentést is megadhatja. Ha azonban a kiküldött vagy megkeresett bíró a véleményadás megtagadását jogosnak nem találja, úgyszintén, ha a szakértőt a perbiróság nevezte ki, a felmentés felől ez a bíróság határoz. A felmentést megtagadó végzés ellen a szakértő egyfokú felfolyamodással élhet, amelynek hálásító hatálya van.

Ha a véleményadásra köteles szakértő kellő időzésre meg nem jelenik, vagy az eskütételt vagy a véleményadást ok előadása nélkül, vagy az előadott ok jogerős elvetése után megtagadja, úgyszintén, ha a véleményt megintés után a kellő időben elő nem terjeszti, a meghallgatást teljesítő bíróság, illetőleg bíró által kétszáz koronáig, ismétlés esetében pedig hatszáz koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntendő s ezenfelül az okozott költségben elmarasztalendő. E végzés ellen a szakértő egyfokú felfolyamodással élhet. Katonai büntetőbíróságnak alá vetett személy megbüntetése végett felebbvaló hatóságához kell fordulni.

A szakértőt meghallgatása előtt műveltségi fokához mérten figyelmeztetni kell az eskü jelentőségére és a hamis eskü következményeire; azután meg kell esketni arra, hogy véleményét részrehajlás nélkül, legjobb tudása és lelkiismerete szerint fogja előadni. Az eskü ezekkel a szavakkal kezdődik: „Esküszöm a mindentudó és mindenható Istenre“. Aki azt állítja, hogy az eskü vallási meggyőződésével ellenkezik, eskü helyett ünnepélyes fogadással erősíti meg szakértői véleményét. A fogadás ezekkel a szavakkal kez-

dődik: „Becsületemre és lelkiismeretemre fogadom”. A szakértő megesketése mellőzendő, ha az érdekelt felek megesketésétől közös megegyezéssel elállanak. Az állandóan alkalmazott és ilyen minőségben esküt tett szakértőt megesketése helyett hivatali esküjére kell figyelmeztetni.

A szakértővel azokat az iratokat és egyéb segéd-eszközöket, amelyekre véleményének előterjesztése végett szüksége van, közölni kell. A szakértő a vélemény előkészítése céljából a felek meghallgatását, tanúk kihallgatását, okiratok és szemletárgyak felmutatását vagy megszerzését is indítványozhatja a bíróságnál. A szakértő továbbá a bíróság engedelmével a felekhez vagy a tanúkhöz közvetlenül is intézhet kérdéseket.

Ha a szakértőkkel szemlét kell teljesíteni, a bíróság vagy a bíró, ki a szakértőt meghallgatja, a szakértő bevezetése után a körülmények szerint elrendelheti, hogy a szakértő a szemle tárgyát az ő jelen nem léteben vizsgálja meg, valamint fontos okból elrendelheti azt is, hogy a vizsgálatnál a felek ne lehessenek jelen.

Ha a szakértő alapos és kimerítő véleményt azonnal nem terjeszthet elő, a meghallgatását teljesítő bíróság vagy bíró a vélemény szóbeli előterjesztésére új határnapot tűz ki, vagy pedig a véleménynek az egyúttal kitűzött határidő alatt írásban való benyújtását rendeli el. Az írásbeli vélemény beérkezéséről a felek értesítendők. Az írásbeli vélemény felvilágosítása végett a szakértőt mind a perbíróság, mind

pedig a kiküldött vagy a megkeresett bíró megjelenésre idézheti. Több szakértő együtt hallgatható meg és közös véleményt adhat. Nincs kizárva, hogy a bíróság egy más perben előterjesztett szakértői véleményt is figyelembe vegyen, miután korábbi eljárásáról róla tudomása van, vagyis ilyen esetekben nem szükséges szakértőket külön e célból kihallgatni.

Ha a perbíróság a szakértő véleményét nem találja kielégítőnek, a szakértő meghallgatását ismételheti, vagy más szakértőket is meghallgathat.

A szakértő meghallgatásának költségét az a fél köteles egyelőre megfizetni, akinek érdekében a bíróság a szakértőnek meghallgatását elrendelte. E kérdésben a perbíróság a meghallgatást elrendelő végzésben határoz és egyúttal megállapítja azt az összeget, amelyet a költség fedezésére a bíróságnál előzetesen le kell tenni. A szakértő kész kiadásának és időmulasztásának megtérítésén felül megfelelő munkadíjat követelhet. Kiadásának fedezésére előleget is kérhet. A szakértő illetményeinek megállapítása kérdésében hozott végzés ellen egyfokú felfolyamodásnak van helye, amelynek az utalványozásra, illetőleg a fizetésre halasztó hatálya van.

Amennyiben a szakértőkre különleges intézkedések nincsenek, a tanúkra vonatkozó szabályok megfelelően rájuk is alkalmazandók (pl. meg kell kérdezni a szakértő nevét, korát, születési helyét és lakóhelyét, családi állapotát, a szakértőhöz a felek is indítványozhatnak kérdéseket stb.).

Amennyiben a szakértő-személyek olyan elmúlt

ténykörülményről vagy állapotról tanúskodnak, amelynek észleléséhez szakértelem volt szükséges, tanúnak kell őket tekinteni és ilyenekül kihallgatni, ezek az úgynevezett *szakértő tanúk* (ezt a fogalmat a Bp. nem ismeri). Ilyen pl. az orvos, ki a betegség lefolyásáról, kezeléséről stb. ad felvilágosítást. A bíróság szakértői vélemény adása vagy szakértői vélemény felülvizsgálata végett hivatalból is megkeresheti az erre hivatott hatóságot vagy testületet. A bíróság e kérdésben egészen szabadon határoz és nem köteles meghallgatni pl. az igazságügyi orvosi tanácsot. Így az igazságügyi orvosi tanács igénybevétele a bíróság belátásától függ, mert a polgári pert illetőleg nincs olyan rendelkezés, mely megállapítaná, hogy a bíróság a szakértői véleményt szükség esetén kivel vagy kikkel vizsgáltassa felül.

A bíróság határozata.

Ha az ügy vagy külön eldöntésre alkalmas valamely kérdés a bíróság nézete szerint határozathozatalra megérett: az elnök a tárgyalást bezárja. Ha a per érdeme végeldöntésre alkalmas: a bíróság *végítélettel* határoz. Az ítéletnek, valamint a szóbeli tárgyalás alapján más határozatnak hozatalában csak az a bíró vehet részt, aki az alapul szolgáló szóbeli tárgyaláson jelen volt. Az ítéletet a tárgyalás határnapján, esetleg azonnal kitűzendő más határnapon kell kihirdetni. A kihirdetés 8 napnál hosszabb időre nem halasztható el. Az ítéletet természetesen meg kell okolni.

A bírósági határozat vagy *ítélet* vagy *végzés*. A törvény nem állít fel elvi különbséget az ítélet és végzés között; szabály az, hogy a bíróság azokat az eseteket kivéve, mikor a törvény szerint ítélettel kell határozni, végzéssel határoz.

Perorvoslatok.

A törvény rendszerint megengedi, hogy a fél a ránézve sérelmes határozat ellen orvoslást keressen. Erre szolgálnak a *perorvoslatok*. Abban az esetben, ha a járásbíróság vagy a törvényszék, mint elsőfokú bíróság ítéletei ellen keres a fél orvoslást, felebbezésnek van helye. Felebbezésnek a törvényszék mint elsőfoku bíróság és a járásbíróság ítéletei ellen van helye, kivéve, ha a törvény a felebbezést kizárja. A felebbezési biráskodást a járásbíróságtól felebbezett perekben a felettes kir. törvényszék, a kir. törvényszéktől felebbezett perekben pedig a felettes kir. ítélőtábla gyakorolja. A felebbezési bíróság előtti eljárásra általában a törvényszék előtti eljárás szabályai alkalmazandók. A felebbezési bíróság bizonyítást is vehet fel, sőt előtte új bizonyítékok is érvényesíthetők, s így az esetleg az elsőbíróság előtti eljárásnak teljes megisméltlése. A felebbezés részint szóbeli tárgyaláson, részint nyilvános előadáson intézhető el. Utóbbi egyszerűbb eljárás, melynél bizonyításfelvételnek nincs helye. Nyilvános előadás a felebbező fél kérelmére elrendelhető, ha az ellenfél nem ellenzi, továbbá bizonyos esetekben elrendelhető hivatalból is.

A felebbezési bíróságok ítéletei ellen *felülvizsgá-*

latnak van helye. Ennek következtében az ügy a harmadfokú bíróság (kir. ítélőtábla, kir. Curia) elé kerül. A felülvizsgálati biráskodást a kir. ítélőtáblának, mint felebbezési bíróságnak ítéletei felett a kir. Curia gyakorolja. A kir. törvényszéknek mint felebbezési bíróságnak ítéletei felett a felülvizsgálati biráskodást az értékre tekintet nélkül s a járásbíróság hatáskörébe utasított azokban a perekben, amelyek tárgyának értéke 2500 koronát meghalad, a kir. Curia — minden más esetben az illetékes kir. ítélőtábla gyakorolja. A bizonyításfelvétel csak kivételes esetekben van megengedve, ezek közül egyik sem olyan, hol orvosszakértő szerepelne. A felülvizsgálat elintézése vagy szóbeli tárgyaláson vagy nyilvános előadáson történik.

A *felfolyamodás* végzések ellen használható perorvoslat. Ítélet ellen soha sincs felfolyamodásnak helye, viszont végzések ellen nincs sem felebbezés, sem felülvizsgálat. A felfolyamodás felett, amennyiben a törvény kivételt nem tesz, a közvetlen felsőbíróság határoz: tehát a járásbírósági végzések felett a törvényszék, a törvényszéki végzések felett az ítélőtábla, az ítélőtáblai végzések felett a kir. Curia. A kiküldött bíró eljárása s határozatai ellen, amennyiben a törvény másként nem rendelkezik, a perbíróságnál előterjesztést lehet tenni. A felfolyamodást annál a bíróságnál kell benyújtani, amely a megtámadott végzést első folyamodásban hozta. A felfolyamodás új tényekre és bizonyítékokra is alapítható. Az a bíróság, mely a megtámadott végzést hozta,

amennyiben ahhoz kötve nincsen, a felfolyamodásnak maga is eleget tehet.

Perújítás.

A perújítás jogerős ítélet ellen használható perorvoslat. Ez tulajdonképpen a pernek megisméltése. Helye lehet pl. bizonyos új tények és bizonyítékok alapján, melyeket a fél az alapperben nem használt fel vagy nem használhatott fel. Általában a törvényszék, illetőleg a járásbiróság előtti eljárás szabályai szerint folyik le.

Házassági perek.

A házassági perek — melyekhez a házasság megsemmisítése, megtámadása, felbontása, az ágytól és asztaltól való elválasztás iránt indított perek tartoznak — némi eltérést mutatnak a közönséges polgári pertől. Így pl. házassági perekben a kir. ügyész szabály szerint részt vehet, az iratokat megtekintheti, felebbvitellel élhet. Az ügyvédi képviselőt a házassági perekben kötelező, vagyis a fél (úgy a felperes, mint az alperes) ügyvédet kénytelen képviselőjével megbízni. Bizonyos esetekben, nevezetesen a házasság semmisége iránt indított perekben a felek a tanúknak, szakértőknek vagy az ellenfélnek esküjét el nem engedhetik.

Munkásbiztosítási bíráskodás.

A munkásbiztosítási bíráskodás alá tartoznak a munkásbetegségélyezésből és a munkás balesetbizto-

sításból származó perek, melyeket az e biráskodást szabályozó 1921. évi XXXI. t.-c. felsorol.

Munkásbiztosítási bíróság: 1. elsőfokon a kerületi munkásbiztosítási pénztár, illetőleg a bányabeteg-segélyező pénztár (társláda) székhelye szerint illetékes kir. járásbíróság, mint munkásbiztosítási bíróság (Budapesten külön kir. munkásbiztosítási bíróság); 2. felső fokon a kir. munkásbiztosítási felsőbíróság.

Az elsőfokú munkásbiztosítási bíróság rendszerint mint egyes bíróság jár el, vagyis egy bíróból áll, bizonyos esetekben azonban három tagú tanácsban határoz, mely a bíróság elnökéből vagy egyik bírójából mint elnökből, továbbá a munkaadók és a munkások közül választott egy-egy ülnökből áll.

A munkásbiztosítási felsőbíróság az elsőfokú munkásbiztosítási bíróság mint egyes bíróság által hozott határozatok felülbírlásánál háromtagú tanácsban ítélt, mely az elnökből és két bíróból áll; azokban az ügyekben pedig, amelyeket az első fokon a munkás- a munkásbiztosítási felsőbíróság a felülbírlásnál öt tagú tanácsban határoz, mely a kinevezett három bírói tanácsban határoz, mely a kinevezett három bírói tagon kívül két ülnökből áll, kik közül az egyiket a munkaadók, másikat a munkások közül választják.

Az eljárás a polgári perben követett eljárástól lényegesen eltér. Szakértők s különösen orvosszakértők alkalmazása meglehetősen gyakori. Ez okból kellett itt róla megemlékezniem.

A személyes szabadság védelme elmeógyintézetbe való jogosulatlan beszállítás és jogosulatlan ott tartás ellen.

A személyes szabadság védelméről a büntető törvény intézkedik. A Pp. erről csak abban az egy esetben szól, ha valakit jogosulatlanul elmeógyintézetbe szállítanak, illetve jogosulatlanul ott tartanak, Ez ellen a közegészségügyi törvény (1876. évi XIV. t.-c.) nyújtott védelmet, amelynek intézkedéseit azonban a polgári perrendtartást életbe léptető törvény (1912. évi LIV. t.-c.) hatályon kívül helyezte s a kérdést újból szabályozta, még pedig két irányban: először abban az irányban, hogy elmeógyintézetbe valaki felvehető-e? másodsor abban az irányban, hogy az elmeógyintézetbe beszállított egyén ott tartható-e vagy onnan elbocsátható-e?

Valakinek, mint elmebetegnek az elmeógyintézetbe felvételére vonatkozó legfontosabb szabályok a következők: az állami vagy magán elmeógyintézetbe vagy valamely kórházba érkező személyt, mint elmebeteg, az intézet igazgatója csak ideiglenesen fogadhatja be és arról az érkezés után azonnal jelentést köteles tenni annak a járásbírósnak, amelynek területén az intézet vagy kórház van. A járásbírósnak a bejelentett személy elmeállapotát szakértő orvos közbejöttével a helyszínen a jelentés beérkezése után haladéktalanul megvizsgálja. Állami elmeógyintézetben, valamint állami vagy más közkórházban elhelyezett elmebetegnek megvizsgálásánál szakértőül az

elmegyógyintézet vagy elmeosztály vezetőjét vagy más orvosát lehet alkalmazni. A bejelentett személy vagy bármelyik hozzátartozója saját költségén ellenőrző szakértő közreműködését veheti igénybe, aki a szemlén jelen lehet és arra, valamint a véleményre vonatkozó észrevételeit a szemle foganatosításánál előadhatja. Azon a címen, hogy ellenőrző szakértő közreműködését kívánják igénybe venni, a szemle határnapját elhalasztani nem szabad. A bíróság nyomban a szemle befejeztével végzéssel határoz abban a kérdésben, hogy a befogadott személy az intézetbe felvehető-e vagy sem?

Ha nyomban még nem állapítható, hogy a befogadott személy elmebeteg-e vagy sem, elmeállapotának megvizsgálása végett a bíróság megfelelő határidőt köteles kitűzni, amely a szakértő indokolt előterjesztésére még is hosszabbítható. A szakértő ebben az esetben a határidő leteltével a megfigyelés eredményéről a bíróságnak újabb jelentést tesz, melynek alapján az — esetleg a szemle ismétlése után — az intézetbe felvétel kérdésében határoz. A bíróság a felvételt megtagadó határozatában arról is intézkedik, hogy a határozat jogerőre emelkedéséig a befogadott személy az intézetben maradhat-e vagy nem?

A bíróság a határozatot hivatalból közli az intézetbe felvételt kérelmező magánféllel, az intézet vagy kórház igazgatójával és a gondnokság alá helyezési eljárás esetleges megindítása céljából az árvaszékkal, végül a hozzátartozók közül azokkal, kiknek neve és lakása a bíróság előtt ismeretes. A végzés

ellen a közvetlen felsőbirósághoz egyfokú felfolyamodásnak van helye.

Ha abban a kérdésben, hogy az intézetbe felvett személy elmebeteg, vagy hogy meggyógyult-e? az igazgató és a törvényes képviselő, vagy a hozzátartozó között véleményeltérés merül fel, az elbocsátás tárgyában a törvényes képviselő vagy a hozzátartozó kérelmére vagy az igazgató előterjesztésére a járásbiróság határoz. Az eljárásra egészben véve az előbb ismertetett eljárás szabályai irányadók azzal az eltéréssel, hogy az intézet igazgatóját vagy orvosát szakértőül alkalmazni nem lehet.

Az egész eljárás, mint az elmondottakból látszik, nem polgári peres, hanem polgári perenkívüli eljárás.

FORRÁSMUNKÁK.

Lőw Tóbiás: A magyar büntető törvénykönyv teljes anyaggyűjteménye. Budapest, 1880.

Edvi-Illés Károly: A büntető törvénykönyv magyarázata. I—III. kötet. III. kiadás. Budapest, 1909.

Angyal Pál: A magyar büntetőjog tankönyve. Budapest, 1913. és 1920.

Finkey Ferenc: A magyar büntetőjog tankönyve. IV. kiadás. Budapest, 1914. és a IV. kiadás új lenyomata.

Vámbéry Rusztem: Büntetőjog. Budapest, 1918.

Corpus Juris Civilis: Ed. Krueger et Mommsen. Berlin, 1904.

Mommsen: Römisches Strafrecht. Leipzig, 1899.

Balogh—Illés—Vargha: A büvádi perrendtartás magyarázata. I—III. kötet, II. kiadás. Budapest, 1910.

Angyal Pál: Magyar büntető eljárásjog. I—II. kötet. Budapest, 1915.

Finkey Ferenc: Magyar büntető perjog. IV. kiadás. Budapest, 1916.

Dr. Kolosváry Bálint: Magyar magánjog. I—II. kötet. Budapest, 1907.

Dr. Raffay Ferenc: Magyar magánjog. I—II. kötet. III. kiadás. Győr, 1909.

Magyary Géza: Magyar polgári perjog. II. kiadás. Budapest, 1924.

Térfi Gyula: Polgári perrendtartás. Budapest, 1914.

Belky János: Törvényszéki orvostan. Budapest, 1895.

Kenyeres Balázs: Törvényszéki orvostan. I—III. kötet. Budapest, 1910.

Moravcsik—Sólyom: Az orvos működési köre az igazságügyi közszolgálatban. Budapest, 1901.



TUDOMÁNYOS GYŰJTEMÉNY.

A könyvsorozat, melyet ezen a hagyományos régi címen megindítunk, méltóképen folytatni igyekszik Kazinczy és Széchenyi korának legeredményesebb tudományos vállalkozását, mely ezt a címet viseli. Tudományos bevezetéseket és összefoglalásokat ad közre a szellemi és a természettudományok egész területéről; a legjobb tudományos szakerők tollából oly munkákat bocsát ki, melyek a legmagasabb tudományos igények szemmel tartása mellett is közérthetőek, egyszerű, világos, szabatos és áttekinthetően tagolt előadásban tájékoztatnak minden művelt olvasót a tudomány egyes területein elért eredményekről. A könyvsorozat tekintettel van az egyetemi és főiskolai oktatás szükségleteire s különösen figyelmet fordít az egyetemes tudományosság magyar vonatkozású tanulmányaira. A gyűjtemény egyes kötetei gyors egymásutánban jelennek meg.

Eddig megjelent kötetek:

I.

PRINZ GYULA

egyetemi ny. r. tanár

EURÓPA VÁROSAI

Ára 17.500 kor.

„A városok alaprajzának földrajzi kutatása természetszerűen szorosabbá fogja fűzni a nagyon meglazult kapcsolatot a földrajz és a történettudományok között, mert a történettudomány az alaprajzok alaktanában gazdag kútforrást fog találni. Ma, az ilyen kutatás kezdetén, a kutatás és közlés tökéletlensége miatt nehezen látható még az az eredmény, mely a figurális összehasonlításból, a formaelemek stílusából, a formaelemeknek megismétlődő egybekapcsolódásából, elterjedésük határaiból kiolvasható lesz. (Az *Előszó*-ból.)

II. és IV.

CHOLNOKY JENŐ

egyetemi ny. r. tanár

ÁLTALÁNOS FÖLDRAJZ

Az I. kötet ára 40.000 kor.

A II. kötet ára 60.000 kor.

„Egyre jobban virágzó földrajzi irodalmunknak évtizedek óta tátongó ürét tölti be Cholnoky élvezetesen megírott, tömör

kis könyve. Ez az első kötet a levegő és az oceanok fizikai földrajzát öleli föl, a további a Föld szilárd kérgének és belsejének ismertetését adja, végül a növény-, állat- és emberföldrajz vázlata következnek. A magyar főiskolák diáksága, de a nagyközönség szempontjából is kívánatos, kövessék egymást az általános földrajz további kötetei gyors iramban. A két első, térképekkel és grafikonokkal bőkezűen illusztrált kötet arra vall, hogy a teljes sorozat ugyanoly klasszikus mesterműve lesz az általános földrajznak, mint amilyen Frech breslauer professzornak Teubner utján *Natur und Geisteswelt* sorozatában megjelent s a maga nemében páratlan általános geológiája." (*Magyarság*).

III.

DÉKÁNY ISTVÁN

egyetemi m. tanár

BEVEZETÉS

A TÁRSADALOM LÉLEKTANÁBA

Ára 25.000 kor.

„A társadalmi lélektan oly területhez hasonlít, amelyet már sokan bejártak ugyan, de térkép felvételéről nem gondoskodtak, hogy az utána következők akadálytalanul s ismert útvonalakon járhassanak." (Az *Előszó*-ból.)

V.

GAÁL ISTVÁN

egyetemi m. tanár

A FÖLD TÖRTÉNETE

Ára 35.000 kor.

„A Föld történelmének megbízható adatait, amelyeket egyenként, részleteikben több tudomány vizsgál, egységes képpé a történelmi geológia rója össze. Leginkább az általános földtan és a geografia hordja össze a kyklopszköveket és alappilléreket, mert ez a két tudomány vizsgálja a jelenkor geológiai folyamatait a leésgigorúban. Elmondhatjuk, hogy a történelmi földtan csak akkor felel meg hivatásának, ha a felsorolt tudományszakok előkészítő és összehasonlító tanulmányainak eredményeit fölhasználva, keresi az egységet, s a földtörténelem egyes elszigetelt adatait ösföldrajzi áttekintéssé, levegős, mozgalmas, napsugaras plein air-képpé varázsolja." (Az *Előszó*-ból.)

VI.

ECKHART FERENC

BEVEZETÉS A MAGYAR TÖRTÉNELEMBE

Ára 35.000 kor.

A kis kötet a modern magyar történetírás eredményeit és a szerző saját gazdaságtörténeti kutatásait szélesíti ki a magyar történelem egységes áttekintésévé. Világos és tömör előadásban a honfoglalás történetétől Trianonig vezeti az olvasót.

VII.

KUNCZ ÖDÖN

egyetemi ny. r. tanár

BEVEZETÉS A JOGTUDOMÁNYBA

JOGI ENCIKLOPÉDIA.

Ára 35.000 kor.

A magyar jogirodalomnak régóta észlelt hiánya, hogy nincsen olyan alkotása, amely a jog kérdéseivel lépten-nyomon találkozó művelt laikust (kereskedőt, iparost, földbirtokost, mérnököt, orvost, tanárt stb.) világos és megbízható fejtegetésekkel elkalauzolná a jog nagy birodalmában és tiszta képet adna neki azokról a jogintézményekről, amelyeknek befolyása és hatása alól senki magát ki nem vonhatja. Szerző *hézagpótló munkát* végzett, amidőn mindössze 170 oldalt kitevő, tetszetősen kiállított kis könyvében megbízható tájékoztatást ad mindenkinek a jogfilozófia fontosabb problémáiról és a magánjog (a hiteljogot, a háborus jogot és nemzetközi magánjogot is beleértve) minden egyes kérdésről.

VIII.

RHORER LÁSZLÓ

egyetemi ny. r. tanár

ATOMOK, MOLEKULÁK, KRISTÁLYOK

Ára 35.000 kor.

„Minden természeti törvény csak bizonyos megszabott határok között, a jelenségeknek egy bizonyos csoportjára érvényes. Így az atomok változhatlanságának törvénye érvényes volt és marad is azon kísérleti körülményekre vonatkozólag, a melyek mellett a kémiai változások rendszeresen lefolynak. Ezen eddig ismert jelenségekhez a radioaktivitás felfedezése a tűneményeknek egy új csoportját csatolta, a mely természetesen más törvények szerint folyik le.” (Az *Előszó*-ból.)

IX.

LASSOVSKY KÁROLY

az állami csillagvizsgáló intézet adjunktusa

A MARS BOLYGÓ

Ára 28.000 kor.

„Az utolsó évtizedek óta egyetlen egy bolygó sincsen annyira az érdeklődés homlokterében, mint a Mars. Könyvünk célja minden fontosabbat és érdekesebbet elmondani a Marsról, amit tudományos kutatások alapján jelenleg róla tudunk. Ki fogunk terjeszkedni azokra a feltevésekre is, melyek a Marsra vonatkozólag az idők folyamán életre keltek, kellő értékükre szálítva le őket, s igyekezni fogunk, hogy azokat a képtelen hiedelmeket, melyek általánosan el vannak terjedve, teljesen eloszlassuk. A hazai szegényes csillagászati irodalomnak is velünk szolgálatot tenni, mikor e művet útjára bocsátjuk. (Az *Előszó*-ból.)

X.—XI.

SOÓS LAJOS

a magyar nemzeti muzeum osztályigazgatója

RENDSZERES ÁLLATTAN I. ÉS II.

I. kötet ára 45.000 kor.

II. kötet ára 45.000 kor

Az állatrendszertan fogalma igen lényeges változáson ment át, mióta az állattan mint komoly tudomány elfoglalta helyét a természettudományok sorában. Feladatának eleinte pusztán azt tartották, hogy ismeretet nyújtson az állatok szinte kimeríthetetlen alakgazdagságáról, az alakokat lehetőleg könnyen felismerhető bélyegek szerint jellemezze, névvel megjelölje, s a bélyegek hasonlósága vagy különbözősége szerint bizonyos fokozatos csoportokba, kategóriákba ossza. Ma, mikor tudjuk, hogy az állatok egyes csoportjai egymásból jöttek létre fokozatos átalakulás útján, az állatrendszertan feladatát is másképen jelöljük meg. Mivel az állatok egymástól származtak, rokonságban vannak egymással, s a mai állatrendszertannak e, természetszerűleg közelebbi vagy távolabbi rokonság kifejezőjének kell lennie.

